

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การฟื้นฟูอนุรักษ์มรดกล้านนา : วรรณกรรมคำวล้านนา
Lanna heritage restoration : the literature of Lanna

โดย

พระครูวิมลศิลป์กิจ (เรื่องฤทธิ์ แก้วเปียง), ผศ.ดร.

กำพล สุกันโท

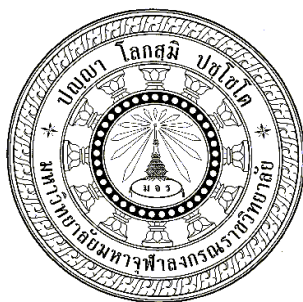
ผศ.ดร.ฤทธิ์ชัย แกมมณาค

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

พ.ศ. 2562

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

MCU RS 610762002

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การฟื้นฟูอนุรักษ์มรดกล้านนา : วรรณกรรมค่าวล้านนา
Lanna heritage restoration : the literature of Lanna

โดย

พระครูวิมลศิลป์กิจ (เรื่องฤทธิ์ แก้วเปียง), ผศ.ดร.

กำพล สุกันโท

ผศ.ดร.ฤทธิชัย แกมनाค

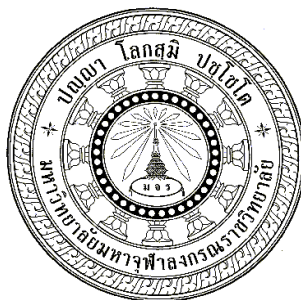
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

พ.ศ. 2562

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

MCU RS 610762002

ลิขสิทธิ์เป็นของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

Research Report

Recovery of Lanna heritage: Lanna Kow literature

By

PhraKhru Wimoninlapakit (Ruangrith Kaewpiang), Asst.Prof. Dr.
Mr. Gumphone Sugunto

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

B.E. 2562

Research Project Funded by National Research Council; of Thailand

MCU RS 610762002

(Copyright National Research Council of Thailand)

ชื่องานวิจัย: การฟื้นฟูอนุรักษ์มรดกล้านนา : วรรณกรรมคำวล้านนา
ผู้วิจัย: พระครูวิมลศิลป์กิจ (เรื่องฤทธิ์ แก้วเปียง), ผศ.ดร.
กำพล สุกันโท
ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย
ปีงบประมาณ: 2562
ทุนอุดหนุนการวิจัย: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)
ที่ปรึกษาโครงการ ผศ.ดร. ฤทธิชัย แกมนาค

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารวบรวมผลงานวรรณกรรมของนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนาร่วมสมัยของจังหวัดเชียงราย สร้างเครือข่ายชมรมนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนาจังหวัดเชียงราย และสร้างนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนารุ่นใหม่ อันจะนำไปสู่การฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบสานให้เป็นมรดกวรรณกรรมที่ยั่งยืน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม และแบบบันทึกการประชุมกลุ่มย่อย ผลการศึกษาวิจัยพบว่า

ผลงานวรรณกรรมของนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนาร่วมสมัยของจังหวัดเชียงราย ในภาพรวม นักกวีวรรณกรรมคำวล้านนาในจังหวัดเชียงรายมีครบทุกอำเภอ ซึ่งแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มที่ประพันธ์ได้ถูกต้องตามฉันทลักษณ์และเขียนเป็นคำยาวได้ (2) กลุ่มที่แต่งตามฉันทลักษณ์ได้ในประเภทคำสั้น และนิยมการอ่านคำ (3) กลุ่มที่ไม่สามารถแต่งคำได้ แต่นิยมชมชอบการอ่านการฟังคำวล้านนา พร้อมกันนั้นส่วนใหญ่มีผลงานวรรณกรรมคำวล้านนาที่เก็บไว้มี 2 ลักษณะ คือ ผลงานประพันธ์ของตนเอง และเก็บรวบรวมผลงานของบุคคลอื่นไว้เป็นหมวดหมู่ ได้สร้างเครือข่ายชมรมนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนาจังหวัดเชียงราย 3 เครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายสมาพันธ์กวีวรรณกรรมล้านนา ภาคเหนือ เครือข่ายโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย และเครือข่ายชมรมวรรณกรรมล้านนาเจียงฮาย ส่วนการสร้างนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนารุ่นใหม่ อันจะนำไปสู่การฟื้นฟูอนุรักษ์ และสืบสานให้เป็นมรดกวรรณกรรมที่ยั่งยืน ในภาพรวม เป็นนักกวีวรรณกรรมที่มีทั้งพระภิกษุสามเณร และประชาชน .

Name of the Research: Lanna heritage restoration : the literature of Lanna
Researcher : PhraKhru Wimonsinlapakit (RuangrithKaewpiang), Asst.Prof. Dr.
Mr. Gumphone Sugunto
Work part : Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Chiang Rai Sangkha College
Budget year : 2562/2019
Research Support Fund : National Research Council of Thailand
Research Advisor Asst.prof.Dr. Rittichai Kamnak

ABSTRACT

The research is object to study together result of temporary literature of Lanna Kow poet of Chiang Rai province to build network Kow Lanna Poet and creat the new generation of Kow Lanna leading to recovery to be sustainable literature heritage, research tools are in-depth interview, participant observation and sub-group record, result of study fine that

In all images, the literature work of Chiang Rai peots have in all districts which divide to 3 group ;

1. groups that create correctly and witten in a long Kow
2. groups written in correct Kow and like to read Kow
3. groups are unable to write but like to read and listen.

Most of the work of Lanna Kow to be kept in 2 charaters which are on own charater and built 3 networks of Lanna Kow Peots; Northern Peot Association, Phrapariyat Dham network, Chiang Rai comman Education and Chiang Hai Literature Club. For creating new generation Poet leading to recovery conservatory and to inherit to be sustainable heritage all images are the poet who are monk, novices and people.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง การฟื้นฟูอนุรักษ์มรดกล้านนา : วรรณกรรมค่าวล้านนา นี้ เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการที่เน้นคุณภาพ ที่ใช้กระบวนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ กระบวนการส่งเสริมการอนุรักษ์ฟื้นฟู และสืบสานมรดกวัฒนธรรมล้านนาที่เป็นวรรณกรรมค่าวล้านนา ซึ่งได้รับการสนับสนุนการวิจัยภายใต้แผนงานเสริมสร้างศักยภาพและพัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่ ตามทิศทางการยุทธศาสตร์การวิจัยและนวัตกรรมประเภทนักวิจัยรุ่นใหม่ (แม่ไก่-ลูกไก่) จากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ประจำปี 2562

งานวิจัยนี้ สำเร็จลงด้วยดีตามวัตถุประสงค์ และตามกำหนดเวลา ดังนั้น จึงขอขอบคุณสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงรายทุกโรงเรียน เครือข่ายกวีวรรณกรรมล้านนาภาคเหนือ และสมาชิกชมรมวรรณกรรมล้านนาเชียงราย ขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้เมตตาให้ข้อเสนอแนะ คำแนะนำที่เป็นประโยชน์จนทำให้ทีมผู้วิจัยดำเนินการวิจัยสำเร็จเสร็จสิ้นด้วยดี จึงขอขอบคุณอนุโมทนาไว้ ณ โอกาสเป็นอย่างยิ่ง

พระครูวิมลศิลปกิจ, ผศ.ดร.

กำพล สุกันโท

22 มิถุนายน 2562

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญภาพ	ช
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	6
1.3 ปัญหาการวิจัย	6
1.4 ขอบเขตการวิจัย	6
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย	7
1.6 ทฤษฎีกรอบแนวคิดในการวิจัย	8
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	8
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 แนวคิดเรื่องการอนุรักษ์และฟื้นฟู	9
2.2 แนวคิดเรื่องวรรณกรรมค่าล้านนา	21
2.3 ทฤษฎีการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรม	32
2.4 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม	56
2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	61
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	
3.1 รูปแบบการวิจัย	64
3.2 พื้นที่ศึกษา และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	65
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	66
3.4 วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการวิจัย	66
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล	67
3.6 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	68

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
3.7 การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย	68
บทที่ 4 ผลการศึกษาวิจัย	
4.1 ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อรวบรวมผลงานวรรณกรรมของนักกีฬาวรรณกรรมค่ายล้านนาร่วมสมัยของจังหวัดเชียงราย	69
4.2 ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อสร้างเครือข่ายชมรมนักกีฬาวรรณกรรมค่ายล้านนาจังหวัดเชียงรายจังหวัดเชียงราย	74
4.3 ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อสร้างนักกีฬาวรรณกรรมค่ายล้านนารุ่นใหม่ อันจะนำไปสู่การฟื้นฟูอนุรักษ์ และสืบสานให้เป็นมรดกวรรณกรรมที่ยั่งยืน	81
4.4 องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย	97
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
5.1 สรุปผลการศึกษาวิจัย	103
5.2 อภิปรายผล	108
5.3 ข้อเสนอแนะ	112
บรรณานุกรม	113
ภาคผนวก ก บทควมวิจัย	116
ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์	134
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ	136
ภาคผนวก ง เครื่องมือในการวิจัย (แบบสัมภาษณ์)	141
ภาคผนวก จ เครื่องมือในการวิจัย (แบบชุดปฏิบัติการการสร้างนักกีฬาวรรณกรรมค่ายล้านนาร่วมสมัย สำหรับนักเรียน)	145
ภาคผนวก ฉ เครื่องมือในการวิจัย (ชุดปฏิบัติการ การประกวดการแต่ง/เขียนวรรณกรรมค่ายล้านนา)	147
ภาคผนวก ช เครื่องมือในการวิจัย (แบบสังเกตการณ์มีส่วนร่วมกิจกรรมการสร้างนักกีฬาวรรณกรรมค่ายล้านนาร่วมสมัย)	149
ภาคผนวก ซ ภาพถ่ายกิจกรรมประกอบการวิจัย	150
ภาคผนวก ฌ ประวัติผู้วิจัยและคณะ	152

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1	49
2.2	50
2.3	51
2.4	52
4.1	76
4.2	77
4.3	78
4.4	79
4.5	80
4.6	82
4.7	83
4.8	84
4.9	85
4.10	85
4.11	87
4.12	88
4.13	89
4.14	90
4.15	91
4.16	92
4.17	93
4.18	95
4.19	96
4.20	96
4.21	98
4.22	99
4.23	102
4.24	102
5.1	110
5.2	112

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญ และที่มาของปัญหาการวิจัย

งานเขียนประเภทต่าง ๆ อาทิ นิยาย นิยายอิงประวัติศาสตร์ นวนิยาย งานประพันธ์ นิทาน บทประพันธ์ นิยายปรัมปรา ตำนาน เรื่องเล่า พงศาวดาร เทพนิยาย เรื่องรวมมหากาพย์ เทพปกรณัม ซาดก เรื่องแต่ง หนังสือ งานเขียน งานนิพนธ์ ซึ่งงานเขียนเหล่านี้ เรียกว่า “วรรณกรรม” วรรณกรรมเป็นคำรวมของงานเขียนประเภทต่างๆ นั้นเอง นอกจากนี้ยังมีรายละเอียดปลีกย่อยออกไปอีกนับไม่ถ้วน แต่ละชาติแต่ละภาษาจะมีลักษณะของวรรณกรรมที่แตกต่างกัน สิ่งเหล่านี้ได้ผ่านการเรียนรู้ของทุกคนมาแล้ว ไม่ว่าจะในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง แต่ผลงานเขียนมีสาระและให้คุณค่าที่ไม่เหมือนกัน ความชอบในเนื้อหาของแต่ละลักษณะ เป็นดังรสชาติของอาหารที่แต่ละคนชอบรับประทาน งานวรรณกรรมจึงขึ้นอยู่กับความต้องการของแต่ละคนที่จะเลือกสรร¹

วรรณกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในประเทศไทย จะเป็นการเริ่มจากท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่นก่อน เช่น ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แล้วรวมกันเป็นวรรณกรรมระดับชาติ จึงกล่าวได้ว่า วรรณกรรมท้องถิ่นคือที่มาของวรรณกรรมระดับชาติ วรรณกรรมท้องถิ่น จึงหมายถึง ผลผลิตทางภูมิปัญญาของผู้รู้พื้นบ้าน นักปราชญ์สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมในด้านบันเทิง สาระความรู้ คติสอนใจ มีทั้งวรรณกรรมมุขปาฐะ เช่น นิทานพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน ปริศนาคำทาย ถ่ายทอดผ่านรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง เมื่อมีการจดบันทึก จึงกลายเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์อักษร คือการนำมุขปาฐะมาจดบันทึก เช่น ตำนาน นิทาน คำสอนต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นบทในการ ขับอ่าน แสแสดง แพร่กระจายไปเรื่อย ๆ เรื่องก็ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม ภูมิศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีของแต่ละภูมิภาค จนเป็นมรดกทางวัฒนธรรม วรรณกรรมท้องถิ่นย่อมสัมพันธ์กับ ฉันทลักษณ์และชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมของท้องถิ่นนั้น ๆ และส่งอิทธิพลให้กับสังคมต่อไป

จึงกล่าวได้ว่าวรรณกรรมท้องถิ่นถือกำเนิดขึ้นมาเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของสังคมนั้น ๆ สร้างความรู้ ความเข้าใจต่อวิถีชีวิตของสังคมในแต่ละท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

วรรณกรรมคำว หรือเขียนภาษาล้านนาว่า “ꨀꨂꨠ” (เทียบปริวรรตกับภาษาไทยกลางจะได้ “คร่าว”) นั้น เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นล้านนา ซึ่งล้านนามีความเจริญรุ่งเรืองในด้านวัฒนธรรมมาแต่โบราณ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทางด้านภาษาและวรรณกรรม ในด้านภาษานั้น ล้านนามีภาษาเขียนโดยใช้อักษรที่เรียกว่าตัวเมือง อักษรธรรมหรืออักษรไทยยวน ซึ่งล้านนาใช้ตัวอักษรนี้จารึกคัมภีร์ต่างๆ ทางพุทธศาสนาในใบลาน และได้แพร่หลายไปสู่เชียงตุง เชียงรุ่ง ยูนนานและล้านช้าง นอกจากนี้ยังมีอักษรฝักขาม ซึ่งพัฒนามาจากอักษรสุโขทัย และมีอักษรขอมเมืองหรืออักษรไทยนิเทศอีกด้วย อย่างไรก็ตาม ตัวอักษรที่นิยมใช้จารึกในวรรณกรรมมากที่สุดก็คือ “ตัวเมือง” หรือ “อักษรธรรม”

¹ พระครูวิมลศิลป์กิจ, วิเคราะห์เนื้อหาและหลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมล้านนาคร่าวสี่บทของพระยาพรหมโวหาร, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา 2558), หน้า 1.

หรือ “อักษรไทยยวน” นั้นเอง² เพราะให้ความบันเทิง กล่าวคือ การละเล่น การแสดงพื้นบ้านต่าง ๆ ย่อมสัมพันธ์กับวรรณกรรมท้องถิ่น โดยมุ่งให้ความบันเทิงใจ ศิลปิน พ่อเพลง แม่เพลง นักขับลำนำแม่ จะด้นกลอนสดได้เองแต่ก็ต้องนำบางส่วนของวรรณกรรมท้องถิ่นมาใช้สอดแทรกในการแสดง เช่น การแสดงขอ เล่าคำว (คร่าว) เรื่องหงส์หิน น้อยใจยา มหาวงศ์แต่งอ่อน เป็นต้น อธิบายความเป็นมาของ ชุมชนและเผ่าพันธุ์ กล่าวคือ อธิบายความเป็นมาของกลุ่มชน ความเป็นพวกเดียวกัน มีบรรพบุรุษ ร่วมกัน มีสัญลักษณ์ร่วมกัน เป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เช่น เรื่องความเป็นมาของลัวะจังกกราช สิงหน วัตติ เรื่องตำนานจามเทวีวงศ์ อธิบายความเป็นมาของภาคเหนือ เป็นต้น พร้อมทั้งเป็นสื่อกลางระหว่าง บ้านกับวัด วัดเป็นแหล่งความรู้และเป็นศูนย์กลางของชุมชนมาโบราณ ชาวไทยนิยมไปวัดเพื่อการ เรียนรู้วรรณกรรมท้องถิ่น โดยการอ่าน ฟัง ชาวบ้านเชื่อว่าการได้ฟังธรรมนิยาย นิทานคติธรรม จะ ได้รับอานิสงส์สูง ดังเช่น นิทานเรื่องเต้าน้อยยอองค์ จำปาสีตัน พระเจ้าสิบชาติ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตชาวบ้าน วรรณกรรมท้องถิ่นจะสอดแทรกบทบัญญัติสังคม หลักธรรม จริยธรรมจึง มีอิทธิพลต่อชีวิต เช่น ให้การศึกษา พระทำหน้าที่สอนหนังสือ ใช้วรรณกรรมท้องถิ่นเป็น แบบเรียน รักษาพฤติกรรมของหมู่คณะให้เป็นไปตามแบบแผนที่ได้ปฏิบัติมา สร้างความสามัคคีใน ชุมชนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ให้สำนึกผิดชอบชั่วดี เกรงกลัวต่อบาป ปลูกฝังจริยธรรม สะท้อน ค่านิยมของสังคมในช่วงเวลานั้น ๆ ที่ร่วมสมัยกับการแต่งนิทาน ให้คุณค่าทางอารมณ์ สุข ทุกข์ เศร้า แก่ชาวบ้าน สร้างเอกลักษณ์ร่วมกันในสังคม มีอิทธิพลต่อศิลปกรรม วรรณกรรมท้องถิ่นมีอิทธิพลต่อ ศิลปกรรมและหัตถกรรมพื้นบ้าน โดยเฉพาะเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา จึงออกมาในรูปแบบของ จิตรกรรมตามอุโบสถ วิหาร ซึ่งนิยมเขียนเรื่องชาดก วรรณกรรมพื้นบ้านที่นิยมทำให้เป็นชาดก พุทธ ประวัติ เช่น เรื่องหอยสังข์ (สังข์ทอง) จิตรกรรมฝาผนังที่วิหารลายคำ วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

ในอดีต ฉันทลักษณ์ประเภทคำวถูกนำมาใช้ในชีวิตประจำวันในรูปแบบมุขปาฐะ ได้แก่ “คำวก้อม” และ “คำคำวคำเครือ” ส่วน “คำวใช้ คำวรำ คำวธัมม์ ” มักปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร ทั้งนี้เพราะผู้ที่แต่งคำวเหล่านี้ได้ต้องเป็นผู้ที่อ่านออกเขียนได้ นอกเหนือจากความสามารถด้านโวหาร กวี อันเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้ขึ้นชอขบการแต่งคำว

คำวที่เป็นมุขปาฐะมาก่อนได้แก่ คำวก้อม คำคำวคำเครือหรือคำอุ้วอุ้วสาว คำวทั้งสอง ประเภทนี้ไม่ทราบต้นตอที่มาแน่ชัด ทราบแต่ว่าเป็นคำโบราณที่คนรุ่นเก่าๆ หรือผู้เฒ่าผู้แก่ว่าไว้ โดยเฉพาะ คำวก้อม มักกล่าวไว้เป็นทำนองภาษิตหรือสุภาษิต มุ่งให้ข้อคิดเตือนใจ เช่น

...วันเกิดหากฮู้ (รู้) แน่แจ้งดีหลี วันตายปมีไผจักฮู้ได้ ...

...จิวควายข้างม้า ตายแล้วเหลือหนัง ดูกเขายัง เอาใช้การได้

จำลวงสุดหม่มปุม (ตบไต) และไส้ ก็ยังกินลำ อิมท้อง...

นอกจากนี้ชาวล้านนา ยังนำ “คำวก้อม” ที่มีเนื้อหาสั้นมาใส่ท่วงทำนองร้องซ้ำบทยาวไปมา ก็ เรียกว่า “คำว่วง” หากขับขานทำนองคร่ำครวญแสดงความรักของชายหนุ่มที่มีต่อหญิงสาว ก็จะ เรียกว่า “จ้อย” จะเห็นได้ว่า “คำวก้อม” ของชาวล้านนาสามารถปรับเปลี่ยนบทบาทได้หลายลักษณะ อาจใช้เป็นภาษิตคำสอนก็ได้ ใช้ขับขานเป็นท่วงทำนองเพื่อความสนุกสนานก็ได้เช่นกัน “คำวก้อม”

² ศิวาพร วัฒนรัตน์, วรรณกรรมนิทานคำโคลงของล้านนา ลักษณะเด่น ภูมิปัญญาและคุณค่า, (เชียงใหม่ : ธนุชนรังสรรค์, 2554) หน้า 1

เหล่านี้ใช้การจดจำสืบทอดกันรุ่นต่อรุ่น ผนวกกับวัฒนธรรมการอุปัชฌ์สาวของชาวล้านนาในอดีต จึงทำให้ “คาวก้อม” ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาวล้านนาดำรงอยู่ได้ในอดีตกาล

ต่อมาเมื่อมีผู้เขียนอักษรได้ ก็ได้มีการบันทึกลงในใบลานบ้าง สมุดข่อยบ้าง หรือวัสดุอื่นๆ บ้าง จึงทำให้วรรณกรรมคาวลายลักษณ์เป็นข้อมูลสำคัญทางประวัติศาสตร์ จากการสำรวจพบว่า วรรณกรรมคาวลายลักษณ์ที่เก่าสุดที่มีต้นฉบับเหลือถึงทุกวันนี้ คือ พม่ารบไทย แต่งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2322 ถัดมาเป็น คราวเชียงแสนแตก ไม่ปรากฏปีที่แต่ง แต่น่าจะหลังจากปี พ.ศ. 2346 ไม่นาน โดยพิจารณาจากเนื้อหาที่กล่าวถึงสงครามระหว่างไทยกับพม่า ซึ่งในครั้งนั้นทัพไทยกับล้านนาสามารถขับไล่พม่าออกไปจากภาคเหนือได้เป็นผลสำเร็จ ส่วนพลเมืองเชียงแสนก็ถูกกวาดต้อนไปอยู่ตามที่ต่างๆ

หลักฐานเกี่ยวกับคาวปรากฏชัดเจนอีกครั้งเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2370-2380 พระยาพรหมโวหารได้แต่งคาวเล่าความรู้สึกของตนถึงภรรยา ด้วยความไพเราะของบท ทำให้มีการคัดลอกและท่องจำกันมาจนกลายเป็นวรรณกรรมที่แพร่หลาย ปัจจุบันเรียกวรรณกรรมเรื่องนี้ว่า คาวสืบท หรือ คาวรำนางชม หรือ คาวรำนางศรีชม วรรณกรรมคาวลายลักษณ์เรื่อง คาวขอหงส์ผาคำ เป็นเรื่องสำคัญที่เป็นจุดเปลี่ยนในวงวรรณกรรมล้านนา กล่าวคือ พระยาโลมาวิสัย แต่งโคลงเรื่องหงส์ผาคำราว พ.ศ. 2396 จากนั้นจึงแต่งคาวเรื่องหงส์ผาคำจบเมื่อปีพ.ศ. 2400

เนื่องจากฉันทลักษณ์ประเภทคาวมีลักษณะใกล้เคียงกับกลอนของภาคกลาง และไม่ซับซ้อนเหมือนโคลง จึงทำให้ชาวบ้านนิยมแต่งกันมากขึ้น ต่อมาเมื่อเทคโนโลยีการพิมพ์เข้ามามีบทบาทมากขึ้น ความนิยมในการเล่าคาวก็แปรเปลี่ยนมาเป็นการอ่านคาวซึ่งพิมพ์เผยแพร่เป็นหนังสือ คาวขอเรื่องธรรม (คาวที่นำเนื้อหามาจากชาดก) พบคาวขอเรื่องต่างๆ ที่นำมาพิมพ์ประมาณ พ.ศ. 2474 อาทิ เรื่อง นกกระจาบสุวรรณเมษะ, อุทธลา, จำปาสีต้น, บัระวงค์หงส์อำมาตย์, วรรณพราหมณ์, วงศ์สุวรรณค์, สุทนต์, จันตะคา เป็นต้น

จากนโยบายผนวกล้านนาเป็นหนึ่งในเดียวกับสยามประเทศ ผ่านการเรียนภาษาไทยกลาง ส่งผลให้ชาวล้านนาเริ่มหันมาอ่านอักษรไทยกลางมากขึ้น ส่งผลให้โรงพิมพ์ของ นายเมืองใจ ชัยนิลพันธุ์เริ่มพิมพ์คาวขอด้วยอักษรไทยกลาง ตั้งแต่พ.ศ. 2495 เป็นต้นมาจนกระทั่งปีพ.ศ. 2510 ร้านประเทืองวิทยาได้ซื้อกิจการโรงพิมพ์และพิมพ์คาวขอจำหน่ายในเวลาต่อมา

วรรณกรรมคาวขอเมื่อได้รับความนิยมสูงสุดในสมัยที่กิจการพิมพ์เฟื่องฟู จากที่พิมพ์เป็นรูปเล่ม ได้พัฒนาผ่านสื่ออื่นๆ อาทิ หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น และสื่อวิทยุกระจายเสียงด้านสื่อหนังสือพิมพ์ “หนังสือพิมพ์คนเมือง” ได้เปิดคอลัมน์เฉพาะของคาวขอขึ้น เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2501 โดยเปิดโอกาสให้กวีสมัครเล่น ส่งผลงานมาตีพิมพ์ ไม่จำกัดหัวข้อ ขอให้มีความยาวไม่เกินหนึ่งหน้ากระดาษ เพื่อสะดวกในการลงพิมพ์ คาวขอที่ได้นำลงพิมพ์แล้วจะนำไปอ่านออกอากาศทางวิทยุ โดยมีผู้ควบคุมรายการคือ เลิศ ลานนาไทย หรือ นายบุญเลิศ พิงพราวลี

ส่วนสื่อวิทยุกระจายเสียงในยุคนั้น พบว่า มีผู้จัดรายการนำคาวซึ่งผู้ฟังทางบ้านเขียนส่งมาให้อ่านออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียง เช่น นายอำนาจ กะลำพัด เป็นนักจัดรายการวิทยุผู้หนึ่งที่น่าคาวมาอ่านออกอากาศทางสถานีวิทยุพิงคนคร (รู้จักกันทั่วไปว่า คาวฮ่า) และได้รับความนิยมมากในช่วงปี พ.ศ. 2507 เนื้อหาที่นำมาออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงนั้นจัดเป็นประเภทต่างๆ ได้แก่ ด้านศิลปวัฒนธรรม การเมือง ความรักและอารมณ์ต่างๆ ตำนาน นิทาน คติคำสอน วิถีชีวิตและ

สภาพแวดล้อม และธรรมชาติ ประชญา ต่อมาเมื่อประชาชนลดความสนใจ การพิมพ์วรรณกรรมคำขอ จึงชะลอและยุติการพิมพ์ในที่สุด

พลวัตของคำวยังคงดำเนินมาอย่างต่อเนื่องจนถึงช่วง พ.ศ. 2500 เป็นช่วงแห่งความเปลี่ยนแปลงด้านสังคม การเมือง การศึกษา และเทคโนโลยีการสื่อสารอันเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อวรรณกรรมล้านนาในยุคนั้น วรรณกรรมล้านนาประเภทคำขอและคำอ้ำที่เคยรุ่งเรืองถึงขีดสุดเริ่มลดความนิยมลงไปเมื่อมีสื่อวิทยุโทรทัศน์เข้ามามีบทบาทมากขึ้น กระแสความนิยมคำวจึงค่อยๆ แผ่วเบาลงไป

สภาพการณ์เช่นนี้คงอยู่เพียงช่วงสั้นๆเท่านั้น ภายหลังจากได้มีการจัดตั้งกลุ่มที่พยายามสืบทอดภูมิปัญญาด้านการแต่งคำซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของล้านนาโดยได้หันมารวมกลุ่มกันเพื่อจัดตั้งชมรมสืบสานกวีล้านนา ในช่วงหลังพ.ศ. 2520 เป็นต้นมา เช่น ชมรมพื้นฟูกวีล้านนาไทย ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2527 ชมรมอนุรักษ์ภาษาวัฒนธรรมล้านนา ก่อตั้งประมาณพ.ศ. 2540 ชมรมนักกลอนเชียงใหม่-ลำพูน เป็นต้น บรรดากวีล้านนาที่ร่วมกันก่อตั้งเป็นชมรมต่างๆ ล้วนมีจุดประสงค์คล้ายๆ กันคือ เพื่ออนุรักษ์ และสืบทอดการแต่งคำประพันธ์ประเภทคำขอของล้านนา โดยการจัดประกวดกันในชมรมบ้าง ส่งเสริมให้สมาชิกส่งผลงานเพื่อนำมารวมเล่มเป็นวารสารของชมรมบ้าง ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อเป็นการเผยแพร่ผลงานของสมาชิกในชมรมไปพร้อมกัน

ผลจากการดำเนินงานต่างๆ ของชมรมฯ เป็นที่มาของการจัดทำหลักสูตรอย่างเป็นทางการเป็นระบบ ดังเช่น ชมรมพื้นฟูกวีล้านนาได้จัดทำหลักสูตรร่วมกับกระทรวงวัฒนธรรม และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ในปีการศึกษา 2548 บทบาทของสมาชิกในชมรมดังกล่าว นำไปสู่การเผยแพร่และสร้างสรรค์ผลงานกวีนิพนธ์ของชาวล้านนารุ่นใหม่ ดังเช่นผลงานของอโศก ศรีสุวรรณ และสาคร พรหมไชยา เป็นต้น

ในระยะกว่าสองทศวรรษ ที่หน่วยงานและสถาบันการศึกษาต่างๆ ดำริให้มีการประกวดคำอ้ำ อาทิ คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ส่งเสริมการประกวดแต่งคำอ้ำ เนื่องในวันมหิดล เริ่มจัดการประกวดครั้งแรกประมาณปีพ.ศ. 2530 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ต่อมาใน

ปี พ.ศ. 2534 สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้จัดประกวดคำขอขึ้นเพื่อกระตุ้นให้กวีพื้นบ้าน และประชาชนในภาคเหนือได้เล็งเห็นถึงปัญหาที่กำลังเกิดขึ้น และช่วยกันสร้างสำนึกในการอนุรักษ์ป่าไม้ ตลอดถึงสภาพธรรมชาติมิให้หมดไปพร้อมกันนี้ก็ทรงแรงศรัทธาให้เกิดการปลูกป่ากันมากยิ่งขึ้น

ส่วนสถานศึกษาอื่นที่จัดการประกวดแต่งคำอ้ำ อาทิ โรงเรียนขุนตลาวิทยาคม โดยกลุ่มสาระภาษาไทย ที่จัดรายการประกวดคำอ้ำทางสถานีวิทยุชุมชน เม็งกาโต เรดิโอ คลื่นความถี่ เอฟเอ็ม 91.75 เม็กกะเฮิร์ตซ์ โดยออกอากาศทุกๆ สัปดาห์ สัปดาห์ละ 3 ชั่วโมง ผลปรากฏว่ามีผู้สนใจส่งคำขอเข้าประกวดจำนวนมากถึง 93 สำนวน จาก 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอพญาเม็งราย อำเภอขุนตลา และอำเภอเชียงของ จากความสนใจของคนหนุ่มสาวและชาวบ้านที่ส่งคำขอเข้าประกวดดังกล่าว ทำให้กลุ่มสาระภาษาไทยนำผลงานที่ได้รับรางวัลบรรจุเข้าเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรวิชาภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น เพื่อให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าต่อไป

จะเห็นได้ว่า พลวัตของคำวยังมีการเปลี่ยนแปลงมาอย่างต่อเนื่อง แม้ปัจจุบันในศตวรรษที่ 21 คำวยังมีบทบาททางสื่ออินเทอร์เน็ต อาทิ กวีแต่งคำทางเฟสบุ๊ค มีชมรมคนรักคำ ฯลฯ เหล่านี้จึง

เป็นสิ่งแสดงให้เห็นว่า ฉันทลักษณ์ประเภทคำว่ามีลักษณะร่วมสมัยและมีพลวัตต่อเนื่องไปไม่สิ้นสุด ปรากฏที่ยังมีคนรักคำว แต่งคำว ผู้เขียนเชื่อแน่ว่า เยาวชนล้านนาที่สนใจและรักการแต่งคำวยังมีอีก มาก และพร้อมจะถ่ายทอดภูมิปัญญาอันเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่นให้สูญหายไปอย่างแน่นอน

แต่ปัจจุบันการอ่านคำว การแต่งคำว และการนำคำวมาใช้ในกิจกรรมชุมชนต่างๆ ได้ หายไปหลังจากที่รัฐบาลสยามเข้ามารวมล้านนาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสยาม ห้ามมิให้คนท้องถิ่นเรียน ภาษาถิ่น บังคับให้คนท้องถิ่นศึกษาเล่าเรียนภาษาไทยกลาง ทำให้ภาษาล้านนาหายไป และ วรรณกรรมกรอ่านคำว แต่งคำว และการนำคำวมาใช้ในกิจกรรมชุมชนก็หายไปพร้อมๆ กัน ทำให้ อาณาจักรล้านนา คือ เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา สูญสิ้นการสืบ ทอดมรดกวรรณกรรมคำวมาจนปัจจุบัน

จากความเป็นมาของปัญหาและความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยและทีมงานจึงเห็นว่าจะมีความ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องร่วมกันฟื้นฟูสืบสานและอนุรักษ์วรรณกรรมคำวอันเป็นมรดกของล้านนาให้ กลับมาเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นเช่นล้านนาในอดีต

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารวบรวมผลงานวรรณกรรมของนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนาร่วมสมัยของ จังหวัดเชียงราย
2. เพื่อสร้างเครือข่ายชมรมนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนาจังหวัดเชียงราย
3. เพื่อสร้างนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนารุ่นใหม่ อันจะนำไปสู่การฟื้นฟูอนุรักษ์ และสืบ สานให้เป็นมรดกวรรณกรรมที่ยั่งยืน

1.3 ปัญหาการวิจัย

วรรณกรรมล้านนาประเภทคำว หรือคร่าว ซึ่งเป็นมรดกวรรณกรรมล้านนานั้นวันจะสูญ หายไป และคงจะหายไปอย่างถาวรถ้าไม่มีการอนุรักษ์ สืบสาน และฟื้นฟูให้มีอยู่ต่อไป

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

- 1) ศึกษารวบรวมผลงานวรรณกรรมของนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนาร่วมสมัยของ จังหวัดเชียงรายที่ปรากฏอยู่ โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ
 - 1.1) กลุ่มนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนา
 - 1.2) กลุ่มนักเรียน/เยาวชน
- 2) รวบรวมนักกวีวรรณกรรมคำวร่วมสมัยในอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดเชียงราย เพื่อ สร้างเป็นเครือข่ายชมรมกวีวรรณกรรมล้านนาเชียงราย
- 3) แผนภูมิ แผนผังการแต่งคำว บทกวีวรรณกรรมคำว เพื่อให้ผู้สนใจทั่วไปที่ประสงค์ จะอบรมฝึกหัดการแต่งคำว (นักกวีหน้าใหม่) ฝึกฝนให้เป็นนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนาหน้าใหม่ ให้ เป็นผู้ร่วมฟื้นฟู อนุรักษ์ และสืบสานวรรณกรรมคำวล้านนาให้ยั่งยืนต่อไป

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ นักกวีวรรณกรรมคำล้านนาร่วมสมัย และผู้สนใจฝึกอบรมเป็นนักกวีวรรณกรรมคำรุ่นใหม่ที่อยู่ในจังหวัดเชียงรายและจังหวัดใกล้เคียง

3. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ กลุ่มคนที่มีผลงานวรรณกรรมคำล้านนาร่วมสมัย 10 คน สามเณรนักเรียน 20 รูป รวมทั้งสิ้น 30 รูป/คน

4. ขอบเขตระยะเวลา

ขอบเขตระยะเวลา ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2561 – กันยายน 2562 (12 เดือน)

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย

คำว หรือ คร่าว เป็นชื่อของลักษณะการเรียงเรียงถ้อยคำที่ให้เปรียบเทียบเหมือนทวงโซ่ คือ มีสัมผัสคล้องจองกันไป ทางภาคเหนือเรียกเชือกเส้นโต ๆ ว่าคำว หรือเชือกคำว เพราะลักษณะเป็นคำวเป็นเครื่องต่อเนื่องกันลักษณะคล้ายกลอนแปดของภาคกลาง ทั้งในด้านสัมผัสและลีลากลอน

พระยาพรหมโวหาร หมายถึง นักปราชญ์ของภาคเหนือล้านนาที่อยู่ร่วมสมัยกับพระยาสุนทรโวหาร (สุนทรภู่)

จ้อย หมายถึง การขับลำนำตอนไปแ้วสาวของหนุ่ม ๆ ภาคเหนือล้านนาร่วมสมัยก่อน

คำวธรรม หมายถึง เรื่องที่ปรากฏในเทศนาธรรม

คำวไซ้ หมายถึง วรรณกรรมที่แต่งเป็นจดหมายรัก ถ้านำไปอ่านเป็นทำนองเสนาะเรียกว่า “คำวซอ” หรือ “เล่าคำว”

วรรณกรรมคำว หมายถึง คำประพันธ์ที่ใช้ฉันทลักษณ์ของคำวมาใช้ในการประพันธ์อย่างถูกต้อง

อิทธิพลวรรณกรรม หมายถึง ข้อเขียนที่เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความนิยมชมชอบของคนแล้วนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

กะโลง หมายถึง ฉันทลักษณ์การแต่งคำประพันธ์เช่นเดียวกับโคลงของภาคกลาง

คำวก้อม หมายถึง คำประพันธ์ที่คล้องจองกัน แต่เป็นประโยคสั้น ๆ ไม่ยาว

มุขปาฐะ หมายถึง การจดจำจากการเล่า การจ้อยให้ฟัง แล้วจดจำเอา ไม่ได้เรียนจากการอ่านแบบลายลักษณ์อักษร

นักกวี หมายถึง บุคคลที่มีความสามารถในการเขียนวรรณกรรมคำล้านนาได้ทั้งรุ่นเก่าและรุ่นใหม่

อนุรักษ์ สืบสาน หมายถึง การรักษาไว้ซึ่งวรรณกรรมคำล้านนาในลักษณะต่างๆ

ส่งเสริม พัฒนา หมายถึง การนำวรรณกรรมคำล้านนาของเดิมมาเผยแพร่ให้คนได้อ่านได้ศึกษา

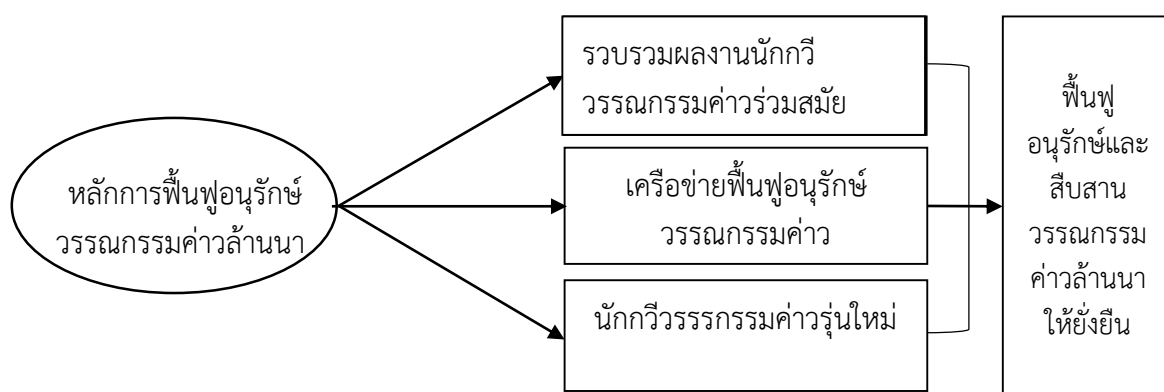
เครือข่าย หมายถึง การทำงานร่วมกันของนักกวี กลุ่ม ชมรม สมาพันธ์ ที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมคำล้านนา

นักกวีร่วมสมัย หมายถึง ผู้ที่เขียนวรรณกรรมคำล้านนาที่เป็นคนรุ่นใหม่ปัจจุบัน

1.6 ทฤษฎี กรอบแนวความคิดในการวิจัย

กรอบแนวความคิด

วรรณกรรมค่าว เป็นคำร้อยกรองที่กวีทางภาคเหนือนิยมแต่งกัน ลักษณะคำประพันธ์ คล้ายกลอนแปดมีลักษณะสัมผัส การประพันธ์ค่าวเป็นการเรียบเรียงถ้อยคำให้เป็นระเบียบเหมือน ลูกโซ่ คือมีสัมผัสคล้องจองกันไป ดังนั้นการที่จะให้เกิดการฟื้นฟูและมีนักวีรรุ่นใหม่ซึ่งจะนำไปสู่การ ฟื้นฟูอนุรักษ์ที่ยั่งยืน จึงมีกรอบแนวคิดดังนี้

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เกิดการฟื้นฟูอนุรักษ์วรรณกรรมค่าวล้านนาให้เป็นมรดกของล้านนาสืบไปโดยหน่วยงาน/องค์กร/ประชาชนมีส่วนร่วม
2. ได้นักกวีวรรณกรรมค่าวล้านนารุ่นใหม่เกิดขึ้นอย่างน้อยอำเภอละ 1 คนของจังหวัด เชียงราย เป็นการคืนมรดกวัฒนธรรมให้ท้องถิ่นทุกอำเภอ โดยการสร้าง/ฝึกฝนนักกวีวรรณกรรมค่าวล้านนารุ่นใหม่
3. หน่วยงาน องค์กรท้องถิ่น สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้อย่างมีระบบ

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่องการฟื้นฟูอนุรักษ์มรดกล้านนา : วรรณกรรมค่าล้านนา เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการที่เน้นคุณภาพ ทีมงานผู้วิจัยจึงได้กำหนดกรอบแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการฟื้นฟู อนุรักษ์มรดกล้านนาด้านวรรณกรรมค่าล้านนา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องไว้ดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎีเรื่องการอนุรักษ์และฟื้นฟู
2. แนวคิดทฤษฎีเรื่องวรรณกรรมค่าล้านนา
3. แนวคิดทฤษฎีเรื่องการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น
4. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเรื่องการอนุรักษ์และฟื้นฟู

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2493 เป็นต้นมา ประชาชนเริ่มตระหนักว่าการดำรงชีวิตมีความเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่ รวมทั้งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางจิตใจ และเพื่อการยกระดับการดำรงชีวิต จึงเกิดแนวความคิดของมรดกทางวัฒนธรรม (cultural heritage) ขึ้น เช่นเดียวกับการศึกษาพื้นที่ชุมชน หลายหน่วยงานเล็งเห็นความสำคัญในฐานะของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural landscape) จากเอกลักษณ์และความสำคัญของพื้นที่อันได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น และย่านประวัติศาสตร์ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเอกลักษณ์ที่หล่อหลอมขึ้นโดยผ่านการดำรงอยู่ของเศรษฐกิจและสังคมรวมทั้งบริบทต่างๆ ทั้งทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ทั้งหมดนี้หล่อหลอมให้เกิดมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage) ขึ้นเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ ซึ่งในอดีตนั้นการอนุรักษ์มุ่งความสนใจไปที่งานศิลปะ หรือโบราณสถานที่มีความสำคัญเท่านั้น ได้แก่ การอนุรักษ์อาคาร และวัตถุต่าง ๆ เพียงอย่างเดียว

จากความสำคัญของบริบทและสิ่งแวดล้อมของเมืองและชุมชนที่อยู่อาศัยทำให้เกิดคำจำกัดความเกี่ยวกับ Cultural heritage และ Cultural landscape ขึ้นดังนี้

2.1.1 ความเป็นมาของมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage)

Feilden and Jokileht ได้ให้ความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมว่า มรดกทางวัฒนธรรมนั้นมีหลายประเภท มิได้เป็นเพียงโบราณสถาน, อาคาร, พื้นที่ประวัติศาสตร์และสวนเท่านั้น แต่หมายรวมถึงสิ่งแวดล้อมที่ถูกสร้างขึ้นทั้งหมดรวมทั้งระบบนิเวศ เป็นเครื่องหมายแสดงกิจกรรมและความสำเร็จของมนุษย์ในอดีต และเป็นหนึ่งในทรัพยากรที่ไม่สามารถสร้างขึ้นใหม่ได้ที่สำคัญของโลก¹

¹ Feilden and Jokilehto (1998), หน้า 11, อ้างใน วิวรรณ สีหนาท, “การศึกษาแนวทางการพัฒนาอาคารเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนในพื้นที่ลุ่มคลอง กรมศึกษา : คลองอ้อมนนท์และคลองบางกอกน้อย จังหวัดนนทบุรี,” (สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, 2546), หน้า 8.

องค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ² (UNESCO) ได้กำหนดว่า มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) ประกอบด้วยสิ่งสร้างสรรค์ของคนในอดีตที่เป็นรูปแบบที่จับต้องได้ เช่น ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม สิ่งก่อสร้าง แต่รวมทั้งนามธรรม (Intangible) เช่น ภาษา ศิลธรรม จริยธรรม สุนทรียศาสตร์ ตลอดจนอาหารการกิน การแต่งกาย ศาสนา และความเชื่อ ฯลฯ

ในการประชุมสมัยสามัญขององค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ³(UNESCO) ครั้งที่ 17 เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน ปี 2515 ณ กรุงปารีส ที่ประชุมได้มติอนุวัติว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติของโลก ได้ให้คำจำกัดความในเรื่องของมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) และมรดกทางธรรมชาติ (Natural Heritage) ไว้ดังนี้

1) มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage)

มรดกทางวัฒนธรรม หมายถึง อนุสรณ์ (Monuments) คือ ผลงานทางสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม ส่วนประกอบหรือโครงสร้างทางโบราณคดี ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ หรือวิทยาศาสตร์

มรดกทางวัฒนธรรม หมายถึง กลุ่มอาคาร (Groups of building) เป็นกลุ่มของอาคารที่แยกกัน หรือต่อเนื่องกันโดยลักษณะทางสถาปัตยกรรม ความร่วมลักษณะ หรือที่ตั้งอันเหมาะสมในภูมิทัศน์

มรดกทางวัฒนธรรม หมายถึง สถานที่ (Sites) คือผลงานของมนุษย์ หรือผลงานอันผสมกันระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ เป็นสถานที่ซึ่งไม่มีอาคารอยู่เลย แต่เป็นสถานที่ที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ (Historical) สุนทรียภาพ (Aesthetic) ชาติพันธุ์วิทยา (Ethnological) หรือมานุษยวิทยา (Anthropological)

2) มรดกทางธรรมชาติ (Natural Heritage)

มรดกทางธรรมชาติ (Natural Heritage) หมายถึง ลักษณะทางธรรมชาติอันประกอบด้วย ภูมิสถานทางกายภาพ – ชีวภาพ มีคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์และวิทยาศาสตร์ รวมไปถึงสถานที่ทางธรรมชาติ หรือพื้นที่ที่ธรรมชาติกำหนดของเขตไว้น้ำแข็ง มีคุณค่าทางด้านวิทยาศาสตร์ (Science) การอนุรักษ์(Conservation)หรือความงามแห่งธรรมชาติ(Natural Beauty)

ในการจัดมรดกทางวัฒนธรรม ได้จัดประเภทของอนุสรณ์สถานเอาไว้ 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ

กลุ่มที่ 1 ซากอารยธรรม (Dead Monuments) คือ สถานภาพของโบราณสถานนั้น มีลักษณะเป็นซากหลักฐานทางอารยธรรมในอดีต มากกว่าจะใช้สอยได้ในปัจจุบัน

กลุ่มที่ 2 อนุสรณ์ที่ยังใช้ประโยชน์ (Living Monuments) คืออนุสรณ์สถานที่ยังคงประโยชน์ทางการใช้สอยสืบทอดประเพณีทางศิลปะ และมีการตกแต่งเสริมความมั่นคงตามลักษณะของสถาปัตยกรรมนั้นๆ

2.1.2 หลักการสำคัญหรือภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural landscape)

² องค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ, อ้างในเรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

³ UNESCO, "Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage," (Paris, 2515) อ้างใน ผนวรณ์ สายเชื้อ, "แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษาเมืองสงขลา," (ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 53.

Feilden และ Jokilehto⁴ ได้กล่าวถึง ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม ว่าเป็นงานของมนุษย์หรืองานที่รวมกันระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ และพื้นที่ทางโบราณคดีซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์, สุนทรียศาสตร์, ชาติพันธุ์วิทยา หรือ มานุษยวิทยา

นอกจากนี้ Feilden⁵ ยังกล่าวถึง Cultural Landscape ดังนี้

“พื้นที่ประวัติศาสตร์ และสิ่งแวดล้อม เกิดจากการหล่อหลอมองค์ประกอบหลายๆอย่าง ซึ่งรวมถึงกิจกรรมของมนุษย์ที่มีความสำคัญเท่ากับตัวอาคาร รวมทั้งองค์ประกอบทางที่ว่าง และสิ่งแวดล้อมโดยรอบ สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญในการสัมพันธ์กับองค์ประกอบทั้งหมด ซึ่งไม่ควรจะละเลย พื้นที่ทางประวัติศาสตร์ทั้งหมด ไม่ควรพิจารณาเพียงความสัมพันธ์กับงานสถาปัตยกรรม ควรจะรวมเอาคุณค่าของมนุษย์ที่เชื่อมโยงกับบริบททางสังคมและเศรษฐกิจด้วย”

จากการประชุมที่จัดขึ้นในโรม โดย ICCROM (International Center for the Study of the Preservation and the Restoration of Cultural Property) และ ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) ภายใต้การสนับสนุนของ Cultural Heritage Division of UNESCO ในเดือนเมษายนปี 1983 ได้กำหนดลักษณะของ Cultural Landscapeที่สามารถรับการเสนอชื่อเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม ดังนี้

เป็นการออกแบบภูมิทัศน์ (Landscape Design) ที่สร้างขึ้นโดยความตั้งใจของมนุษย์ เช่นสวน(Park land)

เป็นภูมิทัศน์ (Landscape) ที่เป็นผลมาจากสังคม, เศรษฐกิจ, และความเลื่อมใสในศาสนา รวมถึงซากสัตว์โบราณ (Fossil Landscape)

เป็นภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural Landscape) จากความเลื่อมใสในศาสนา, ศิลปะ, หรือกลุ่มวัฒนธรรม หรือองค์ประกอบทางธรรมชาติเป็นผลจากการเจริญเติบโต มีบูรณะภาพทางประวัติศาสตร์ (Historical Integrity) ซึ่งหมายถึงความสมบูรณ์ทางวัสดุ และสภาพที่ไม่มีข้อบกพร่องของวัสดุ หรือที่ตั้ง ซึ่งเป็นผลจากการเติบโตและการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

2.1.3 องค์ประกอบแรงจูงใจในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม

กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม ได้จัดการสัมมนาระดมสมองของผู้เชี่ยวชาญเพื่อกำหนดแนวทางการสร้างมาตรการและแรงจูงใจในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นแนวทางในการดูแลรักษาอาคาร และบริเวณที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ มีเครื่องมือและกลยุทธ์ในการดูแล 2 ประการ ได้แก่ การใช้กลไกการควบคุม และการสร้างแรงจูงใจ

สำหรับมาตรการในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม โดยการสร้างแรงจูงใจประกอบด้วย 5 มาตรการดังนี้

⁴ Feilden and Jokilehto (1998), หน้า8, อ้างใน วิวัฒน์ สีหนาท, “การศึกษาแนวทางการพัฒนาอาคารเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนในพื้นที่ลุ่มคลอง กรณีศึกษา : คลองอ้อมนันทและคลองบางกอกน้อย จังหวัดนนทบุรี”, หน้า 8.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

2.1.3.1 มาตรการทางการเงิน (Financial Instruments)

มาตรการทางการเงิน หมายถึง แรงจูงใจทางเศรษฐกิจที่หน่วยงานภาครัฐ ระดับชาติ ระดับภูมิภาค หรือระดับท้องถิ่น นำมาใช้เป็นการสร้างแรงจูงใจแก่เจ้าของอาคารในการเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ในรูปแบบต่างๆ คือ 1. เงินช่วยเหลือ และเงินให้ยืม 2. ระบบภาษี 3. การโอนสิทธิ์ในการพัฒนาที่ดินและอาคาร

2.1.3.2 การยกย่องและการให้รางวัล

แรงจูงใจในลักษณะนี้ โดยทั่วไปแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะคือ การให้รางวัลยกย่องตัวบุคคล คือการยกย่องหรือแสดงการยอมรับผู้เชี่ยวชาญ หรือประชาชนในพื้นที่ ซึ่งดำเนินกิจกรรมในการอนุรักษ์และพัฒนาอาคารเก่า หรือบริเวณซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เพื่อเป็นแบบอย่างแก่บุคคลหรือชุมชนอื่น และการให้รางวัลสถานที่ ซึ่งหมายถึงการแสดงการยอมรับและประชาสัมพันธ์ให้สาธารณะชนได้รับรู้

2.1.3.3 การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation)

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ หรือพัฒนาพื้นที่อาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอาจทำได้หลายวิธี เช่น การปรึกษาสาธารณะ และกลไกระดับรากหญ้า

2.1.3.4 การฝึกอบรม (Training Programmers)

การให้การฝึกอบรมและการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ถือเป็นมาตรการสร้างแรงจูงใจที่สำคัญ และเป็นที่ยอมรับมากอีกมาตรการหนึ่ง เนื่องจากมาตรการนี้เป็นกิจกรรมที่จะส่งผลทางเศรษฐกิจต่อชุมชน และท้องถิ่นโดยตรงในลักษณะการสร้างรายได้ให้กับท้องถิ่น การให้ความช่วยเหลือทางด้านเทคนิค ความรู้ ความเชี่ยวชาญตลอดจนทักษะเฉพาะด้านให้แก่กลุ่มคน จะทำให้กิจกรรมการอนุรักษ์ที่ต้องการความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านเกิดขึ้นได้จริง สามารถลบล้างแนวความคิดที่ว่า “งานด้านการอนุรักษ์มีต้นทุนและค่าใช้จ่ายสูงเกินไป” หรือ “ในปัจจุบันจะหาคนทำงานด้านนี้ได้ น้อยเต็มที” ซึ่งบ่อยครั้งเป็นสาเหตุให้ไม่สามารถผลักดันด้านการอนุรักษ์ให้เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมได้

2.1.3.5 การส่งเสริมกิจกรรมการอนุรักษ์และให้การศึกษาแก่ชุมชน (Promotion and Public Education)

การส่งเสริมกิจกรรมการอนุรักษ์และให้การศึกษาแก่ชุมชนมีเป้าหมายหลักเพื่อสร้างความสนใจ และเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวความคิดเรื่องการอนุรักษ์มากกว่าการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์โดยตรง แรงจูงใจประเภทนี้จัดเป็นกระบวนการที่สำคัญมากในการสร้างพื้นฐานและทัศนคติตลอดจนมุมมองที่ด้านการอนุรักษ์ให้แก่ประชาชนในรูปแบบต่างๆ ดังนี้

(1) การทำป้ายอนุสรณ์ (Commemoration) หมายถึงการนำเสนอข้อมูลจำเพาะพื้นฐานเกี่ยวกับสถานที่ที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ เพื่อเป็นการให้ความสำคัญแสดงการระลึกถึงสถานที่ รวมทั้งเป็นการให้ข้อมูลพื้นฐานแก่ผู้มาเยือนด้วย

(2) การนำเสนอและแปลความหมาย (Presentation and Interpretation) เทคนิคนี้นิยมนำมาใช้กับอาคารทั่วไป ที่ไม่มีความโดดเด่นมากแต่ก็จัดอยู่ในเขตที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ เพื่อดึงความสนใจของผู้คนโดยการนำเสนอวิวัฒนาการ ความเป็นมา ความสำคัญในอดีต และการใช้งานในปัจจุบัน รวมทั้งระบุถึงหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแล

(3) การให้การศึกษาแก่ชุมชน (Public Education) จัดเป็นแนวทางที่จะทำให้กระบวนการอนุรักษ์บรรลุผลสำเร็จในระยะยาว เนื่องจากหากชุมชนมีประชาชนหรือกลุ่มบุคคลที่สนใจ และมีความตั้งใจจริงที่จะดำเนินการอนุรักษ์ เมื่อมีการริเริ่มโครงการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ชุมชนที่เข้มแข็งจะมีความตั้งใจและมุ่งมั่นให้โครงการนั้นๆ เกิดผลในทางปฏิบัติได้จริง

2.1.4 ความหมายของวัฒนธรรม

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความหมายของวัฒนธรรม มีนักวิชาการหลากหลายท่านแสดงทัศนะไว้แตกต่างกัน ตามองค์ความรู้ของแต่ละท่าน ดังนี้

สุพัตรา สุภาพ ได้กล่าวถึง วัฒนธรรม มีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างอันเป็นแบบแผนในความคิด และการกระทำที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบกฎเกณฑ์วิธีการในการปฏิบัติ การจัดระเบียบ ตลอดจนความเชื่อ ความนิยม ความรู้ และเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการควบคุม และใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ⁶

คณะกรรมการโลกว่าด้วยวัฒนธรรมและการพัฒนา (The World Commission on Culture and Development) ได้กล่าวถึง วัฒนธรรม คือ พลัง จิตสำนึก อำนาจ ความรู้และความหลากหลายสำหรับชุมชนและสังคม ดังนั้น ปัญหาท้าทายมนุษยชาติปัจจุบัน คือ การปรับวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับสังคมและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน และที่กำลังจะเปลี่ยนไปในอนาคต โดยเฉพาะการปรับแนวคิดใหม่ พฤติกรรมใหม่ การจัดระเบียบสังคมใหม่ และการส่งเสริมแนวทางการพัฒนาทั้งหลายบนพื้นฐานมิติทางวัฒนธรรมส่วน UNESCO ได้แบ่ง “มรดกวัฒนธรรม” ออกเป็น 2 ส่วนคือ Tangible Cultural Heritage คือ มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุต่างๆ และ Intangible Cultural Heritage คือ มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้อันเป็นเรื่องเกี่ยวกับภูมิปัญญา ทรัพย์สินทางปัญญา ระบบคุณค่า ความเชื่อ พฤติกรรมและวิถีชีวิต ซึ่งวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้นี้ มีผู้เสนอว่าน่าจะใช้คำว่า “วิถีชน” จะเห็นภาพได้ชัดเจนกว่า นอกเหนือจากความหมายข้างต้นแล้ว ยังมีข้อคิดเห็นของพระยาอนุমানราชธนที่เกี่ยวกับ “วัฒนธรรม” ที่น่าสนใจหลายประการ คือ ท่านว่า วัฒนธรรมของชนชาติใด เมื่อมีความเจริญสืบต่อกันมานาน แล้วหยุดชะงัก ไม่มีการริเริ่มสร้างสรรค์ โดยนำสิ่งใหม่มาเพิ่มหรือต่อชีวิตให้แก่สิ่งเก่า เพื่อให้การวิวัฒนาการต่อไป สิ่งนั้นก็เสื่อมลง หรือแม้จะมีการนำสิ่งใหม่มาเพิ่มเติม แต่ไม่รู้จักสกัดสิ่งเก่าในส่วนที่ไม่เหมาะสมกับยุคสมัยออก ก็เกิดอาการอู้อัยยเคลื่อนไหวไม่สะดวก หรือหากนำสิ่งใหม่พอกสิ่งเก่าจนหนาเกินไป ผู้ที่เกิดใหม่ก็จะเกิดความรู้สึกเบื่อ เห็นว่ารุ่มร่าม และจะเกิดการปฏิเสธทั้งหมด วัฒนธรรมไม่ว่าของชนชาติใด ย่อมคลี่คลายเป็นวิวัฒนาการไปตามเงื่อนไขที่มีอยู่ และเมื่อมีการติดต่อคบค้าสมาคมกันระหว่างชาติต่างๆ วัฒนธรรมย่อมมีการปะปนกันมากขึ้น จนเกิดเป็นวัฒนธรรมสากล ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่แรง และต้องแข่งขันกัน ถ้าชาติใดไม่รับไว้ ก็อาจเป็นอันตรายในแง่ที่ว่าแข่งกับความเจริญของโลกที่รุดหน้ารวดเร็วไปไม่ทัน แต่การรับเอาวัฒนธรรมใหม่หรือวัฒนธรรมสากลที่ว่านี้ หากเกินพอดีก็อาจจะถอนรากวัฒนธรรมเดิมของตนอันเป็นส่วนสำคัญที่คุ้มกัน อันตรายและเป็นความเจริญของชาติมาเป็นเวลาช้านานหลายปีให้กร่อนและค่อยๆหมด ไป ในที่สุดก็จะทำให้หมดบุคลิกลักษณะ ไม่มีรากฐานแห่งชาติ

⁶ สุพัตรา สุภาพ, วัฒนธรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2528), หน้า 56.

ของตนต่อไป เพราะวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์แก่ชาติ จะต้องเป็นวัฒนธรรมที่มีรากหยั่งลึก และมีอาการเคลื่อนไหวให้เป็นความเจริญก้าวหน้า ซึ่งต้องอาศัยปัจจัยหลายประการ เปรียบได้กับต้นไม้ที่แผ่กิ่งก้านสาขาได้กว้างขวางก็เพราะมีรากหยั่งลึก จึงไม่โค่นง่าย ๆ แต่รากลึกอย่างเดียวไม่พอ ต้องมีส่วนอื่นๆของต้นไม้ทำหน้าที่ประสานสัมพันธ์เพื่อรับอากาศ แสงแดดและอาหารอื่นจากภายนอกมาด้วย ต้นไม้จึงจะเจริญเติบโต เช่นเดียวกับวัฒนธรรม ที่อาจต้องรับวัฒนธรรมสากลไว้ เพื่อแทรกซึมหล่อเลี้ยงวัฒนธรรมเดิมของตนให้ก้าวหน้าไปตามสมัย ในขณะที่เดียวกันก็ต้องรักษาวัฒนธรรมเดิมหรือรากฐานของตนไว้ เพื่อให้เกิดความสมดุลจึงจะเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ ซึ่งตรงนี้ก็ขึ้นอยู่กับ คนซึ่งเป็นผู้สร้างวัฒนธรรม โดยท่านเห็นว่าวัฒนธรรมเดิมและวัฒนธรรมสากลที่เรียกได้ว่าสมดุล นั้น ต้องเป็นวัฒนธรรมที่ทำให้คนส่วนใหญ่ในชาติได้รับประโยชน์ และมีความผาสุก อันได้แก่

1. ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ไม่ต้องหวาดกลัวต่อภัยอันตรายหรือกลัวความอดอยาก
2. มีความรู้สึกเป็นมิตรต่อกัน ไม่เกลียดชังริษยาซึ่งกันและกัน
3. มีความสามารถสร้างและได้รับความบันเทิงจากสิ่งทั้งาม และสิ่งที่ไพเราะ
4. มีความสนใจเรื่องวิชาการอันนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าและความแพร่หลาย

แห่งความรู้

จันทร์เพ็ญ อมรเลิศวิทย์ ได้กล่าวถึง วัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบพื้นฐานอันเป็นแกนสำคัญอันหนึ่งของสังคมมนุษย์เพราะวัฒนธรรมวัฒนธรรมเป็นแบบแผนในการดำรงและดำเนินชีวิตของคนในสังคม วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมหรือความประพฤติของมนุษย์ในแต่ละสังคม ดังนั้นวัฒนธรรมจึงเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตของกลุ่มซึ่งสมาชิกของสังคมหนึ่งได้ยึดถือเป็นแบบแผนของชีวิตร่วมกัน เป็นเสมือนเครื่องหมายหรือตราประจำกลุ่มที่คนอื่นเห็นแล้วรู้ได้ทันทีเช่น มีภาษา เครื่องแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณีเดียวกัน⁷

งามพิศ สัตย์สงวน ได้กล่าวถึง วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์ในสังคมต่างๆ สร้างขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาพื้นฐานเพื่อมีชีวิตรอดและดำรงอยู่ได้ เป็นความหมายในภาพองค์รวม (Holistic) ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะอย่างหนึ่งที่ทำให้ความเข้าใจกับมโนภาพวัฒนธรรมให้เห็นระบบต่าง ๆ หรือส่วนต่าง ๆ ที่เป็นสากล คือระบบครอบครัวและเครือญาติ ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมือง การปกครองการขัดเกลาทางสังคมและการศึกษา ศาสนาและความเชื่อ การแพทย์และสาธารณสุขการสื่อสาร ศิลปะ และนันทนาการ ดังภาพนี้ที่เป็นหัวใจของวัฒนธรรม ทำให้เห็นถึงปัญหาพื้นฐานของมนุษย์และการสร้างระบบต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว⁸

จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ ได้กล่าวถึง ลักษณะสำคัญและหน้าที่ของวัฒนธรรมสำคัญ ดังนี้⁹

⁷ จันทร์เพ็ญ อมรเลิศวิทย์, การจัดการทางการทางสังคม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2543), หน้า 66.

⁸ งามพิศ สัตย์สงวน, การวิจัยเชิงคุณภาพทางมานุษยวิทยา, พิมพ์ครั้งที่5, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า 2-4.

⁹ จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ, สังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2543), หน้า 16-19.

1) เป็นแบบพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ (Pattern of Learned Behavior) คือ ได้เรียนรู้อย่างมีจิตสำนึกโดยผ่านตัวแทนต่าง ๆ เช่น พ่อ แม่ เพื่อน โรงเรียน บ้าน สถาบันต่างๆ อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ก่อให้เกิดอิทธิพลโดยตรงและโดยทางอ้อมต่อบุคคลในสังคม เกิดแนวความคิดที่เป็นผลจากการเรียนรู้ ที่พัฒนาจากประสบการณ์ ในอดีต ที่ทำให้บุคคลมีความสามารถเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ มีการแก้ไขพฤติกรรมของตน โดยอาศัยประสบการณ์เป็นเครื่องช่วย พฤติกรรมของมนุษย์จึงเป็นผลของการเรียนรู้ซึ่งแยกออกได้ คือด้านทัศนคติ ค่านิยมความรู้และรูปของวัตถุที่สร้างรอบตัวเรา

2) เป็นสิ่งที่มีอยู่ร่วมกัน (Shared by Members of Society) พฤติกรรมของการเรียนรู้และผลของการเรียนรู้ไม่ได้เป็นสมบัติของคนใดคนหนึ่ง หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งแต่เป็นของสมาชิกของสังคมและมีการยึดถือปฏิบัติร่วมกัน การรับนำมาปฏิบัติจะมีระดับไม่เท่าเทียมกัน ขึ้นอยู่กับการเลือกหรือโดยสภาพการบังคับ ถ้าในกลุ่มสังคมใดการบังคับให้ประพฤติปฏิบัติวัฒนธรรมที่เห็นว่าเหมาะสมอยู่ในขั้นที่รุนแรงบุคคล ในสังคมจะปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด

3) เป็นสิ่งที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา (Transmitted Among the Members of Society) พฤติกรรมการเรียนรู้เป็นการสืบทอดจากช่วงอายุหนึ่งไปยังอีกช่วงอายุหนึ่ง และแพร่กระจายระหว่างสมาชิกของสังคมโดยสัญลักษณ์ คือภาษาเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดซึ่งอาจจะแสดงออกในรูปของคำพูด การเขียน การสลักหรือจารึกไว้ในที่ต่าง ๆ ตามความเหมาะสมในช่วงเวลานั้น ๆ สัญลักษณ์ดังกล่าวช่วยให้มนุษย์สามารถถ่ายทอดความรู้สึกร

4) สร้างความพอใจให้แก่มนุษย์ได้ (Culture is Gratifying) วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีมนุษย์คิดสร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการขั้นมูลฐานของมนุษย์ อันได้แก่อาหารที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น แต่ความต้องการดังกล่าวยังไม่เป็นที่เพียงพอ ความพอใจที่ได้รับจะรวมถึงความต้องการทางสังคมและวัฒนธรรมด้วย การพัฒนาวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับความต้องการขั้นมูลฐานแต่เดิมอยู่ในรูปแบบง่าย ๆ ไม่ซับซ้อนหรือสวยงามมากมาอยู่ในรูปที่ประณีต

5) เป็นสิ่งที่ปรับเปลี่ยนได้ (Culture is Adaptive) วัฒนธรรมมิใช่เป็นสิ่งที่คงที่แต่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ทั้งนี้เพราะมนุษย์ได้ปรับปรุงแก้ไขเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ความเจริญทางวิทยาการ เทคโนโลยีต่าง ๆ ได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาย และกว้างขวางตลอดทั้งความเจริญก้าวหน้าทางด้าน การติดต่อสื่อสาร ทำให้วิถีการดำเนินชีวิต พฤติกรรมของคนในสังคมหนึ่งได้รับการปรับเปลี่ยนไปตามการแพร่กระจายวัฒนธรรมและอยู่ในอัตราที่เร็วขึ้นเป็นอย่างมากภายในสังคมของมนุษย์ในปัจจุบัน

6) เป็นผลรวมหรือการผสมผสานทางวัฒนธรรม (Culture is Integrative) วัฒนธรรมของชาติหนึ่งหรือสังคมหนึ่งเป็นผลรวมของแบบแผนหรือแนวทางดำเนินชีวิต โดยการนำองค์ประกอบย่อย ๆ ของวัฒนธรรมหลาย ๆ อย่างประสานเข้าด้วยกัน แม้ว่าวัฒนธรรมที่มีลักษณะแตกต่างกันจะ ดึงกันไปคนละทิศละทาง

7) เป็นรูปแบบพฤติกรรมในอุดมคติที่ต้องยึดถือปฏิบัติตาม (Ideal form of Behavior) รูปแบบพฤติกรรมในอุดมคติเป็นแนวทางสำหรับการดำเนินชีวิต สิ่งใดที่สมาชิกของสังคมเห็นว่าดี มีความเหมาะสม สิ่งนั้นจะกลายเป็นรูปแบบที่ทุกคนจะยึดและปฏิบัติตาม ในทางกลับกัน สิ่งใดที่สมาชิกของสังคมเห็นว่าไม่ควร ไม่เหมาะสมก็จะไม่ถือปฏิบัติ ดังนั้น วัฒนธรรมจึงเป็นเสมือนหนึ่ง

สิ่งที่สังคมคาดหวังหรือเป็นแบบในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม สังคมแต่ละสังคมต่างก็มีลักษณะวิถีชีวิตที่เป็นลักษณะเฉพาะของตนเอง หรือมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ทั้งนี้เนื่องจากมนุษย์มีความคิดและมองโลกแตกต่างกัน รวมทั้งการอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมือนกัน การใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมตลอดจนการมีพฤติกรรมเพื่อควบคุมสิ่งแวดล้อม

8) เป็นลักษณะเหนืออินทรีย์ (Super Organic) คืออยู่เหนือจากสภาพธรรมชาติหรือสัญชาตญาณของเอ็กัตบุคคล ลักษณะดังกล่าวช่วยให้มนุษย์รู้จักการเรียนรู้ และทำให้มีชีวิตรอดได้ทางกายภาพและทางสังคม

เอกรินทร์ สีมหาศาล และคณะ¹⁰ ได้กล่าวว่าความหมายของวัฒนธรรมมีหลายอย่าง เช่น หมายถึงขนบธรรมเนียมประเพณี สิ่งที่ดีงาม สิ่งที่ได้รับการปรุงแต่งให้ดีแล้ว หรือสิ่งที่ได้รับการยอมรับและยกย่องมาเป็นเวลานานแล้ว เช่น ค่านิยม ความคิดเห็น วิทยาการต่าง ๆ เป็นต้นวัฒนธรรมไทยในแต่ละท้องถิ่น จะมีความคล้ายคลึงและแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ และยังมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้เป็นเพราะมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง และการดำเนินชีวิตของคนไทยอยู่ตลอดเวลาประเทศไทยเป็นประเทศที่มีวัฒนธรรมเก่าแก่สืบสานต่อกันมาเป็นเวลายาวนาน มีวัฒนธรรมหลักที่ถือว่าเป็นวัฒนธรรมประจำชาติไทย และแสดงให้เห็นถึงความเป็นไทย ได้แก่

1) ศาสนา คนไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา แต่ก็ได้กีดกันผู้ที่นับถือศาสนาอื่นแต่อย่างใด

2) ภาษา คนไทยมีภาษาและตัวอักษรไทย ซึ่งพ่อขุนรามคำแหงได้ประดิษฐ์ขึ้นในสมัยสุโขทัยเมื่อ พ.ศ. 1826

3) ประเพณีไทย เป็นสิ่งที่แสดงถึงวิถีชีวิตของคนไทยที่เคยปฏิบัติสืบเนื่องกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และได้สืบทอดกันมาจนถึงลูกหลาน ที่เรียกกันว่าขนบธรรมเนียมประเพณีนั่นเอง เช่น การไหว้ การเซ่นไหว้บรรพบุรุษ เป็นต้น

สรุปได้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต ของคนในสังคม นับตั้งแต่วิถีกิน วิถีอยู่ วิถี แต่งกาย วิถีทำงาน วิถีพักผ่อน วิถีแสดงอารมณ์ วิถีสื่อความ วิถีจราจรและขนส่ง วิถีอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ วิถี แสดงความสุขทางใจ และหลักเกณฑ์การดำเนินชีวิต โดยแนวทางการแสดงออกถึงวิถีชีวิตนั้นอาจเริ่มมาจาก เอกชนหรือคณะบุคคลทำเป็นตัวแบบ แล้วต่อมาคนส่วนใหญ่ก็ปฏิบัติสืบทอดกันมา วัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขและกาลเวลาเมื่อมีการประดิษฐ์หรือค้นพบสิ่งใหม่ วิธีใหม่ที่แก้ปัญหาค้นพบและตอบสนองความต้องการของสังคมได้ดีกว่า ซึ่งอาจทำให้สมาชิกของสังคมเกิดความนิยม และในที่สุดอาจเลิกใช้วัฒนธรรมเดิม ดังนั้นการรักษาหรือธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมเดิมจึงต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาวัฒนธรรมให้ เหมาะสมมีประสิทธิภาพตามยุคสมัย

2.1.5 การอนุรักษ์วัฒนธรรม

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์วัฒนธรรม มีนักวิชาการหลากหลายท่านแสดงทัศนะไว้แตกต่างกัน ตามองค์ความรู้ของแต่ละท่าน ดังนี้

¹⁰ เอกรินทร์ สีมหาศาล และคณะ, ประวัติศาสตร์ ป.6, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2554), หน้า 12.

วิชัย ภูโยธิน และคณะ ได้กล่าวถึง การอนุรักษ์วัฒนธรรมนั้น ต้องอาศัยความร่วมมือกันของคนไทยทุกคนมีวิธีการ ดังนี้¹¹

1) ศึกษา ค้นคว้า และการวิจัยวัฒนธรรมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งที่มีการรวบรวมไว้แล้วและยังไม่ได้ศึกษา เพื่อทราบความหมาย และความสำคัญของวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นมรดกของไทยอย่างถ่องแท้ ซึ่งความรู้ดังกล่าวถือเป็นรากฐานของการดำเนินชีวิต เพื่อให้เห็นคุณค่า ทำให้เกิดการยอมรับ และนำไปใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม ต่อไป

2) ส่งเสริมให้ทุกคนเห็นคุณค่า ร่วมกันรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติ และของท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้าใจและมั่นใจแก่ประชาชนในการปรับเปลี่ยนและตอบสนองกระแสวัฒนธรรมอื่นๆ อย่างเหมาะสม

3) รมรงค์ให้ประชาชนและภาคเอกชน ตระหนักในความสำคัญ ของวัฒนธรรมว่าเป็นเรื่องที่ต้องให้การรับผิดชอบร่วมกันในการส่งเสริมสนับสนุน ประสานงานการบริการความรู้ วิชาการ และทุนทรัพย์สำหรับจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม

4) ส่งเสริมและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมภายในประเทศและระหว่างประเทศ โดยใช้ศิลปวัฒนธรรมที่เป็นสื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกัน

5) สร้างทัศนคติ ความรู้ และความเข้าใจว่าทุกคนมีหน้าที่เสริมสร้าง พื้นฟู และการดูแลรักษา สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมที่เป็นสมบัติของชาติ และมีผลโดยตรงของความเป็นอยู่ของทุกคน

6) จัดทำระบบเครือข่ายสารสนเทศทางด้านวัฒนธรรมเพื่อเป็นศูนย์กลางเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผลงาน เพื่อให้ประชาชนเข้าใจ สามารถเลือกสรร ตัดสินใจ และปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตทั้งนี้สื่อมวลชนควรมีบทบาทในการส่งเสริม และสนับสนุนงานด้านวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้นด้วย

มณีรัตน์ ปิ่นวิเศษ¹² ได้กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมไทย เป็นสิ่งมีคุณค่าที่ควรธำรงรักษาไว้เป็นมรดกสืบไป จึงเป็นหน้าที่ขององค์กรหลักของประเทศ และคนไทยทุกคนที่ต้องส่งเสริมและธำรงรักษาไว้ ซึ่งมีแนวทางดังนี้

1) การส่งเสริมวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์ โดยประเพณีปฏิบัติวัฒนธรรมประเพณีที่ดั้งเดิมทั้งศิลปะ วรรณกรรม ประเพณีต่างๆ คุณธรรม จริยธรรม ตามหลักศาสนา มารยาทไทย ศิลธรรมจรรยาต่างๆ เพื่อธำรงรักษาเอกลักษณ์ของชาติ และมีการถ่ายทอดสู่คนรุ่นต่อไปให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรม

2) การถ่ายทอดสืบสานวัฒนธรรมไทย โดยการเรียนรู้จากบรรพบุรุษ ครอบครัว ผู้ใหญ่ หรือบุคคลอื่น ซึ่งเป็นงานทางวัฒนธรรมประเพณีที่ส่งเสริมไว้ และเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดั้งเดิมนำมาปฏิบัติ ถ่ายทอด อาจออกมาในรูปแบบกิจกรรมต่างๆ เช่น การตั้งชมรมวัฒนธรรมในชุมชน การจัด

¹¹ วิชัย ภูโยธิน และคณะ, *หน้าที่พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2553), หน้า 24.

¹² มณีรัตน์ ปิ่นวิเศษ, *ชีวิตและวัฒนธรรมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เอมพันธ์, 2550), หน้า 67.

ทัศนศึกษา และการจัดสัมมนา นอกจากนี้ ยังมีการถ่ายทอดผ่านสื่อต่างๆ เช่น ป้ายโฆษณา แผ่นพับ วิทยุ และโทรทัศน์ เป็นต้น เพื่อธำรงรักษาวัฒนธรรมสืบไป

3) การปรับปรุงและเผยแพร่งานทางวัฒนธรรมไทย โดยสร้างความรู้ความเข้าใจ โดยอาศัยสื่อต่างๆ โดยเน้นการส่งเสริมการทำกิจกรรมร่วมกัน หรืออาจขอความร่วมมือจากศิลปิน เพลงสร้างสรรค์เนื้อเพลง และร่วมร้องเพลงเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทย โดยสอดแทรกปรัชญาและวิถีการดำเนินชีวิตแบบไทย ชี้้นำให้คนไทยเลือกสรรวัฒนธรรมที่ดีงาม และปฏิเสธวัฒนธรรมอื่นที่ไม่เหมาะสมกับวิถีชีวิตแบบไทย เพื่อเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ ให้ชาวต่างชาติได้เข้าใจในวัฒนธรรมไทย

4) รัฐบาลต้องสนับสนุนและส่งเสริมองค์กรที่เกี่ยวข้องในการรณรงค์เพื่อการอนุรักษ์อบรมให้ความรู้ เสนอข่าวประชาสัมพันธ์ ฟันฟู เผยแพร่วัฒนธรรมไทยเพื่อให้ชาวต่างชาติรู้จัก ศิริพร ดาบเพชร และคณะ¹³ ได้กล่าวถึง วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยเป็นสิ่งที่ตั้งมากุ่ สังคมไทย ซึ่งคนไทยควรภาคภูมิใจและช่วยกันอนุรักษ์ให้ดำรงอยู่ต่อไป แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยทำได้หลายวิธี ดังนี้

1) การตั้งสถาบันในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ที่ดำเนินงานส่งเสริมวัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย เช่น สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็นต้น

2) สถาบันที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย ต้องมีผลงานที่เป็นรูปธรรมและเข้าถึงวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนเพื่อให้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน

3) คุ้มครองลิขสิทธิ์ภูมิปัญญาไทยเพื่อรักษาภูมิปัญญาไทย เช่น ชื่อมวยไทย ชื่อข้าวหอมมะลิไทย เป็นต้น ซึ่งหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรเข้ามาดูแลเรื่องการจดลิขสิทธิ์ภูมิปัญญาไทย

4) ประกาศยกย่องผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ และประกาศยกย่องผู้ทรงภูมิปัญญาไทย เช่น ศิลปินแห่งชาติ ครูภูมิปัญญาไทย เป็นต้น

สนิท สมัครการ¹⁴ ได้กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลง (Change) ทางวัฒนธรรม หมายถึง ความแตกต่างที่เกิดขึ้นต่อเนื่องในช่วงเวลาหนึ่งขององค์กรหนึ่งซึ่งยังคงตัวอยู่ในปัจจุบันไม่มีใครปฏิเสธได้ว่า ทุกสิ่งในโลกนี้ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอไม่มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่มีสภาพมั่นคง หากแต่ย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา สังคมและวัฒนธรรมก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน ไม่มีสังคมและวัฒนธรรมใดหยุดอยู่กับที่ โดยแท้จริงตลอดเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเสมออันเป็นลักษณะธรรมชาติของสังคมมนุษย์ หากพิจารณาถึงความหมายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมแล้ว การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอาจเกิดขึ้นได้จากความสัมพันธ์ทางสังคมในแต่ละเรื่อง อาจเกิดขึ้นในส่วนย่อยหรือส่วนใหญ่ของความสัมพันธ์ทางสังคมก็ได้หรือการเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่มีผลทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมเกิดความแตกต่างกันขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งแล้ว ไม่ว่าจะการเปลี่ยนแปลงจะเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยหรือใหญ่โตเพียงไรก็ตาม ย่อมถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ทั้งสิ้น ส่วน

¹³ ศิริพร ดาบเพชร และคณะ, ประวัติศาสตร์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2551), หน้า 39.

¹⁴ สนิท สมัครการ, การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาการของสังคม, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2542), หน้า 2.

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงในแบบแผนของการดำเนินชีวิตของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งย่อมจะมีวิถีชีวิตเป็นของตนเอง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนั้น ในทางปฏิบัติแล้วยากที่จะแยกออกจากกันได้โดยเด็ดขาด เพราะหากมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ท้ายที่สุดการเปลี่ยนแปลงก็จะมีผลกระทบถึงสองลักษณะดังกล่าวเสมอ

เบนเนท (Bennett)¹⁵ ได้กล่าวถึง การปรับตัวทางวัฒนธรรมมีความสำคัญต่อความสำเร็จในการปรับตัวของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ เนื่องจากการพัฒนาบุคลิกของชนแต่ละชาติพันธุ์มีผลต่อการที่บุคคลรู้สึกต้องการติดต่อกับผู้อื่น วัฒนธรรมอื่น ๆ ความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของ หรือการแยกตัวออกหรือความต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่ม

อมรา พงศาพิชญ์¹⁶ ได้กล่าวถึง การปรับตัวทางวัฒนธรรมตามแนวคิดของ เสนอข้อคิดที่ว่า ข้อหนึ่งการศึกษาเรื่องการปรับตัวทางวัฒนธรรมควรพิจารณาองค์ประกอบด้านศิลปวัฒนธรรม และสังคมวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิต ความเชื่อข้อสององค์ประกอบต่างๆ ของวัฒนธรรมเรียงร้อยประสานเข้าเป็นวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นองค์รวม มีลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคมวัฒนธรรม ข้อสามการปฏิสัมพันธ์กับสังคมข้างเคียงหรือการค้นพบสิ่งใหม่ภายในสังคมตนเองจะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนเพื่อการคงอยู่ของสังคมวัฒนธรรมนั้นๆ ข้อสี่วัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์ องค์ประกอบแต่ละส่วนมีความหมายและสื่อความหมายที่ลึกซึ้งและกว้างขวางกว่าข้อเท็จจริง ข้อห้าการดำเนินชีวิตของมนุษย์ต้องดำเนินเป็นกลุ่ม การปรับเปลี่ยนสังคมวัฒนธรรมเป็นการปรับเปลี่ยนในกลุ่มมากกว่าในระดับปัจเจกบุคคล การสืบทอดวัฒนธรรมต้องถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่งเป็นกลุ่ม การปรับตัวทางวัฒนธรรมจึงเป็นการปรับเปลี่ยนของกลุ่ม ข้อหกพฤติกรรมของมนุษย์ยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ ไม่มีพฤติกรรมใดที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้เลย และข้อเจ็ดการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งมีกระบวนการและขั้นตอน

สรุปได้ว่า การที่ประเทศชาติจะเจริญก้าวหน้าขึ้นขึ้นอยู่กับทรัพยากรบุคคลเป็นสิ่งสำคัญ และการดำรงไว้ซึ่งความเป็นชาติ คือการรักษาวัฒนธรรม ประเพณี ขนบธรรมเนียมต่างๆ เพราะสิ่งเหล่านั้นนับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่หล่อหลอมให้คนในชาติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความเป็นชาติที่จะดำรงอยู่ได้นั้นจึงต้องมีเอกลักษณ์ และสิ่งที่สำคัญก็คือเอกลักษณ์ของความเป็นชาตินั้นเอง

2.2 แนวคิดเรื่องวรรณกรรมค่าล้านนา

การศึกษาวิจัยเรื่องการฟื้นฟูอนุรักษ์มรดกล้านนา : วรรณกรรมค่าล้านนา นี้ ทีมผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ 3 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษารวบรวมผลงานวรรณกรรมของนักกวีวรรณกรรมค่าล้านนาร่วมสมัยของจังหวัดเชียงราย (2) เพื่อสร้างเครือข่ายชมรมนักกวีวรรณกรรมค่าล้านนาจังหวัดเชียงราย และ (3) เพื่อสร้างนักกวีวรรณกรรมค่าล้านนารุ่นใหม่ อันจะนำไปสู่การฟื้นฟูอนุรักษ์ และสืบสานให้เป็นมรดกวรรณกรรมที่ยั่งยืน ดังนั้นจึงได้กำหนดหัวข้อในการศึกษาวิจัยแนวคิดทฤษฎีของวรรณกรรมค่าล้านนา ดังนี้

¹⁵ Bennett, *Genres of research in multicultural education. Review of Educational Research*, 71, 2001, pp.171-217.

¹⁶ อมรา พงศาพิชญ์, *ความหลากหลายทางวัฒนธรรมกระบวนการทัศน์และบทบาทในประชาสังคม*, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า 17-18.

2.2.1 ความเป็นมาของวรรณกรรม

วรรณกรรมปรากฏขึ้นครั้งแรกในพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. 2475 คำว่า วรรณกรรม อาจเทียบเคียงได้กับคำภาษาอังกฤษว่า Literary work หรือ general literature ความหมายแปลตามรูปศัพท์ว่า ทำให้เป็นหนังสือ ซึ่งดูตามความหมายนี้แล้วจะเห็นกว้างขวางมาก นั่นก็คือการเขียนหนังสือจะเป็นข้อความสั้นๆ หรือเรื่องราวสมบูรณ์ก็ได้ เช่น ข้อความที่เขียนตามใบปลิว ป้ายโฆษณาต่าง ๆ ตลอดไปจนถึงบทความ หรือหนังสือที่พิมพ์เป็นเล่มทุกชนิด เช่น ตำรับตำราต่าง ๆ นวนิยาย กาพย์ กลอนต่าง ๆ ก็ถือเป็นวรรณกรรมทั้งสิ้น จากลักษณะกว้าง ๆ ของวรรณกรรม สามารถทำให้ทราบถึงคุณค่ามากน้อยของวรรณกรรมได้โดยขึ้นอยู่กับวรรณศิลป์ คือ ศิลปะในการแต่งหนังสือนั้นเป็นสำคัญ ถ้าวรรณกรรมเรื่องใดมีคุณค่าทางวรรณศิลป์สูง เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าเป็นหนังสือดี วรรณกรรมก็อาจได้รับยกย่องว่าเป็น วรรณคดี

อย่างไรก็ตามการที่จะกำหนดว่า วรรณกรรมเรื่องใดควรเป็นวรรณคดีหรือไม่นั้น ต้องคำนึงถึงระยะเวลาที่แต่งหนังสือนั้นยาวนานพอควรด้วย เพื่อพิสูจน์ว่าคุณค่าของวรรณกรรมนั้นเป็นอมตะ เป็นที่ยอมรับกันทุกยุคทุกสมัยหรือไม่ เพราะอาจมีวรรณกรรมบางเรื่องที่ดีเหมาะสมกับระยะเวลาเพียงบางช่วงเท่านั้น

2.2.2 ความหมายของวรรณกรรม

วรรณกรรม (Literature) หมายถึง วรรณคดีหรือศิลปะ ที่เป็นผลงานอันเกิดจากการคิด และจินตนาการ แล้วเรียบเรียง นำมาบอกเล่า บันทึก ขับร้อง หรือสื่อออกมาด้วยกลวิธีต่างๆ โดยทั่วไปแล้ว จะแบ่งวรรณกรรมเป็น 2 ประเภท คือ วรรณกรรมลายลักษณ์ คือวรรณกรรมที่บันทึกเป็นตัวหนังสือ และวรรณกรรมมุขปาฐะ อันได้แก่ วรรณกรรมที่เล่าด้วยปาก ไม่ได้จดบันทึก วรรณกรรมที่ได้รับการยกย่องว่าแต่งได้ดีเรียกว่า "วรรณคดี" สำหรับวรรณคดีนั้นต้องเป็นวรรณกรรม แต่วรรณกรรมไม่จำเป็นต้องเป็นวรรณคดี คำนิยาม "วรรณกรรม คือภาษาศิลป์ ที่สร้างจินตนาการ ให้อารมณ์ ให้ความรู้และความเพลิดเพลิน" ซึ่งปัจจุบันวรรณกรรมมุ่งเน้นที่ความรู้ และความเพลิดเพลินของผู้อ่าน ส่วนภาษาศิลป์นั้นจะเป็นแบบใดก็ได้

วรรณกรรมมีความหมายครอบคลุมถึงงานเขียนต่างๆ ดังต่อไปนี้

1) งานเขียนทั่วไป เป็นงานที่ไม่จำเป็นต้องศิลปะหรือกลวิธีในการเขียน เช่น ตำรา เอกสารทางวิชาการ เป็นต้น

2) งานเขียนที่ต้องมีคุณค่าทางวรรณศิลป์ จะเป็นงานเขียนประเภทใดก็ได้ แต่ต้องแต่งอย่างมีศิลปะมีความประณีตงดงาม มีกลวิธีสร้างอารมณ์สะเทือนใจ และทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์คล้อยตาม งานเขียนที่มีคุณค่าทางวรรณศิลป์เช่น นวนิยาย เรื่องสั้น บทละคร บทความ สารคดี เป็นต้น

ดังนั้นวรรณกรรมจึงมีความหมายที่กว้างกว่าวรรณคดี ซึ่งมีความหมายครอบคลุมงานเขียนทุกชนิด ด้วยเหตุนี้ วรรณกรรมจึงมีความหมายครอบคลุมกว้าง ถึงประวัติ นิทาน ตำนาน เรื่องเล่า ขำขัน เรื่องสั้นนวนิยาย บทเพลง คำคม เป็นต้น

วรรณกรรมเป็นผลงานศิลปะที่แสดงออกด้วยการใช้ภาษา เพื่อการสื่อสารเรื่องราวให้เข้าใจระหว่างมนุษย์ ภาษาเป็นสิ่งที่มนุษย์คิดค้น และสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อใช้สื่อความหมาย เรื่องราวต่างๆ ภาษาที่มนุษย์ใช้ในการสื่อสารได้แก่

- 1) ภาษาพูด โดยการใช้เสียง
- 2) ภาษาเขียน โดยการใช้ตัวอักษร ตัวเลข สัญลักษณ์ และภาพ
- 3) ภาษาท่าทาง โดยการใช้กิริยาท่าทาง หรือประกอบวัสดุอย่างอื่น

ความงามหรือศิลปะในการใช้ภาษาขึ้นอยู่กับ การใช้ภาษาให้ถูกต้อง ชัดเจน และเหมาะสมกับเวลา โอกาส และบุคคล นอกจากนี้ ภาษาแต่ละภาษายังสามารถปรุงแต่ง ให้เกิดความเหมาะสม ไพเราะ หรือสวยงามได้

นอกจากนี้ ยังมีการบัญญัติคำราชาศัพท์ คำสุภาพ ขึ้นมาใช้ได้อย่างเหมาะสม แสดงให้เห็นวัฒนธรรมที่เป็นเลิศทางการใช้ภาษาที่ควรดำรงและยึดถือต่อไป ผู้สร้างสรรค์งานวรรณกรรม เรียกว่า นักเขียน นักประพันธ์ หรือ กวี (Writer or Poet)

2.2.3 ความสำคัญและคุณค่าของวรรณกรรม

วรรณกรรม มิใช่เป็นแต่เพียงสื่ออย่างเดียว หากสิ่งที่แฝงลึกลงไปในช่วงไพบรหว่างตัวอักษร ยังสะท้อนให้เห็นถึงความตื้นลึกหนาบางทางภูมิปัญญาของผู้เขียน และลึกลงไปในภูมิปัญญานั้นก็คือความจริงใจที่ผู้เขียนสะท้อนต่อตัวเองและต่อ ผู้อ่าน (พิทยา ว่องกุล. 2540 : 1) วรรณกรรมเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ชาติที่เจริญแล้วทุกชาติจะต้องมีวรรณกรรมเป็นของตัวเอง และวรรณกรรมจะมีมากหรือน้อย ดีหรือเลว ก็แล้วแต่ความเจริญของงานแห่งจิตใจของชนในชาตินั้น ๆ วรรณกรรมเป็นเครื่องชี้ให้รู้ว่า ชาติใดมีความเจริญทางวัฒนธรรมสูงแค่ไหนและยุคใดมีความเจริญสูงสุด ยุคใดมีความเสื่อมทรามลง เพราะฉะนั้นวรรณกรรมแต่ละชาติ จึงเป็นเครื่องชี้วัดได้ว่า ยุคใดจิตใจของประชาชนในชาติ มีความเจริญหรือเสื่อมอย่างไร

ด้วยเหตุนี้ วรรณกรรมจึงเป็นเครื่องมือสื่อสารความรู้สึคนึกคิดถ่ายทอดจินตนาการและแสดงออกซึ่งศิลปะอันประณีตงดงาม การศึกษาหรืออ่านวรรณกรรมแต่ละเรื่องทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพสังคม วัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจ ของยุคสมัยที่ผู้ประพันธ์ได้สะท้อนผ่านมุมมองของตนออกมา รวมทั้งทำให้ผู้อ่านเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของผู้คนที่มีต่อสภาพการณ์เหล่า นั้นด้วย ดังนั้นวรรณกรรมจึงมีความสำคัญต่อมนุษย์แทบทุกด้านอาจกล่าวได้ว่า สังคมมนุษย์ที่เจริญมีอารยธรรม และเทคโนโลยีในปัจจุบันนี้ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของวรรณกรรมทั้งสิ้น วรรณกรรมต่างมีบทบาท ความสำคัญ และอิทธิพลไม่มากนักน้อย ซึ่งคุณค่าเหล่านี้ได้มีผู้แสดงความคิดเห็นไว้หลากหลาย ดังนี้

เอ รีมเชอร์ (Irmischer)¹⁷ ได้กล่าวถึงอิทธิพลของวรรณกรรมที่มีต่อมนุษย์ดังนี้

1. จากตัวละครที่ปรากฏในวรรณกรรม ได้เปิดเผยให้ผู้อ่านเห็นความคิดจิตใจของมนุษย์ด้วยกัน ทั้งที่เหมือนกับคนทั่ว ๆ ไป และทั้งที่แตกต่างและมีปฏิกิริยาต่อคนอื่น
2. จากการสร้างพฤติกรรมและสถานการณ์ในวรรณกรรม ทำให้ผู้อ่านได้เรียนรู้ว่าพฤติกรรมของคน ๆ หนึ่งย่อมเกี่ยวโยงไปถึงคนอื่น ๆ ด้วย บางครั้งพฤติกรรมของคนเพียงคนเดียว ก็มีพลังอำนาจผลักดันให้เกิดเหตุการณ์ที่เหลือวิสัยที่จะควบคุมได้ มีผลต่อตนเองและคนอื่น ๆ อีกหลายคน ซึ่งใคร ๆ ก็ควบคุมสถานการณ์ไม่ได้นอกจากนี้ยังทำให้ผู้อ่านแลเห็นพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ต่อต้านและขัดแย้งตามมาด้วย

¹⁷ เอ รีมเชอร์ (Irmischer 1975 : 6-7 อ้างถึงในสิทธา พินิจภูวดล และนิตยา กาญจนวรรณ. 2520 : 7-8)

3. จากการสร้างฉากในวรรณกรรม โดยเฉพาะเมื่อผู้เขียนวาดภาพความเป็นไปในโลกซึ่งมีแต่ความกดดัน จะทำให้ผู้อ่านได้แลเห็นรายละเอียดต่าง ๆ ของชีวิต ผู้เขียนจะเลือกจัดประเภทของประสบการณ์มาแยกแยะพิจารณาในวรรณกรรมของเขา เพื่อให้ผู้อ่านมีโอกาสนำประสบการณ์ของตนเองมาเทียบเคียงร่วมพิจารณาด้วย

4. จากรูปแบบและโครงสร้างของวรรณกรรม ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันในสากลว่าเป็นศิลปะนั้น ผู้อ่านไม่ว่าจะอ่านวรรณกรรมในรูปนวนิยาย บทละคร หรือบทประพันธ์อื่น ๆ ก็จะมีลักษณะของวรรณกรรมนั้น ๆ ลักษณะเฉพาะเหล่านั้น จะปรุงแต่งความคิดของผู้อ่านและกระตุ้นเตือนให้เกิดความรู้สึกนึกคิดอย่าง ลึกซึ้ง เป็นความรู้สึกนึกคิดของผู้อ่านจากวรรณกรรมที่ผู้แต่งสร้างขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ และโครงสร้างต่าง ๆ กัน

5. จากภาษา สัญลักษณ์ และมโนภาพ ของวรรณกรรมได้สร้างความงามและความน่าเกลียดให้เกิดขึ้นเพื่อเทียบเคียงกัน วรรณกรรมจะกระตุ้นจินตนาการของผู้อ่านให้หวนไหวและมีการตอบสนองนักเขียน ที่ใช้ภาษาได้กระจ่างชัดจะถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดในส่วนลึกของจิตใจมายังผู้อ่านได้อย่างยอดเยี่ยม ความงดงามของภาษาของกวีหรือนักเขียน จะเขย่าอารมณ์และความคิดของผู้อ่านให้ไหวสะเทือน ความหมายที่ลึกซึ้งของกวี ความผสมกลมกลืนของการใช้สัญลักษณ์และการวาดมโนภาพล้วนแต่มีส่วนช่วยจรรโลง ใจผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

6. จากท่วงทำนองเขียนในวรรณกรรม ซึ่งทำ ให้ผู้อ่านรู้จักลักษณะเฉพาะของกวีหรือนักเขียน แต่ละคนนั้นจะทำให้ผู้อ่านเกิดความสุขตื่นเต้นไปกับบุคลิกลักษณะของกวีหรือนักเขียนซึ่งไม่ซ้ำแบบกัน

7. จากความคิดในวรรณกรรม ผู้อ่านจะได้พบกระเจกเงาใบมที่มาสสะท้อนภาพประสบการณ์ ความฉลาดหลักแหลม และย่อโลกอันกว้างขวางมาวางไว้ตรงหน้า จะชี้ให้ผู้อ่านเห็นสาเหตุของปัญหาต่าง ๆ และการพยายามค้นหาวิธีที่ดีที่สุดมาแก้ปัญหาเหล่านั้น

นอกจากนี้ ยังมีนักเขียนหลายคนที่ได้แสดงความคิดเห็น ทางด้านคุณค่าของวรรณกรรมไว้สอดคล้องกัน เช่น ฝาสุก มุทราภธา (2517 : 43) กระแสร์ มาลาภรณ์ (2522 : 23-27) สิทธิ พิณิจ ภูวดล , รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ และเสาวลักษณ์ อนันตศาสนต์ (2524 : 4-5) สนิท ตั้งกวี (2528 : 242 – 244) สุภา พักช่อง (2530 : 22) และวินเนาว์ ผู้เดิน (2537 : 14) ซึ่งได้กล่าวถึงคุณค่าของวรรณกรรมไว้ดังนี้

1. คุณค่าทางอารมณ์ หมายถึง แรงบันดาลใจที่เกิดขึ้นจากผู้ประพันธ์แล้วถ่ายทอดมายังผู้อ่าน ซึ่งผู้อ่านจะตีความวรรณกรรมนั้น ๆ ออกมาซึ่งอาจจะตรงหรือคล้ายกับผู้ประพันธ์ก็ได้ เช่น อารมณ์โศก อารมณ์รัก อารมณ์โกรธ เคียดแค้น เป็นต้น โดยวรรณกรรมจะเป็นเครื่องขัดเกลาอัธยาศัย และกล่อมเกล่าอารมณ์ให้หายความหมักหมม คลายความกังวล และความหมกมุ่น หนุนจิตใจให้เกิดความผ่องแผ้วทำให้รู้สึกชื่นบาน และร่าเริงในชีวิต ทำให้หายจากความมีจิตใจที่คับแคบรู้ค่าความงามของธรรมชาติ ความมีระเบียบเรียบร้อย ความดี ความงาม และความจริงหรือสัจธรรม ที่แฝงอยู่กับความรื่นเริงบันเทิงใจ หรือการได้ร้องให้กับตัวเอกของเรื่องในหนังสือหรือหัวเราะกับคำพูดในหนังสือ นั้นมีผลดีทางด้านอารมณ์ ดังที่เจตนา นาควัชระ (2529 : 82) กล่าวว่า เราจะต้องไม่ลืมว่า วรรณกรรมมิใช่การสั่งสอนโดยตรง มิใช่การการโฆษณาชวนเชื่อ การปลุกสำนึกเชิงสังคม อาจจะทำได้ดีที่สุดในที่สุดด้วย

วิธีการของศิลปะก็ได้ เพราะการเปลี่ยนใจของมนุษย์นั้น คงไม่มีวิธีใดดีกว่าจับใจเขาเสียก่อนด้วยสุนทรียอารมณ์

2. คุณค่าทางปัญญา วรรณกรรมแทบทุกเรื่องผู้อ่านจะได้รับความคิด ความรู้เพิ่มขึ้นไม่มากก็น้อย มีผลให้สติปัญญาแตกฉานทั้งทางด้านวิชาการ ความรู้รอบตัว ความรู้เท่าทันคน ความเห็นอกเห็นใจต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวละครในเรื่องให้ข้อคิดต่อผู้อ่านขยายทัศนคติให้ กว้างขึ้น บางครั้งก็ทำให้ทัศนคติที่เคยผิดพลาดกลับกลายเป็นถูกต้อง เช่น เราเคยมีทัศนคติว่าคนยิวเป็นคนตระหนี่ เห็นแก่ตัว พาให้สังคมน่าเกลียด ครั้นได้อ่านเรื่อง The Diary of a Young Girl แต่งโดย แอนน์ แฟรงค์ (Anne Frank) (แปลเป็นภาษาไทย ชื่อ บันทึกลับของแอนน์ แฟรงค์ โดยสังวรณ์ ไกรฤกษ์) หรือเรื่อง Child of the Holocaust แต่งโดย แจ็ค คูเปอร์ (Jack Kuper) (แปลเป็นภาษาไทย ชื่อ เสือกเกิดเป็นยิว โดยจำเนียร สิทธิดำรงค์) และเรื่อง Mon Ami Frederic แต่งโดย ฮันส์ ปีเตอร์ ไรซ์เตอร์ (แปลเป็นภาษาไทยชื่อเฟรดคอริก เพื่อนรัก โดย งามพรรณ เวชชาชีวะ) เป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องที่ถ่ายทอดโดยเด็กชาวยิว เมื่ออ่านแล้วเกิดความรู้สึกสงสารคนยิวที่กำลังถูกตามฆ่า ต้องพยายามหาทางเอาชีวิตรอด เกิดความรักและสงสารคนยิวในฐานะเป็นเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ทัศนคติเดิมที่มีต่อยิวก็เปลี่ยนแปลงไป หรือผู้อ่านได้อ่านวรรณกรรม เรื่องสามก๊กและราชาธิราช จะให้รู้จักกลยุทธ์ในการสงคราม กลอุบายต่าง ๆ เล่ห์เหลี่ยม นิสัยใจคอของคน และความคิดอันปราดเปรื่องของตัวละครบางตัว พร้อมกันนี้วรรณกรรมแทบทุกเรื่องจะแทรกศีลธรรมที่ผู้อ่านสามารถนำมาใช้ ประโยชน์ทำให้จิตใจสูงขึ้น หรือนำมาใช้ประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น คำโคลงโลกนิติ ของกรมพระยาเดชาดิศร หรือเพลงยาวถวายโอวาท และสัจสุตศึกษา ของสุนทรภู่ เป็นต้น ดังคำกล่าวของเจตนา นาควัชระ (2529 : 88) กล่าวว่า หน้าที่ทางสังคมของวรรณกรรม อาจจะมีใช้การแก้ปัญหาทางสังคมในเชิงปฏิบัติ หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมนุษย์ในระยะสั้น แต่เป็นหน้าที่ของการให้แสงสว่างทางปัญญา

3. คุณค่าทางศีลธรรม วรรณกรรมเรื่องหนึ่ง ๆ อาจจะมีคติหรือแง่คิดอย่างหนึ่งแทรกไว้ อาจจะเป็นเนื้อเรื่องหรือเป็นคติคำสอนระหว่างบรรทัด ซึ่งวรรณกรรมแต่ละเรื่องให้แง่คิดไม่เหมือนกัน บางที่ผู้อ่านที่อ่านอย่างผิวเผิน จะตำหนิตัวละครในเรื่องนั้นว่า กระทำผิดศีลธรรมไม่ส่งเสริมให้คนมีศีลธรรม แต่ถ้าพิจารณาและติดตามต่อไปผู้อ่านก็จะพบว่า ใครก็ตามที่ไม่อยู่ในศีลธรรมก็จะต้องประสบความทุกข์ยาก ความล้มเหลว และความเกลียดชังจากสังคม อาจจะเป็นเพราะกรรมของแต่ละคน บางคนประกอบกรรมมา ต่างกรรมต่างวาระแต่อาจจะพบจุดจบในกรรมอันเดียวกันก็ได้ เช่น เรื่องพระลอเป็นวรรณกรรมสะท้อนอารมณ์ ซึ่งได้แทรกข้อคิดเกี่ยวกับความรัก และความรับผิดชอบในหน้าที่ ให้ผู้อ่านได้พิจารณา ถ้าบังเอิญมีเหตุการณ์ในชีวิตเกิดขึ้นพร้อม ๆ กันทั้งความรัก และความรับผิดชอบจะเลือกทางไหนพระลอได้เลือกความรักและประสบกับความยุ่งยาก จนสิ้นชีวิต เป็นตัวอย่างที่ไม่ต้องการให้ใครเอาอย่าง ซึ่งตามหลักการของวรรณกรรมนั้นในเรื่องของศีลธรรม สิ่งที่ผู้อ่านต้องนำมาคิดก็คือ เป็นศีลธรรมของคนกลุ่มใด ของใคร และสมัยใด เพราะศีลธรรมก็ต่างกันตามวาระยุคและสมัยของแต่ละสังคมด้วย เช่นผู้อ่านอาจจะโทษว่า พระลอ พระเพื่อน พระแพง ไม่ตั้งอยู่ในศีลธรรม ผู้อ่านก็ต้องพิจารณาหลาย ๆ ด้าน ทั้งในเรื่องของสังคม ค่านิยม บุคคล ฐานะ และทางแนวคิดและจุดประสงค์ของผู้แต่ง ว่าเพื่ออะไร ส่วนวรรณกรรมที่ให้ คุณค่าทางศีลธรรมแก่ผู้อ่านที่เห็นได้ชัดเจนก็คือ วรรณกรรมศาสนา ได้แก่ เรื่องชาดกต่าง ๆ เช่น เวสสันดรชาดก สุวรรณสามชาดก

นอกจากนั้นก็มิตินานินายต่าง ๆ เช่น นิทานอีสป นวนิยายที่มุ่งสอนศีลธรรม เช่น กองทัพธรรม ได้ร่อกาสาวพัสดร์ เป็นต้น หรือเรื่อง ไตรภูมิพระร่วง ของพระเจ้าลิไท พระปฐมสมโพธิกถา ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมาณูชิตชินไธรส เป็นต้น

4. คุณค่าทางวัฒนธรรม วรรณกรรมทำหน้าที่ผู้สืบทอดวัฒนธรรมของชาติจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกคนรุ่นหนึ่ง เป็นสายใยเชื่อมโยงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ ในวรรณกรรมมักจะบ่งบอกคติของคนในชาติไว้ เช่น วรรณกรรมสมัยสุโขทัยจะทำให้เราทราบว่าคติของคนไทยสมัยสุโขทัยนิยมการทำบุญให้ทาน การสาปแช่งคนบาปคนผิด มักจะสาปแช่งมิให้พระสงฆ์รับบิณฑบาตรจากบุคคลผู้นั้น ดังนี้ เป็นต้น วรรณกรรมของชาติมักจะเล่าถึงประเพณีนิยม คติชีวิต การใช้ถ้อยคำ ภาษา การดำรงชีวิตประจำวัน การแก้ปัญหาสังคม อาหารการกิน ที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า เป็นต้น เพื่อให้คนรุ่นหลังมีความรู้เกี่ยวกับคนรุ่นก่อนๆ และเข้าใจวิถีชีวิตของคน รุ่นก่อน เข้าใจเหตุผลว่าทำไมคนรุ่นก่อนๆ จึงคิดเช่นนั้น ทำเช่นนั้น ก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน ดังเช่น วรรณกรรมเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 ช่วยให้ผู้อ่านได้ทราบถึงพระราชพิธีต่างๆ เช่น พระราชพิธีโสกันต์ เป็นต้น หรือ เรื่องขุนช้างขุนแผน ทำให้ผู้อ่านเข้าใจประเพณีการเกิด การโกนจุก การบวช การแต่งงาน การเผาศพ เป็นต้น อย่างไรก็ตามคุณค่าทางวัฒนธรรมนี้เป็นเรื่องเฉพาะของแต่ละสังคม ถ้าสามารถสร้างให้เกิดความรู้สึกรักที่เป็นสากล คือมีอุดมคติเป็นกลาง สามารถเป็นที่ยึดถือของทุกสังคม ก็นับเป็นคุณค่าทางวัฒนธรรมที่ถือเป็นความสามารถอย่างยิ่ง และที่สำคัญวัฒนธรรมอยู่ได้ส่วนหนึ่งก็เพราะมีวรรณกรรมบันทึกไว้เป็นหลักฐาน กล่าวอีกนัยหนึ่ง จะโดยรู้สึกตนหรือไม่ก็ตาม นักประพันธ์ย่อมจะแต่งเรื่องทีกล่าวถึงวัฒนธรรมของตน (และอาจจะของผู้คนอื่นด้วย) และในบางครั้งบางคราว เมื่อแปลหรือเรียบเรียงหรือเอาเค้าเดิมมาจากวรรณกรรมต่างประเทศ ก็จะกล่าวถึงวัฒนธรรมของต่างประเทศเท่าที่ตนรู้และเข้าใจด้วย ผู้อ่านก็จะเกิดความรื่นรมย์และชื่นชมหรือแปลกประหลาดไปกับวัฒนธรรมนั้น ๆ ด้วย

5. คุณค่าทางประวัติศาสตร์ การบันทึกทางประวัติศาสตร์ที่มุ่งจดแต่ข้อเท็จจริงไม่ซ้าก็อาจจะเบื่อหน่าย หลงลืมได้ เช่น เรื่องราวเกี่ยวกับสงครามยุทธหัตถีระหว่างสมเด็จพระนเรศวรกับพระมหาอุปราชา ในประวัติศาสตร์อาจจะจดบันทึกไว้เพียงไม่กี่บรรทัด ผู้อ่านก็อาจจะอ่านข้าม ๆ ไปโดยไม่ทันสังเกตและจดจำ ถ้าได้อ่านลิลิตตะเลงพ่ายจะจำเรื่องยุทธหัตถีได้ดีขึ้นและยังเห็นความสำคัญของเหตุการณ์บ้านเมืองในตอนนั้นอีกด้วย ทั้งนี้เพราะผู้อ่านได้รับรสแห่งความสุขบันเทิงใจในขณะที่อ่านลิลิตตะเลงพ่าย หรือวรรณกรรมประวัติศาสตร์อื่น ๆ ที่นำเรื่องราวทางประวัติศาสตร์มาใช้เป็นวัตถุดิบในการแต่งด้วย อย่างไรก็ตามวรรณกรรมดังกล่าวมิใช่เอกสารวิชาการสำหรับอ้างอิงทางประวัติศาสตร์ ตรงข้ามประวัติศาสตร์ต่างหากที่เป็นเอกสารอ้างอิงของวรรณกรรม ดังนั้น การใช้วรรณกรรมเป็นเอกสารอ้างอิงทางประวัติศาสตร์จึงอาจคลาดเคลื่อน ได้ อย่างไรก็ตามวรรณกรรมถือเป็นกระจกเงาสะท้อนภาพในอดีตของแต่ละชาติได้อย่างดีที่สุด เรื่องราวที่เป็นประวัติศาสตร์หลายเรื่อง ศึกษาได้จากวรรณกรรมไม่มากก็น้อย เช่น สงครามทาสระหว่างอเมริกาเหนือ และได้ สามารถอ่านได้จากเรื่อง Gone With the Wind แต่งโดยมาการีท มิทเชล (Margaret Mitchell) (แปลเป็นภาษาไทย ชื่อวิมานลอย โดย รอย โรจนานนท์) หรือ เรื่อง Uncle Tom ' s Cabin แต่งโดย แฮเรียท บีเชอร์ สโตว์ (Harriet Beecher Stowe) (แปลเป็นภาษาไทยชื่อ กระทั่งมน้อยของลุงทอม โดย อ. สนิทวงศ์) หรือ การบุกเบิกและสร้างชาติของอเมริกาจากเรื่องหนังสือชุด

Little House Series แต่งโดย ลอรา อิงกัลล์ส ไวลด์เดอร์ (แปลเป็นภาษาไทย เป็นหนังสือชุดบ้านเล็ก โดย สุคนธรส มี 7 เล่ม หรือ 8 ตอน ด้วยกัน คือ บ้านเล็กในป่าใหญ่ และบ้านเล็กในทุ่งกว้าง พิมพ์รวมเป็นเล่มเดียวกัน เด็กชายชานา บ้านเล็กริมห้วย ริมทะเลสาบสีเงิน ฤดูหนาวอันแสนนาน เมืองเล็กในทุ่งกว้าง และปีทองอันแสนสุข) หรือ เรื่อง เรื่องสี่แผ่นดิน ของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่ใช้เหตุการณ์ของประเทศไทย ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวลงมาจนถึงสิ้นแผ่นดินพระ เจ้าอยู่หัวอนันตมหาดิล พร้อมกับนี้ผู้เขียนยังให้ภาพที่ผู้อ่านเข้าใจถึง เรื่องราวของพระบรมมหาราชวังเริ่มตั้งแต่ประตูชั้นนอก ชั้นกลาง ชั้นใน ตำนานเจ้านาย ที่อยู่ของข้าหลวง จนกระทั่งถึงพระราชมนเทียร ชีวิตของชาววังนับตั้งแต่พระบรมวงศ์ถึงคนสามัญ การแต่งกาย ความเป็นอยู่ ธรรมเนียม การศึกษาอบรม ความสนุกสนาน และการละเล่น นอกจากนี้ได้กล่าวถึงชีวิตชนชั้นสูงนอกราชสำนักด้วย คือ พระยาคุณหลวง และเศรษฐี

6. คุณค่าทางจิตนาการ เป็นการสร้างความรู้สึกนึกคิดที่ลึกซึ้ง จิตนาการต่างกับอารมณ์ เพราะอารมณ์คือ ความรู้สึก ส่วนจิตนาการ คือ ความคิด เป็นการลับสมอง ทำให้เกิดความคิดริเริ่ม ประดิษฐ์กรรมใหม่ ขึ้นมาได้ จิตนาการจะทำให้ผู้อ่านเป็นผู้มองเห็นการณ์ไกล จะทำสิ่งใดก็ได้ด้วยความรอบคอบ โอกาสจะผิดพลาดมีน้อย นอกจากนั้นจิตนาการเป็นความคิด ฝันไปไกลจากสภาพที่เป็นอยู่ในขณะนั้น อาจจะเป็นความคิดถึงสิ่งที่ล่วงเลยมานานแล้วในอดีต หรือสิ่งที่ยังไม่เคยเกิดขึ้นเลย โดยหวังว่าอาจจะเกิดขึ้นในอนาคตก็ได้ เช่น วรรณกรรมพระอภัยมณี สุนทรภู่ผู้แต่งนั้นเป็นกวีที่มีจินตนาการกว้างไกล มาก ได้ใฝ่ฝันเห็นภาพการนำฟางมาผูกเป็นเรือสำเภานำใช้ในการเดินทางในมหาสมุทรบนยอด คลื่น เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบันนี้เรือที่ทำด้วยวัสดุน้ำหนักเบาอย่างฟางได้เกิดมีจริงขึ้น แล้วรวมทั้งเรือเร็วที่เล่นได้บนยอดคลื่นหรือบนผิวน้ำด้วย

7. คุณค่าทางทักษะเชิงวิจารณ์ การอ่านมากเป็นการเพิ่มพูนความรู้ความคิด และประสบการณ์ให้แก่ชีวิต คนที่มีความรู้แคบมีความคิดตื้น ๆ และประสบการณ์ในชีวิตเพียงเล็กน้อย มักจะถูกเรียกว่า คนโง่ ส่วนคนที่มีความรู้มากแต่ไม่รู้จักวิเคราะห์วิจารณ์นั้นอาจจะหลงผิดทำผิดได้ วรรณกรรมเป็นสิ่งช่วยให้ผู้อ่านใช้ความคิดนึกตรองตัดสินสิ่งใดดีหรือไม่ดี เช่น พฤติกรรมของอิเหนาซึ่งเป็นนักรบที่เก่งแต่เจ้าชู้มีเมียถึง 10 องค์ นั้นเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ดี มีเหตุผลอะไรบ้าง สนับสนุนความคิด หรือเรื่องขุนช้างขุนแผน ซึ่งผู้อ่านมีความเชื่อว่าขุนช้างเลวจริงหรือไม่ สมัยนี้อาจต้องถามตัวเองว่าขุนช้างเลวนั้นเลวอย่างไร และอาจเริ่มเห็นใจขุนช้างจนต้องอ่านใหม่อีกครั้ง คือ เริ่มคิดวิจารณ์แล้ว เป็นการฝึกฝนการใช้วิจารณ์ญาณที่ก่อให้เกิดทักษะ หรือความชำนาญในเชิงวิจารณ์ วิจารณ์ญาณเป็นสิ่งจำเป็นมากสำหรับการดำรงชีวิตอยู่ในโลกปัจจุบันนี้ อย่างน้อยผู้อ่านเมื่ออ่านหนังสือแล้ว อาจจะพูดถึง ตัวละคร ชีวิต พฤติกรรม เหตุการณ์ เป็นต้น ของเรื่องนั้น ๆ ตามความคิดเห็นของตนเอง

8. คุณค่าทางการใช้ภาษา เพราะการเขียนเป็นการถ่ายทอดความคิด เป็นการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร เพื่อรสชาติทางภาษา เพื่อจูงใจเพื่อความติดใจและประทับใจ ทำให้ผู้อ่านสามารถสังเกตจดจำนำไปใช้ก่อให้เกิดการใช้ภาษาที่ดี เพราะการเห็นแบบอย่างทั้งที่ดี และบกพร่องทั้งการใช้คำ การใช้ประโยค การใช้โวหาร เป็นต้น ได้แก่ การใช้โวหารของยาขอบในวรรณกรรมเรื่อง ผู้ชนะสิบทิศ เช่น "ข้าพเจ้ารักตัวเองยิ่งนัก แต่ข้าพเจ้ารักทะเลแม่ยิ่งกว่าตัวเอง แต่ทั้งตัวเองและทะเลแม่ ข้าพเจ้าก็หาได้รักเท่าต้องอยู่ไม่"

9. คุณค่าที่เป็นแรงบันดาลใจให้เกิดการสร้างวรรณกรรม และศิลปกรรมด้านต่าง ๆ วรรณกรรมที่ผู้เขียนเผยแพร่ออกไปบ่อยครั้งที่สร้างความประทับใจ และแรงบันดาลใจ ให้เกิดผลงานอื่น ๆ เพิ่มขึ้น เช่น ทางด้านวรรณกรรม ของอากาธา คริสตี้ (Agatha Christie) ซึ่งได้รับฉายาว่าเป็น “ราชินีแห่งฆาตกรรม” ได้ผลิตงานประเภทสืบสวนเป็นร้อย ๆ เรื่อง โดยใช้ แอร์คูล บัวโรต์ เป็นนักสืบที่มีคนรู้จักกันทั่วโลก และในเรื่องสุดท้ายที่แอร์คูล บัวโรต์ เสียชีวิตในเรื่อง *Certain* ในปี ค.ศ. 1575 หนังสือพิมพ์นิวยอร์กไทม์ ของอเมริกาได้ลงข่าวไว้อาลัยในหน้าหนึ่ง ซึ่งก่อนหน้านี้ไม่เคยมี และฉบับนี้ก็ยังไม่มีตัวละครในนวนิยายอื่นใดที่ได้รับการเชิดชูเกียรติถึง ระดับเช่นนี้ อากาธา คริสตี้ ได้สร้างผลงานต่าง ๆ อันเกิดจากได้รับความประทับใจจากเรื่องนักสืบชุดเชอร์ล็อก โฮล์มส์ (Sherlock Holmes) ซึ่งเป็นผลงานของ เซอร์อาร์เธอร์ โคนัน คอยล์ (Sir Arthur Conan Doyle) และปัจจุบันเชอร์ล็อก โฮล์มส์ ก็ยังคงเป็นตัวละครที่มีผู้รู้จักกันทั่วโลก มากกว่าตัวละครใด ๆ เท่าที่เคยเขียนขึ้นมา ทั้งยังเป็นตัวละครที่ถูกนักเขียนคนอื่น ๆ เขียนลอกเลียนแบบมากที่สุดในโลกด้วย หรือภาพวาดของจักรพันธ์ุ โปษยกฤต ส่วนมากจะได้แรงบันดาลใจจากวรรณคดีไทย เช่น เรื่องขุนช้างขุนแผน เป็นต้น หรือผลงานเพลงด้านคำร้องของแก้ว อัจฉริยะกุล เช่น พรานล่อเนื้อยูวาระ สันต์เมฆ ก็ได้แรงบันดาลใจมาจากบทกวีของศรีปราชญ์ หรือเพลงรักเพียงใจ ของช่อม บัญจพรรัตน์ ก็ได้แรงบันดาลใจมาจากบทกวีของศรีปราชญ์เช่นกัน อุดม หนูทอง (2523 : 57) กล่าวเสริมว่า วรรณกรรม (โดยเฉพาะวรรณคดี) เป็นหนังสือที่ได้ชื่อว่าบรรจุไว้ด้วยถ้อยคำภาษาที่ประณีตที่สุด ตรงใจและแหลมคมที่สุด อาจใช้ภาษาที่เป็นภาษาชนิดพิเศษ คำพ้องสัมผัส สร้างศัพท์ใหม่ แผลงคำเอาตามใจชอบของนักประพันธ์หรือกวี ใช้คำศัพท์ท้องถิ่นหรือพื้นเมือง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นการเพิ่มความรู้อ่านภาษาให้แก่ผู้อ่านทั้งสิ้น โดยเฉพาะทางด้านคำศัพท์แล้ว นับว่ามีคุณค่าเอนกอนันต์ ตัวอย่างจากเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย เพียงเรื่องเดียวหากศึกษาถ้อยคำภาษาโดยละเอียดถ่องแท้ก็ทำให้เกิดความแตกฉาน ในเรื่องภาษาขึ้นได้มาก

ความรู้ทางภาษาที่ได้จากการอ่านวรรณกรรม โดยเฉพาะวรรณคดี จะส่งผลต่อการศึกษา วรรณคดีในระดับที่สูงหรือยากยิ่ง ๆ ขึ้นไป ทั้งนี้เพราะภาษาในวรรณคดีมีหลายระดับ ภาพยกลอนของสุนทรภู่เป็นระดับหนึ่ง นิราศนรินทร์ระดับหนึ่ง ตะเลงพ่ายระดับหนึ่ง และยวนพ่ายก็เป็นอีกระดับหนึ่ง ความรู้ทางภาษาจากวรรณคดีที่ใช้ภาษาอย่างง่าย ๆ ย่อมเป็นปัจจัยที่สร้างภูมิปัญญาให้อ่านหนังสือที่หนัก ๆ ขึ้นได้เรื่อยไปโดยไม่มีขอบเขต

โดยสรุป สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ด้าน คือ คุณค่าทางสังคม เนื่องจากผู้แต่งวรรณกรรม อยู่ในสังคม ดังนั้นสิ่งต่าง ๆ เหตุการณ์ ต่าง ๆ ที่ผู้เขียนเขียนขึ้นย่อมได้มาจากสิ่งที่ตนพบเห็นในสังคม นั้น ๆ เช่น ลักษณะความเป็นอยู่ การเมือง การปกครอง แนวคิด ค่านิยมของสังคม ความเชื่อ ประเพณี บุคลิกภาพและความ เป็นอยู่ของผู้คน (รวมถึงผู้แต่งด้วย) เป็นต้น และคุณค่าทางวรรณศิลป์ หรือความงามที่เกิดจากกลวิธีในการแต่งวรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ การพิจารณาความงามของงานศิลปะประเภทวรรณกรรม แตกต่างจากการพิจารณางานศิลปะสาขา อื่นๆ พอสมควร

2.2.4 ประเภทของวรรณกรรม

วรรณกรรมไทย แบ่งออกได้ 2 ชนิด คือ

1. ร้อยแก้ว เป็นข้อความเรียงที่แสดงเนื้อหา เรื่องราวต่าง ๆ
2. ร้อยกรอง เป็นข้อความที่มีการใช้คำที่สัมผัส คล้องจอง ทำให้สัมผัสได้ถึง ความ

งามของภาษาไทย ร้อยกรองมีหลายแบบ คือ โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และร่าย

วรรณกรรมปรากฏขึ้นครั้งแรกในพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. 2475 คำว่า วรรณกรรม อาจเทียบเคียงได้กับคำภาษาอังกฤษว่า Literary work หรือ general literature ความหมายแปลตามรูปศัพท์ว่า ทำให้เป็นหนังสือ ซึ่งดูตามความหมายนี้แล้วจะเห็นว่ากว้างขวางมาก นั่นก็คือการเขียนหนังสือจะเป็นข้อความสั้น ๆ หรือเรื่องราวสมบูรณ์ก็ได้ เช่น ข้อความที่เขียนตามใบปลิว ป้ายโฆษณาต่าง ๆ ตลอดไปจนถึงบทความ หรือ หนังสือที่พิมพ์เป็นเล่มทุกชนิด เช่น ตำรับตำราต่าง ๆ นวนิยาย กาพย์ กลอนต่าง ๆ ก็ถือเป็นวรรณกรรมทั้งสิ้น จากลักษณะกว้าง ๆ ของวรรณกรรม สามารถทำให้ทราบถึงคุณค่ามากน้อยของวรรณกรรมได้โดยขึ้นอยู่กับ วรรณศิลป์ คือ ศิลปะในการแต่งหนังสือนั้นเป็นสิ่งสำคัญ ถ้าวรรณกรรมเรื่องใดมีคุณค่าทางวรรณศิลป์สูง เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าเป็นหนังสือดี วรรณกรรมก็อาจได้รับยกย่องว่าเป็น วรรณคดี อย่างไรก็ตามการที่จะกำหนดว่า วรรณกรรมเรื่องใดควรเป็นวรรณคดีหรือไม่นั้น ต้องคำนึงถึงระยะเวลาที่แต่งหนังสือนั้น ยาวนานพอควรด้วย เพื่อพิสูจน์ว่าคุณค่าของวรรณกรรมนั้นเป็นอมตะ เป็นที่ยอมรับกันทุกยุคทุกสมัยหรือไม่ เพราะอาจมีวรรณกรรมบางเรื่องที่ดีเหมาะสมกับระยะเวลาเพียงบางช่วงเท่านั้น ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า วรรณคดีนั้นก็คือวรรณกรรมชนิดหนึ่งนั่นเอง กล่าวคือ เป็นวรรณกรรมที่กลั่นกรองและตกแต่งให้ประณีต มีความเหมาะสมในด้านต่าง ๆ อันเป็นคุณค่าของการประพันธ์ หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่ง วรรณคดีนั้นเป็นวรรณกรรมไม่จำเป็นต้องเป็นวรรณคดีเสมอไป

แต่ถ้าแยกเป็นประเภทแล้ว สามารถแบ่งวรรณกรรมนี้เป็น 2 ประเภท คือ

- สารคดี หมายถึง หนังสือที่แต่งขึ้นเพื่อมุ่งให้ความรู้ ความคิด ประสบการณ์แก่ผู้อ่าน ซึ่งอาจใช้รูปแบบร้อยแก้วหรือร้อยกรองก็ได้

- บันเทิงคดี คือ วรรณกรรมที่แต่งขึ้นเพื่อมุ่งให้ความเพลิดเพลิน สนุกสนาน บันเทิงแก่ผู้อ่าน จึงมักเป็นเรื่องที่มีเหตุการณ์และตัวละคร

2.2.5 รูปแบบ หรือองค์ประกอบของวรรณกรรม

วรรณกรรมต้องประกอบด้วยรูปแบบที่มีเนื้อหาความคิดดี กลวิธีการแต่งดี จัดระบบดี และมีประโยชน์ทางสร้างสรรค์ ควรแก่การยกย่องให้คุณค่า ตามประเภทของเนื้อหา ดังนี้

1. วรรณกรรมที่ดี มีคุณค่า คือ เป็นวรรณกรรมที่ให้ประโยชน์กับผู้อ่าน มีคุณค่าแก่ชีวิตโดยเฉพาะในด้านจิตใจ

2. เนื้อหาความคิดดี คือ วรรณกรรมที่ผู้แต่ง เขียนขึ้นด้วยความคิดสร้างสรรค์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์ต่อจิตใจของผู้อ่าน วรรณกรรมที่มีเนื้อหาความคิดดีควรมีลักษณะดังนี้

1) คิดบริสุทธิ์ หมายถึง ผู้แต่งคำนึงถึงความถูกต้อง ความดีงาม ความเป็นธรรม โดยไม่มอมเมาหรือชักจูงผู้อ่านให้คิดตามตนเองโดยไม่คิดอย่างมีเหตุผล

2) คิดสร้างสรรค์ หมายถึง เขียนเพื่อมุ่งให้ประโยชน์แก่ผู้อ่านโดยเฉพาะในด้านจิตใจ ก่อให้เกิดความจรโลงใจ กล่าวคือ ทำให้จิตใจรู้สึกผิชอบชั่วดีและยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นตระหนักในความถูกต้องยุติธรรม

ซึ่งสิ่งเหล่านี้ผู้เขียนอาจสอดแทรกลงไปในช่วงเขียนบางตอน เพื่อให้แง่คิดแก่ผู้อ่าน โดยอาจเขียนไว้ในบทสนทนาของตัวละคร อุปนัยส่วนตัว หรือการดำเนินเรื่อง เป็นต้น

3. กลวิธีการแต่งดี คือ กลวิธีการแต่งเป็นศิลปะเฉพาะตัวของผู้แต่ง ซึ่งทำให้วรรณกรรมมีคุณภาพต่างกันไป เราสามารถพิจารณาการแต่งได้จากการใช้ภาษาและองค์ประกอบอื่นๆ เป็นต้น

ภาษาที่ใช้ในวรรณกรรม ซึ่งนับว่าดีควรมีลักษณะดังนี้

1) ถูกต้องตามลักษณะภาษาไทย คือ ใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เป็นแบบอย่างที่ดีในการใช้ภาษาไทย เช่น ใช้คำราชาศัพท์เหมาะสม ใช้ลักษณนามถูกต้อง เป็นต้น

2) สื่อความหมายได้ตามที่ต้องการ คือ ใช้คำได้ตรงความหมาย ชัดเจน อ่านเข้าใจง่าย ลำดับประโยคและข้อความได้ดี ไม่ก่อให้เกิดความสับสน แบ่งวรรคตอนถูกต้อง

3) มีความเหมาะสมประการต่างๆ คือ ภาษาที่ใช้เหมาะสมกับวัยและระดับความรู้ของผู้อ่าน มีความเหมาะสมกับโอกาสในการเขียนและประเภทของหนังสือ

4) ใช้ภาษาอย่างประณีต คือ ใช้ภาษาที่สละสลวยไพเราะ น่าประทับใจ

4. การจัดระบบดี คือ ระบบการจำแนกหัวข้อ การกำหนดขนาดและรูปแบบตัวอักษร รวมถึงการจัดหน้า รูปเล่มและความชัดเจนในการพิมพ์

5. มีประโยชน์ หรืออาจกล่าวได้ว่า “เป็นสิ่งที่ผู้อ่าน อ่านแล้วนำไปใช้” เช่น

1) ความบันเทิง คือ ให้ความพอใจ เพลิดเพลิน ความสุขใจที่ได้รับจากการอ่าน ด้วยเนื้อเรื่องหรือรสไพเราะของถ้อยคำ

2) ความรู้ คือ ให้ความรู้ การเคลื่อนไหว ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ

3) คติธรรม คือ ให้แง่คิด สิ่งเตือนใจที่เป็นประโยชน์

4) ปรัชญา คือ แนวคิดที่แสดงออกถึงความแท้จริงของโลกและชีวิต สิ่งที่เป็นสัจธรรม เช่น ทุกคนย่อมมีความทุกข์ ไม่มีใครบนโลกที่ไม่มีมีความทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นสิ่งธรรมดา ทุกสิ่งเมื่อเกิดแล้วย่อมดับไป

5) อุดมคติ คือ ชี้ให้เห็นค่าของความถูกต้อง เทียงธรรม ความดี จนเกิดเป็นจิตสำนึก

6) การสะท้อนสภาพสังคม คือ การบรรยายสภาพต่างๆในสังคมมนุษย์อย่างถูกต้องตามจริง ชี้เห็นความจริงที่เกิดขึ้น

2.2.6 ประโยชน์ของวรรณกรรม

ประโยชน์ของวรรณกรรม การเรียนวรรณกรรม ทำให้เราได้ศึกษาสิ่งต่าง ๆ หลายแง่มุม จากสิ่งที่เราอ่าน ได้สัมผัสเรื่องราวที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัย โดยผ่านทางกวี สภาพสังคม วัฒนธรรม ศึกษา ลักษณะคำประพันธ์ที่กวีใช้ สิ่งเหล่านี้ทำให้เรามีประสบการณ์มากขึ้น จึงพอสรุปได้ว่า วรรณกรรมมีประโยชน์อย่างน้อย 4 ประการ ได้แก่

1) วรรณกรรมช่วยให้ความรู้หลายด้านที่จะช่วยสร้างเสริมสติปัญญาให้แก่ผู้อ่าน เช่น ด้านภาษา จะทำให้ผู้อ่านมีความรู้ด้านความหมายของคำ การใช้ภาษาของแต่ละยุคสมัย แต่ละภูมิภาค แบบแผนของฉันทลักษณ์แต่ละประเภท ด้านประวัติศาสตร์ พงศาวดาร ตำนาน นิทาน เรื่องราว พื้นเมืองต่าง ๆ

2) วรรณกรรมให้คุณค่าทางอารมณ์ต่าง ๆ เพราะวรรณกรรมเป็นเรื่องศิลปะของการถ่ายทอด ความรู้สึกและอารมณ์ด้วยวิธีร้อยกรองถ้อยคำที่มีชีวิตจิตใจ ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์คล้อยตาม ได้รับรสสุนทรียภาพของวรรณกรรม

3) วรรณกรรมจะช่วยสะท้อนภาพสังคม สภาพชีวิต วัฒนธรรม และความเป็นอยู่ของบรรพบุรุษ ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ และค่านิยมต่าง ๆ กวีจะสอดแทรกอยู่ในวรรณกรรมทั้งสิ้น

4) วรรณกรรมช่วยขัดเกลาจิตใจและยกระดับจิตใจของผู้อ่านให้สูงขึ้น ช่วยจรรโลงจิตใจ ทำให้มนุษย์เห็นตัวอย่างของความทุกข์ ความสุข และปัญหาชีวิตต่าง ๆ ทำให้ผู้อ่านมองชีวิตด้วยความเข้าใจมากขึ้น และวรรณกรรมจะช่วยสอดแทรกธรรมผ่านตัวอักษรเป็นการสอนใจผู้อ่านด้วย

ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า วรรณกรรมที่กลั่นกรองและตกแต่งให้ประณีตมีความเหมาะสมในด้านต่าง ๆ อันเป็นคุณค่าของการประพันธ์ หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่ง วรรณกรรมก็คือวรรณคดีประเภทหนึ่ง แต่วรรณกรรมไม่จำเป็นต้องเป็นวรรณคดีเสมอไป

2.3 แนวคิดทฤษฎีเรื่องการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.3.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรืออาจเรียกว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือ ภูมิปัญญาไทย หมายถึง ความชำนาญอันเกิดจากความรู้ที่สะสมมา เพื่อนำมาสร้างกิจกรรม เครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพโดยเข้ากับสภาวะแวดล้อมที่ตนอาศัยและมีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ภูมิปัญญา ยังมีความหมายรวมถึงความคิดความเชื่อต่อสิ่งต่าง ๆ¹⁸ ซึ่งพอสรุปจากนักวิชาการได้ดังนี้

ศรีศักร วัลลิโภดม¹⁹ กล่าวว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ศักยภาพของมนุษย์ที่จะสามารถดำรงอยู่โดยให้สอดคล้องกับทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมทำให้มนุษย์ดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างราบรื่น”

ฉลาดชาย รมิตานนท์²⁰ กล่าวว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง สติและปัญญาอันเกิดจากการได้รับความรู้ สละสลวยและถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนานของบุคคลในท้องถิ่น ซึ่งทำหน้าที่ชี้แนะแนวทางที่จะใช้ชีวิตอย่างยั่งยืนถาวรกับธรรมชาติรอบตัว”

¹⁸ ภูมิปัญญาชาวบ้าน., (ออนไลน์), แหล่งที่มา <http://www.learners.in.th/>, (22 ธ.ค. 59).

¹⁹ ศรีศักร วัลลิโภดม, การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง, ในการสัมมนาทางวิชาการเรื่องการ พัฒนาการทางวัฒนธรรม: กรณีศึกษา, (กรุงเทพฯ: สำนักวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2535), หน้า 6.

²⁰ ฉลาดชาย รมิตานนท์, ป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางการพัฒนาเล่ม 2 : ป่าชุมชนภาคเหนือ: ศักยภาพขององค์กรชาวบ้านในการจัดการป่าชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2536), หน้า 38.

เสรี พงศ์พิศ²¹ กล่าวถึง “ภูมิปัญญา (Wisdom) หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หมายถึง พื้นรากฐานของความรู้ของชาวบ้าน หรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้ และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรงคือประสบการณ์ ด้วยตนเอง หรือทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้ที่ได้สั่งสมสืบทอดกันมา

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้าง ทั้งลึก ที่ชาวบ้านสามารถคิดเองทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินวิถีชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างร่วมสมัย

ประคอง นิมมานเหมินท์²² กล่าวว่า “ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้หรือระบบความรู้ที่มนุษย์ค้นพบหรือคิดค้นขึ้น เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคงปลอดภัย มีความ สะดวกสบาย สุขสงบและบันเทิงใจ อาจเป็นระบบความรู้ที่คิดขึ้นเพื่อประโยชน์ส่วนตนมาก่อนหรือเป็นระบบความรู้ที่คิดขึ้นเพื่อประโยชน์ของกลุ่มชนก็ได้”

เอกวิทย์ ณ ถลาง²³ กล่าวว่า “ภูมิปัญญา (Wisdom) หมายถึง ความรู้ ความคิด ความสามารถ ความชำนาญที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์และการดำรงชีพในระบบนิเวศและวัฒนธรรมที่ได้มีพัฒนาการสืบสานกันมา และได้แลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่นจาก พื้นที่สิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันแล้วรับเอาหรือปรับเปลี่ยนนามาสร้างประโยชน์หรือแก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อมของกลุ่มชนนั้น”

สันติสุข กฤดากร²⁴ ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง “พื้นเพรากฐาน ความรู้ทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรมของคนในชุมชนนั้นๆ ซึ่งชาวบ้านในสังคมนั้นรับรู้เชื่อถือ เข้าใจ ร่วมกันเป็นกระบวนการความรู้ที่เกิดจากการถ่ายทอดสืบทอดกันมา และเกิดจากการประสบด้วยตนเอง ประสานกับความรู้ใหม่เข้ามาใช้ให้เกิดประโยชน์ และสามารถนำมาแก้ปัญหาในการดำรงชีวิตทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และในระดับสังคมได้อย่างสอดคล้องสมดุลกับสภาพของแต่ละสังคม”

จิริณี สีนุชก²⁵ กล่าวว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ ความสามารถในการอยู่อาศัยในพื้นที่นั้นๆ โดยใช้สติปัญญาสั่งสมความรู้ของตนอย่างหลากหลาย ผสมผสานความกลมกลืนระหว่างศาสนา สภาพภูมิอากาศ สภาพแวดล้อม การประกอบอาชีพ และกระบวนการทางสังคม

²¹ เสรี พงศ์พิศ, คีนสู่รากเหง้า ทางเลือกและทัศนวิจารณ์ว่าด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน, (กรุงเทพฯ: เทียนวรรณ, 2529), หน้า 146.

²² ประคอง นิมมานเหมินท์, ภูมิปัญญาไทยในวิถีชีวิตไทย, ในการสัมมนาทางวิชาการเรื่องภูมิปัญญาไทยในภาษาและวรรณคดี, (กรุงเทพฯ: สำนักงานส่งเสริมเอกลักษณ์ของชาติและมหาวิทยาลัยสยาม, 2538), หน้า 47.

²³ เอกวิทย์ ณ ถลาง, ภูมิปัญญาชาวบ้านสู่ภูมิภาค: วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2540), หน้า 11.

²⁴ สันติสุข กฤดากร, การศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2541), หน้า 14.

²⁵ จิริณี สีนุชก, วิถีชีวิตและภูมิปัญญาพื้นบ้านของชาวสวนลองกอง, (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2543), หน้า 11.

เพื่อให้ชีวิตอยู่ได้ในสภาพที่เหมาะสมกับธรรมชาติ และการถ่ายทอดกระบวนการเหล่านี้มาจนหลายชั่วคน”

ยิ่งยง เทาประเสริฐ²⁶ กล่าวว่า “ปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อพัฒนาการของภูมิปัญญาไทย 5 ประการ คือ

- (1) ความรู้เดิมในเรื่องนั้น ๆ ผสมผสานกับความรู้ใหม่ที่ได้รับ
- (2) การสั่งสม การสืบทอดของความรู้ในเรื่องนั้น
- (3) ประสบการณ์เดิมที่สามารถเทียบเคียงกับประสบการณ์ใหม่ได้
- (4) สถานการณ์ที่ไม่มั่นคง หรือมีปัญหาที่ยังหาทางออกไม่ได้
- (5) รากฐานทางพระพุทธศาสนา วัฒนธรรมและความเชื่อ”

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาไทย สรุปได้ว่า การเกิดของภูมิปัญญา มีกระบวนการเรียนรู้และสืบทอด ถ่ายองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนแล้วพัฒนาเลือกสรรปรับปรุงองค์ความรู้ จนเกิดทักษะและความชำนาญที่สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมและสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด

2.3.2 ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประเวศ วะสี²⁷ ได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน สรุปได้ว่า “สังคมที่เด่นชัดไม่ว่าสังคมใดหรือชุมชนใดก็ตาม เมื่อเกิดขึ้นหรือดำรงอยู่มานาน ล้วนจะต้องมีภูมิปัญญาของตัวเองไม่เช่นนั้นก็อยู่ไม่ได้ ด้านการพัฒนาประเทศที่ผ่านมามองในด้านความคิดและความรู้แล้วรัฐบาลกับเอกชนไม่ค่อยให้ความสำคัญในภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือความรู้ดั้งเดิมของคนไทยด้วยความไม่เข้าใจ อาจเห็นว่าภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นสิ่งที่คร่ำครึ ต้องพัฒนาให้ทันสมัยตามแบบยุโรปเมื่อผ่านการต่อเนื่องเป็นเวลานาน ผลที่ตามมาอาจพูดได้ว่าชนบทไทยถูกทำลายย่อยยับ เกิดสภาพล้มละลายทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ก่อผลกระทบถึงครอบครัว เนื่องจากความสมดุลของชีวิตเท่าที่เคยเป็นอยู่มาก่อนถูกทำลายลง และยังได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาพื้นบ้านไว้ดังนี้

- (1) มีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานไม่ใช่วิทยาศาสตร์
- (2) มีการบูรณาการสูงทั้งในเรื่องของกาย ใจ สิ่งแวดล้อม และสังคม
- (3) มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง
- (4) เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตรธรรม”

สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์²⁸ ได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน สรุปได้ว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้านมีความเกี่ยวข้องกับประเพณีและวัฒนธรรม เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นความเจริญงอกงามของชุมชน การพัฒนาเป็นการทำให้ดีขึ้นเจริญงอกงามขึ้น ดังนั้นการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมกับ

²⁶ ยิ่งยง เทาประเสริฐ, เครือข่ายวิชาการราชภัฏด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น สถาบันราชภัฏเชียงราย, (เชียงราย: ศูนย์วิจัยและพัฒนาแพทย์พื้นบ้าน, 2542), หน้า 16.

²⁷ ประเวศ วะสี, การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา, ในการสัมมนาทางวิชาการเรื่องในงานวัฒนธรรมพื้นบ้านไทย 33 เรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน, (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2533), หน้า 31-34.

²⁸ สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์, ปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2534), หน้า 88-89.

การพัฒนาจึงต้องใช้ภูมิปัญญาค้นหาสิ่งที่มีอยู่แล้วมาฟื้นฟู ประยุกต์และสร้างเสริมสิ่งใหม่บนรากฐานเท่าที่ค้นพบนั้นซึ่งภูมิปัญญาจะเป็นรากฐานของการพัฒนา” ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย

(1) ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ความสามารถของชาวบ้านที่สั่งสม สืบทอดกันมาอันเป็นศักยภาพหรือความสามารถที่จะใช้แก้ปัญหา ปรับตัว เรียนรู้ และมีการสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ หรือคือแก่นของชุมชนที่จรรโลงชุมชนให้อยู่รอดถึงปัจจุบัน

(2) ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเราผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์จนเกิดปัญหา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลายๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่างๆ อาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้การแก้ปัญหา การจัดการและการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชน และในตัวของผู้รู้เอง หากมีการสืบค้นเพื่อศึกษาและนำมาใช้ก็จะเป็นที่รู้จักกันเกิดการยอมรับถ่ายทอดและพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้

(3) ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ กระบวนการปรับเปลี่ยนแบบแผนการดำเนินชีวิตของบุคคลซึ่งอยู่ในท้องถิ่น ให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข หรือสามารถแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตของคนให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปแต่ละยุคสมัย

(4) ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง กระบวนการทัศน์ของบุคคลที่มีต่อตนเอง ต่อโลก และสิ่งแวดล้อม ซึ่งกระบวนการทัศน์ดังกล่าวจะมีรากฐานจากคำสอนทางศาสนา คติ จารีต ประเพณีที่ได้รับการถ่ายทอด สั่งสอน และปฏิบัติสืบเนื่องกันมาปรับปรนเข้ากับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงแต่ละสมัย ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายเพื่อความสงบสุขของคนในส่วนที่เป็นชุมชนและปัจเจกบุคคล ซึ่งกระบวนการทัศน์ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น จำแนกออกได้ 3 ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ 1 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม

ลักษณะที่ 2 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบสังคมหรือการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

ลักษณะที่ 3 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบการผลิตหรือการประกอบอาชีพที่มีลักษณะมุ่งเน้นระบบการผลิตเพื่อพึ่งพาตนเอง

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตประจำวันของชุมชน และเป็นรากฐานของวัฒนธรรม ชุมชนและสังคม โดยแสดงออกมาในรูปของขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา พิธีกรรม ภาษา ความเชื่อ วรรณกรรม ดนตรีการละเล่น พื้นบ้าน และภูมิปัญญานั้นยังมีความสำคัญต่อประเทศชาติด้วย เพราะว่าสังคมหรือชุมชนหากไม่มีภูมิปัญญาที่ไม่สามารถที่จะอยู่รอดในสังคมได้ด้วยตนเองจึงมีการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และการมีภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ให้กับคนรุ่นหลังสืบต่อไป

2.3.3 ประโยชน์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ชลทิพย์ เอี่ยมสาอางค์ และวิศนี ศิลตระกูล ได้ให้ความหมายประโยชน์ของภูมิปัญญา

ชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ออกเป็น 6 ประการ ดังนี้²⁹

(1) ช่วยให้คนในท้องถิ่นนั้นดำรงชีวิตอยู่ด้วยความสงบสุขกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อม ความเชื่อและข้อห้ามต่างๆ สามารถใช้เพื่อป้องกันการบั่นทอนสิ่งแวดล้อม

(2) สามารถนำมาใช้เพื่อควบคุมความประพฤติของคนในสังคมเดียวกัน บารมีของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วและเป็นเคารพนับถือกันมา สามารถนำสวรรค์ กรรมและวาสนา ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของชาวบ้าน ความซาบซึ้งในนิทานพื้นบ้าน นิทานชาดก ส่งผลให้คนอ่านอ่อนน้อมง่าย รักสงบ มีความพากเพียรต่อสู้กับความทุกข์ยากและลดการกดขี่ได้สูง

(3) ให้ประโยชน์ด้านการรักษาสุขภาพอนามัย เป็นกระบวนการรักษาที่ช่วยเยียวยา และยกระดับจิตใจของผู้ป่วยให้มีพลังใจต่อสู้กับโรคร้ายไข้เจ็บ

(4) ช่วยส่งเสริมและดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของสังคมนั้น จารีตประเพณี ขนบธรรมเนียมตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านเป็นเรื่องที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ การปรับเปลี่ยนการประยุกต์และการสืบทอดล้วนแล้วแต่ต้องอาศัยภูมิปัญญาของคนในสังคมเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับเหตุการณ์และเงื่อนไขที่เปลี่ยนไป

(5) สร้างประโยชน์ในการประกอบอาชีพภูมิปัญญาท้องถิ่นในปัจจุบันซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่ประยุกต์แล้วนำมาใช้ประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น เรื่องของการเกษตรกรรมธรรมชาติ การแก้ปัญหาเรื่องการใช้น้ำเพื่อเกษตร การป้องกันกำจัดแมลงโดยไม่ใช้สารเคมี

(6) ช่วยให้เข้าใจชุมชนในการกำหนดทำที่และเนื้อหาการทำงานกับชุมชน ให้การทำงานด้านการพัฒนาการจัดการศึกษามีความเหมาะสมกับชีวิตความต้องการและสภาพท้องถิ่น ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้น ประโยชน์ก็จะเกิดกับกลุ่มเป้าหมายอย่างแท้จริง”

2.3.4 ลักษณะของวรรณกรรมท้องถิ่น

วรรณกรรมท้องถิ่น หมายถึง วรรณกรรมมุขปาฐะ และวรรณกรรมลายลักษณ์อักษรที่ถ่ายทอดในกลุ่มชนหนึ่งกลุ่มชนใดในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งมาเป็นเวลานาน ผู้เล่าหรือผู้เขียนเป็นคนในท้องถิ่นถ่ายทอดให้แก่คนในท้องถิ่นเดียวกับตน โดยการบอกเล่าหรือเขียนบันทึกไว้

วรรณกรรมท้องถิ่นที่เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ ได้แก่ เพลงพื้นบ้าน นิทานพื้นบ้าน สำนวน ไวหาร ภาษิต ปริศนาคำทาย คำกล่าวในพิธีกรรมต่างๆ เช่น คู่สู้ขวัญ คาถา เป็นต้น และบทที่ใช้ในการแสดงพื้นบ้านวรรณกรรมเหล่านี้ล้วนสืบทอดกันมาตามประเพณี จากคนรุ่นก่อนสู่คนรุ่นหลัง โดยการเล่า การขับ การร้อง และการแสดง ส่วนวรรณกรรมท้องถิ่นที่ถ่ายทอดด้วยตัวเขียนที่เรียกว่า วรรณกรรมลายลักษณ์ เป็นวรรณกรรมที่กวีในท้องถิ่นแต่งขึ้นและบันทึกด้วยตัวอักษรที่ใช้กันในท้องถิ่น ส่วนใหญ่มีเนื้อหาเกี่ยวกับศาสนา นิทานที่มีคติสอนใจ คำสอนเชิงจริยธรรม บันทึกทางประวัติศาสตร์ในท้องถิ่น และตำราความรู้ต่างๆ เนื่องจากกวีหรือผู้คัดลอกต้องเป็นผู้รู้หนังสือ จึงเป็นหน้าที่ของพระภิกษุโดยบรรยาย

²⁹ ชลทิตย์ เอี่ยมสำอางค์ และวิศนีย์ ศิลตระกูล, ภูมิปัญญาชาวบ้าน เทคโนโลยีพื้นบ้าน และแหล่งวิทยาการในชุมชน [เอกสารการสอน], (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2533), หน้า 229-230.

ในวันธรรมสวนะและวันสำคัญทางประเพณี พระสงฆ์จะนำหนังสือมาอ่านให้ญาติโยมฟัง เป็นการถ่ายทอดวรรณกรรมสู่ประชาชน ขณะเดียวกันคนไทยในทุกท้องถิ่นก็เคยมีความเชื่อร่วมกันว่า การสร้างหนังสือถวายวัดเป็นการสืบทอดพระศาสนาอย่างหนึ่ง จึงทำให้เกิดประเพณีการแต่งหนังสือ และการคัดลอกหนังสือเก็บไว้ที่วัด วัดจึงเป็นศูนย์กลางสำคัญในการเผยแพร่วรรณกรรมลายลักษณ์ของท้องถิ่น ลักษณะของวรรณกรรมท้องถิ่น พอสรุปได้ดังนี้

1) ชาวบ้านเป็นผู้สร้างขึ้นมาเพื่อใช้ในท้องถิ่นของตน ทั้งยังเป็นผู้ใช้ และผู้รักษา วรรณกรรมท้องถิ่น

2) ชาวบ้านหรือพระภิกษุเป็นผู้สร้างวรรณกรรมท้องถิ่นขึ้นมาเพราะมีใจรัก ไม่ได้สร้างขึ้นเพื่อถวายพระมหากษัตริย์เหมือนวรรณคดีทั่วไป

3) ใช้ภาษาที่เรียบง่าย ภาษาที่ใช้เป็นภาษาถิ่นของแต่ละท้องถิ่น

4) เนื้อหาส่วนใหญ่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความบันเทิงใจ แต่เน้นเรื่องคติธรรมทาง พุทธศาสนา

5) ไม่ได้มุ่งยกย่องพระเกียรติพระมหากษัตริย์มากนัก แม้ตัวละครเอกจะเป็น พระมหากษัตริย์

6) เสนอภาพสังคม วิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น

7) เสนอค่านิยมและอุดมคติทั่วไปเหมือนวรรณคดี แม้จะยกย่องพระมหากษัตริย์ แต่ก็ไม่เน้นมาก

การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นทำให้เกิดประโยชน์หลายประการ อาทิ

1) ทำให้ผู้ศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นเข้าใจความเชื่อ คตินิยม จารีตประเพณี ฯลฯ ของสังคมท้องถิ่น

2) ทำให้ทราบค่าที่ใช้ในท้องถิ่นต่างๆ วรรณกรรมท้องถิ่นที่เป็นลายลักษณ์นับเป็น แหล่งคลังคำของท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

3) การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นในสถาบันการศึกษา เป็นวิธีหนึ่งในการอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

4) ทำให้ผู้ศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นทราบถึงความสามารถของกวีพื้นบ้าน ได้ เรียนรู้ภาษาถิ่นและวัฒนธรรมท้องถิ่น

5) ทำให้ผู้ศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน

6) การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นเป็นการอนุรักษ์วรรณกรรมพื้นบ้านของไทยไว้ ไม่ให้สูญหายไปก่อนเวลาอันควร

2.3.5 บทบาทของวรรณกรรมท้องถิ่น

บทบาทของวรรณกรรมท้องถิ่นมีหลายประการ เช่น

1) ให้ความบันเทิง วรรณกรรมท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการให้ความบันเทิงแก่ บุคคลในสังคม ดังจะเห็นได้จากการเล่านิทานพื้นบ้านของภาคต่างๆ

2) สืบทอดวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น การถ่ายทอดวรรณกรรมท้องถิ่นประเภท ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเพลงกล่อมเด็ก เพลงอีแซว หรือนิทาน

3) เป็นสื่อกลางระหว่างวัดกับประชาชน ในท้องถิ่นของไทยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการสร้างสรรค์ เผยแพร่และอนุรักษ์วรรณกรรมท้องถิ่น

4) ควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม เนื่องจากวรรณกรรมท้องถิ่นส่วนใหญ่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพุทธศาสนา ดังนั้นแนวคิดและคตินิยมต่างๆ ที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นจึงมีส่วนสำคัญในการควบคุมความประพฤติของคนในสังคม

2.3.6 วรรณกรรมท้องถิ่น : ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้หรือระบบความรู้ที่แสดงถึงสติปัญญาและความสามารถของมนุษย์ โดยทั่วไปจะแบ่งประเภทของวรรณกรรมท้องถิ่นเป็น 4 ประเภท ได้แก่ วรรณกรรมท้องถิ่นภาคเหนือ

วรรณกรรมท้องถิ่นภาคอีสาน วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ และวรรณกรรมท้องถิ่นภาคกลาง ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใดล้วนจำแนกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่

1) วรรณกรรมท้องถิ่นที่เป็นมุขปาฐะ ซึ่งไม่มีลายลักษณ์อักษร ใช้ถ้อยคำเป็นสิ่งสำคัญในการถ่ายทอด เช่น นิทาน เพลงพื้นบ้าน ฯลฯ

2) วรรณกรรมท้องถิ่นที่เป็นลายลักษณ์อักษร คือ วรรณกรรมท้องถิ่นที่มีผู้บันทึกไว้เป็นตัวหนังสือ

วรรณกรรมท้องถิ่นภาคเหนือ ภาคเหนือเป็นภาคที่มีวัฒนธรรมเก่าแก่ซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวมาช้านาน มีภาษาไทยถิ่นเรียกว่า “คำเมือง” มีตัวอักษรใช้เป็นของตัวเอง เรียกว่า “อักษรตัวเมือง” และ “อักษรฝักขาม” รูปแบบฉันทลักษณ์เฉพาะตน ที่นิยมมี 3 ประเภท ได้แก่ (1) โคลง (2) คำวธรรม และ (3) คำวขอ

2.3.7 ตันตำรับวรรณกรรมคำล้านนา

วรรณกรรมคำล้านนาเป็นหนึ่งในภูมิปัญญาท้องถิ่น เมื่อกล่าวถึงวรรณกรรมคำล้านนาคนภาคเหนือจะนึกถึงพระยาพรหมโวหาร หรือหนานพรหมินทร์เป็นอันดับแรก เนื่องจากท่านเป็นต้นแบบในการแต่งคำประพันธ์ประเภทคำวได้ดีมากจนที่เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป เปรียบเหมือนกับพระยาสุนทรโวหารหรือสุนทรภู่ของภาคกลาง ที่งานวิจัยจึงจะนำเสนอประวัติของพระยาพรหมโวหาร นักกวีเอกของล้านนาพอสังเขป ดังนี้

2.3.7.1 ประวัติพระยาพรหมโวหาร

พระยาพรหมหรือ พระยาพรหมโวหารท่านมีเชื้อสายทางตระกูล "เจ้าเจ็ดตน" ซึ่งเป็นลูกหลานของทิพย์ช้างวีรบุรุษแห่งเขลางค์นครบิดาของพญาพรหมชื้อแสนเมืองมา เป็นผู้รักษาภูมิจาคลั้งหลวงของเจ้าลำปางหลวงมารดาชื้อเพ็ง หรือ เป็งเดิมพญาพรหมชื้อพรหมินทร์เกิดที่ลำปางพ.ศ. 2345 ปีจอ จัตวาศก (จ.ศ.) 1164 ที่บ้านในตรอกตรงข้ามวัดใต้ดำรงธรรมพรหมินทร์ได้ศึกษาอักษรภาษาที่วัดสิงห์ชัยและต่อมาเมื่ออายุ 17 ปี ก็บรรพชาที่วัดนั่นเอง มีอาจารย์ชื้อพระอุปนันโทเถระซึ่งท่านรักใคร่เอ็นดูลูกศิษย์มาก เนื่องจากความที่เป็นเด็กฉลาดเฉลียวหลังจากอุปสมบทเป็นภิกษุได้สามพรรษา พระอาจารย์อุปนันโทเถระจึงได้นำไปฝากไว้ในสำนักของพระอาจารย์ปิ่นตาวัดสุขมัยน์ หรือวัดสุขะหมัน เมืองเชียงใหม่ (ปัจจุบันอยู่ในบริเวณวัดเจดีย์หลวง) หลังจากอยู่เชียงใหม่ได้ประมาณสามปีจึงลาพระอาจารย์กลับไปนครลำปางและต่อมาก็ลาสิกขาบท เมื่ออายุประมาณ 25-

26 ปี³⁰ โดยก่อนลา ก็ได้แต่งคำว "ใคร่สึก" (อยากจะสึกจากสมณเพศ) ขึ้นเพื่อลาอาจารย์และอุบาสก อุบาสิกา

ในยุคนั้นมีกวีที่มีชื่อเสียงโด่งดังคือพระยาโลมาวิสัย ซึ่งเป็นอาลักษณ์ในราชสำนัก นครลำปาง พระยาโลมาวิสัยนั้นเป็นเพื่อนสนิทของแสนเมืองมาบิดาของพรหมินทร์ เมื่อแสนเมืองมา ผู้บิดาเห็นว่าพรหมินทร์บุตรชายที่สึกจากพระมาแล้วมีลักษณะเป็นกวี จึงนำ "หนานพรหมินทร์" บุตรชายไปถวายตัวเป็นมหาดเล็กของเจ้าหลวงวรญาณรังษีฯ ผู้ครองนครลำปาง เจ้าหลวงนครลำปาง จึงได้ให้พรหมินทร์ไปฝึกงานแผนกอาลักษณ์กับพระยาโลมาวิสัย ครั้งนั้นพระยาโลมาวิสัยแต่งคร่าหงส์ ผาค่าขึ้น และได้นำขึ้นถวายเจ้าหลวงลำปาง เจ้าหลวงลำปางโปรดให้ตรวจชำระอีกครั้ง และได้โปรด ให้พรหมินทร์เข้าร่วมตรวจชำระด้วย ในระยะนี้พรหมินทร์ได้เริ่มแสดงความเป็นปฏิภาณกวีของตน ออกมา โดยกราบทูลและกล่าวโต้ตอบหน้าพระที่นั่งด้วย "กะโลง" (โคลง) และคำวก้อม (คำวสั้น) ซึ่ง เจ้าหลวงวรญาณรังษีฯ ทรงโปรดมาก จึงแต่งตั้งให้พรหมินทร์เป็น "พระยาพรหมโวหาร" กวีประจำ ราชสำนักของเจ้าหลวงวรญาณรังษีฯ เจ้าผู้ครองนครลำปาง พระยาพรหมโวหารจึงเริ่มเป็นที่รู้จักกัน ทั่วไปตั้งแต่บัดนั้น

พระยาพรหมโวหารสมรสกับเจ้าสุณา ณ ลำปาง เป็นภรรยาคนแรก กล่าวกันว่า พระยาพรหมโวหารมีภรรยารวมกันทั้งหมด 42 คน ภรรยาคนสุดท้ายชื่อเจ้าบัวจันทร์ ณ เชียงใหม่ มี ธิดาด้วยกันคนหนึ่งชื่อขี้หมู ซึ่งเป็นชื่อที่ตั้งขึ้นตามเคล็ดเพื่อให้เลี้ยงง่าย โดยมีชื่อจริงว่า อินทร์ตุ้ม และ พระยาพรหมโวหารไม่มีลูกกับภรรยาคนอื่นได้อีกเลย

พระยาพรหมโวหารนอกจากที่มีความรู้ความสามารถทางกวีแล้ว ท่านยังมีความรู้ ในศาสตร์อื่น ซึ่งเป็นที่นิยมในยุคนั้นอีกด้วย เช่น ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ และคชศาสตร์หรือวิชาว่า ด้วยการดูช้าง ครั้นต่อมามีคนมาทูลเจ้าหลวงลำปางว่า มีช้างงามอยู่เชือกหนึ่งที่เมืองแพร่ เจ้าของจะ ขายในราคาถูก เจ้าหลวงวรญาณรังษีฯ ก็ประสงค์จะได้ไว้ใช้ จึงมอบเงินจำนวน 3,000 ร้อย (บางแห่ง ว่า 3,000 รูปี) ให้พระยาพรหมโวหารไปซื้อช้างเชือกนั้น โดยเดินทางไปกับนายเปียและนายผัด พอ เดินทางถึงหมู่บ้านป่าแมตในเขตเมืองแพร่ซึ่งเป็นแหล่งการพนัน พระยาพรหมโวหารก็ไปเล่นการพนัน กับเขาบ้าง เมื่อเงินส่วนตัวหมดก็เอาเงินที่จะไปซื้อช้างไปเล่นอีกโดยหวังจะแก้คืน แต่ก็ถูกพนันกินจน หมดสิ้นไม่มีเหลือ เมื่อสำนึกผิดได้ พระยาพรหมโวหารก็หนีไปอาศัยอยู่กับเจ้าหลวงเมืองแพร่ และได้ เขียนคำวข้างชืด (ข้างอาถรรพ์) ส่งไปถวายเจ้าหลวงลำปางแทน ซึ่งเจ้าวรญาณรังษีฯ เจ้านครลำปาง ได้ประกาศว่า ถ้าไอ้พรหมเข้านครลำปางวันใด หัวไอ้พรหมปูด (หลุด) วันนั้น

เมื่อกลับลำปางไม่ได้แล้ว พระยาพรหมโวหารก็ได้ไปอาศัยอยู่บ้านนางจันทร์หรือ บัวจันทร์ ซึ่งเป็นนางสนมของเจ้าหลวงเมืองแพร่ และต่อมาได้ฝากตัวเป็นคนรับใช้เจ้าหลวงเมืองแพร่ ในสมัยนั้นเจ้าหลวงเมืองแพร่คือ เจ้าหลวงวิชัยราช หรือวิชัยราชา ซึ่งชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า "เจ้าหลวง ขาซื้อ" (ขาองไม่ได้) ในระยะนั้นเมืองแพร่มีช่างงายาวที่ลักษณะโดดเด่นอยู่เชือกหนึ่ง เจ้าราชวงสาจึง ได้จัดประกวด "คำวรำข้างงายาว" (คำวพรรณนาถึงช่างงายาว) ขึ้น ซึ่งพระยาพรหมโวหารก็เป็นผู้ ชนะเลิศในการประกวดกวีนิพนธ์ครั้งนั้น

³⁰ อุดม รุ่งเรืองศรี, คำวสี่บทฉบับนำสอบทาน และคำจ่มพระยาพรหมโวหาร สอบทาน ปวีรบรรด และจัดทำคำแปล : อุดม รุ่งเรืองศรี, (เชียงใหม่, สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ม.ป.ป., หน้า 207).

ระหว่างที่พระยาพรหมโวหารอยู่ที่บ้านป่าแมตนั้น พระยาพรหมโวหารได้พบกับหญิงคนหนึ่งชื่อ สรีชม (ภาษาล้านนาอ่านว่า สะหลีจม) หรือ ชม (ภาษาล้านนาอ่านว่า จม) สรีชมเป็นหญิงที่มีสามีชื่อว่า หมิ่นด้วง หรือ সাংจิ้นซียา ซึ่งเป็นนักพนันคนหนึ่ง เมื่อเล่นการพนันและสุบผีนจนหมดตัวแล้วก็ให้ภรรยาคือสรีชมไปชั้ดดอกเบี้ยกับพระยาอินทร์ที่เมืองแพร่ พระยาอินทร์ให้สรีชมไปเป็นคนรับใช้ในโรงครัวของพ่อเจ้าวิชัยราชา หรือ เจ้าหลวงขาชื่อ เจ้าหลวงเมืองแพร่ ทำให้พระยาพรหมโวหารได้ใกล้ชิดกับสรีชมอีกครั้งหนึ่ง

ต่อมาเมื่อเจ้าหลวงเมืองแพร่ทราบว่า พระยาพรหมโวหารอาศัยอยู่ที่บ้านของนางจันทรหรือหม่อมจันทรซึ่งเป็นนางสนมของท่านเช่นนั้น เจ้าหลวงขาชื่อท่านก็ทรงกริ้วมากและให้จับพระยาพรหมโวหารใส่เครื่องจองจำ แล้วนำไปขังไว้ในคุกเมื่อเดือน 5 เหนือ (เดือนยี่) แรม 7 ค่ำ เพื่อให้ประหารในวันเสาร์ขึ้น 5 ค่ำ เดือน 6 เหนือ (เดือน 4)

ก่อนจะถึงวันประหารชีวิตนั้น เจ้าราชวงศาซึ่งดำรงตำแหน่งเจ้าหอหน้า หรือวังหน้าของเมืองแพร่ ได้ช่วยเหลือโดยขอเลื่อนวันประหารออกไปก่อน โดยให้เหตุผลว่า เป็นช่วงสงกรานต์ เพราะเกรงว่า ชีด หรือ อากรรพ์ เพราะการฆ่าคนในช่วงปีใหม่ หรือสงกรานต์ และอีกอย่างหนึ่งคือต้องการให้พระยาพรหมโวหารแต่งคำอวยพรในงานปีใหม่ (สงกรานต์) เพื่ออำมหั คือ แสดงคารวะธรรมต่อเจ้าหลวงเมืองแพร่ในเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งเจ้าหลวงขาชื่อก็อนุญาตตามคำขอ

ในระหว่างที่พระยาพรหมโวหารถูกขังอยู่นั้น สรีชมก็ไปเยี่ยมอยู่เสมอ ๆ และเมื่อพระยาพรหมโวหารหนีออกจากคุกไปนั้น สรีชมก็ติดตามไปอยู่ด้วยที่เมืองลับแล (อำเภอลับแล จังหวัด อุตรดิตถ์) การที่พระยาพรหมโวหารหนีออกจากคุกได้ครั้งนั้น ได้มีการกล่าวไว้หลายกระแส³¹ ในครั้งนั้นพระยาพรหมโวหารได้เขียนคำจ่ม คือคำรำพันว่าตนไม่มีความผิด แต่ถูกจับขังไว้เพราะความเข้าใจผิด พร้อมทั้งกล่าวถึงสภาพที่น่ารังเกียจของคุกไว้ด้วย ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเขียนคำจ่มไว้ในสมุดคำ ที่เจ้าราชวงศาจัดให้เพื่อเขียนคำอวยพรในงาน “คำหั่ว” เจ้าหลวงเมืองแพร่

เมื่อพระยาพรหมโวหารหนีออกจากคุกได้แล้ว ก็จากเมืองแพร่ไปอยู่ที่บ้านสันคอกควายในเมืองลับแล หรืออำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยยึดอาชีพเป็นพ่อค้าขายเร่ไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ โดยขายเชื้อบั้ง สดบ้างตามสถานการณ์ ส่วนสรีชมอยู่กับบ้านและทอผ้า วันหนึ่งพระยาพรหมโวหารไปทวงถามหนี้ที่คั่งค้างอยู่ตามหมู่บ้านต่าง ๆ และกะไว้ว่าจะไปไม่นาน คือจะใช้เวลาประมาณครึ่งเดือนกว่า ๆ ก็จะกลับบ้าน เนื่องจากจะต้องนำเงินไปใช้หนี้ญาติของสรีชม เพราะสรีชมได้กู้ยืมเงินของญาติมา เขาตามมาทวงถามอยู่เสมอ ๆ จนเป็นเรื่องอื้อฉาวทั้งหมู่บ้าน

พระยาพรหมโวหารเดินทางไปทวงหนี้ประมาณ 11 วันก็กลับบ้านสันคอกควาย แต่ปรากฏว่าสรีชมได้กลับไปเมืองแพร่แล้ว และญาติของสรีชมแจ้งว่าอาซึ่งเป็นญาติที่อยู่เมืองแพร่มีจดหมายให้นำตัวสรีชมกลับเมืองแพร่โดยด่วน มิฉะนั้นจะมีโทษ ครั้งนั้นพระยาพรหมโวหารเสียใจมาก ครั้นจะตามไปที่เมืองแพร่ก็หวาดกลัวในราชภัยจึงไม่อาจจะเดินทางไปตามหาสรีชมได้ พระยาพรหมโวหารจึงได้ใช้ความเป็นกวีของตนเองที่เคยแต่งคำว้ใช้มาก่อน จึงแต่งคำว้ใช้ให้ตัวเองจำนวน 4 ฉบับ

³¹ บางกระแสก็ว่า ได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนสนิทที่ชื่อน้อยไชยลังกาคนของเจ้าน้อยพัศดูเรือนจำ บางกระแสก็ว่า น้องชายที่ชื่อนุญยง ซึ่งบวชเป็นพระอยู่ได้นำคาถาสะเดาะโซ่ตรวนไปให้พี่ชายสะเดาะโซ่ตรวนออกมา บางกระแสก็ว่า นุญยง น้องชายปลอมตัวเป็นหมอเข้าไปช่วยโดยซ่อนเหล็กตะไบไว้ในข้าวท้อให้พระยาพรหมโวหารใช้ตัดโซ่ตรวนเหล็กแล้วหนีไป.

หรือ 4 ตอนพรรณนาถึงความรักความหลัง เรียกว่า “คำวสึบท” หรือ “คำวสริชม” หรือ “คำวร่า นางชม” เพื่อชักชวนให้สริชมกลับไปเมืองลับแล แต่ก็ไม่ปรากฏว่าได้ผลประการใด เพียงแต่ว่า นาง สริชมไม่รู้หนังสือ เมื่อได้รับคำวจากพระยาพรหมโวหารก็นำไปให้ผู้รู้ช่วยอ่านให้ฟัง และเมื่อผู้รู้ นั้น อ่านแล้วเห็นว่าไพเราะจึงได้ขอคัดลอกไว้ และได้มีการคัดลอกต่อ ๆ กันไปอีกหลายทอด ทำให้ ข้อความในฉบับต่าง ๆ ที่คัดลอกสืบกันมานั้นผิดเพี้ยนกันไปบ้าง ดังที่เป็นเช่นปัจจุบัน

พระยาพรหมโวหารออกจากบ้านสันคอกควาย เมืองลับแล อุดตฤตต์ ขึ้นไปอยู่ เมืองเชียงใหม่และเข้ารับราชการอยู่กับเจ้าชีวิตอ้าว หรือพระเจ้ากาวิโรรสสุริยวงศ์ฯ เมื่อปีเถาะ จ.ศ. 1223 ร.ศ. 79 ปีระกา ตรีศก พ.ศ. 2404 การที่พระยาพรหมโวหารได้ทำงานในราชสำนักของเจ้าชีวิต ออ้านั้น เป็นเพราะเจ้าแม่ทิพไกรสร หรือ ทิพย์เกษร ทรงโปรดละครแบบกรุงเทพฯ และต้องการผู้ถอด เรื่องพระอภัยมณีของสุนทรภู่ออกเป็นคำวขอ จึงให้พระยาพรหมโวหารทำหน้าที่ดังกล่าว และพระยา พรหมโวหารก็ได้แต่งพระอภัยมณีตอนหนึ่ง คือ ตอนอภิเชกศรีสุวรรณกับนางเกษรา

2.3.7.2 ผลงานพระยาพรหมโวหาร

พระยาพรหมโวหาร หรือหนานพรหมินทร์ เป็นกวีที่มีสมองไวเฉียบแหลม เป็น ปฎิภาณกวี มองเห็นอะไรก็พูดออกมาเป็นคำประพันธ์ไปหมด ดังครั้งหนึ่งเมื่อพระยาพรหมโวหารรับ ราชการอยู่ในสำนักของเจ้าหลวงลำปาง และได้ติดตามพ่อเจ้าหลวงลำปางไปคุมราษฎรตีฝาย (ตอก หลักซ่อมทำนบกั้นน้ำ) ที่แม่น้ำวัง บังเอิญพระยาโลมาวิสัยซึ่งเป็นอาจารย์คุมบริวารถ่อแพล่องน้ำมา ภายในแพนั้นบรรทุกล้วน อ้อย เป็ด ไก่ และหมูมาหลายตัว เจ้าหลวงลำปางเห็นเข้าจึงถามพระยา พรหมโวหารว่า นั้นพระยาโลมาวิสัยใช่หรือไม่ และให้ถามเขาว่าเอาอะไรมา แล้วจะไปไหน พระยา พรหมโวหารจึงได้เอ่ยถามในลีลาอันกวีเป็น กระโถง (โคลง) 4 ห้อง และ 3 ห้อง ดังนี้³²

กระโถง 4 ห้อง ว่า

"ฉัตรสูงตั้งไข่มุก (สุกรนามชื่อใด สัตตัง)
 ไข่มุกสูงตั้งไข่มุก (เอาลูกแขวงเมืองวัง ล่องใต้)
 ไข่มุกสูงตั้งไข่มุก (โลมาที่เอาไปสั่ง เอาไปเกืออ้อย ทอมซา)
 ไข่มุกสูงตั้งไข่มุก (ถือว่าเอาไปขาย จ่ายซื้อแห่หื้อเงินเมง)

กระโถง 3 ห้อง ว่า

"ไข่มุกสูงตั้งไข่มุก บ่รังดูดูสูงตั้งไข่มุก
 ไข่มุกสูงตั้งไข่มุก ไข่มุกสูงตั้งไข่มุก

“กัมม์บาปนั้นเจ้าสังบ่เกง บ่ ร้าเพิงเลงสังขารไปหน้า

³² อุดม รุ่งเรืองศรี, คำวสึบทฉบับนำสอบทาน และคำจ่มพระยาพรหมโวหาร สอบทาน ปวีรรต และจัดทำคำแปล :อุดม รุ่งเรืองศรี, (ม.ป.ป., หน้า 211).

บุญเจ้าหนากว่าดินยิ่งกว่าฟ้า เอาสุกรไปค้า ช่างมันจักสมเพิงจา”

ซึ่งพระยาโลมาวิสัยก็ตอบไปด้วยเชิงกวีเช่นกันด้วยกะโลง (โคลง) 4 ห้อง และกะโลง 2 ห้อง ดังนี้

กะโลง 4 ห้อง ว่า

“ฉวยฉวยขวฉวยฉวย ขวฉวย (สุกรเลขาแลกซื้อ เอามา)

ยี่ฉวยฉวยฉวย ฉวย (มีทั้งกุกกุกฉวย ใก่น้อย)

ฉวยฉวยฉวยฉวย ฉวยฉวยฉวย (จักเอาไปเลี้ยงเทพา ที่มันจงคำ จำนั้น)

บ่ได้บ่ได้ฉวยฉวยฉวย ฉวยฉวย (บ่ใช่เอาไปขายจ่ายซื้อ แซ่ห่อเงินเมง)

กะโลง 2 ห้อง ว่า

“ฉวยฉวยฉวยฉวย ฉวยฉวยฉวยฉวย

ฉวยฉวยฉวยฉวย ฉวยฉวยฉวย”

“กัมมบาปนั้นบ่หลังเป็นสัง ข้าพวกทั้งเชียงรายสวนดอก

เขาเอาไปขายป่าเลื้อป่าล่า ผิวบ่มีบาป”

และแม้ว่าพระยาพรหมโวหารจะเข้าวัยชราแล้วก็ตาม ท่านก็ยังมึนอารมณ์ดีและมองโลกในแง่ดีเสมอ ในเชิงกวีก็ยิ่งเฉียบแหลมมีปฏิภาณว่องไวอยู่ จะเห็นว่าเมื่อครั้งแม่เจ้าทิพย์ไกรสร หรือ ทิพย์เกษร ได้ประทาน “แอ็บหมาก” (กล่องสำหรับใส่หมากพลูหรือล่วมหมาก) ให้เป็นรางวัล ในสมัยนั้นขุนนางในราชสำนักเวียงพิงมักจะมี “แอ็บหมาก” เป็นเครื่องประดับเกียรติยศ เมื่อพระยา-พรหมโวหารได้รับแอ็บหมากรางวัลแล้ว แต่ยังไม่มึนได้กริบใช้คอยถือแอ็บหมากให้ จึงทูลเป็นคำวก้อม (คำวสัน) ว่า “มีแอ็บไว้ เหมือนทุ (พระสงฆ์) มีหิว เพิ่นมีตัวมี เอาไปบ่ได” ซึ่งทำให้เจ้าแม่ทิพย์ไกรสรต้องประทานได้กริบใช้ให้พระยาพรหมโวหารอีกคนหนึ่ง

พระยาพรหมโวหารรับราชการมาด้วยความโปรดปรานของเจ้าชีวิตอ้าว และชายาเรื่อยมาจนถึงแก่กรรมด้วยโรคชราเมื่ออายุได้ 85 ปี ในวันเสาร์ ขึ้น 12 ค่ำ เดือน 7 เหนือ ตรงกับ พ.ศ. 2430 ซึ่งเป็นวันมหาสงกรานต์พอดี

พระครูวิมลศิลปกิจ³³ ได้กล่าวว่า คำวสันนั้นมีมานานแล้ว แต่ไม่ปรากฏชัดว่าเกิดขึ้นในสมัยใด นอกจากคำวแล้วก็มีจ้อย ขอ ซึ่งเป็นลักษณะร้อยกรองเช่นเดียวกัน ซึ่งเกิดจากการคิดค้นความคิด สติปัญญาของผู้คนในอดีตที่อาศัยอยู่ตามชนบทสิ่งเหล่านี้ ในปัจจุบันนิยมเรียกกันว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือในภาษาล้านช้างกับคำว่า “ภูมิผะญา” ภูมิปัญญาเป็นเรื่องที่สั่งสมมาแต่อดีต เป็นเรื่องของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากินและพิธีกรรมต่าง ๆ ภูมิผะญา หรือ ผะญา เป็นความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดออกมาเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ มักแสดงออกเป็นคำพูด

³³ พระครูวิมลศิลปกิจ, วิเคราะห์เนื้อหาและหลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมล้านนาคร่าวสี่บทของพระยาพรหมโวหาร, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา 2558), หน้า 54.

โต้ตอบกันเช่น การแอ้วสาว การถ้องขอ(การโต้ตอบกันระหว่างช่างชอชาย หญิง) คำจ้อย หรือเป็นคำสอนที่ปฏิบัติตามกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

คำว่า จ้อย ขอ จัดเป็นวรรณกรรมพื้นบ้านล้านนา เป็นที่นิยมแพร่หลายในเขตจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทยที่ใช้ภาษาล้านนาเป็นภาษาประจำถิ่น วรรณกรรมพื้นบ้านแบ่งประเภทตามลักษณะการถ่ายทอดหรือการสื่อสารต่อกัน ได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. ประเภทวาจา คือวรรณกรรมที่ใช้วิธีการถ่ายทอด หรือสื่อสารต่อกันด้วยภาษาพูด โดยการบอกเล่าสู่กันฟัง การสนทนาซักถาม การอบรมสั่งสอน รวมถึงการขับร้องเป็นท่วงทำนองต่าง ๆ ได้แก่นิทาน บทเพลง เช่น ฮ่าจ้อยและขอ ภาษา สำนวน คำพังเพย หรือคำคมต่าง ๆ ปริศนาคำทาย คำเกี้ยวพาราสีของหนุ่มสาว หรือกำอู้บ่าวสาว หรือ กำคำวกำเคเรือ เป็นต้น

2. ประเภทลายลักษณ์อักษร คือวรรณกรรมที่ใช้ถ่ายทอดหรือสื่อสารต่อกันด้วยภาษาเขียน โดยมีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร วรรณกรรมพื้นบ้านภาคเหนือในอดีตมักจะบันทึกด้วย อักษรธรรม และตัวอักษรฝักขาม มีเนื้อหาและรูปแบบของคำประพันธ์ที่หลากหลาย เช่น วรรณกรรมร้อยแก้วและวรรณกรรมร้อยกรอง คือ โคลง ร่าย และคำว หรือคำวขอ เป็นต้น

2.3.8 วรรณกรรมคำล้านนา

"คำว" คือวรรณกรรมล้านนา ถ้าเขียนเป็นอักษรล้านนาจะได้ว่า "ครฯฯฯฯ" ที่มีคุณค่าทางด้านภาษาถิ่น แสดงออกถึงภูมิปัญญา สะท้อนวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ วัฒนธรรม และคติธรรมด้านต่างๆ รวมทั้งยังแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่ร้อยสัมผัสสอดเกี่ยวกันไปแบบร่ายและจบลงด้วยโคลงสองหรือโคลงสามสุภาพ มีหลายประเภท เช่น คำวแบ่งตามลักษณะการประพันธ์ได้ดังนี้³⁴

- 1) คำวก้อม เป็นโวหารที่กินใจ หรือสุภาพซึ้งสั้นๆ มักใช้ประกอบการสนทนา
- 2) คำวคำวคำวคำว เป็นสำนวนแบบฉบับที่หนุ่มสาวใช้เจรจาทอโต้กัน
- 3) คำวใช้ เป็นจดหมายรักที่มีไปมาระหว่างหนุ่มสาวเทียบได้กับเพลงยาวของภาค

กลาง

4) คำวร่า หรือคำวฮ่า ใช้พรรณนาเหตุการณ์ต่างๆ คล้ายกับจดหมายเหตุ เช่น คำวร่าบ้านอง คำวร่าครัวทานสลากย้อม คำวร่าครูบาศรีวิชัย เป็นต้น

5) คำวธรรม ใช้ในการแต่งเรื่องแบบจักรๆ วงศ์ๆ เพื่อการอ่านสู่กันฟัง เช่น คำวหงส์หิน คำวเจ้าสุวัตรนางบัวคำ คำวกำกาคำ เป็นต้น

2.3.8.1 รูปแบบการประพันธ์วรรณกรรม (ฉันทลักษณ์การแต่งคำล้านนา)

ก. คำว หรือ คร่าว

"คำว"³⁵ หมายถึง คำประพันธ์ที่มีลักษณะร้อยสัมผัสสอดเกี่ยวกันไป(แบบร่าย) และจบลงด้วยโคลงสองหรือโคลงสามสุภาพ มีหลายชนิด คือเรื่องที่ปรากฏในเทศนาธรรมเรียกว่า "คำวธรรม" ถ้าแต่งเป็นจดหมายรักเรียกว่า"คำวใช้" ถ้านำไปอ่านเป็นทำนองเสนาะเรียกว่า "คำว

³⁴ พระครูวิมลศิลป์กิจ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

³⁵ คำว ภาษาล้านนาเขียนเป็นอักษรธรรมว่า ເວ້ວ เมื่อเทียบกับอักษรภาษาไทยกลางจะตรงกับคำว่า "คร่าว" แต่ไม่เป็นที่นิยมของคนในล้านนา เนื่องจากคำว่าคร่าวในภาษาไทยกลางหมายถึงกาง ๆ ไม่ชัดเจน เช่น คร่าว ๆ เป็นต้น

ซอ” หรือ “เล่าคำว” และหากเป็นการขับลำนำตอนไปแ่วสาว เรียกว่า “จ้อย” ศิริพงษ์ วงศ์ไชย ได้กล่าวถึง คำว หรือ คำวฮ่ำ ไว้ว่า คำวเป็นร้อยกรองชนิดหนึ่งของล้านนาไทย ถือเป็นวรรณกรรมของชาวล้านนาในสมัยโบราณ ชาวล้านนาสมัยโบราณโดยเฉพาะหนุ่ม สาว นิยมพูดจาหยอกล้อ กระแซะเข้าเย้าแหย่กัน พูดจาโต้ตอบหรือจับกัน ด้วย คำวฮ่ำ หรือกำคำว กำเครือ ถ้าเป็นหนุ่มก็จะเป็นที่ชื่นชอบของสาว ๆ เพราะถือว่าเก่ง มีความรู้ ความสามารถเชิงกวี ผู้ที่มีชื่อเสียงในการแต่งคำวในสมัยนั้นได้แก่ พระยาพรหมโวหาร ซึ่งมีผลงานเป็นที่รู้จัก คือ คำวพระยาพรหม

ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร³⁶ ได้อธิบายถึง “คำว” ไว้ดังนี้คือ “คำว” มีความหมายเป็นสองนัย นัยแรกได้แก่ “หลักเป็นที่อาศัยเกาะของถ้อยคำ” คำว คำนี้คือ “คำว” นั้นเอง เพราะเสียงพูดของคนล้านนามักจะทำให้ตัว ร หดหายไป จึงนิยามได้ว่า คำวรวัวเป็นที่อาศัยของชีรวัวให้เป็นระเบียบฉันทันใด หลักเกณฑ์อันเป็นที่อาศัยเกาะของถ้อยคำ ทำให้ถ้อยคำเป็นระเบียบนั้น เราเรียกหลักเกณฑ์นั้นว่า คำว หรือคำว นัยที่สอง คือใจความอันยืดยาวต่อเนื่องกันเป็นเรื่องราว เรียกใจความนั้นว่า คำว เช่นกัน ไพโรธ เลิศพิริยกุล³⁷ ได้กล่าวถึง คำว ไว้ว่า คำว เป็นร้อยกรองที่กวีทางภาคเหนือนิยมแต่งกัน ลักษณะของคำประพันธ์เป็นบท คำวจะคล้ายกับกลอนแปด มีลักษณะสัมผัส และมีกฎการแต่งคำวของกวีสมัยก่อนมีไว้ว่า “สามตัวเหลี่ยม เจ็ดตัวเหลี่ยม บาทหลังบาทหน้า” คือ กลอนตัวต้นมี 3 ตัว วรรคถัดไปมี 4 ตัว รวมเป็น 7 ตัวและเหลี่ยมมาสัมผัสตัวหน้าในวรรคต่อไปสิงฆะวรรณสัย³⁸ กล่าวไว้ในหนังสือปริทัศน์วรรณคดีล้านนาไทยว่า คำว(คำว) คือเรื่องราวที่แต่งขึ้นเพื่อพรรณนาเรื่องราวต่างๆ ให้ผู้อ่าน ผู้ฟังได้รับความเพลิดเพลินใจ แบ่งออกเป็น 4 ประเภทคือ คำวธรรม หรือธรรมคำว ได้แก่ คัมภีร์ชาดก เช่น ปัญญาชาดก ซึ่งพระสงฆ์นิยมใช้เทศนาให้อุบาสกอุบาสิกาฟังในเทศกาลเข้าพรรษา เพราะประชาชนนิยมเข้าวัดฟังธรรมในวันธรรมสวนะตลอดพรรษา คำวซอ เกิดจากการนำเอาคำวธรรมหรือชาดมาแต่งเป็นกลอนคำวเพิ่มเติมเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องของชาวบ้านเข้าไปเพื่อให้คนหนุ่มสาวในล้านนาได้อ่าน ฟังกัน ทำให้เกิดวรรณกรรมสำคัญหลายเรื่องเช่น คำวหงส์หิน คำวสุวัตร เป็นต้น คำวใช้ หมายถึง จดหมายรักหรือเพลงยาวที่แต่งเป็นฉันทลักษณ์คำว ซึ่งชายหนุ่มส่งให้หญิงสาว แล้วหญิงสาวตอบจดหมายเรียกว่า คำวใช้ คือจดใช้ที่หนุ่มเขียนจดหมายถึงตน โดยมากจะไปขอให้พวกกวีเขียนให้ จึงมีสำนวนไพเราะและกินใจ คำวรำ หรือ คำวฮ่ำ ได้แก่วรรณกรรมที่แต่งด้วยฉันทลักษณ์คำวพรรณนาเหตุการณ์ทั้งหลายที่กวีได้พบเห็น แล้วนำมาแต่งเป็นการรำพัน หรือรำพรรณนา จึงเรียกว่า คำวรำ

ข. จ้อย

“จ้อย” เป็นการขับลำนำอย่างหนึ่งของภาคเหนือ เป็นถ้อยคำที่กล่าวออกมาโดยมีสัมผัสคล้องจองกันเป็นภาษาพื้นเมือง ออกเสียงสูง ๆ ต่ำ ๆ เป็นทำนองเสนาะ ฟังแล้วจะเกิดความไพเราะ สนุกสนานไปตามทำนองจ้อย จัดอยู่ในวรรณกรรมประเภท “คำว” และ ”ซอ” โดยทั่วไป “จ้อย” จะเป็นการขับลำนำที่หนุ่มสาวเหนือขับร้องเพื่อ จะได้มีเสียงร้อง เป็นเพื่อนขณะเดินทางไป

³⁶ ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร, กวีเอกล้านนา : พระยาพรหมโวหาร, (เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ม.ป.ป.), หน้า 6-7

³⁷ ไพโรธ เลิศพิริยกุล. คติชาวบ้าน. (กรุงเทพฯ: มิตรนราการพิมพ์, 2516). หน้า 2.

³⁸ สิงฆะ วรรณสัย, ปริทัศน์วรรณคดีล้านนาไทย, (เชียงใหม่ : โครงการตำราคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2523), หน้า 1.

แล้วสาวในเวลากลางคืน การจ้อยไม่จำเป็นต้องมีเครื่องดนตรีประกอบเหมือนอย่างซอ แต่บางครั้งป่าว อาจเจตีดั้ง ดิดเป็ยะหรือสี่สะล้อคลอไปด้วยก็ได้ ในอดีตการที่หนุ่มสาวจะตกลงปลงใจยินยอมมาใช้ชีวิตร่วมกันฉันท์สามีภรรยา นั้น จะต้องเริ่มต้นมาจากการได้พบประพุดจา ดูอุปนิสัยซึ่งกันและกันนานพอสมควร เมื่อเห็นว่ามื่ออุปนิสัยที่คล้ายคลึงกัน หรือมีความพอใจซึ่งกันและกัน ก็จะมีการหมั้นหมาย แต่งงานกัน

ค. ซอ

“ซอ” เป็นศิลปะการขับขานของล้านนาที่มีมานานเป็นสื่อพื้นบ้านแขนงหนึ่ง เนื้อหาสาระที่ช่างซอนำมาสื่อนั้นมีหลากหลายทั้งเรื่องราวในท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต เหตุการณ์สำคัญ ในช่วงเวลา ต่าง ๆ รวมถึงบทขอซึ่งแต่งขึ้นใช้เฉพาะงานประเพณี ต่าง ๆ เช่นงานบวช งานขึ้นบ้านใหม่ งานปอยข้าวสังข์ งานปอยหลวง เป็นต้น ในอดีตไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวก ไม่มีสถานบันเทิงมากดังเช่นปัจจุบัน นอกจากการแสดงลิเก และซอเท่านั้น ดังนั้น ทางเลือกของคนสมัยก่อนโดยเฉพาะคนล้านนา จึงชอบที่จะฟังซอ และดูการแสดงซอเป็นส่วนใหญ่ เพราะเป็นภาษาท้องถิ่น

ซอ คือ ศิลปะการแสดงประเภทหนึ่งของล้านนา มีลักษณะของการขับลำนำหรือ การขับร้องด้วยถ้อยทำนองต่าง ๆ อันไพเราะเป็ศิลปะการแสดงด้านการขับขานพื้นบ้านล้านนาที่พบทางภาคเหนือตอนบน ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา ซอเป็นสื่อพื้นบ้านที่ให้ความบันเทิงและเนื้อหาสาระที่นำมาเป็นบทขับร้องเป็นองค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากพ่อครู แม่ครู และการนำเหตุการณ์บ้านเมืองมาร้อยเรียงเป็นบทขับขาน เนื้อหาจะแฝงคติธรรม และคติโลก คือมีทั้งสาระและบันเทิงอยู่ในบทซอ

การซอ มีการสันนิษฐานว่าน่าจะเริ่มมาตั้งแต่การก่อตั้งอาณาจักรล้านนาในพุทธศตวรรษที่ 18 และที่มาของซอเชียงใหม่มีการสันนิษฐานว่า พ่อขุนเม็งรายอาจนำช่างซอมาจากเชียงแสนติดตามมาด้วยระหว่างการอพยพผู้คนมาตั้งเมืองใหม่ ดังนั้นการซอระยะแรกจะแพร่หลายเฉพาะกลุ่มเจ้านายเชื้อพระวงศ์ หรือมีแสดงในคุ้มในวัง หลักบานหนึ่งที่บ่งบอกว่าซอเชียงใหม่มาจากเชียงแสนสังเกตได้จาก ในการซอเชียงใหม่มักจะมีการนำทำนองเชียงแสน หรือการจ้อยเชียงแสนมาขับร้องเสมอโดยเรียกว่าทำนองเชียงแสนกลายส่วนทำนองอื่น ๆ คาดว่าน่าจะนำมาจากเมืองต่าง ๆ เห็นได้จากชื่อเรียกของทำนองซอ แต่ละทำนอง เช่น ทำนองพม่า ทำนองเงี้ยว เป็นต้น

การขับซอเป็นการขับขาน หรือการร้องร้อยกรองที่มีฉันทลักษณ์เฉพาะ และมีเครื่องดนตรีประกอบโดยมีท่วงทำนองต่าง ๆ แตกต่างกันไป โดยมีทั้งหมดประมาณ 10 ทำนอง ผู้ที่ขับร้องซอเรียกว่า ช่างซอ หรือ “จั้งซอ” และมีนักดนตรี เรียกว่า ช่างซึง หรือ “จั้งซอ” ช่างปี่ หรือ “จั้งปี่” คือผู้ทำหน้าที่บรรเลงดนตรีประกอบการขับซอ คำว่า “จั้ง” มีความหมายตรงกับคำว่า ช่าง หรือหมายถึง คำว่า “นัก” นั่นเอง ดังนั้น จั้งซอ คือผู้ที่มีความสามารถ ขับขานซอได้ มีปฏิภาณไหวพริบ การขับซอถ้ามีการร้องโต้ตอบกับเป็นคู่ ระหว่งช่างซอชายและช่างซอหญิง จะเรียกว่า “คู่ถ้อง” คือช่างซอชายหญิงที่เป็นคู่ซอร้องโต้ตอบกัน การขับซอจะมีการแสดงบนเวที หรือทางภาคเหนือเรียกว่า “ฟามซอ”

คุณสมบัติของนักแต่งคำวามีดังนี้

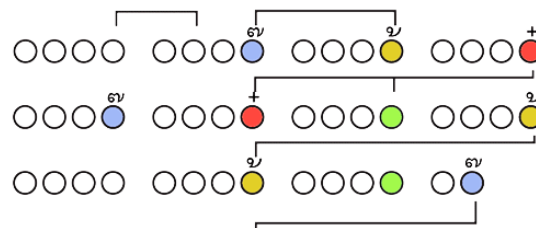
- 1) มีใจรักในการแต่งคำวและเป็นคนอารมณ์สุนทรีย์

- 2) ถ้าแต่งกลอนเป็นจะทำให้แต่งคำได้ง่ายขึ้น
- 3) รู้ฉันทลักษณ์คำว ได้แก่ สัมผัสและเสียงวรรณยุกต์
- 4) แยกเสียงโทและเสียงตรีออกจะทำให้แต่งคำได้ไพเราะยิ่งขึ้น

2.3.8.2 รูปแบบการแต่งวรรณกรรมคำว (ฉันทลักษณ์ของการแต่งคำว)

ฉันทลักษณ์ของการแต่งคำว หรือลักษณะของการประพันธ์มีดังนี้

- 1) คำว 1 บท มี 3 บาท (3 บรรทัด) บาทละ 4 วรรค
- 2) สามารถวรรคแรกมี 4 คำ ส่วนวรรคที่สี่ มี 2-4 คำ
- 3) บังคับเสียงวรรณยุกต์สามัญ, โท, ตรีและจัตวา
- 4) การส่งสัมผัสประกอบด้วยสัมผัสระหว่างวรรคและสัมผัสระหว่างบาท สัมผัสระหว่างวรรคส่งจากวรรคท้ายวรรคที่สองไปยังคำท้ายวรรคที่สามของทุกบาท
- 5) บังคับเสียงวรรณยุกต์สามัญ, โท, ตรี และจัตวา ตามตำแหน่งที่กำหนด
- 6) ผังการแต่งคำว มีดังนี้

ภาพที่ 2.1 ผังแสดงการแต่งคำวบทที่ 1

การสัมผัสของบทที่ 1

“พนมกร ยกยอนแต่เจ้า ไหว้สาท่านเจ้า ครูบาอาจารย์
 ตัวข้าหมอนน้อย จักขอไซ่ขาน ประวัตินานน เชียงรายแห่งห้อง
 ที่ตัวพ่อขุน มั่งรายเกริกก้อง ได้สร้างหื้อเรา อยู่นี้”

จะเห็นได้ว่าการสัมผัสมีดังนี้

- 1) เจ้า ในบรรทัดที่หนึ่งวรรคที่สอง สัมผัสกับ เจ้า ในบรรทัดที่หนึ่ง วรรคที่สาม จารย์ ในบรรทัดที่หนึ่ง วรรคที่สี่ สัมผัสกับ ขาน ในบรรทัดที่สอง วรรคที่สอง
- 2) ขาน บรรทัดที่สอง วรรคที่สอง สัมผัสกับ นาน ในบรรทัดที่สอง วรรคที่สาม
- 3) ห้อง บรรทัดที่สอง วรรคที่สี่ สัมผัสกับ ก้อง ในบรรทัดที่สามวรรคที่สอง

การบังคับวรรณยุกต์ - ดังตัวอย่างต่อไปนี้

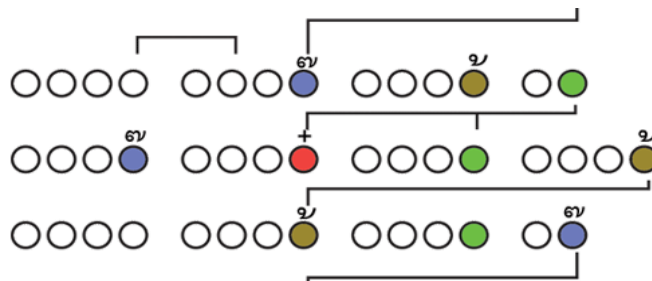
“พนมกร ยกยอนแต่เจ้า ไหว้สาท่านเจ้า ครูบาอาจารย์
 ตัวข้าหมอนน้อย จักขอไซ่ขาน ประวัตินานน เชียงรายแห่งห้อง
 ที่ตัวพ่อขุน มั่งรายเกริกก้อง ได้สร้างหื้อเรา อยู่นี้”

- 1) พนมกรวรรคหนึ่ง - ไม่บังคับ -

ยกยอนแต่เจ้า วรรคสอง เสียงตรี เจ้า
 ไหว้สาท่านเจ้า วรรคสาม เสียงโท เจ้า

- ครูบาอาจารย์ วรรคสี่ เสียงจัตวาจารย์
 2) ตัวข้าหม่อนน้อย วรรคหนึ่ง - บังคับเสียงตรี น้อย
 จักขอไขชาน วรรคสองบังคับเสียงจัตวา ชาน
 ประวัตินินนาน วรรคสามบังคับเสียงสามัญ นาน
 เชียงรายแห่งห้อง วรรคสี่บังคับเสียงโท ห้อง
 3) ที่ตัวพ่อขุนฯ วรรคหนึ่ง - ไม่บังคับ -
 มังรายเกริกก้อง วรรคสองบังคับเสียงโท ก้อง
 ได้สร้างหื้อเรา วรรคสามบังคับเสียงสามัญ เรา
 อยู่นี้ วรรคสี่ บังคับเสียงตรีนี้
 และเสียงพยางค์วรรคสุดท้ายต้องไปสัมผัสกับบทที่ 2 ของบาทที่ 2 พยางค์ที่ 4 ดัง

ภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2 ผังการแต่งคำวบทที่ 2 บทดำเนินเรื่อง

สำหรับบทที่ 2 เป็นบทดำเนินเรื่อง บทดำเนินเรื่องนั้นจะใช้กับทักก็ได้ โดยมีการบังคับสัมผัส และบังคับวรรณยุกต์ดังนี้

การสัมผัสของบทที่ 2 (บทดำเนินเรื่อง) ตัวอย่าง

“ลำพูนลำปาง เมืองแพรแท้ทัก พะเยาร่วมเข้ามาใจ
 มาแต่งคำจ้อย ม่วนจันหัวใจ เขิญมาทางในหมั้นแะหมั้นเข้า
 คำขอของเธอ ดึงดีแท้เจ้า มาเตอะเขิญมาช่วยค้ำ ”

การสัมผัสของบทที่ 2

- 1) (ใจ) บรรทัดที่หนึ่ง สัมผัสกับ (ใจ) ในบรรทัดที่สอง
- 2) (ใจ) บรรทัดที่สองสัมผัสกับ (ใน) ในบรรทัดที่สอง
- 3) (เข้า) บรรทัดที่สอง สัมผัสกับ (เจ้า) ในบรรทัดที่สาม

การบังคับวรรณยุกต์บทที่ 2 ตัวอย่าง

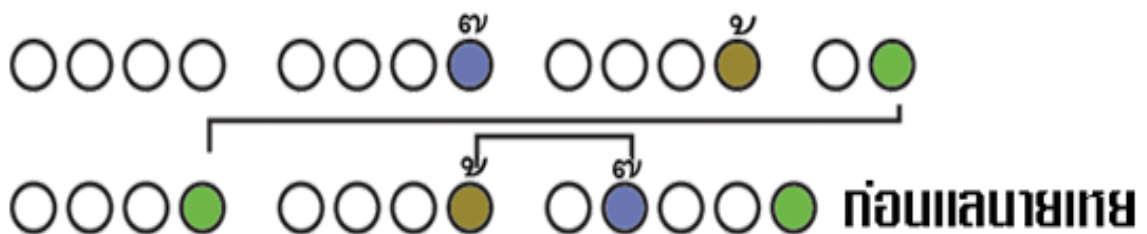
“ ลำพูนลำปาง เมืองแพรแท้ทัก พะเยาร่วมเข้ามาใจ
 มาแต่งคำจ้อย ม่วนจันหัวใจ เขิญมาทางในหมั้นแะหมั้นเข้า
 คำขอของเธอ ดึงดีแท้เจ้า มาเตอะเขิญมาช่วยค้ำ ”

- 1) ลำพูนลำปาง วรรคหนึ่ง - ไม่บังคับ -
 เมืองแพรแท้ทัก วรรคสองบังคับเสียงตรี ทัก
 พะเยาร่วมเข้า วรรคสามบังคับเสียงโท เข้า
 มาใจ วรรคสี่ บังคับเสียงสามัญ ใจ

- 2) มาแต่งคำวจ้อย วรรคหนึ่ง - บังคับเสียงตรี จ้อย
 ม่วนจันหัวใจ วรรคสองบังคับเสียงจัตวา ใจ
 เชิญมาทางใน วรรคสามบังคับเสียงสามัญ ใน
 หมั่นแวะหมั่นเข้า วรรคสี่บังคับเสียงโท เข้า
- 3) คำวขอของเฮา วรรคหนึ่ง - ไม่บังคับ -
 ตึงดีแท้เจ้า วรรคสองบังคับเสียงโท เจ้า
 มาเตอะเชิญมา วรรคสามบังคับเสียงสามัญ มา
 ช่วยค้ำ วรรคสี่ บังคับเสียงตรี ค้ำ

คำวบทสุดท้าย

ส่วนบทสุดท้าย เป็นบทจบจะไม่มีฉันทลักษณ์บังคับตายตัว ในตอนท้ายมักจะจบด้วยคำว่า " ก่อนแล " หรือ " ก่อนแลนายเหย " ดังภาพที่ 2.3

ภาพที่ 2.3 ผังการแต่งคำวบทท้าย

ตัวอย่างการแต่งคำวสั้น เรื่อง 750 ปี เมืองเชียงราย³⁹

ปรัดตฺร ฆฺมฺมฺรคตฺคฺว ไซฺมฺวตฺริจฺว คุบฺรคจจฺว
 ตฺวฺจฺวตฺวฺจฺว ฆฺมฺมฺมฺจฺจฺว ปรัดตฺริจฺว คุบฺรคจจฺว
 ตฺวฺจฺวตฺวฺจฺว ฆฺมฺมฺมฺจฺจฺว ไซฺมฺวตฺริจฺว คุบฺรคจจฺว
 ตฺวฺจฺวตฺวฺจฺว ฆฺมฺมฺมฺจฺจฺว ไซฺมฺวตฺริจฺว คุบฺรคจจฺว
 ปรัดตฺริจฺว คุบฺรคจจฺว ฆฺมฺมฺมฺจฺจฺว ไซฺมฺวตฺริจฺว
 ตฺวฺจฺวตฺวฺจฺว ฆฺมฺมฺมฺจฺจฺว ไซฺมฺวตฺริจฺว คุบฺรคจจฺว
 ปรัดตฺริจฺว คุบฺรคจจฺว ฆฺมฺมฺมฺจฺจฺว ไซฺมฺวตฺริจฺว
 ตฺวฺจฺวตฺวฺจฺว ฆฺมฺมฺมฺจฺจฺว ไซฺมฺวตฺริจฺว คุบฺรคจจฺว

ภาพที่ 2.4 คำว 750 ปีเมืองเชียงราย

³⁹ เป็นคำวฉลองเมืองเชียงรายครบ 750 ปี ในวันที่ 26 มกราคม 2555 ซึ่งพระครูวิมลศิลปกิจ อาจารย์สอนวิชาวัฒนธรรมไทย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย ได้แต่งขึ้นเพื่อให้มีลิตที่ลงทะเบียนเรียนภาษาล้านนาได้ศึกษา เป็นคำวก้อม (คำวสั้น) แต่งปีการศึกษา 2554.

ภาษาที่ใช้ในการประพันธ์คำว เป็นคำพื้นเมือง หรือ "กำเมือง" ซึ่งเมื่อนำคำพื้นเมืองเหนือล้านนา มาพิมพ์ตามการสะกดด้วยตัวอักษรไทย จึงอาจเป็นคำที่แตกต่างไปบ้าง เนื่องจากบางคำในภาษาไทยกลางออกเสียงไม่ตรงกับภาษาพูดของภาษาล้านนา ซึ่งวรรณกรรมคำวล้านนานั้นเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของภาคเหนือ

2.3.9 พลวัตของคำว

คำวเป็นชื่อฉันทลักษณ์ประเภทหนึ่งของล้านนา เป็นลักษณะการร้อยกรองถ้อยคำให้รวมกันอย่างมีระเบียบ ตามหลักเกณฑ์หรือวิธีการแต่งแห่งคำประพันธ์ประเภทคำว การเรียงร้อยถ้อยคำให้เป็นระเบียบเหมือนท่วงโซ่ คือมีสัมผัสคล้องจองกันไปนี้ ศาสตราจารย์เกียรติคุณมณี พยอมยงค์ จึงเปรียบเทียบสัมผัสของคำประพันธ์ประเภทคำวว่าเหมือนเชือกคำว คำประพันธ์ประเภทคำวนี้เกิดขึ้นเมื่อใดยังไม่สามารถหาหลักฐานระบุได้แน่นอน แต่สันนิษฐานว่าน่าจะเกิดขึ้นในช่วงเวลา ระหว่าง พ.ศ. 2300-2470 เพราะเป็นช่วงที่บ้านเมืองพ้นจากอำนาจการปกครองของพม่า วัฒนธรรมหลายอย่างรวมทั้งวรรณกรรมจึงได้รับการฟื้นฟูขึ้น เพื่อให้เห็นลักษณะและพลวัตของคำว ผู้เขียนจะกล่าวถึงคำวมุขปาฐะอันเป็นจุดเริ่ม และพัฒนามาเป็นคำวลายลักษณ์ดังนี้

2.3.9.1 คำวมุขปาฐะ

ในอดีต ฉันทลักษณ์ประเภทคำวถูกนำมาใช้ในชีวิตประจำวันในรูปแบบมุขปาฐะ ได้แก่ “คำวก้อม” และ “คำคาวคำเครือ” ส่วน “คำวใช้ คำวรำ คำวธัมม์ ” มักปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร ทั้งนี้เพราะผู้ที่แต่งคำวเหล่านี้ได้ต้องเป็นผู้ที่อ่านออกเขียนได้ นอกเหนือจากความสามารถด้านโวหาร กวี อันเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้ขึ้นขอรับการแต่งคำว

คำวที่เป็นมุขปาฐะมาก่อนได้แก่ คำวก้อม คำคาวคำเครือหรือคำอุ้วอุ้วสาว คำวทั้งสองประเภทนี้ไม่ทราบต้นตอที่มาแน่ชัด ทราบแต่ว่าเป็นคำโบราณที่คนรุ่นเก่าๆ หรือผู้เฒ่าผู้แก่ว่าไว้ โดยเฉพาะ คำวก้อม มักกล่าวไว้เป็นทำนองภาษิตหรือสุภาษิต มุ่งให้ข้อคิดเตือนใจ เช่น

...วันเกิดหากฮู้ (รู้) แน่แจ้จดีหลี วันตายบ่มีไผจักฮู้ได้ ...

...จ้วควายข้างม้า ตายแล้วเหลือหนัง ดูกเขายัง เอาใช้การได้

จำลองสุดหม่มปุม (ตับไต) และไส้ ก็ยังกินลำ อิมท้อง...

นอกจากนี้ชาวล้านนายังนำ “คำวก้อม” ที่มีเนื้อหาสั้นมาใส่ท่วงทำนองร้องขับทไปมา ก็เรียกว่า “คำวร้อง” หากขับขานทำนองคร่ำครวญแสดงความรักของชายหนุ่มที่มีต่อหญิงสาว ก็ จะเรียกว่า “จ้อย” จะเห็นได้ว่า “คำวก้อม” ของชาวล้านนาสามารถปรับเปลี่ยนบทบาทได้หลายลักษณะ อาจใช้เป็นภาษิตคำสอนก็ได้ ใช้ขับขานเป็นท่วงทำนองเพื่อความสนุกสนานก็ได้เช่นกัน “คำว ก้อม” เหล่านี้ใช้การจดจำสืบทอดกันรุ่นต่อรุ่น ผนวกกับวัฒนธรรมการอุ้วอุ้วสาวของชาวล้านนาในอดีต จึงทำให้ “คำวก้อม” ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาวล้านนาดำรงอยู่ได้ในอดีตกาล

2.3.9.2 คำวลายลักษณ์

วรรณกรรมคำวลายลักษณ์ที่เป็นข้อมูลสำคัญทางประวัติศาสตร์ จากการสำรวจพบว่า วรรณกรรมคำวลายลักษณ์ที่เก่าสุดที่มีต้นฉบับเหลือถึงทุกวันนี้ คือ พมารบไทย แต่งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2322 ถัดมาเป็น คร่าวเชียงแสนแตก ไม่ปรากฏปีที่แต่ง แต่น่าจะหลังจากปีพ.ศ. 2346 ไม่นาน โดยพิจารณาจากเนื้อหาที่กล่าวถึงสงครามระหว่างไทยกับพม่า ซึ่งในครั้งนั้นทัพไทยกับล้านนาสามารถ

ขับไล่พม่าออกไปจากภาคเหนือได้เป็นผลสำเร็จ ส่วนพลเมืองเชียงแสนก็ถูกกวาดต้อนไปอยู่ตามที่ต่างๆ

หลักฐานเกี่ยวกับคำวปรากฏชัดเจนอีกครั้งเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2370-2380 พระยาพรหมโวหารได้แต่งคำเล่าความรู้สึกของตนถึงภรรยา ด้วยความไพเราะของบท ทำให้มีการคัดลอกและท่องจำกันมาจนกลายเป็นวรรณกรรมที่แพร่หลาย ปัจจุบันเรียกวรรณกรรมเรื่องนี้ว่า คำวสี่บท หรือ คำวร้านางชม หรือ คำวร้านางศรีชม วรรณกรรมคำวลายลักษณ์เรื่อง คำวขอหงส์ผาคำ เป็นเรื่องสำคัญที่เป็นจุดเปลี่ยนในวงวรรณกรรมล้านนา กล่าวคือ พระยาโลมาวิสัย แต่งโคลงเรื่องหงส์ผาคำ ราว พ.ศ. 2396 จากนั้นจึงแต่งคำวเรื่องหงส์ผาคำจบเมื่อปีพ.ศ. 2400

เนื่องจากฉันทลักษณ์ประเภทคำวมีลักษณะใกล้เคียงกับกลอนของภาคกลาง และไม่ซับซ้อนเหมือนโคลง จึงทำให้ชาวบ้านนิยมแต่งกันมากขึ้น ต่อมาเมื่อเทคโนโลยีการพิมพ์เข้ามามีบทบาทมากขึ้น ความนิยมในการเล่าคำวก็แปรเปลี่ยนมาเป็นการอ่านคำวซึ่งพิมพ์เผยแพร่เป็นหนังสือ คำวขอเรื่องธรรม (คำวที่นำเนื้อหามาจากชาดก) พบคำวขอเรื่องต่างๆ ที่นำมาพิมพ์ประมาณ พ.ศ. 2474 อาทิ เรื่อง นกกระจาบสุวรรณเมษะ, อุทธลา, จำปาสีต้น, บัระวงศ์หงส์อำมาตย์, วรรณพราหมณ์, วงศ์สุวรรณ, สุทนต์, จันตะคา เป็นต้น

จากนโยบายผนวกล้านนาเป็นหนึ่งเดียวกับสยามประเทศ ผ่านการเรียนภาษาไทยกลาง ส่งผลให้ชาวล้านนาเริ่มหันมาอ่านอักษรไทยกลางมากขึ้น ส่งผลให้โรงพิมพ์ของ นายเมืองใจ ชัยนิลพันธุ์เริ่มพิมพ์คำวขอด้วยอักษรไทยกลาง ตั้งแต่พ.ศ. 2495 เป็นต้นมาจนกระทั่งปีพ.ศ. 2510 ร้านประเทืองวิทยาได้ซื้อกิจการโรงพิมพ์และพิมพ์คำวขอจำหน่ายในเวลาต่อมา

วรรณกรรมคำวขอเมื่อได้รับความนิยมสูงสุดในสมัยที่กิจการพิมพ์เฟื่องฟู จากที่พิมพ์เป็นรูปเล่ม ได้พัฒนาผ่านสื่ออื่นๆ อาทิ หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น และสื่อวิทยุกระจายเสียงด้านสื่อหนังสือพิมพ์ “หนังสือพิมพ์คนเมือง” ได้เปิดคอลัมน์เฉพาะของคำวขอขึ้น เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2501โดยเปิดโอกาสให้กวีสมัครเล่น ส่งผลงานมาตีพิมพ์ ไม่จำกัดหัวข้อ ขอให้มีความยาวไม่เกินหนึ่งหน้ากระดาษ เพื่อสะดวกในการลงพิมพ์ คำวขอที่ได้นำลงพิมพ์แล้วจะนำไปอ่านออกอากาศทางวิทยุ โดยมีผู้ควบคุมรายการคือ เลิศ ลานนาไทย หรือ นายบุญเลิศ พิงพราวลี

ส่วนสื่อวิทยุกระจายเสียงในยุคนั้น พบว่า มีผู้จัดรายการนำคำวซึ่งผู้ฟังทางบ้านเขียนส่งมาให้อ่านออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียง เช่น นายอำนวยการ กะลำพัด เป็นนักจัดรายการวิทยุผู้หนึ่งที่น่าคำวมาอ่านออกอากาศทางสถานีวิทยุพิงคนคร (รู้จักกันทั่วไปว่า คำวฮ้าง) และได้รับความนิยมมากในช่วงปี พ.ศ. 2507 เนื้อหาที่นำมาออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงนั้นจัดเป็นประเภทต่างๆ ได้แก่ ด้านศิลปวัฒนธรรม การเมือง ความรักและอารมณ์ต่างๆ ตำนาน นิทาน คติคำสอน วิถีชีวิตและสภาพแวดล้อม และธรรมะ ปรัชญา ต่อมาเมื่อประชาชนลดความสนใจ การพิมพ์วรรณกรรมคำวขอจึงชะลอและยุติการพิมพ์ในที่สุด

พลวัตของคำวยังคงดำเนินมาอย่างต่อเนื่องจนถึงช่วง พ.ศ. 2500 เป็นช่วงแห่งความเปลี่ยนแปลงด้านสังคม การเมือง การศึกษา และเทคโนโลยีการสื่อสารอันเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อวรรณกรรมล้านนาในยุคนั้น วรรณกรรมล้านนาประเภทคำวขอและคำวฮ้างที่เคยรุ่งเรืองถึงขีดสุดเริ่มลดความนิยมลงไปเมื่อมีสื่อวิทยุโทรทัศน์เข้ามามีบทบาทมากขึ้น กระแสความนิยมคำวจึงค่อยๆ แผ่วเบาลงไป

สภาพการณ์เช่นนี้คงอยู่เพียงช่วงสั้นๆเท่านั้น ภายหลังจากได้มีการมีกีฬาล้านนาบางกลุ่มที่พยายามสืบทอดภูมิปัญญาด้านการแต่งคำวซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของกีฬาล้านนาโดยได้หันมารวมกลุ่มกันเพื่อจัดตั้งชมรมสืบสานกีฬาล้านนา ในช่วงหลังพ.ศ. 2520 เป็นต้นมา เช่น ชมรมพื้นฟูกีฬาล้านนาไทย ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2527 ชมรมอนุรักษ์ภาษาวัฒนธรรมกีฬาล้านนา ก่อตั้งประมาณพ.ศ. 2540 ชมรมนักกลอนเชียงใหม่-ลำพูน เป็นต้น บรรดากีฬาล้านนาที่ร่วมกันก่อตั้งเป็นชมรมต่างๆ ล้วนมีจุดประสงค์คล้ายๆ กันคือ เพื่ออนุรักษ์ และสืบทอดการแต่งคำประพันธ์ประเภทคำวของกีฬาล้านนา โดยการจัดประกวดกันในชมรมบ้าง ส่งเสริมให้สมาชิกส่งผลงานเพื่อนำมารวมเล่มเป็นวารสารของชมรมบ้าง ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อเป็นการเผยแพร่ผลงานของสมาชิกในชมรมไปพร้อมกัน

ผลจากการดำเนินงานต่างๆ ของชมรมฯ เป็นที่มาของการจัดทำหลักสูตรอย่างเป็นทางการเป็นระบบ ดังเช่น ชมรมพื้นฟูกีฬาล้านนาได้จัดทำหลักสูตรร่วมกับกระทรวงวัฒนธรรม และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ในปีการศึกษา 2548 บทบาทของสมาชิกในชมรมดังกล่าว นำไปสู่การเผยแพร่และสร้างสรรค์ผลงานกวีนิพนธ์ของชาวล้านนารุ่นใหม่ ดังเช่นผลงานของอโศก ศรีสุวรรณ และสาคร พรหมไชยา เป็นต้น

ในระยะกว่าสองทศวรรษ ที่หน่วยงานและสถาบันการศึกษาต่างๆ ดำริให้มีการประกวดคำวฮ่ำ อาทิ คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ส่งเสริมการประกวดแต่งคำวฮ่ำเนื่องในวันมหิดล เริ่มจัดการประกวดครั้งแรกประมาณปีพ.ศ. 2530 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ต่อมาในปีพ.ศ. 2534 สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้จัดประกวดคำวฮ่ำขึ้นเพื่อกระตุ้นให้กวีพื้นบ้าน และประชาชนในภาคเหนือได้เล็งเห็นถึงปัญหาที่กำลังเกิดขึ้น และช่วยกันสร้างสำนึกในการอนุรักษ์ป่าไม้ ตลอดถึงสภาพธรรมชาติให้หมดไปพร้อมกันนี้ก็ทรงแรงค์ให้เกิดการปลุกปล้ำกันมากยิ่งขึ้น

ส่วนสถานศึกษาอื่นที่จัดการประกวดแต่งคำวฮ่ำ อาทิ โรงเรียนขุนตาลวิทยาคม โดยกลุ่มสาระภาษาไทย ที่จัดรายการประกวดคำวฮ่ำทางสถานีวิทยุชุมชน เม็งกาโต เรดิโอ คลื่นความถี่ เอฟเอ็ม 91.75 เม็กกะเฮิร์ตซ์ โดยออกอากาศทุกๆ สัปดาห์ สัปดาห์ละ 3 ชั่วโมง ผลปรากฏว่ามีผู้สนใจส่งคำวเข้าประกวดจำนวนมากถึง 93 สำนวน จาก 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอพญาเม็งราย อำเภอขุนตาล และอำเภอเชียงของ จากความสนใจของคนหนุ่มสาวและชาวบ้านที่ส่งคำวเข้าประกวดดังกล่าว ทำให้กลุ่มสาระภาษาไทยนำผลงานที่ได้รับรางวัลบรรจุเข้าเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรวิชาภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น เพื่อให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าต่อไป

จะเห็นได้ว่า พลวัตของคำวมีการเปลี่ยนแปลงมาอย่างต่อเนื่อง แม้ปัจจุบันในศตวรรษที่ 21 คำวมีบทบาททางสื่ออินเทอร์เน็ต อาทิ กวีแต่งคำวทางเฟสบุ๊ค มีชมรมคนรักคำว ฯลฯ เหล่านี้จึงเป็นสิ่งแสดงให้เห็นว่า ฉันทลักษณ์ประเภทคำวมีลักษณะร่วมสมัยและมีพลวัตต่อเนื่องไปไม่สิ้นสุด ปรากฏที่ยังมีคนรักคำว แต่งคำว ผู้เขียนเชื่อแน่ว่า เยาวชนล้านนาที่สนใจและรักการแต่งคำวยังมีอีกมาก และพร้อมจะถ่ายทอดภูมิปัญญาอันเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่นมิให้สูญหายไปอย่างแน่นอน

2.4 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมวิจัยครั้งนี้เป็นทฤษฎีที่มีส่วนเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับการมีส่วนร่วม (อดินันท์ บัวภักดี) ทฤษฎีสองปัจจัยของเฮร์ทซ์เบิร์ก (Herzberg) เป็นทฤษฎีการจูงใจที่เกี่ยวข้องและสามารถโยงไปสู่กระบวนการมีส่วนร่วมได้ เป็นแนวคิดเกี่ยวกับการจูงใจให้ปฏิบัติงาน

เกิดความพึงพอใจ ทฤษฎีนี้เชื่อว่าผู้ปฏิบัติงานจะปฏิบัติงานได้ผลดีมีประสิทธิภาพย่อมขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของผู้ปฏิบัติงาน เพราะเขาจะเพิ่มความสนใจในงานและมีความรับผิดชอบ กระตือรือร้นที่จะทำงานซึ่งเป็นการเพิ่มผลผลิตของงานให้มากขึ้นในทางตรงกันข้ามหากผู้ปฏิบัติงานไม่พึงพอใจในการทำงาน ก็จะเกิดความท้อถอยในการทำงานและทำให้ผลงานออกมาไม่มีประสิทธิภาพ ทฤษฎีดังกล่าวสอดคล้องกับการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของผู้ที่มีความรักวรรณกรรมค่าล้านนาที่จัดตั้งขึ้น ได้แก่ “ชมรมพระตำหนักวรรณกรรมล้านนาเจียงฮาย” กล่าวคือ ถ้าบุคคลได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานได้ร่วมคิดตัดสินใจจะส่งผลให้บุคลากรในชมรมฯ เกิดความรู้สึกรู้สึกเป็นเจ้าของในกิจกรรมมากขึ้น ทำให้ประสบผลสำเร็จในการพัฒนาได้ นอกจากนี้ทฤษฎีการสร้างผู้นำก็มีความสำคัญ คือ ผู้มีอำนาจที่ดี (Positive Leader) มักจะนำการเคลื่อนไหวในการทำงานอยู่เสมอ ในขณะที่ผู้มีอำนาจที่ไม่ดี (Negative Leader) จะไม่มีผลงานที่สร้างสรรค์เลย การสร้างผู้มีอำนาจหรือผู้นำจะช่วยจูงใจให้บุคลากรเต็มใจที่จะทำงานเพื่อให้งานบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน เนื่องจากผู้นำเป็นผู้ที่มีความสำคัญในการจูงใจและรวมกลุ่มคน ดังนั้นทฤษฎีสองปัจจัยนี้จึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของบุคลากรในองค์กร เพราะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือร่วมมือร่วมแรงกันในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ แสดงให้เห็นถึงการมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของบุคลากรและผู้นำร่วมกัน ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมจะต้องมีผู้นำที่ดีอันจะนำไปสู่ความสำเร็จขององค์กรได้

2.4.1 ที่มาทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ทฤษฎีการกระทำทางสังคม (The Theory of Social Action) ของ เยอวมาลย์ จ้อยจูฟี ได้อธิบายถึงการกระทำทางของมนุษย์ (Action of Human) ในลักษณะที่ สามารถนำไปปรับใช้ทางสังคมทั่วไป กล่าวคือ การกระทำใด ๆ ของมนุษย์จะขึ้นอยู่กับความสนใจ และระบบค่านิยมของบุคคล ดังนี้⁴⁰

1. บุคลิกภาพของแต่ละบุคคล (Personality)
2. ระบบสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ (Social System)
3. วัฒนธรรม (Culture)

ในสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่และวัฒนธรรมนี้จะเป็นตัวกำหนดเกี่ยวกับความคิด ความเชื่อถือ (Idea of Believes) ความสนใจ (Primary of Interest) และระบบค่านิยมของบุคคล (System of Value Orientation)

จ้านง อติวัฒน์สิทธิ์⁴¹ ได้ศึกษาเรื่องการกระทำของมนุษย์ (Human Action) โดยให้กำหนดความการกระทำว่าเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งที่เป็นแบบเปิดและลึกลับซึ่ง บุคคลผู้ทำกำหนดให้มีความหมายเป็นส่วนตัว ความเข้าใจในระบบความหมายเกิดขึ้นได้ 2 ประการ กล่าวคือ

1. ความหมายส่วนตัวจากการกระทำของบุคคลหนึ่งสามารถเข้าใจได้จากการสังเกต โดยตรง

⁴⁰ เยอวมาลย์ จ้อยจูฟี, การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นต่อการจัดการมูลฝอย: ศึกษาเฉพาะกรณีเทศบาลตำบลแหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี. (สาขาวิชานโยบายและการวางแผนสังคม, คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกริก, กรุงเทพฯ, 2542), หน้า 15 -16.

⁴¹ จ้านง อติวัฒน์สิทธิ์, ประวัติแนวความคิดทางสังคม, (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2532), หน้า 60-63.

2. มีการเข้าใจสิ่งเร้า เราสามารถแสดงความรู้สึกออกมาด้วยตัวเองในการให้เหตุผลซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของผู้นำหรือถ้าการกระทำของบุคคลไม่มีเหตุผลแล้วอาจจะเข้าใจส่วนประกอบแห่งอารมณ์ที่มีการกระทำเกิดขึ้น โดยอาศัยการเข้าไปมีส่วนร่วมที่มีความเห็นอกเห็นใจต่อมนุษย์ ผู้สังเกตไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยกับแนวทฤษฎีหรือจุดมุ่งหมายขั้นสูงสุดหรือค่านิยมของผู้นำ แต่โดยสติปัญญาแล้วเราอาจเข้าใจสถานการณ์และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้อง อีกนัยหนึ่งการกระทำบางอย่างเกิดขึ้นจากแรงกระตุ้นสามารถถือได้ว่าการอธิบายที่แท้จริงของการกระทำเพราะแรงกระตุ้นจะมีอยู่ ในส่วนลึกของจิตใจผู้กระทำและสำหรับผู้สังเกตนั้น แรงกระตุ้นเป็นพื้นฐานที่เหมาะสมสำหรับการศึกษาพฤติกรรม และเวเบอร์ได้กล่าวไว้ว่า การกระทำทางสังคม 3 ชั้น คือ

2.1 การกระทำที่มีเหตุผลเป็นการกระทำที่ใช้วิธีการอันเหมาะสมในอันที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ที่เลือกไว้อย่างมีเหตุผล การกระทำดังกล่าวมุ่งไปในด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม

2.2 การกระทำที่เกี่ยวกับค่านิยม เป็นการกระทำเช่นนี้มุ่งไปในด้านจริยธรรมและศีลธรรมอย่างอื่น เพื่อดำรงไว้ซึ่งความเป็นระเบียบในชีวิตทางสังคม

2.3 การกระทำตามประเพณี เป็นการกระทำที่ไม่เปลี่ยนแปลง โดยยึดแบบอย่างที่ทำกันมาในอดีตเป็นหลักพฤติกรรมกระทำตามประเพณีที่ไม่คำนึงถึงเหตุผล

2.4.2 ความหมายของการมีส่วนร่วม

สุจินต์ ดาววีระกุล (2527) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า กระบวนการที่ทำให้บุคคลสมัครใจเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อตนเอง และมีส่วนดำเนินการเพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ตามที่ตั้งเอาไว้ ทั้งนี้ต้องไม่ใช่การกำหนดกรอบความคิดจากบุคคลภายนอกหรือองค์กรที่บุคคลได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานกิจกรรมในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่ง หรือทุกขั้นตอนรูปแบบการตัดสินใจของบุคคลในการจัดการเกี่ยวกับทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ จะต้องทำเพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาชีวิตในทุกๆ ด้านของตนเองที่เป็นอยู่ให้ดีขึ้นกว่าเดิม

การมีส่วนร่วม (participation) คือ เป็นผลมาจากการเห็นพ้องกันในเรื่องของความต้องการและทิศทางของการเปลี่ยนแปลงและความเห็นพ้องต้องกัน จะต้องมีการเจรจา ความคิดริเริ่มโครงการเพื่อการปฏิบัติ เหตุผลเบื้องต้นของการที่มีคนมารวมกันใดควร จะต้องมีการตระหนักว่าปฏิบัติการทั้งหมดหรือการกระทำทั้งหมด ที่ทำโดยกลุ่มหรือใน นามกลุ่มนั้น กระทำผ่านองค์กร (organization) ดังนั้นองค์กรจะต้องเป็นเสมือนตัวนำให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงได้ (ยุพาพร รูปงาม, 2545, หน้า 5)

Erwin (อ้างใน ยุพาพร รูปงาม 2545, หน้า 6) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมไว้ว่า คือ กระบวนการให้บุคคลเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ตัดสินใจ แก้ไขปัญหาด้วยตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันของ บุคคล แก้ไขปัญหา ร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุน ติดตามการ ปฏิบัติงานขององค์กรและบุคคลที่เกี่ยวข้อง

ประพันธ์พงษ์ ชินพงษ์⁴² ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมเป็นผลมาจากการเห็นพ้องต้องกันในเรื่องของความต้องการและทิศทางของการเปลี่ยนแปลง ความเห็นพ้อง

⁴² พนิดา วัชรรังษี และ พัชร พิสิก, การรับรู้และการมีส่วนร่วมการประกันคุณภาพการศึกษาของอาจารย์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ และคณะบริหารธุรกิจวิทยาลัยราชพฤกษ์, (กรุงเทพฯ : คณะบริหารธุรกิจ วิทยาลัยราชพฤกษ์, 2556), หน้า 12.

ต้องกันนั้นจะมีมากพอจนเกิดความคิดริเริ่มโครงการเพื่อการปฏิบัติการ กล่าวคือ ต้องเป็นการเห็นพ้องต้องกันของคนส่วนใหญ่ที่จะเข้าร่วมปฏิบัติการนั้น และเหตุผลที่คนมาร่วมปฏิบัติการได้จะต้องตระหนักว่าการปฏิบัติการทั้งหมดโดยกลุ่ม หรือในนามของกลุ่มหรือกระทำการผ่านองค์กร ดังนั้นองค์กรจะต้องเป็นเสมือนตัวที่ทำให้การปฏิบัติการบรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่ต้องการ

สันติชัย เอื้อจงประสิทธิ์⁴³ ได้กล่าวถึงสาระสำคัญของการมีส่วนร่วมของบุคลากรว่า หมายถึง การเปิดโอกาสให้บุคลากรเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดริ เริ่มตัดสินใจในการปฏิบัติงานและการร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบมาถึงตัวของบุคลากรเอง การที่จะสามารถทำให้บุคลากรเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหา และนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ของบุคลากรให้ดีขึ้นนั้นผู้นำจะต้องยอมรับในปรัชญาการพัฒนาว่า มนุษย์ทุกคนมีความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม เป็นที่ยอมรับของผู้อื่นและพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อกิจกรรมของส่วนรวมในองค์กร

ณัฐพร แสงประดับ⁴⁴ ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วมหมายถึงการเกี่ยวข้องกับด้านจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่มซึ่งผลของการผูกมัดดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้การกระทำบรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น ทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าว นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่ ความศรัทธาที่มีต่อความเชื่อถือตัวบุคคล ความเกรงใจที่มีต่อตัวบุคคลที่เคารพนับถือหรือมีเกียรติยศตำแหน่ง ทำให้การมีส่วนร่วมเป็นไปด้วยความเต็มใจ

2.4.3 กระบวนการของการมีส่วนร่วม

ในที่ประชุมเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ณ องค์การสหประชาชาติ เมื่อปี ค.ศ. 1975 กลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น คำที่ไม่อาจกำหนดนิยามความหมายเดียวที่ครอบคลุมได้ เพราะความหมายของการมีส่วนร่วมอาจแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ หรือแม้แต่ในประเทศเดียวกันก็ตาม ดังนั้น การนิยามความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน ควรมีลักษณะจำกัดเฉพาะในระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองหนึ่ง ๆ เท่านั้น อย่างไรก็ตาม กลุ่มผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวได้ขยายความการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าครอบคลุมประเด็นดังนี้⁴⁵

ประเด็นที่ 1 การมีส่วนร่วมของประชาชนครอบคลุมการสร้างโอกาสที่เอื้อให้สมาชิกทุกคนของชุมชนและของสังคมได้ร่วมกิจกรรมซึ่งนำไปสู่ และมีอิทธิพลต่อกระบวนการ พัฒนา และเอื้อให้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน

ประเด็นที่ 2 การมีส่วนร่วมสะท้อนการเข้าเกี่ยวข้องโดยสมัครใจ และเป็นประชาธิปไตยในกรณีนี้คือ การเอื้อให้เกิดการพัฒนา การแบ่งสรรผลประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน และการตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมาย นโยบายและการวางแผนดำเนินการโครงการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม

⁴³ พนิดา วัชรรังษี และ พชร พิสิก, เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

⁴⁴ ณัฐพร แสงประดับ, การมีส่วนร่วมของเครือข่ายและอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชุมชน, (กรุงเทพฯ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2557), หน้า 8.

⁴⁵ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, นโยบายเมืองไทยแข็งแรง, (นนทบุรี: กระทรวงสาธารณสุข, 2550), หน้า 25

ประเด็นที่ 3 การมีส่วนร่วมเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างประชาชนและทรัพยากรเพื่อพัฒนา กับประโยชน์ที่ได้รับจากการลงทุนดังกล่าว กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจ ไม่ว่าจะระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และระดับชาติจะช่วยก่อให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งที่ประชาชนลงทุนลงแรงกับประโยชน์ที่ได้รับ

ประเด็นที่ 4 การมีส่วนร่วมของประชาชนอาจแตกต่างกันไปตามสภาพเศรษฐกิจของประเทศ นโยบาย และโครงสร้างการบริหาร รวมทั้งลักษณะเศรษฐกิจสังคมของ ประชากร การมีส่วนร่วมของประชาชนมิได้เป็นเพียงเทคนิควิธีการ แต่เป็นปัจจัยสำคัญในการประกันให้เกิดกระบวนการพัฒนาที่มุ่งเอื้อประโยชน์ต่อประชาชน

2.4.4 ประเภทของการมีส่วนร่วม

เมื่อพิจารณาจากผลของการมีส่วนร่วมของแต่ละกลุ่ม แต่ละพวก จึงสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมโดยทั่วไปแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมโดยตรง ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า การมีส่วนร่วมในการบริหารเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการตัดสินใจเป็นสำคัญ ดังนั้นผู้มีหน้าที่รับผิดชอบกิจกรรมโดยตรง เช่น ผู้บริหาร หัวหน้าโครงการ มักจะเปิดโอกาสให้บุคคลอื่นเข้ามามีส่วนร่วมในรูปของกรรมการที่ปรึกษา ที่ให้ข้อคิด ข้อเสนอแนะ เพราะกิจกรรมบางอย่างอาจมีอุปสรรคไม่สามารถแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี จึงจำเป็นต้องให้บุคคลอื่นเข้ามาร่วมในการตัดสินใจ เพื่อให้ผลการตัดสินใจเป็นที่ยอมรับแก่คนทั่วไป หรือเกิดผลงานที่มีประสิทธิภาพ การมีส่วนร่วมโดยตรงจึงมีสาระสำคัญอยู่ที่ว่า เป็นการร่วมอย่างเป็นทางการ และมักทำเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น คำสั่งแต่งตั้ง หนังสือเชิญประชุม บันทึกการประชุม เป็นต้น

2. การมีส่วนร่วมโดยอ้อม การมีส่วนร่วมโดยอ้อมเป็นเรื่องของการทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้บรรลุเป้าหมายอย่างไม่เป็นทางการ โดยไม่ได้ร่วมในการตัดสินใจในกระบวนการบริหาร แต่เป็นเรื่องของการให้การสนับสนุน ส่งเสริมให้บรรลุเป้าหมายเท่านั้น เช่น การบริจาคเงิน ทรัพย์สิน วัสดุอุปกรณ์ แรงงาน เข้าช่วยสมทบ ไม่ได้เข้าร่วมประชุมแต่ยินดีร่วมมือ เป็นต้น

2.4.5 ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ว่าในหน่วยงานใดก็ตามเป็นสิ่งพึงปรารถนาเพราะการมีส่วนร่วมมีคุณประโยชน์หลากหลายประการ อย่างไรก็ตามประโยชน์ที่จะได้จากการมีส่วนร่วมของประชาชนขึ้นอยู่กับความจริงใจและความจริงจังในการดำเนินการด้วย และยังเป็นผลดีต่อการบริหารจัดการเครือข่ายอีกด้วย คือ

1) ทำให้การบริหารหรือการพิจารณาแนวทางในการแก้ปัญหามีความหลากหลาย เป็นไปอย่างถี่ถ้วน รอบคอบ เพราะเป็นการระดมแนวคิด จากบุคคลที่มีความหลากหลาย ทั้งความรู้ และประสบการณ์

2) ทำให้มีการถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกัน โดยมีให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งมีอำนาจมากเกินไป ซึ่งอาจนำไปสู่การใช้อำนาจในทางที่ไม่ถูกต้องอันเกิดผลเสียหายแก่เครือข่ายได้

3) เป็นการขจัดปัญหา มิให้การดำเนินนโยบายใด ๆ มีผลต่อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมาก หรือน้อยเกินไป ซึ่งจะก่อให้เกิดความยุติธรรมในการดำเนินการต่อทุกฝ่ายได้

4) ก่อให้เกิดการประสานงานที่ดี ทำให้การบริหารเครือข่ายเป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ ขอความร่วมมือง่าย

5) การรวมตัวกันของบุคคลเป็นเครือข่ายจะก่อให้เกิดพลังที่เข้มแข็ง สามารถขับเคลื่อนกิจกรรมให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และตรงเป้าหมาย โดยทุกคนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ

นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมยังเป็นกระบวนการในการส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่นให้ยั่งยืน ในทุกด้าน ได้แก่ ด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง การดำรงชีพ การอนุรักษ์ สืบสาน และฟื้นฟูศิลปะและวัฒนธรรมต่างๆ ของท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ถ้าจะเรียกว่าเป็นนวัตกรรมในการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญอย่างยั่งยืนก็คงไม่ผิดเลย

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ณัฐพงษ์ ปัญจบุรี⁴⁶ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมคำวซอเรื่องเศรษฐีหัวเวียง พบว่า การศึกษาลักษณะทั่วไปของวรรณกรรมคำวซอเรื่องเศรษฐีหัวเวียง เป็นวรรณกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากชาดกนอกนิบาตเรื่องลาภกุมาร การแต่งวรรณกรรมเรื่องนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นประโยชน์สำหรับการสั่งสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการขัดเกลาทางสังคม และเพื่อความบันเทิง การศึกษาทางด้านวรรณศิลป์ พบว่าโครงเรื่องของวรรณกรรมคำวซอเรื่องเศรษฐีหัวเวียงมีความต่อเนื่องกันไปตามลำดับ ไม่มีความสลับซับซ้อนมาก มีตัวละครทั้งที่เป็นมนุษย์และอมมนุษย์ มีฉากที่เป็นฉากสภาพบ้านเมืองและฉากบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ศิลปะการใช้ถ้อยคำ พบว่ามีการสรรคำหลากหลาย การใช้คำซ้อน การใช้คำภาษาบาลี การใช้คำสัมผัสและการใช้คำซ้ำ การใช้ภาษาภาพพจน์ พบว่ามีการใช้ อดีพจน์ สัทพจน์และอุทาหรณ์ การใช้โวหารพบว่ามีการใช้บรรยายโวหาร เทศนาโวหาร สาธกโวหาร พรรณนาโวหารและอุปมาโวหาร การศึกษาทางด้านสังคมพบว่าวรรณกรรม คำวซอเรื่องเศรษฐีหัวเวียงได้สะท้อนให้เห็นถึงหลักธรรม คาสอนในพระพุทธศาสนา ค่านิยม ประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อของสังคมล้านนา

พระครูวิมลศิลปกิจ⁴⁷ ได้กล่าวว่า คำวานั้นมีมานานแล้ว แต่ไม่ปรากฏชัดว่าเกิดขึ้นในสมัยใด นอกจากคำวแล้วก็มีจ้อย ซอ ซึ่งเป็นลักษณะร้อยกรองเช่นเดียวกัน ซึ่งเกิดจากการคิดค้นความคิด สติปัญญาของผู้คนในอดีตที่อาศัยอยู่ตามชนบทสิ่งเหล่านี้ในปัจจุบันนิยมเรียกกันว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือในภาษาถิ่นตรงกับคำว่า “ภูมิปัญญา” ภูมิปัญญาเป็นเรื่องที่สั่งสมมาแต่อดีต เป็นเรื่องของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากินและพิธีกรรมต่าง ๆ ภูมิปัญญา หรือ ฆะหย่า เป็นความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดออกมาเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ มักแสดงออกเป็นคำพูดโต้ตอบกันเช่น การแฉ้วสาว การถ้อยซอ(การโต้ตอบกันระหว่างช่างซอชาย หญิง) คำวจ้อย หรือเป็นคำสอนที่ปฏิบัติตามกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

⁴⁶ ณัฐพงษ์ ปัญจบุรี, การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมคำวซอเรื่องเศรษฐีหัวเวียง, (ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ, 2557), หน้า บทคัดย่อ.

⁴⁷ พระครูวิมลศิลปกิจ, อ้างแล้ว, หน้า 54.

คำว่า จ้อย ซอ จัดเป็นวรรณกรรมพื้นบ้านล้านนา เป็นที่นิยมแพร่หลายในเขตจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทยที่ใช้ภาษาล้านนาเป็นภาษาประจำถิ่น วรรณกรรมพื้นบ้านแบ่งประเภทตามลักษณะการถ่ายทอดหรือการสื่อสารต่อกัน ได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. ประเภทวาจา คือ วรรณกรรมที่ใช้วิธีการถ่ายทอด หรือสื่อสารต่อกันด้วยภาษาพูด โดยการบอกเล่าสู่กันฟัง การสนทนาซักถาม การอบรมสั่งสอน รวมถึงการขับร้องเป็นท่วงทำนองต่าง ๆ ได้แก่นิทาน บทเพลง เช่น ฮ่ำจ้อยและซอ ภาษา สำนวน คำพังเพย หรือคำคมต่าง ๆ ปริศนา คำทาย คำเกี้ยวพาราสีของหนุ่มสาว หรือกำอู้บ่าวสาว หรือ กำค่าวกำเคเรือ เป็นต้น

2. ประเภทลายลักษณ์อักษร คือ วรรณกรรมที่ใช้ถ่ายทอดหรือสื่อสารต่อกันด้วยภาษาเขียน โดยมีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร วรรณกรรมพื้นบ้านภาคเหนือในอดีตมักจะบันทึกด้วย อักษรธรรม และตัวอักษรฝักขาม มีเนื้อหาและรูปแบบของคำประพันธ์ที่หลากหลาย เช่น วรรณกรรมร้อยแก้วและวรรณกรรมร้อยกรอง คือ โคลง ร่าย และคำว หรือคำวขอ เป็นต้น

รังสรรค์ จันต๊ะ⁴⁸ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาพื้นบ้าน : ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับวรรณกรรมพื้นบ้านในเขตภาคเหนือตอนบน ผลการวิจัย พบว่า ชุมชนในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบนตั้งชื่อหมู่บ้านตามบริบทต่างๆ เช่น ตามสภาพทางภูมิศาสตร์ เช่น บ้านเด่น บ้านดอน บ้านสันป่าสัก บ้านห้วยเกียง หุ่นข้าวเน่า ป่าไผ่ ตามอิทธิพลจากงานวรรณกรรม เช่น บ้านย่าพวย บ้านสะลวง (สรวงสวรรค์) บ้านพระนอน บ้านลังกา ตามความชำนาญในการผลิต เช่น บ้านช่างซ่อง ช่างแต้ม วัลลาย ร้อยพ้อม ตามวีรบุรุษประจำถิ่น เช่น บ้านสันต๊ะผาบ ตามกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น บ้านมอญ ร่องเม็ง สันนาเม็ง ตามลักษณะเด่นของหมู่บ้าน เช่น บ้านบ่อสร้าง บ้านน้ำบ่อหลวง บ้านบ่อค้าง เหล่านี้เป็นต้น แต่ด้วยอิทธิพลจากอำนาจรัฐส่วนกลาง อันเป็นกลไกเชิงอำนาจของระบบการปกครองจากกระทรวงมหาดไทยครู กลไกและอำนาจเชิงความรู้จากการศึกษาสมัยใหม่ และเจ้าอาวาสวัด กลไกของความเชื่อและความศรัทธาทางศาสนา กลไกเหล่านี้มักเข้ามาชี้นำและครอบงำความคิดของชาวบ้าน ให้ดูถูกตัวเองและท้องถิ่นว่าต่ำต้อย ล้าหลัง ไม่ทันสมัย ทำให้หมู่บ้านหลายแห่งที่มีชื่อเป็นภาษาท้องถิ่นดั้งเดิม เปลี่ยนเป็นชื่อที่ผิดเพี้ยนไปจากความหมายเดิมหาความหมายไม่ได้ หรือผิดเพี้ยนไปจากรากฐานของความหมายเดิมออกไป รวมถึงการสร้างเรื่องราวแบบใหม่ขึ้นแทนที่เรื่องราวแบบพื้นบ้านดั้งเดิม

เสนหา บุญรักษ์⁴⁹ กล่าวว่า เมื่อกาลเวลาผ่านไป วัฒนธรรมต่าง ๆ เหล่านี้ก็มีวิวัฒนาการไปตามลำดับ วัฒนธรรมบางอย่างยังมีบทบาทต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคม เช่น การรดน้ำดำหัว ประเพณีการบายศรีสู่ขวัญ การฟ้อนดาบ เป็นต้น ในขณะที่วัฒนธรรมบางอย่างได้เลือนหายไปจากสังคม ปัจจุบัน เช่น ประเพณีการแ้วสาวที่หนุ่มเกี้ยวสาวด้วยถ้อยคำคล้องจอง มีความหมายโดยนัย การละเล่นเพื่อ ความสนุกสนาน เรียกว่า การเล่นผีกระดัง เป็นต้น

⁴⁸ รังสรรค์ จันต๊ะ, ภูมิปัญญาพื้นบ้าน : ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับวรรณกรรมพื้นบ้านในเขตภาคเหนือตอนบน, (เชียงใหม่ : วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2557) หน้า บทคัดย่อ.

⁴⁹ เสนหา บุญรักษ์, วรรณกรรมคำวของภาคเหนือ. (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517), หน้า 1.

มณี พยอมยงค์⁵⁰ ยังได้กล่าวว่าประเพณี การพ้อนรำเพื่อเป็นการสังเวท หรือแก้บนบรรพบุรุษ หรือการพ้อนผีมดผีเม็ง ก็เป็นอีกประเพณีหนึ่งที่กำลังจะเลือนหายไปจากสังคม

สนธิ สมัครการ⁵¹ กล่าวว่า จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทำให้เราทราบว่าท้องถิ่นล้านนาของไทย ซึ่งหมายถึง ดินแดนทางภาคเหนือของไทย เคยเป็นอาณาจักรที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางด้าน ศิลปวัฒนธรรม ดังคำกล่าวที่ว่า “วัฒนธรรมภาคเหนือ น่าจะถือได้ว่าเป็นอาณาเขตวัฒนธรรม (Culture Area) เขตหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะพิเศษของตนเองหลายประการ จนทำให้มีความแตกต่างกันไป จากวัฒนธรรมของไทยในภาคอื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัดเจน” วรรณกรรมพื้นบ้านล้านนา จัดเป็นวัฒนธรรมทางภาษาอย่างหนึ่ง เป็นวิถีประชาที่แสดงออกโดยผ่านวรรณกรรม ซึ่งสะท้อนให้เห็นชีวิตที่ดำรงอยู่อย่างเรียบง่ายตามแบบดั้งเดิม ภาษาที่ใช้ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปของวรรณกรรมนั้น คือ สื่อที่จะบอกให้รู้ถึงความเป็นอยู่ของชาวล้านนา วรรณกรรมพื้นบ้านจึงเป็นกระแสหนึ่งของวัฒนธรรมไทย ที่นับวันจะถูกกระแสวัฒนธรรมเมืองและกระแสวัฒนธรรมโลก ซึ่งปัจจุบันเป็นยุคโลกาภิวัตน์อันเป็นสายธารแห่งวิถีชีวิตมนุษย์ในสังคมอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีขั้นสูงเข้ามาครอบงำ

ศิวาพร วัฒนรัตน์⁵² กล่าวว่า ในด้านวรรณกรรม ล้านนามีทั้งวรรณกรรมประเภทมุขปาฐะและวรรณกรรมลายลักษณ์ มีทั้งแต่งด้วยร้อยแก้วและร้อยกรอง ซึ่งลักษณะคำประพันธ์หรือฉันทลักษณ์ที่ใช้ในการแต่งวรรณกรรมประเภทร้อยกรองนั้น ได้แก่ ร่าย คร่าว (คำว) โคลง เป็นต้น

จึงกล่าวได้ว่า วรรณกรรมกรรมของชาติ เกิดจากวรรณกรรมท้องถิ่นต่าง ๆ มารวมกันจึงเป็นวรรณกรรมของชาติขึ้น โดยปกติวรรณกรรมจะมี 2 ประเภท คือ แบบร้อยแก้ว และร้อยกรอง ส่วนวรรณกรรมคำกลอนนั้นเป็นวรรณกรรมประเภทร้อยกรอง มีฉันทลักษณ์บังคับชัดเจน จึงนับว่าวรรณกรรมล้านนาคือมรดกอันทรงคุณค่าที่ควรอนุรักษ์และฟื้นฟูไว้สืบลูกสืบหลานต่อไป

⁵⁰ มณี พยอมยงค์, **ประวัติและวรรณคดีล้านนา**, (เชียงใหม่ : คนเมืองการพิมพ์, 2519), หน้า 115

⁵¹ สนธิ สมัครการ, การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาการของสังคม, (พิมพ์ครั้งที่ 6, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2546), หน้า 1-14

⁵² ศิวาพร วัฒนรัตน์, **อ้างแล้ว**, (2554) หน้า 1

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่เน้นการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ได้คุณภาพที่ชัดเจน จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารวบรวมผลงานวรรณกรรมของนักกีฬาวรรณกรรมค่าวล้านนาร่วมสมัยของจังหวัดเชียงราย สร้างเครือข่ายชมรมนักกีฬาวรรณกรรมค่าวล้านนาจังหวัดเชียงราย และเพื่อสร้างนักกีฬาวรรณกรรมค่าวล้านนารุ่นใหม่ อันจะนำไปสู่การฟื้นฟูอนุรักษ์ และสืบสานให้เป็นมรดกวรรณกรรมที่ยั่งยืน จึงได้กำหนดวิธีการวิจัยดังนี้

3.1 รูปแบบการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยใช้ระยะเวลา 1 ปี (ปีงบประมาณ 2562) เพื่อพัฒนากระบวนการวิจัยอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งมีสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นแกนนำในการจัดการกระบวนการศึกษาวิจัยที่เชื่อมโยงชุดความรู้ บุคลากร และกระบวนการจัดการด้านการเรียนรู้และการท่องเที่ยวเข้าด้วยกัน โดยมีวิธีการศึกษาใน 4 ลักษณะ ได้แก่

1. การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary study) เพื่อค้นหาข้อมูลความรู้เกี่ยวกับองค์ความรู้ กระบวนการวิจัยเชิงพุทธบูรณาการ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและภาคการวิจัยในสังคมคนรักวรรณกรรมค่าวล้านนา แนวคิดการพัฒนาศักยภาพและความสามารถในการทำวิจัยเชิงพุทธบูรณาการ และการเสริมสร้างเครือข่ายการวิจัยเชิงพุทธ
2. การศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) การจัดเวทีสัมมนาร่วมกับคณาจารย์ นักวิจัย นักเรียน เครือข่ายการวิจัยและตัวแทนองค์กร/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการวิจัย ทั้งนี้ เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพและความสามารถในการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ
3. การประชุมสัมมนาในเชิงวิชาการ เพื่อเป็นการสนับสนุนให้นักกีฬาวรรณกรรมค่าวล้านนารุ่นใหม่ นักเรียน นักวิจัย บุคลากรการวิจัยได้เปิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พัฒนากิจกรรมโครงการวิจัย
4. การศึกษาระดับความรู้ เจตคติ ทักษะด้านการแตงวรรณกรรมค่าวล้านนาของนักกีฬาวรรณกรรมค่าวล้านนา นักเรียน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

3.2 พื้นที่ศึกษา และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research) จึงกำหนดให้นักวิจัย ร่วมกับส่วนงานต่างๆ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย เป็นองค์กรร่วมในการศึกษาวิจัย โดยศึกษาในพื้นที่จังหวัดเชียงราย และจังหวัดภาคเหนือตอนบน

สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การวิจัยในเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ได้กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยดำเนินการร่วมกับส่วนงาน สถาบันการศึกษา องค์กร และชุมชนที่สนใจ โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างสรรค์ผลงานวิจัยและองค์ความรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม

ดังนั้น จึงกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-Informant) ที่มีผลงานวรรณกรรมค่าล้านนา ร่วมสมัย จำนวน 10 รูป/คน ประกอบด้วย

1) พระครูประสิทธิ์บุญญาคม วัดกั้วพร้าว อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ประชาญ์ชาวบ้านภูมิปัญญาค่าล้านนา ตัวแทนคณะสงฆ์จังหวัดเชียงราย

2) นายชูชาติ ใจแก้ว อาจารย์มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง ตัวแทนมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

3) นายยงรัตน์ มีสัตย์ กรรมการชมรมคลังปัญญาผู้สูงอายุจังหวัดเชียงราย ตัวแทนองค์กรผู้สูงอายุจังหวัดเชียงรายเขตอำเภอเชียงแสน

4) นางสาคร พรหมไชยา นักปราชญ์ภูมิปัญญาวรรณกรรมล้านนาเชียงราย บ้านจัวใหม่ อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย

5) นายวงศ อินทรเทพ ปราชญ์ชาวบ้านวรรณกรรมค่าล้านนาอำเภอเวียงแก่น บ้านม่วง อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย ตัวแทนภูมิปัญญาอำเภอเวียงแก่น

6) พระครูวิสุทธิธรรมภาณี วัดวิเชตรมณี อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ตัวแทนปราชญ์ชาวบ้านล้านนาอำเภอแม่สาย

7) นายถาวร อะทะวงษา นักจัดรายการสถานีวิทยุด้านวรรณกรรมค่าจ้อย สถานีวิทยุกระจายเสียง อสมท.เชียงราย ตัวแทนสื่อมวลชนด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

8) นางจารุวรรณ เหมืองจา ประธานสมาพันธ์กวีวรรณกรรมล้านนา ภาคเหนือ

9) พระวรวิฑู อินทจักร นิสิตวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย ตัวแทนนิสิตกลุ่มวรรณกรรมล้านนา

10) พระครูสถาพรธรรมประโชติ ที่ปรึกษาสมาพันธ์กวีวรรณกรรมล้านนา ภาคเหนือ สามเณรนักเรียนผู้ที่ศึกษาเรียนรู้การแต่งคำว การอ่านคำว 20 รูป ประกอบด้วย

1) นักเรียนโรงเรียนเวียงชัยพิทยา อำเภอเวียงชัย 2 รูป

2) นักเรียนโรงเรียนวัดวิเชตรมณี อำเภอแม่สาย 2 รูป

3) นักเรียนโรงเรียนวัดแม่คำพิทยา อำเภอแม่จัน 2 รูป

4) นักเรียนโรงเรียนวัดอำมาตย์วิทยา อำเภอเทิง 2 รูป

5) นักเรียนโรงเรียนวัดสันหนองบัววิทยา อำเภอพญาเม็งราย 2 รูป

6) นักเรียนโรงเรียนวัดแก่นเหนือวิทยา อำเภอเชียงของ 2 รูป

7) นักเรียนโรงเรียนวัดป่าตาลใต้ อำเภอขุนตาล 2 รูป

8) นักเรียนโรงเรียนโสภณจริยธรรมวิทยา อำเภอเชียงของ 2 รูป

9) นักเรียนโรงเรียนวัดเจติย์หลวงวิทยา อำเภอแม่สรวย 2 รูป

10) นักเรียนโรงเรียนวัดศรีไ้วิทยุ 2 รูป

รวมกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งสิ้น 30 รูป/คน

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นเชิงปฏิบัติการ ดังนั้นจึงใช้เครื่องมือวิจัย 3 ฉบับ ประกอบด้วย

1. แบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วย 3 ตอน ได้แก่
 - ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
 - ตอนที่ 2 ลักษณะหรือกิจกรรมความสนใจในวรรณกรรมค่า
 - ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะ
2. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant)
3. แบบชุดปฏิบัติการ การเขียน/แต่งวรรณกรรมค่าล้านนา เก็บรวบรวมผลงานของบุคคลอื่นไว้เป็นหมวดหมู่ โดยประกาศรับสมัครผู้รักกวีวรรณกรรมค่าล้านนา ในโซเชียลไลน์-เฟซ ประกอบด้วย ไลน์กลุ่มสมาพันธ์กวีวรรณกรรมล้านนา ภาคเหนือ ไลน์คลังปัญญาจังหวัดเชียงราย ฯลฯ จัดตั้งเฟซกลุ่ม “กวีศรีล้านนา” เฟซบุ๊ก wimon kaewpiang, Ruangrith Kaewpiang และประชาสัมพันธ์ในรายการสถานีวิทยุพระพุทธรักษาจังหวัดเชียงราย “รายการประวัติศาสตร์ล้านนา” เวลา 20.00-21.00 น. เป็นต้น

3.4 วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการการวิจัย

การเก็บข้อมูลงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยและทีมงานจะลงเก็บข้อมูลด้วยตนเอง โดยมีวิธีการดังนี้

1. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของนักกวีวรรณกรรมค่าล้านนาร่วมสมัยของจังหวัดเชียงราย และจังหวัดภาคเหนือตอนบนที่ร่วมกิจกรรม นักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ ที่เข้าร่วมการแต่งค่าอ่านค่า ตลอดถึงผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยจะทำควบคู่กับการพัฒนาโครงการวิจัย เพื่อให้สามารถมองเห็นถึงกระบวนการเสริมสร้างการวิจัยและการเรียนรู้
2. การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้บริหาร นักวิชาการ นักวิจัย ผู้นำชุมชน และผู้เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมกิจกรรมการวิจัย เพื่อนำไปสู่การจัดตั้งเครือข่าย/ชมรมวรรณกรรมค่าล้านนา จังหวัดเชียงราย และภาคเหนือตอนบน
3. ชุดปฏิบัติการ คณะผู้วิจัยใช้เก็บข้อมูลกิจกรรมการประกวดแข่งขันการแต่ง/เขียนวรรณกรรมค่าล้านนา และการอ่านวรรณกรรมค่าล้านนา (เล่าค่าล้านนา) ของนักเรียนผู้เข้าร่วมกิจกรรม เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการสร้างนักกวีวรรณกรรมค่าล้านนารุ่นใหม่ อันจะนำไปสู่การฟื้นฟูอนุรักษ์ และสืบสานให้เป็นมรดกวรรณกรรมที่ยั่งยืน รับสมัครผู้รักกวีวรรณกรรมค่าล้านนา ในโซเชียลไลน์-เฟซ ประกอบด้วย ไลน์กลุ่มสมาพันธ์กวีวรรณกรรมล้านนา ภาคเหนือ ไลน์คลังปัญญาจังหวัดเชียงราย ฯลฯ จัดตั้งเฟซกลุ่ม “กวีศรีล้านนา” เฟซบุ๊ก wimon kaewpiang, Ruangrith Kaewpiang และประชาสัมพันธ์ในรายการสถานีวิทยุพระพุทธรักษาจังหวัดเชียงราย “รายการประวัติศาสตร์ล้านนา” เวลา 20.00-21.00 น. เป็นต้น

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากเครื่องมือทั้ง 3 ประเภทแล้ว ผู้วิจัยจึงได้นำผลข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. องค์ความรู้พื้นฐานที่เป็นผลงานวรรณกรรมค่าล้านนาของนักกีวีวรรณกรรมค่าล้านนาร่วมสมัย โดยนำมาวิเคราะห์แยกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มนักกีวีวรรณกรรมค่าล้านนาร่วมสมัย และกลุ่มนักเรียนที่ฝึกฝนการแต่งค่าหรือเขียนวรรณกรรมค่าล้านนา
2. การพัฒนาศักยภาพและความสามารถของนักกีวีวรรณกรรมค่าล้านนาร่วมสมัยทั้ง 2 กลุ่ม โดยการวิเคราะห์เน้นเนื้อหาที่เป็นไปทางสร้างสรรค์และจรโลงวรรณกรรม และเสริมสร้างเครือข่ายชมรมนักกีวีวรรณกรรมค่าล้านนาจังหวัดเชียงราย
3. การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการ และแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมกีวีวรรณกรรมค่าล้านนาเชียงราย

3.6 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพดำเนินการวิเคราะห์โดยอาศัยเกณฑ์วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ คือ การวิเคราะห์องค์ความรู้ ผลงานวรรณกรรมของนักกีวีวรรณกรรมค่าล้านนาร่วมสมัยของจังหวัดเชียงราย สร้างเครือข่ายชมรมนักกีวีวรรณกรรมค่าล้านนาจังหวัดเชียงราย และสร้างนักกีวีวรรณกรรมค่าล้านนารุ่นใหม่ อันจะนำไปสู่การฟื้นฟูอนุรักษ์ และสืบสานให้เป็นมรดกวรรณกรรมที่ยั่งยืน จึงไม่ได้สถิติทางคณิตศาสตร์วิเคราะห์ข้อมูล แต่ใช้กระบวนการวิเคราะห์เนื้อหา และใช้กระบวนการดังนี้

1. กระบวนการ การจัดการผลผลิตและการเผยแพร่งานวิจัยให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น สร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อเชื่อมโยงการวิจัยกับผู้ใช้ประโยชน์จากงานวิจัย ด้วยการมีส่วนร่วมตั้งแต่กำหนดโจทย์วิจัย ร่วมปฏิบัติการวิจัยจนนำไปใช้ประโยชน์ได้
2. กระบวนการ การประเมินผลการวิจัย หน่วยบริหารจัดการวิจัยมีการวางแผนประเมินคุณภาพงานวิจัย และผลงานวิจัยที่ตอบสนองยุทธศาสตร์และนโยบายการวิจัยที่กำหนดไว้

3.7 การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบข้อมูลพื้นฐานองค์ความรู้ที่เป็นผลงานวรรณกรรมของนักกีวีวรรณกรรมค่าล้านนาร่วมสมัยของจังหวัดเชียงราย สร้างเครือข่ายชมรมนักกีวีวรรณกรรมค่าล้านนาจังหวัดเชียงราย และสร้างนักกีวีวรรณกรรมค่าล้านนารุ่นใหม่ อันจะนำไปสู่การฟื้นฟูอนุรักษ์ และสืบสานให้เป็นมรดกวรรณกรรมที่ยั่งยืน

บทที่ 4

ผลการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องการฟื้นฟูอนุรักษ์มรดกล้านนา : วรรณกรรมคำล้านนา เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการที่เน้นคุณภาพ ซึ่งมีวัตถุประสงค์คือ เพื่อศึกษารวบรวมผลงาน วรรณกรรมของนักกวีวรรณกรรมคำล้านนาร่วมสมัยของจังหวัดเชียงราย สร้างเครือข่ายชมรมนักกวี วรรณกรรมคำล้านนาจังหวัดเชียงราย และสร้างนักกวีวรรณกรรมคำล้านนารุ่นใหม่ อันจะนำไปสู่ การฟื้นฟูอนุรักษ์ และสืบสานให้เป็นมรดกวรรณกรรมที่ยั่งยืน ทีมงานผู้วิจัยจึงได้ลงมือปฏิบัติการโดย จัดประชุมสัมมนา อบรมให้ความรู้ด้านการแต่งเขียนวรรณกรรมคำล้านนาทั้งใน 2 ลักษณะ คือ เชิญ วิทยากรให้การแก่ผู้สนใจ และ สอนผ่านระบบออนไลน์ผ่านไลน์ ชมรมพะญาวรรณกรรมล้านนาเจียง ฮาย และเฟซบุ๊ก Wimonsilapakit kaewpiang ผลการศึกษาวิจัยได้แบ่งเป็นหัวข้อไว้ดังนี้

1. ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อรวบรวมผลงานวรรณกรรม ของนักกวีวรรณกรรมคำล้านนาร่วมสมัยของจังหวัดเชียงราย
2. ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อสร้างเครือข่ายชมรมนักกวี วรรณกรรมคำล้านนาจังหวัดเชียงราย
3. ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อสร้างนักกวีวรรณกรรมคำ ล้านนารุ่นใหม่ อันจะนำไปสู่การฟื้นฟูอนุรักษ์ และสืบสานให้เป็นมรดกวรรณกรรมที่ยั่งยืน
4. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

4.1 ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อรวบรวมผลงานวรรณกรรมของนัก กวีวรรณกรรมคำล้านนาร่วมสมัยของจังหวัดเชียงราย

จากผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 รวบรวมผลงานวรรณกรรมของนักกวี วรรณกรรมคำล้านนาร่วมสมัยของจังหวัดเชียงราย พบว่า ในภาพรวม นักกวีวรรณกรรมคำล้านนา ในจังหวัดเชียงรายมีครบทุกอำเภอ และแบ่งเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่ (1) กลุ่มนักเขียนคำที่สามารถ แต่งประพันธ์ได้ตามฉันทลักษณ์ และเขียนเป็นเรื่องยาวเกิน 5 บทได้ โดยชอบอ่านและเขียนสั้น ๆ เอา ความสนุกสนาน ซึ่งใช้ภาพต่าง ๆ มาประกอบการประพันธ์ (2) กลุ่มนักเขียนที่สามารถแต่งตามฉันท ลักษณ์ได้แต่แต่งประพันธ์คำยาวไม่ได้ เป็นเพียงคำสั้น (คำก้อม ไม่เกิน 3-5 บท) และ (3) กลุ่มนัก อ่าน กลุ่มนักเขียน หรือกลุ่มที่แต่งคำได้จะมีอำเภอละไม่กี่คน บางอำเภอก็ไม่มี และที่เขียนหรือแต่ง วรรณกรรมคำได้จะเป็นผู้สูงอายุ ส่วนกลุ่มนักอ่านจะมีตั้งแต่เยาวชนไปจนถึงผู้สูงอายุ มีรายละเอียด ดังนี้

จังหวัดเชียงรายมีทั้งหมด 18 อำเภอ จากการลงพื้นที่เชิงปฏิบัติการตามอำเภอต่างๆ ทำให้ได้พบกับนักกวีวรรณกรรมแต่ละอำเภอเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่แต่งหรือเขียนคำถูกต้องตาม ฉันทลักษณ์ของคำ และกลุ่มนักอ่าน นักฟัง แต่แต่งหรือเขียนตามฉันทลักษณ์ไม่ได้

4.1.1 กลุ่มที่สามารถแต่งหรือเขียนได้ตามฉันทลักษณ์

1. อำเภอเมืองเชียงราย มี 2 ส่วนวน
 - (1) พระครูถาวรพัฒนาพิมล (สนอง ฐานวุฑฺโฒ) เจ้าอาวาสวัดฝางหมื่น ตำบลแม่กรณ์ อำเภอเมืองเชียงราย มี 10 ส่วนวน
 - (2) นายชูชาติ ใจแก้ว มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง ตำบลท่าสุด
2. อำเภอแม่ลาว
 - (1) มงคล ปิดทะเล็ก บ้านปากอ่ดำ ตำบลปากอ่ดำ มี 2 ส่วนวน
 - (2) ทองสร้อย (ศิลาปินซอ) หนองเก้าห้อง บ้านหนองเก้าห้อง ตำบลปากอ่ดำ มี 2 ส่วนวน
3. อำเภอพาน
 - (1) พระปลัดเทิดพงษ์ ชยาภินนุโท เจ้าอาวาสวัดเหมืองง่า ตำบลสันติสุข มี 2 ส่วนวน
 - (2) ชันเงิน พลวัง บ้านกล้วย ตำบลเจริญเมือง มี 2 ส่วนวน
4. อำเภอป่าแดด
 - (1) ชูเกียรติ กาวีชา บ้านสันกอง ตำบลโรงช้าง มี 2 ส่วนวน
 - (2) วัลภา กาเพียร บ้านร่องเปา ตำบลป่าแยะ มี 2 ส่วนวน
5. อำเภอแม่สรวย
 - (1) อ้ายศรีมอยเหล้าหวาน (ขอสงวนชื่อ นามสกุลจริง) ประธานชมรมค้ำวฮ้ำคำเครือ บ้านแม่สรวยหลวง ปัจจุบันทำงานอยู่จังหวัดระยอง มี 2 ส่วนวน
 - (2) บุญเรือง คำแก้ว ประธานชมรมผู้สูงอายุอำเภอแม่สรวย
6. อำเภอเวียงป่าเป้า
 - (1) ภูวดล ธิสอน หมู่ที่ 1 เวียงกาหลง ตำบลเวียงกาหลง มี 2 ส่วนวน
 - (2) พนม สุริย์แจ่ม บ้านป่าจั่ว ตำบลป่าจั่ว มี 2 ส่วนวน
7. อำเภอเทิง
 - (1) สาคร พรหมไชยา บ้านไม้ยา ตำบลไม้ยา มี 70 ส่วนวน
 - (2) บ่าวน้อยเจียงฮาย บ้านเกียงหนองข่วง ตำบลแม่ลอย มี 5 ส่วนวน
8. อำเภอขุนตาล
 - (1) พระอธิการวันเฉลิม เขมานนุโท เจ้าอาวาสวัดต้ากลาง มี 10 ส่วนวน
 - (2) พระอธิการเจริญ ปรีบุญโณ วัดแสนเมืองมา ตำบลป่าตาล
9. อำเภอเชียงของ
 - (1) พระมหาอภิวรรณ วัดศรีดอนชัยท่าข้าม มี 2 ส่วนวน
 - (2) อภิชาติ ศิริชัย บ้านหุกบุญเรือง มี 2 ส่วนวน
10. อำเภอเวียงแก่น
 - (1) วงศ อินทรเทพ บ้านยาย ตำบลม่วงยาย มี 2 ส่วนวน
 - (2) พระอธิการคำผิว สัมพันธ์ทอง วัดบ้านไล้ ตำบลปอ

11. อำเภอเชียงแสน
 - (1) นายพล หน่อหล้า บ้านป่าถ่อน ตำบลศรีดอนมูล มี 2 สำนัก
 - (2) นายยงรัตน์ มีสัจย์ บ้านป่าถ่อน ตำบลศรีดอนมูล มี 2 สำนัก
12. อำเภอแม่สาย
 - (1) บุญส่ง หนานมีขี้เหมี้ยง บ้านถ้ำ ตำบลโปงงาม มี 2 สำนัก
 - (2) พระครูวิสุทธิธรรมภาณี วัดวิเชตรมณี ตำบลเวียงพางคำ มี 2 สำนัก
13. อำเภอแม่จัน
 - (1) พระครูประสิทธิ์บุญญาคม วัดกิ้วพรวัว ตำบลจันจว้าใต้ มี 10 สำนัก
 - (2) พระแสงธรรม สิริปัญญา วัดชัยมงคล ตำบลแม่จัน มี 2 สำนัก
14. อำเภอดอยหลวง
 - (1) พระวรวุฒิ กันทะจักร์ วัดปงน้อย ตำบลปงน้อย มี 2 สำนัก
 - (2) นายคำมูล ตีบจ๊ะ บ้านใหม่โชคชัย ตำบลโชคชัย มี 2 สำนัก
15. อำเภอแม่ฟ้าหลวง
 - ไม่พบผู้ที่มีความสามารถในการแต่งวรรณกรรมคำวล้านนา
16. อำเภอเวียงเชียงรุ้ง
 - (1) พระภูมิธรรม ธิรจิตโต วัดบ้านเหล่าเจริญราษฎร์ ตำบลทุ่งก่อ มี 2 สำนัก
 - (2) นายเอกรินทร์ รักพงศ์ บ้านน้ำตกพัฒนา ตำบลทุ่งก่อ มี 2 สำนัก
17. อำเภอพญาเม็งราย
 - (1) พระครูพิพิธพัฒนาทรร วัดสันเชียงใหม่ มี 2 สำนัก
 - (2) พระอธิการสมบุญ ปภัสสโร วัดแม่ต๋ากกลาง ตำบลต้า มี 2 สำนัก
18. อำเภอเวียงชัย
 - (1) นายสุทัศน์ กำแก้ว บ้านราษฎร์เจริญ ตำบลเวียงเหนือ มี 10 สำนัก
 - (2) ถาวร อะทะวงษา บ้านกลางเวียง ตำบลเวียงชัย มี 10 สำนัก

จากผลการศึกษารวบรวมผลงานของนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนาดังกล่าวข้างต้น มีจำนวน 173 ผลงาน (รวมทั้งผลงานคำว้าก้อม (คำวล้าน) คือ ที่ไม่ถึง 5 บท) ส่วนผลงานคำวล้านที่ได้จากการศึกษาวิจัย จักได้นำเสนอไว้ท้ายรายงานการวิจัยนี้ในภาคผนวก

4.1.2 กลุ่มที่ประพันธ์คำวล้าน ๆ และชอบอ่าน

กลุ่มนี้ เป็นกลุ่มที่ชอบนำภาพต่าง ๆ มาบรรยายเป็นบทประพันธ์สั้น ๆ ไม่เกิน 2-3 บท และชอบอ่านคำประพันธ์ของคนอื่น ๆ ทั้งที่เป็นผลงานของนักกวีวรรณกรรมรุ่นเก่า ๆ โดยเฉพาะประเภทคติคำสอน คำคม เช่น

“จ้าวควายข้างม้า ตายแล้วเหลือหนัง	ดุก เขา ขน ยัง	เอาใช้การได้
จำलगสุด แม้มปุมและไส้	คนยังกินล่า	อิมต้อง
...มนุษย์เราตาย สหายพี่น้อง	ตั้งป่ห้วงซ้อง	อาลัย
สุดแต่ดุกพัวะ ยังเอาขว้างไกล	กลัวจักเป็นภัย	เป็นผีหลอกบ้าน”

ดังตัวอย่างข้างต้นนี้ เป็นบทประพันธ์ของนักกวีโบราณที่ยังไม่ทราบว่าผู้ประพันธ์ชื่อนามเสียงใด แต่เป็นคำสอนใจว่า วัฏวาทย์ช่างม้า เมื่อตายไปแล้ว ยังเอาชิ้นส่วนของสัตว์เหล่านี้มาใช้งานได้ แต่คนไม่มีใครเอามาใช้เลย ยิ่งร้ายไปกว่านั้นยังมีความกลัวคนนั้นจะมาหลอกหลอนอีกด้วย

4.1.3 กลุ่มนิยามอ่านและฟังวรรณกรรมล้านนา

สำหรับกลุ่มที่นิยามอ่านและฟังวรรณกรรมคำวล้านนานั้นมีมาก ส่วนใหญ่จะซื้อหนังสือประเภทคำวามาไว้อ่าน หรือ อ่าน/โหลดจากเว็บไซต์ต่าง ๆ เช่น คำว้ากำเมือง ชมรมกวีคำวล้านนา คำว้ากำป่าเก่า คำว้ากำเครือ คำว้าเพื่อดีเจ ฯลฯ ในงานวิจัยนี้ขอนำเสนออำเภอละ 2 คนที่ได้สัมภาษณ์ ดังนี้

1. อำเภอเมืองเชียงราย
 - (1) ตะวันฉาย เฟื่องวัฒนาพาณิชย์ กรรมการพุทธสมาคมเชียงราย
 - (2) อุทิศ อุ่นใจ บ้านแควหวาย ตำบลรอบเวียง อำเภอเมืองเชียงราย
2. อำเภอแม่ลาว
 - (1) พระครูปิยสีลวราภรณ์ วัดศรีวังมูล ตำบลบัวสลี
 - (2) สานิต ศรีจุมปา บ้านโป่งมอญ ตำบลป่าก่อดำ
3. อำเภอพาน
 - (1) วีระภาพ พรหมตัน บ้านป่าข่าใต้
 - (2) พระสุรเชษฐ์ ศรีสันทราย วัดศรีเมืองมูล
4. อำเภอป่าแดด
 - (1) นางภัศรา เชื้อนแก้ว บ้านป่าแฉะ ตำบลป่าแฉะ
 - (2) พระสมชาย ยามี วัดโป่งสลี ตำบลโรงช้าง
5. อำเภอแม่สรวย
 - (1) นาย บ้านหนองหล่ม ตำบลเจดีย์หลวง
 - (2) พระครูประสิทธิ์ปริยัติวิมล วัดห้วยส้ม ตำบลเจดีย์หลวง
6. อำเภอเวียงป่าเป้า
 - (1) พระมหาสมชาติ วัดหนองยาว ตำบลเวียง
 - (2) ศุภวัชช์ บัวต๊ิบ หัวหน้าสำนักงานปลัดตำบลเวียงกาหลง
7. อำเภอเทิง
 - (1) สุรียา ไชยชนะ บ้านปี่ ตำบลหงาว
 - (2) สุปรียา พรหมชัย บ้านทุ่งไธสง ตำบลเวียง
8. อำเภอขุนตาล
 - (1) พระครูปัญญาวนธาดา วัดป่าตาลใต้
 - (2) พระครูวรกิตติวิมล วัดป่าข่า ตำบลป่าตาล
9. อำเภอเชียงของ
 - (1) พระมหาอภิวรรณ อภิวงโณ วัดศรีดอนชัยท่าข้าม ตำบลศรีดอนชัย
 - (2) พระครูสุวัฒน์สิกขการ วัดศรีดอนชัย ตำบลเวียง
10. อำเภอเวียงแก่น

- (1) ภูมิรินทร์ สมควร บ้านทุ่งทราย ตำบลหลายาง
- (2) พระอธิการศรีนวล ปญญาโร วัดไธเส ตำบลปอ
- 11. อำเภอเชียงแสน
 - (1) พระอธิการสมบัติ ผาสู่โก วัดป่าแดดดอนแก้ว ตำบลป่าแดด
 - (2) พระสมุห์ขวัญชัย วัดปางหมอปวง ตำบลป่าสักน้อย
- 12. อำเภอแม่สาย
 - (1) พระมหาจรินทร์ สันทอง วัดบ้านถ้ำ ตำบลโป่งงาม
 - (2) พระครูสุวิชาญสุตสุนทร วัดบ้านจ้อง ตำบลโป่งผา
- 13. อำเภอแม่จัน
 - (1) พระชาญนุวัตร ปัญญา วัดป่าซางหลวง ตำบลป่าซาง
 - (2) พระอธิการบุญชื่น ปญญาโร วัดศรีบุญเรือง ตำบลแม่จัน
- 14. อำเภอดอยหลวง
 - (1) พระอธิการแปง ปภัสโร วัดห้วยเหี้ย ตำบลปงน้อย
 - (2) สม กิติศรี บ้านโชคชัย ตำบลโชคชัย
- 15. อำเภอแม่ฟ้าหลวง
 - (1) พระศรีพัฒนกิจ วัดแม่สลองใน ตำบลแม่สลอง
 - (2) พระครูศุภกิจประยุต วัดสันกอง ตำบลแม่ไร่
- 16. อำเภอเวียงเชียงรุ้ง
 - (1) นายสาร์วัน ละหวั บ้านทุ่งก่อ ตำบลทุ่งก่อ
 - (2) พระกุศล จันทรา วัดศรีศักดิ์พัฒนา ตำบลทุ่งก่อ
- 17. อำเภอพญาเม็งราย
 - (1) พระครูสิริสันตยากร วัดสันติคีรี ตำบลแม่เปา
 - (2) นายสมนึก หาญกา บ้านป่าม่วง ตำบลแม่ต้า
- 18. อำเภอเวียงชัย
 - (1) ธีรศักดิ์ ไชยะโส บ้านกลางเวียง ตำบลเวียงชัย
 - (2) นายสมบุญ กันธิยะ บ้านดงมะตั้น ตำบลผางาม

กลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มที่มีความรักความชอบในด้านกวีคำว ชอบอ่าน ชอบฟัง แต่แต่งคำวไม่เป็น ได้แต่รวบรวมผลงานของคนอื่นมาไว้เป็นหมวดหมู่ รวบรวมพิมพ์เผยแพร่บ้าง เอาไปอ่านในกิจกรรมงานต่าง ๆ บ้าง เช่น งานทานก๋วยสลาก งานปอยหลวง งานบวชภาคฤดูร้อนบ้าง ฯลฯ ตามแต่โอกาสอำนวย

จึงกล่าวได้ว่า นักกวีวรรณกรรมคำวนั้นมี 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มที่สามารถแต่งวรรณกรรมคำวล้านนาได้ถูกต้องตามฉันทลักษณ์ และกลุ่มที่แต่งไม่เป็นแต่ชอบอ่าน ชอบฟัง และนำไปเผยแพร่ในลักษณะต่าง ๆ ตามที่มีโอกาส

4.2 ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อสร้างเครือข่ายชมรมนักกีฬาวรรณกรรม ค่าวล้านนาจังหวัดเชียงราย

จากการลงภาคสนามเชิงปฏิบัติการจึงได้จัดประชุมกลุ่มสมาชิกทั้ง 36 รูป/คน ในวันที่ 29 ตุลาคม 2561 เชิญประธานสมาพันธ์กีฬาวรรณกรรมล้านนา ภาคเหนือ และสมาชิกสมาพันธ์ฯ มาร่วมประชุมด้วยเพื่อสร้างเครือข่ายระดับภาคเหนือล้านนา ผลการดำเนินการได้สร้างเครือข่ายกีฬาวรรณกรรมล้านนา 3 เครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายสมาพันธ์กีฬาวรรณกรรมล้านนา ภาคเหนือ เครือข่ายโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย และเครือข่ายชมรมวรรณกรรมล้านนา เจียงฮาย เมื่อแยกเป็นเครือข่าย ๆ มีรายละเอียดดังนี้

4.2.1 เครือข่ายสมาพันธ์กีฬาวรรณกรรมล้านนา ภาคเหนือ

เครือข่ายสมาพันธ์กีฬาวรรณกรรมล้านนา ภาคเหนือ เป็นเครือข่ายที่จัดตั้งขึ้นโดยนักกีฬาวรรณกรรมล้านนา 7 จังหวัดภาคเหนือตอนบน ได้แก่ เชียงราย พะเยา น่าน แพร่ ลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน ได้ร่วมตัวกันผ่านระบบออนไลน์ที่สามารถติดต่อกันได้ในปัจจุบัน โดยมีนางจารุวรรณ เหมืองจา ในนามปากกาด้านกวีว่า “นางฟ้า ซาลี” เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลสงปรุง จังหวัดเชียงใหม่ กับ มานพ ปิยะวงศ์ ในนามปากกาด้านกวีว่า “มเหศักดิ์ สิงขร” นักปราชญ์ล้านนาเชียงใหม่ เป็นผู้เริ่มต้น มีพระครูสถาพรธรรมโชติ เจ้าอาวาสวัดดอนชัยท่าแร่ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นที่ปรึกษา ได้รวบรวมนักกวีคนรักคำวของล้านนาโดยรับสมัครสมาชิกผ่านสื่อโซเชียลออนไลน์ ได้แก่ เฟซบุ๊กนางฟ้า ซาลี เฟซบุ๊กกวีศรีล้านนา เฟซบุ๊กฮิตฮอยป่าเก่าเฮาคนเมือง เฟซบุ๊กสี่ประสานตำนานคำวขอ เฟซบุ๊กคำวฮ้าล้านนา ฯลฯ

มีนักกวีใน 7 จังหวัดดังกล่าวข้างต้นได้สมัครเป็นสมาชิกมีทั้งพระภิกษุสามเณร ญาติโยมคนรักคำวทั้งชายและหญิง จำนวน 74 รูป/คน โดยเฉลี่ยจังหวัดละ 10 รูป/คน เมื่อมีสมาชิกก็ได้จัดประชุมสมาชิกทั้งหมดเพื่อปรึกษาหารือในการร่วมกลุ่มคนรักคำว หรือคนชอบคำว

ในการประชุมสมาชิกได้มีมติให้จัดตั้งเครือข่ายระดับภาคเหนือขึ้น โดยใช้ชื่อว่า “เครือข่ายสมาพันธ์กีฬาวรรณกรรมล้านนา ภาคเหนือ” คัดเลือกให้จารุวรรณ เหมืองจา (นางฟ้าซาลี) เป็นประธานเครือข่ายฯ และคัดเลือกตัวแทนแต่ละจังหวัดเข้าร่วมเป็นกรรมการบริหารเครือข่าย

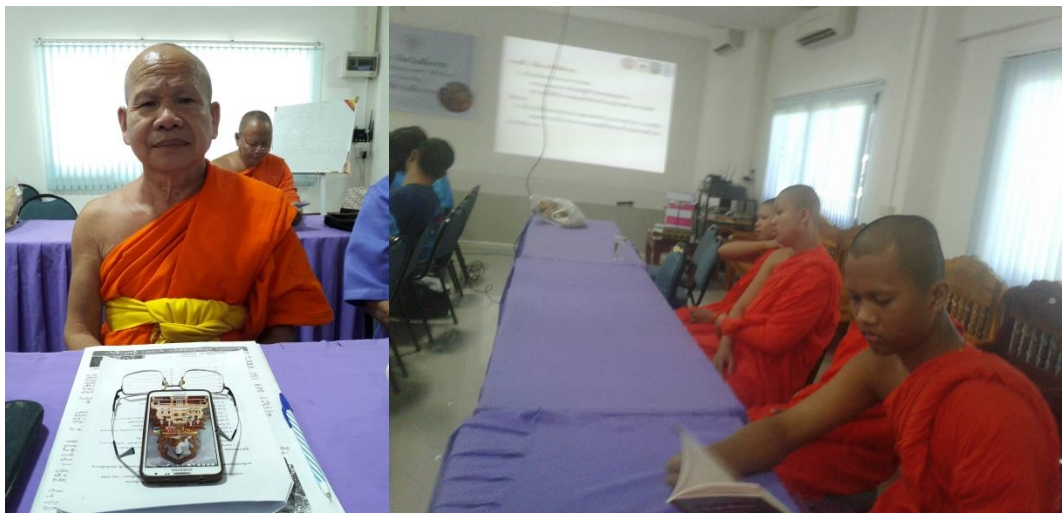

ภาพที่ 4.1

(ซ้าย) ประธานเครือข่ายสมาพันธ์กวีวรรณกรรมล้านนา ภาคเหนือ (ขวา) เลขานุการเครือข่ายฯ ปัจจุบันเครือข่ายสมาพันธ์กวีวรรณกรรมล้านนา ภาคเหนือตั้งอยู่ที่โรงเรียนวัดดัดภัย (โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา) อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ แล้วแต่งตั้งมานพ ปิยะวงศ์ เป็นเลขานุการเครือข่ายฯ

4.1.2 เครือข่ายโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย

เครือข่ายโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย เป็นเครือข่ายที่เชื่อมสัมพันธ์ด้วยดีกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย เมื่อมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มีกิจกรรมที่ส่งบุคลากรเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพบุคลากรร่วมกัน ซึ่งมีพระครูพิธานพิพัฒนคุณ เป็นผู้ประสานงานเครือข่ายโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย ได้รวบรวมครูสอนภาษาล้านนาของกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย มาเป็นเครือข่ายของนักกวีวรรณกรรมค่าวล้านนา เพื่อร่วมกันอนุรักษ์ สืบสาน และฟื้นฟู วรรณกรรมค่าวล้านนาให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของล้านนาต่อไป โดยจะได้นำไปฝึกสอนนักเรียนกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงรายต่อไป

ภาพที่ 4.2

ครูและนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ ที่เข้าร่วมประชุมจัดตั้งชมรมผญาวรรณกรรมล้านนาฯ

เครือข่ายโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ ได้ทำข้อตกลงความร่วมมือทางวิชาการร่วมกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเหนือตอนบน ประกอบด้วย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย วิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ วิทยาเขตพะเยา และมีมหาวิทยาลัยอีก 2 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เขตพื้นที่เชียงราย เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2556 เรียกว่า ข้อตกลงความร่วมมือทางวิชาการ ดังนั้น กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย จึงเป็นเครือข่ายอีกเครือข่ายหนึ่งที่พร้อมจะร่วมอนุรักษ์ สืบสาน และฟื้นฟูมรดกวัฒนธรรมวรรณกรรมคำล้านนา

4.1.3 เครือข่ายชมรมผญาวรรณกรรมล้านนาเจียงฮาย

นักวิจัยได้ดำเนินการเชิงปฏิบัติการ โดยลงพื้นที่ในกลุ่มเครือข่าย 2 กลุ่มข้างต้น ได้ปรึกษารื้อกับประธานเครือข่ายสมาพันธ์กวีวรรณกรรมล้านนา ภาคเหนือ และผู้ประสานงานเครือข่ายกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย เพื่อกำหนดแนวทางการฟื้นฟูอนุรักษ์มรดกล้านนาวรรณกรรมคำล้านนา ในการหารือกับเครือข่ายฯ ทั้ง 2 เครือข่าย มีความเห็นพ้องต้องกันว่า ควรจัดตั้งเป็นชมรมระดับจังหวัดเชียงราย และมอบหมายการดำเนินการร่วมกันดังนี้

1) การรับสมัครสมาชิกทั่วไป มอบหมายให้ประธานเครือข่ายสมาพันธ์กวีวรรณกรรมล้านนา ภาคเหนือ ดำเนินการรับสมัคร เพื่อให้แต่ละจังหวัดในภาคเหนือตอนบนเป็นลูกข่ายของเครือข่ายสมาพันธ์กวีวรรณกรรมฯ

2) การเชิญโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ เป็นสมาชิกชมรมนักคำล้านนาเชียงราย มอบหมายให้ประสานงานกับผู้ประสานงานเครือข่ายโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย ขอความร่วมมือกับโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ ในจังหวัดเชียงรายเข้าร่วมเป็นสมาชิกเครือข่าย

3) การเตรียมความพร้อมในการประชุม มอบหมายให้ทีมงานวิจัยเป็นผู้ดำเนินการทั้งหมด ตั้งแต่เอกสาร สถานที่ ปัจจัยในการดำเนินการ

จากนั้น ได้ดำเนินการตามภาระงานที่ได้รับมอบหมาย แล้วได้จัดประชุมสมาชิกที่สมัครเข้ามาร่วมกันฟื้นฟูอนุรักษ์มรดกล้านนา วรรณกรรมคำล้านนา เชียงราย เพื่อจัดตั้งชมรมเครือข่ายกวีวรรณกรรมคำล้านนา จังหวัดเชียงรายขึ้น ภายใต้โครงการวิจัย “การฟื้นฟูอนุรักษ์มรดกล้านนา : วรรณกรรมคำล้านนา” ณ ห้องประชุมโรงเรียนเวียงชัยพิทยาศาสตร์ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ 28 ตุลาคม 2561 ที่ประชุมได้ปรึกษาหารือแนวทางการดำเนินงานเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนการฟื้นฟูอนุรักษ์มรดกล้านนา วรรณกรรมคำล้านนาเชียงรายอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน ต้องจัดตั้งชมรมขึ้นก่อน ที่ประชุมมีมติร่วมกันให้ใช้ชื่อชมรมว่า “ชมรมพระญ้าวรรณกรรมล้านนาเจียงฮาย” และสรรหาคณะกรรมการบริหารชมรมฯ ขึ้นคณะหนึ่งรูปเพื่อให้เกิดการดำเนินการที่เป็นรูปธรรมชัดเจน และขับเคลื่อนไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ภาพที่ 4.3

คณะกรรมการและสมาชิก (บางส่วน) ที่ร่วมประชุมจัดตั้งชมรมพระญ้าวรรณกรรมล้านนาเจียงฮาย

รายชื่อคณะกรรมการบริหารชมรมผญาวรรณกรรมล้านนาเจียงฮาย ก่อตั้งเมื่อวันอาทิตย์ที่ 28 ตุลาคม 2561
โดย สมาพันธ์เครือข่ายกวีวรรณกรรมล้านนา ภาคเหนือ

ที่	ชื่อ สกุล	ตำแหน่ง	ที่อยู่ติดต่อ							ที่ทำงาน
			เลขที่	หมู่ที่	บ้าน	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	เบอร์โทร	
1	พระครูพิธานพิพัฒนคุณ	ประธานที่ปรึกษา	128	11	วัดพนาลัยเกษม	เวียงเหนือ	เวียงชัย	เชียงราย	081-9803-648	ร.ร.เวียงชัยพิทยา
2	พระครูพิพิธพัฒนาร	ที่ปรึกษา	202	1	วัดสันเขียงใหม่	แม่เปา	พญาเม็งราย	เชียงราย	081-3868-029	วัดสันเขียงใหม่
3	พระครูประสิทธิ์บุญญาคม	ที่ปรึกษา	65	4	วัดแก้วพร้าว	จันจว้าใต้	แม่จัน	เชียงราย	081-7166-636	วัดแก้วพร้าว
4	พระครูสถาพรธรรมโชติ	ที่ปรึกษา			ดอนชัยท่ารั้ว	ท่ารั้ว	ดอยสะเก็ด	เชียงใหม่		วัดดอนชัยท่ารั้ว
5	นายเลือน ณะแพทย์	ที่ปรึกษา			ใหม่หน้าค่าย	รอบเวียง	เมืองงา	เชียงราย	084-6111-530	ชมรมคลังปัญญา
6	นางสาคร พรหมโชยา	ที่ปรึกษา		15	สัก	จัว	เทิง	เชียงราย	086-4305-531	บ้านสัก อ.เทิง
7	นางจาวรรณ เหมืองจา	ที่ปรึกษา	131/105	-	ห้วยยา	ห้วยยา	เมืองงา	เชียงใหม่	089-6367-052	รพ.สวนปรุง
8	นายมานพ ปิยะวงค์	ที่ปรึกษา	131/105	-	ห้วยยา	ห้วยยา	เมืองงา	เชียงใหม่	0899546-524	ร.ร.วัดอภัยยา
9	ผศ.ดร.สมหวัง อินทร์ไชย	ที่ปรึกษา			ปากว้าว	ริมกก	เมืองงา	เชียงราย		มรภ.เชียงราย
10	พระครูวิมลศิลปกิจ, ผศ.ดร.	ประธานกรรมการฯ	128	11	วัดพนาลัยเกษม	เวียงเหนือ	เวียงชัย	เชียงราย	084-6384-671	สง.จ.อว.ช.
11	นายชูชาติ ใจแก้ว	รองประธานฯ	213	12		บ้านคู	เมืองงา	เชียงราย	062-5494440	ม.แม่ฟ้าหลวง
12	นายธีรศักดิ์ ใจยะโส	กรรมการบริหารฯ	396	1	กลางเวียง	เวียงชัย	เวียงชัย	เชียงราย	089-6356-849	ร.ร.เวียงชัยพิทยา
13	นายปฐมพงษ์ หอยเพชร	กรรมการ ผ.ช.บริหารฯ	152	11	พนาลัย	เวียงเหนือ	เวียงชัย	เชียงราย		ร.ร.เวียงชัยพิทยา
14	นายถาวร อะทะวงษา	กรรมการประชาสัมพันธ์	430	1	กลางเวียง	เวียงชัย	เวียงชัย	เชียงราย	080-9624-793	ร้านขายยาถาวร
15	นายธนวัฒน์ ธิติกุลรัตน์	กรรมการประชาสัมพันธ์				รอบเวียง	เมืองงา	เชียงราย	097-9911-076	สถานีวิทย์ฯ
16	นางฉวีฉายา เพ็ชรวัฒนาพานิช	กรรมการฯ	103/5	19	ถ.สหมิตร	รอบเวียง	เมืองงา	เชียงราย	098-7489-829	รพ.พยาบาลวัดศรีมงคล
17	นายยงรัตน์ มีสัตย์	กรรมการฯ	314/7	16		รอบเวียง	เมืองงา	เชียงราย	081-7644-810	ชมรมคลังปัญญา
18	นายสมนึก ไชยวรรณ	กรรมการฯ	156	5	ค่ายเจริญ	เวียงเหนือ	เวียงชัย	เชียงราย	080-4975-570	สง.ม.สิริน
19	นางสาวอลมนัฐ ไร่เครือ	กรรมการเลขานุการ	14	22	เหล่าพัฒนา	ป่าแดด	แม่สรวย	เชียงราย	090-9144-165	มจร.วส.ชร.

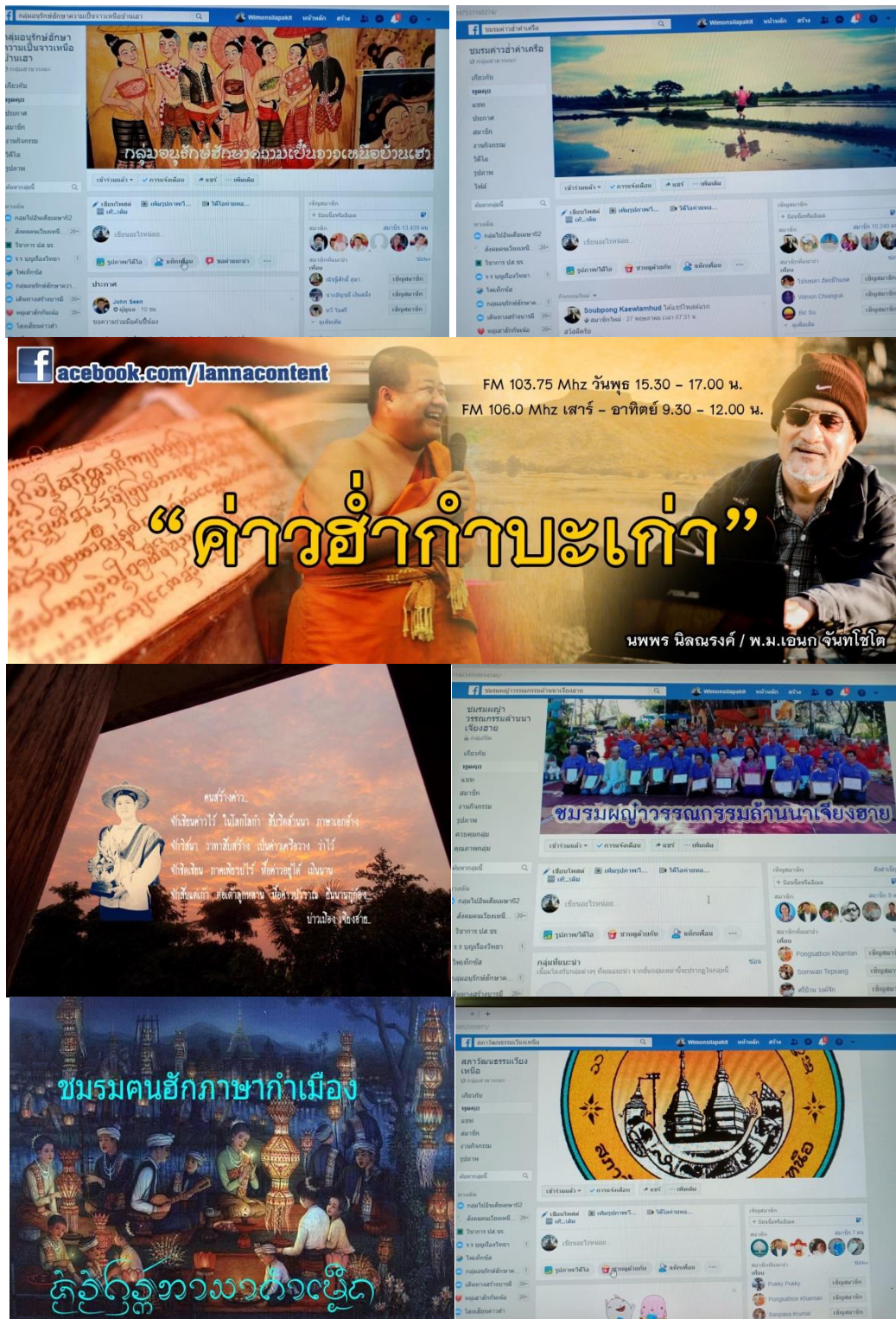
ภาพที่ 4.4

รายชื่อคณะกรรมการบริหารชมรมผญาวรรณกรรมล้านนาเจียงฮาย

4.2.4 เครือข่ายออนไลน์อินเทอร์เน็ต

ทีมงานวิจัยได้ดำเนินการรวบรวมเครือข่ายกวีวรรณกรรมคำวล้านนาที่ออนไลน์ในอินเทอร์เน็ต โดยเป็นสมาชิกชมรมเครือข่ายเหล่านั้น และนำผลงานของนักวิจัยขึ้นไปออนไลน์ในกลุ่มเครือข่ายออนไลน์ในอินเทอร์เน็ตด้วย ได้แก่ เครือข่ายที่ออนไลน์ผ่านเฟซบุ๊กต่าง เช่น คำว่าอำก่าปะเก่า ชมรมคำวล้านนา เครือ ชมรมคนฮักภาษาก่าเมือง ห้องคำวล้านนา กวีวรรณศิลป์ถิ่นล้านนา สมาพันธ์กวีวรรณกรรมล้านนา ชมรมคนฮักคำวล้านนา เป็นต้น

ในกลุ่มเครือข่ายออนไลน์ในอินเทอร์เน็ต เป็นกลุ่มเครือข่ายที่รวมคนชอบ คนรักในการแต่งหรือประพันธ์ฉันทลักษณ์วรรณกรรมคำวล้านนา (คร่าว) ล้านนา (คำวล้านนาหรือคร่าวคือคำเดียวกัน กล่าวคือภาษาล้านนาจะเขียนเป็น “ ໂລ້ ”) เมื่อมาเทียบปริวรรตกับอักษรไทยกลางจะเป็น “ คร่าว ” ดังนั้นคำประพันธ์บางเรื่องอาจจะเป็นคำวล้านนา บางเรื่องอาจจะเป็นคร่าว ตามที่ผู้ประพันธ์ได้เขียนขึ้นมา) แต่บางคนก็แต่งไม่เป็นแต่ชอบในการที่จะอนุรักษ์ส่งเสริม จึงมักจะไปคัดลอกเอาของคนอื่นมาลงออนไลน์ในเฟซบุ๊กกลุ่มออนไลน์ด้วย บางทีก็ไปคัดลอกเอาของปราชญ์ท้องถิ่นที่เขาได้เผยแพร่ในเอกสารต่างๆ มาเผยแพร่ซ้ำอีกด้วย ทั้งนี้ก็เป็นสมาชิกเครือข่ายของนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนาเช่นกัน ซึ่งเครือข่ายออนไลน์ในอินเทอร์เน็ตดังกล่าว พอยกเป็นตัวอย่างเป็นตัวอย่าง ดังนี้

ภาพที่ 4.5

(ตัวอย่าง) เว็บไซต์ที่เป็นเครือข่ายออนไลน์วรรณกรรมคาวล้านนา

4.3 ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อสร้างนักกวีวรรณกรรมคำล้านนา รุ่นใหม่ อันจะนำไปสู่การฟื้นฟูอนุรักษ์ และสืบสานให้เป็นมรดกวรรณกรรมที่ยั่งยืน

จากการดำเนินการในเชิงปฏิบัติการ โดยทีมงานผู้วิจัยได้ประสานกับเครือข่ายชมรมวรรณกรรมคำล้านนาจัดกิจกรรมในการสร้างนักกวีวรรณกรรมคำล้านนา รุ่นใหม่ 3 กิจกรรม ประกอบด้วย การอบรมฝึกทักษะการแต่งวรรณกรรมคำล้านนา การประกวดแข่งขันการแต่งวรรณกรรมคำล้านนา และกิจกรรมแข่งขันการเล่าคำว (อ่านคำวใส่ทำนอง) ล้านนาขึ้น มีรายละเอียดดังนี้

4.3.1 การอบรมทักษะการแต่งวรรณกรรมคำล้านนา

ทีมงานวิจัยจัดทำคู่มือการแต่งวรรณกรรมคำล้านนาขึ้น 1 ชุดเพื่อใช้เป็นเอกสารประกอบการอบรมเชิงปฏิบัติการการแต่งวรรณกรรมคำล้านนา โดยจัดอบรมเชิงปฏิบัติการที่โรงเรียนเวียงชัยพิทยาศาสตร์ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย จำนวน 1 ครั้ง คือ เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2561 มีผู้เข้ารับการอบรม 25 รูป/คน จากสมาชิกเครือข่ายชมรมผู้ว่าวรรณกรรมคำล้านนา สมาชิกเครือข่ายโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย และบุคคลทั่วไป ผลการอบรมพัฒนาฝึกทักษะการเขียนหรือประพันธ์วรรณกรรมคำล้านนา มีผู้เข้าร่วมจำนวน 40 คน ประกอบด้วย ครูสอนภาษาล้านนาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย จำนวน 15 รูป/คน และนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ จำนวน 15 รูป ผู้สนใจทั่วไป 10 รูป/คน รวมผู้รับการอบรมทั้งสิ้น 40 รูป/คน ผู้อบรมทั้งหมดมีความรู้ ความเข้าใจในหลักการประพันธ์ฉันทลักษณ์วรรณกรรมคำวอยู่แล้วบ้าง จึงเป็นการพัฒนาทักษะการประพันธ์คำวใน 2 ประเภท คือ ประเภทคำวก้อม (คำวสั้น) ตั้งแต่ 1 บท ถึง 4 บท และประเภทคำวยาว มีความยาวตั้งแต่ 5 บทขึ้นไป

ผลการอบรมพัฒนาฝึกทักษะการเขียนคำวหรือประพันธ์วรรณกรรมคำล้านนาในครั้งนี้ พบว่า มีการประพันธ์คำวยาวได้ เป็นส่วนน้อย เนื่องจากยังมีความรู้ในเรื่องต่างๆ ยังลึกซึ้งพอจึงนำมาเขียนเป็นเรื่องราวยาว ๆ ไม่ได้ แต่ส่วนใหญ่แต่งคำวประเภทคำวก้อม (คำวสั้น) ได้ โดยจะเป็นลักษณะของการนำภาพฉายมาบรรยายเป็นเรื่อง ๆ หรือ รายการ ๆ ไป ตามความถนัด ขอนำ ดังตัวอย่าง ประเภทคำวสั้นประมาณ 5 เรื่อง ต่อไปนี้

เรื่องที่ 1 บรรยากาศห้องทุ่งนา

“ตะวันลงแสง	ป่าแสงอ่อนม้อย	ลับเขื่อนเขาถ้อย	ผ่อไหนก่อเหงา
กิดหาปี่น่อง	บ้านป่าดงเขา	แดนดินถิ่นเฮา	ล้านนาแห่งห้อง
เป็นจะไต่กัน	ใจหวนห้วงซ้อง	กิดหาก่างกอง	ช่วงปิ่น
พ่องเขาชะยะกิน	ดั่งไฟควันพิน	ผ่อควันลอยขึ้น	หลังคา
พ่องหอบตัวน้ำ	พ่องจุกอุ้งจำ	หลังจากยะนา	จุงควายเข้าบ้าน
ละอ่อนเหล่นกัน	เนืองน้นจำต่าน	ไล่กันช่วงจาน	ไ้อัดฮ้าว
ยินเสียงปักษา	ออกันชะซ้าว	จับกิ่งใบก้าน	หากอน
มีตมาชะลุ่ม	หับป่องใส่กล่อน	ตำมกมแสงออน	ล้อมวงกินเข้า
พร้อมหน้าพร้อมตา	ญิงจายหนุ่มเฒ่า	วิถีบ้านเฮา	เก่าปิ่น
เอามาไขซาน	กาละหาคัน	กิดหาเมื่อหน้อย	เดิมออน
หลับตาไค้ยอน	ปิ๊กคิ่นถิ่นซอน	หนุนตักแม่อน	ผ่อดาวจานบ้าน

ผ่อดาวฟ้ากว้าง แลนายเฮย

ภาพที่ 4.6

ภาพประกอบการประพันธ์คำบรรยายตามภาพ

จากบทประพันธ์วรรณกรรมคำวเรื่องที่ 1 จะเป็นประเภทคำวก้อม (คำวสั้น) คือ มีเพียง 4 บท ไม่ถึง 5 บท แต่งตามฉันทลักษณ์ของคำวได้ถูกต้องในส่วนของบทเริ่มต้น บทดำเนินเรื่อง แต่บทส่งท้ายขาดหายไป แต่ก็ถือว่าใช้ได้เนื่องจากเป็นคำวสั้น ในเนื้อหาของวรรณกรรมคำวนี้ เป็นการนำเอาภาพชนบทหลังจากดวงอาทิตย์ตกต่ำอำค้ำ คนทั้งหลายก็พากันกลับจากทุ่งนาเข้าบ้าน พวกผู้ชายก็นำสัตว์เลี้ยงเข้าคอก ผู้หญิงก็ต้กน้ำ ทำอาหาร เด็ก ๆ ก็วิ่งเล่นกันตามประสาเด็กๆ เมื่อทำอาหารเสร็จก็มานั่งล้อมวงกินข้าวเย็นกัน นั่นคือเนื้อหาที่สิงห์ คะนองนา เจ้าของผลงานได้ประพันธ์โดยบรรยายตามภาพดังกล่าว

เรื่องที่ 2 หน้ากาก

ตั้งวันนี้ัน	หันคนหลงหลาย	ยิ้มย้วยลวดลาย งดงามว่าอัน
แต่งตัวจาดี	แอ่วหนึแอ่วหัน	เหมือนบ่อตุ๊กข่มัน นั้นละ
ขับรถเฉิดฉาย	กินไปสัพพะ	ปากันอวดอ้าง ว่าดี
แต่เบื้องหลังนั้น	บ่องามใสสี	ซุกซ่อนอย่างดี เอาไว้หลังหัน
ใส่หน้ากากใส	เอาไว้เก็ดกัน	หื้อผ่อหันมัน เปงวะ
ยิ้มแยมแจ่มใส	ใจบุญสัพพะ	ผ่อแล้วเหมือนอัน แสนดี

แต่ความจริงแล้ว	บ่อแผ้วผ่องศรี	เซาะหาความดี	หยิ่งปอป่าได้
ตีส่อหือหัน	เหมือนหน้ากราบไหว้	แต่ซ่อนตางใน	ชี้จ๊ะ
ซีโลกซีอำ	บ่อน่าเป็งปีะ	บ่อน่ากราบไหว้	ปู่จา
หน้ากากปิดไว้	จู้หือลาสา	บ่มซ่อนภัยยา	ซุกในว่าอัน
ซ่อนไว้หลังหัน	ແหล່นายเฮย		

ภาพที่ 4.7
หน้ากากอนามัย
ภาพ : นเรศ ไชยเลิศ

เรื่องที่ 2 หน้ากาก เป็นผลงานของหนานเต้จา (นเรศ ไชยเลิศ) เป็นผลงานที่นำเอา หน้ากากอนามัยที่คนเชียงรายใส่ป้องกันควันพิษในช่วงเดือนเมษายน 2562 มาเปรียบเทียบกับ พฤติกรรมของคนว่า คนทุกวันนี้มีแต่ใส่หน้ากากเข้าหากัน จิตใจไร้ศีลธรรม เป็นการหลอกลวงคนอื่น ดังเช่นคนที่ใส่หน้ากากอยู่ขณะนี้ เราไม่ทราบเลยว่าคนไหนหน้าตาดี คนไหนหน้าตาไม่ดี เป็นต้น แต่ เมื่อพิจารณาถึงวิธีการประพันธ์ พบว่า เริ่มต้นบทประพันธ์ด้วยวรรคที่ 2 ของบทเริ่มต้น หรือบท ดำเนินเรื่อง ซึ่งก็ทำได้ตามแบบฉบับของคำวสัน และบทลงท้ายไม่มี แต่ลงท้ายบทประพันธ์ด้วยบท ดำเนินเรื่องเพียง 2 วรรค ไม่ครบตามฉันทลักษณ์ของวรรณกรรมคำวล้านนา แต่อย่างไรก็ตาม ก็ นับว่าเป็นการถูกต้องของการประพันธ์คำวสัน (คำวก้อม)

เรื่องที่ 3 คนตุ๊กซ์

เกิดเป็นคนตุ๊กซ์	บ่มีไผ่สน	บ่มีสักคน	มาอิงแนบข้าง
ยามเมื่อหน้าหนาว	ดาต่ายกระด้าง	ผ้าตัวบ่ผืนบาง	ห่มเนื้อ

ฟูกแลสลิ	บ่มีแต่เชื้อ	นอนสาดก้อม	ฟากฮอง
มุงที่นอนนั้น	ก็เป็นถิ่มต่อง	สาวเลยบ่ปอง	มาสนใจข้า
ผดไปไหน	ไผบ่ถือหน้า	เขาจ้างนิหนา	ว่าร้าย
ว่าเป็นคนจั้น	ทารนซีไร้	บ่มีบาทใต้	คำแดง
ของกินใส่ต๊อง	บ่มีลาบแก้ง	มีน้ำพริกแดง	กับหมากเขือต้ม
มาหั้นใส่สาว	ก็จำได้กั้ม	กลัวเขว่าลม	ร้ายน้อง
เป็นเรื่องความ	เป็นตึงปากพร้อง	เอาโต๊ะใส่ข้า	คนเดียว
จิตม่อนน้อย	ปานกับกันเหว	เป็นคนเลว	ในหมู่จาวบ้าน
เป็นดูแควน	สัปะหลายด้าน	ตุ๊กซ์เหลือประมาณ	ข้านี้
เต็มว่าเยดี	เป็นก็ตั้งซี	หาโต๊ะหื้อ	สัปะปัน
เกิดเป็นคนตุ๊กซ์	ดีเขาบ่หั้น	ย่อนว่าเฮามัน	บ่มียศบั้ง...

ภาพที่ 4.8

ผู้ยากไร้

ภาพ : ป๋าวน้อยเจียงฮาย

จากเรื่องที่ 3 คนตุ๊กซ์ (คนยากไร้) ซึ่งเป็นผลงานของป๋าวเมือง เจียงฮาย พบว่า เป็นการประพันธ์ดำเนินเรื่องเหมือนกับเรื่องที่ 2 กล่าวคือ เริ่มต้นบทประพันธ์ด้วยวรรคที่ 2 ของบทเริ่มต้นหรือบทดำเนินเรื่อง ซึ่งก็ทำได้ตามแบบฉบับของคำสั้น และบทลงท้ายไม่มี แต่ลงท้ายบทประพันธ์ด้วยบทดำเนินเรื่องเพียง 2 วรรค ไม่ครบตามฉันทลักษณ์ของวรรณกรรมคำวล้านนา แต่อย่างไรก็ตาม ก็นับว่าเป็นการถูกต้องของการประพันธ์คำสั้น (คำก้อม)

เรื่องที่ 4 วันหวยออก

วันหวยออกแล้ว	วันนี้แล้วหนา	หนึ่งธันวา	ต่างมาม่วนเหลัน
จะเป็นเศรษฐี	ป่าตีตื่นเต้น	โจ๊กไผบุญมัน	แนอน้อง
หวยซุดวางแผง	ส่องแยงสอดก้อง	นึ่งซุดหากได้	ตึงดี
หากว่าพลาดพลั้ง	จะไปโต๊ดผี	อาจเป็นผลดี	รัฐมีรายได้
			ซื้อไปใจใจ...

ภาพที่ 4.9
สลากกินแบ่งรัฐบาล

เรื่องที่ 4 เป็นอีกผลงานหนึ่งของการประพันธ์วรรณกรรมคำสั้น หรือคำก้อม เรื่องนี้จะเห็นว่ามี ความแตกต่างจากเรื่อง 1-3 ข้างต้น กล่าวคือ ประพันธ์แบบเริ่มต้นด้วยวรรคที่ 2 ของบทเริ่มต้นหรือบทดำเนินเรื่องเช่นเรื่องที่ 2-3 แต่บทดำเนินเรื่องมีเพียง 2 วรรค ขาดไปหนึ่งวรรค แต่จากเนื้อหาสาระของคำได้เนื้อความชัดเจน ได้แก่การเชิญชวนให้เสี่ยงโชคโดยซื้อสลากกินแบ่งสัก 1 ชุด หากโชคดีก็จะได้เป็นเศรษฐี หากไม่มีโชคก็ยังได้ช่วยรัฐให้มีรายได้

เรื่องที่ 5 การไว้ทุกข์

สี่ศพเลยโปน	สิ้นคนเรือสาย	ชุดดำใส่ไป	อย่าได้หมองเศร้า
อนิจจัง	บ่ว่าหนุ่มเฒ่า	ทุกข์ขังเอา	ว่าไว้
อนัตตา	พุทธากล่าวไถ่	ธัมมะจุงได้	โผดคน
เปรียบว่าต้นไม้	โปงใบหน่วยผล	ห้อยอยู่กิ่งบน	ก็ยังหล่นได้
ปมี่แน่นอน	วิญญะเวียนไถ่	เถิงเฮาวันใด	ไผฮู้

ภาพที่ 4.10
สายลมจอย (เจ้าของผลงานเรื่องที่ 5)

เรื่องที่ 5 การไว้ทุกข์ เป็นผลงานของคนรุ่นใหม่ใช้นามปากกาว่า สายลมจอย ซึ่งเป็นหนึ่งในสมาชิกของสมาพันธ์กวีวรรณกรรมล้านนา ภาคเหนือ และชมรมพญาวรรณกรรมคำสั้นนาเจียง

ฮาย นำภาพการแต่งกายไว้ทุกข์ของตนเองมาบรรยายถึงตนเองที่สูญเสียญาติผู้ใหญ่ไประยะเวลาภายใน 1 เดือนไปถึง 4 ศพ แล้วก็ยกเอาหลักคำสอนของพระพุทธเจ้ามาสอนใจตนเองว่าการตายไม่มีใครหลกพันได้ และเปรียบเสมือนผลไม้เมื่อสุกเต็มทีก็ต้องหล่นจากต้นฉันทใด คนเราเมื่อถึงเวลาที่ต้องจากโลกนี้ไป แต่เมื่อพิจารณาถึงแนวการประพันธ์ก็จะพบว่า มีการเริ่มต้นจากวรรคที่ 2 ของบทเริ่มต้นหรือบทดำเนินเรื่องเช่นเรื่องที่ 2-4 ข้างต้น แต่ที่แตกต่างคือ บทดำเนินเรื่องสมบูรณ์ แล้วก็จบลงที่บทดำเนินเรื่อง การประพันธ์ในลักษณะอย่างนี้ก็นับว่าเป็นผลงานค่าสั้นที่ใช้ได้

จึงสรุปได้ว่า การอบรมฝึกทักษะการประพันธ์วรรณกรรมค่าล้านนาตามกิจกรรมนั้น ทำให้ได้สร้างนักกวีรุ่นใหม่ร่วมสมัยอันเป็นการร่วมอนุรักษ์ ส่งเสริมมรดกวรรณกรรมค่าล้านนาได้ทุกอำเภอตามเป้าหมายการวิจัยที่กำหนดไว้

4.3.2 การประกวดแข่งขันการแต่งวรรณกรรมค่าล้านนา

ทีมงานวิจัยใช้กระบวนการเชิงรุกเข้าไปปฏิบัติการให้ต่อเนื่องจากภารกิจกรรมการอบรมฝึกทักษะการแต่งหรือประพันธ์วรรณกรรมค่าล้านนา โดยประสานกับเครือข่ายโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย เพื่อจัดการแข่งขันทักษะวิชาการส่งเสริมการเรียนรู้ภาษา ล้านนา ปีการศึกษา 2561 ของกลุ่มโรงเรียนฯ ซึ่งทีมงานวิจัยสนับสนุนงบประมาณและวิชาการ เน้นการอนุรักษ์สืบทอดและส่งเสริมมรดกค่าล้านนาทั้งที่เป็นอักษรค่าล้านนา วรรณกรรมค่าล้านนา จึงได้จัดกิจกรรมที่ 2 และกิจกรรมที่ 3 ไปพร้อมกัน กล่าวคือ กิจกรรมการประกวดแข่งขันการแต่งวรรณกรรมค่าล้านนา และกิจกรรมการแข่งขันการเล่าค่าว (อ่านค่าวใส่ทำนอง) ขึ้นในวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2562 ณ โรงเรียนเวียงชัยพิทยฯ อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย มีนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ โดยแบ่งเป็น 2 ระดับ ได้แก่ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ดังกำหนดการภาพที่ 4.11 ดังนี้

กำหนดการแข่งขันทักษะการเรียนรู้ภาษาล้านนา ปีการศึกษา ๒๕๖๑
 กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย
 ณ โรงเรียนเวียงชัยพิทยาคม อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย
 ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

เวลา ๐๘.๐๐ น.	ผู้เข้าแข่งขันรายงานตัวลงทะเบียน
เวลา ๐๘.๕๐ น.	ประธานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย เดินทางถึงบริเวณพิธี
เวลา ๐๙.๑๐ น.	ประธานจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยและนำกล่าวนมัสการพระรัตนตรัย - นายสุริยา ไชยชนะ ประธานชมรมครูสอนภาษาล้านนา กล่าวถวายรายงาน - ประธานพิธีกล่าวให้โอวาท และกล่าวเปิดการแข่งขันทักษะการเรียนรู้ ภาษาล้านนา ปีการศึกษา ๒๕๖๑
เวลา ๐๙.๓๐-๑๑.๓๐ น.	เริ่มการแข่งขันทักษะวิชาการและประสบการณ์ ภาคเช้า ดังนี้ - แข่งขันการอ่าน เขียนภาษาล้านนาระดับ ม.ต้น อาคารเรียน ๒ ห้องที่ ๑ - แข่งขันการอ่าน เขียนภาษาล้านนาระดับ ม.ปลาย อาคารเรียน ๒ ห้องที่ ๒ - แข่งขันการแต่งคำก้อม (คำวด ๕ บท) ระดับ ม.ต้น อาคารเรียน ๓ ห้องที่ ๑ - แข่งขันการแต่งคำก้อม (คำวด ๕ บท) ระดับ ม.ปลาย อาคารเรียน ๓ ห้องที่ ๒ - แข่งขันการเล่าคำว ระดับ ม.ต้น - ม.ปลาย ณ เวทีใหญ่ใต้อาคารสิริพิทยาคาร
เวลา ๐๙.๓๐-๑๒.๓๐ น.	แข่งขันการวาดภาพสีน้ำ ม.ปลาย
เวลา ๑๑.๓๐-๑๒.๓๐ น.	พักผ่อนพักรับประทานอาหารกลางวัน
เวลา ๑๒.๓๐-๑๔.๓๐ น.	เริ่มการแข่งขันทักษะวิชาการและประสบการณ์ ภาคบ่าย ดังนี้ - รอบชิงชนะเลิศแข่งขันการเล่าคำว ระดับ ม.ต้น และ ม.ปลาย ที่ได้รับคัดเลือกมา ระดับละ ๓ รูป ณ เวทีกลางใต้อาคารสิริพิทยาคาร
เวลา ๑๖.๐๐-๑๖.๓๐ น.	พิธีมอบรางวัลและปิดกิจกรรม

ภาพที่ 4.11

กำหนดการแข่งขันทักษะการเรียนรู้ภาษาล้านนา ปีการศึกษา 2561

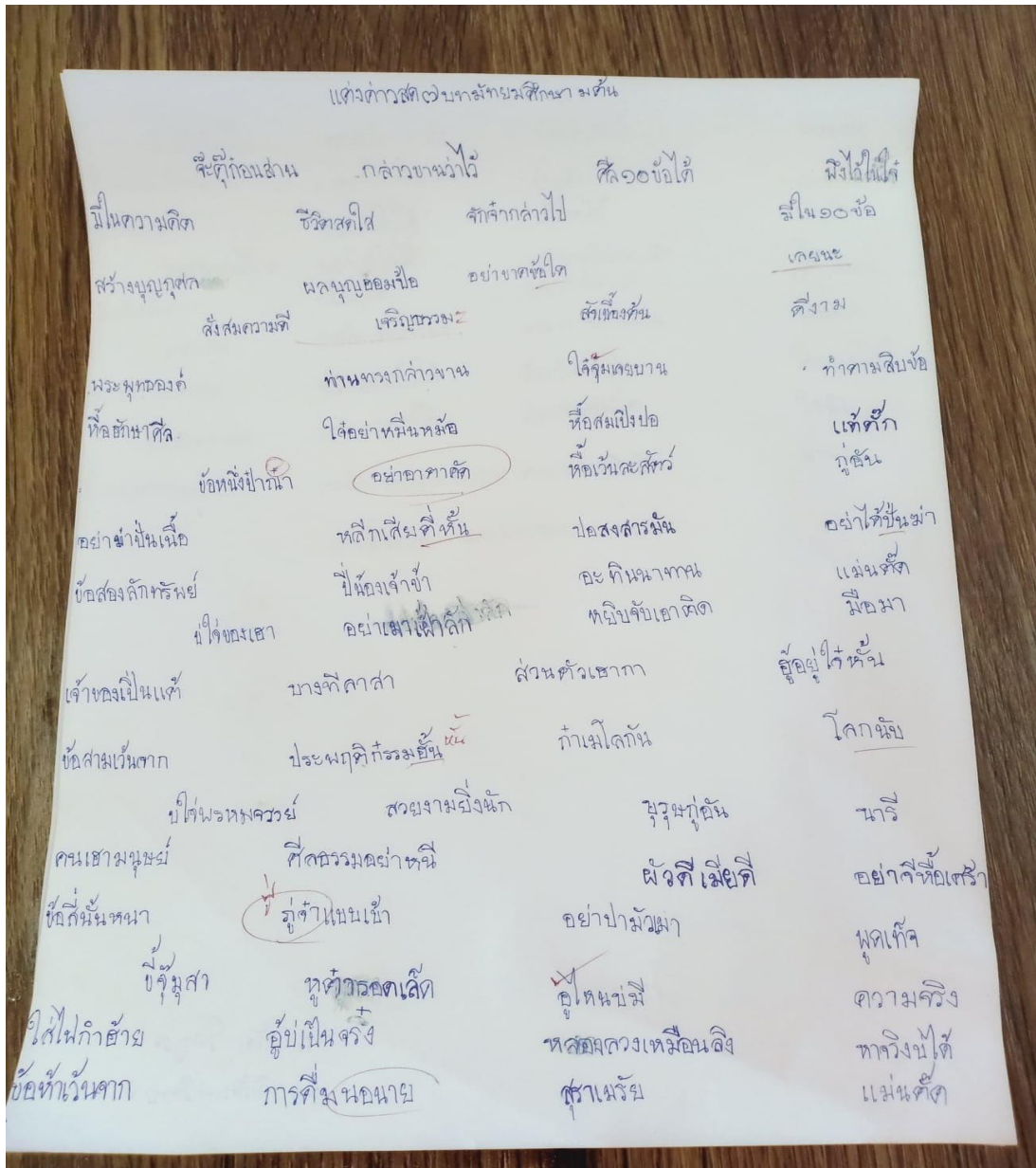
การดำเนินการประกวดแข่งขันแต่งวรรณกรรมคำวล้านนา มีคนเข้าร่วมทั้งสิ้น 12 รูป
แยกเป็นระดับดังนี้

ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เข้าร่วมกิจกรรมประกวดการแต่งคำว 4 รูป เรื่องที่กำหนดให้
แต่งคือ เรื่องของศีล

ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เข้าร่วมกิจกรรมประกวดการแต่งคำว 8 รูป เรื่องที่
กำหนดให้แต่งคือ เรื่องเชียงรายเมืองแห่งศิลปะ

ซึ่งจะได้ยกเอาผลงานของนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมมาเสนอประกอบการวิเคราะห์ ระดับ
ละ 3 ผลงาน ดังนี้

3) ผลงานการประกวดแต่งคำล้านนาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ผลงานที่ 3

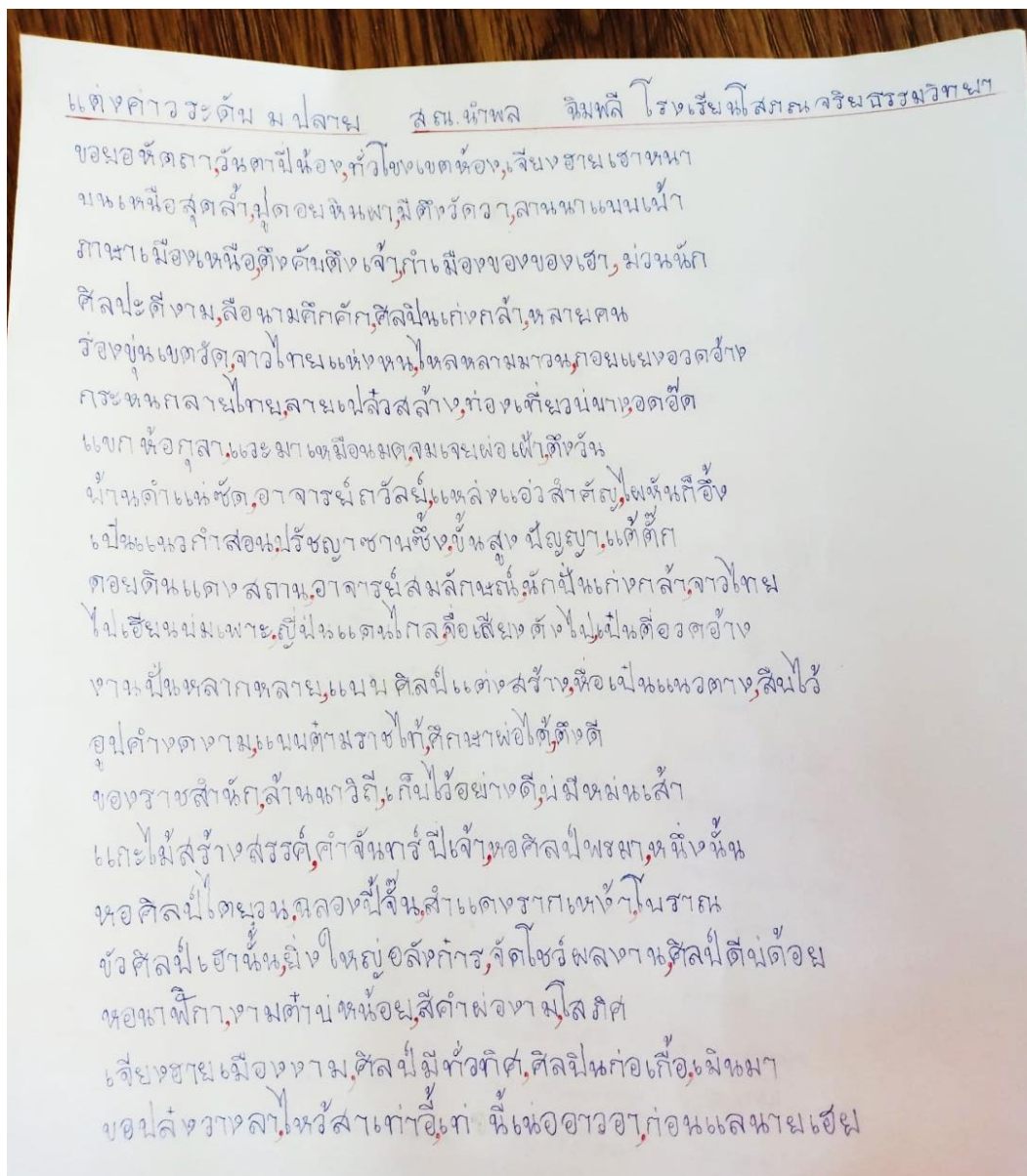
ภาพที่ 4.14

ผลงานการประพันธ์ของนักเรียนที่เข้าแข่งขันการแต่งคำล้านนา ม.ต้น (20 ก.พ. 2562)

ภาพ : ทีมงานวิจัย

จากผลงานที่ 3 ของระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นผลงานที่ได้รับรางวัลรองชนะเลิศ ซึ่งผู้เข้าประกวดแต่งสด ๆ ตามกติกาของการประกวด พบว่า นักเรียนมีความเข้าใจในฉันทลักษณ์การประพันธ์ดีพอสมควร เห็นได้จากการสัมผัสระหว่างบท สัมผัสภายในบท จะมีเพียงสอง สามจุดเท่านั้นที่เป็นสัมผัสเลื่อน เนื้อหากล่าวถึงศีลสิบข้อของสามเณรที่ควรรักษาไว้ตามพุทธบัญญัติ

6) ผลงานการประกวดแต่งคำล้านนาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ผลงานที่ 3

ภาพที่ 4.17

ผลงานการประพันธ์ของนักเรียนที่เข้าแข่งขันการแต่งคำล้านนา (20 ก.พ. 2562)

ภาพ : ทีมงานวิจัย

จากผลงานเรื่องที่ 3 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พบว่า เป็นการประพันธ์ที่ถูกต้องตาม
 ฝั่งบังคับของฉันทลักษณ์วรรณกรรมคำล้านนาทุกประการ มีบทเริ่มต้น บทดำเนินเรื่อง และบทส่ง
 ท้าย มีสัมผัสสอ สัมผัสใน และได้เนื้อหาศิลปะนเขียนรายครบถ้วนตามกติกาในการประกวด เป็น
 ผลงานที่ได้รับรางวัลชนะเลิศ ได้แก่ สามเณรนำพล ฉิมพลี โรงเรียนโสภณจรรย์ธรรมวิทยา อำเภอ
 เชียงของ

4.3.3 กิจกรรมแข่งขันการเล่าคำว (อ่านคำวใส่ทำนอง) ล้านนา

ทีมงานวิจัยได้ดำเนินการในเชิงปฏิบัติการโดยจัดร่วมกับกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงรายในวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2562 พร้อม ๆ กับการจัดประกวดแข่งขัน การแต่งคำวสด และการอ่าน เขียนภาษาล้านนา เป็นกิจกรรมที่จัดให้นักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงรายมาร่วมกิจกรรม จากกิจกรรมดังกล่าวมีนักเรียนเข้าร่วมแข่งขันการ เล่าคำว หรือ อ่านคำวใส่ทำนองจำนวน 15 รูป เป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 7 รูป นักเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย 8 รูป และจัดแข่งขันเป็น 2 ระดับ โดยมีกติกาในการเล่าคำวดังนี้

- 1) การแนะนำตัว 10 คะแนน
 - 1.1) การแต่งกาย 5 คะแนน
 - 1.2) บุคลิกภาพ 5 คะแนน
- 2) อ่านถูกต้องตามวรรคตอน หรือ ฉันทลักษณ์ 20 คะแนน
 - 2.1) อ่านทำนองธรรมดา 5 คะแนน
 - 2.2) อ่านใส่ทำนอง 15 คะแนน
- 3) อ่านได้ตามเวลาที่กำหนด 3-5 นาที 20 คะแนน
 - 3.1) อ่านน้อยกว่า 3 นาที หัก 5 คะแนน
 - 3.2) อ่านเกิน 5 นาที แต่ไม่ถึง 30 วินาที หัก 2 คะแนน
 - 3.3) อ่านเกิน 5 นาที 30 วินาที หัก 5 คะแนน
- 4) น้ำเสียง สำเนียงไพเราะน่าฟังถูกต้องตามจังหวะคำวฮ่ำ 30 คะแนน
 - 4.1) เสียงดังฟังชัด พอเหมาะ ไม่เกินไป หรือเบาเกินไป มีพลังเต็มเสียง 10
- คะแนน
 - 4.2) เน้นเสียง หรือเอื้อนเสียงหนักเบาเหมาะสมกับเนื้อหา 10 คะแนน
 - 4.3) ออกเสียงถูกต้องตามภาษาล้านนา เช่น จ้าง ไม่ใช่ ช้าง ฯลฯ 10 คะแนน
- 5) มีเนื้อหาที่สร้างสรรค์ ส่งเสริมศีลธรรมวัฒนธรรมหรือสอนให้ทำดี 20 คะแนน
 - 5.1) เนื้อหาส่งเสริมศีลธรรม/วัฒนธรรม 10 คะแนน
 - 5.2) เนื้อหาสร้างสรรค์ทำให้เกิดสุนทรียภาพ 10 คะแนน

ผลการแข่งขันของทั้งสองระดับมีดังนี้

ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

รางวัลชนะเลิศ ได้แก่ สามเณร โรงเรียนวัดอำมาตย์วิทยา อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย

รางวัลที่สอง ได้แก่ สามเณร โรงเรียนวัดสันหนองบัววิทยา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัด

เชียงราย

รางวัลที่สาม ได้แก่ สามเณร โรงเรียนเวียงชัยพิทยา อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย

ภาพที่ 4.18

การแข่งขันการเล่าคำหรืออ่านคำใส่ทำนอง ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
ภาพ : ทีมงานวิจัย

ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

รางวัลชนะเลิศ ได้แก่ สามเณร โรงเรียนโสภณจริยธรรมวิทยา อำเภอเชียงของ
รางวัลที่สอง ได้แก่ สามเณร โรงเรียนวัดอำมาตย์วิทยา อำเภอเทิง
รางวัลที่สาม ได้แก่ สามเณร โรงเรียนวัดแก่นเหนือวิทยา อำเภอเชียงของ

ภาพที่ 4.19

การแข่งขันการเล่าคำหรืออ่านคำใส่ทำนอง ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย
ภาพ : ทีมงานวิจัย

ภาพที่ 4.20

ภาพรวมผู้บริหาร ครู และนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมประกวดเขียนและอ่านคำ

ภาพ : ทีมงานวิจัย

สรุปได้ว่า ได้สร้างนักกวีวรรณกรรมคำล้านนารุ่นใหม่เป็นสองกลุ่มใหญ่ ได้แก่ กลุ่มที่มีความสามารถประพันธ์วรรณกรรมคำล้านนาตามฉันทลักษณ์ได้ ซึ่งแบ่งได้อีกสองกลุ่มย่อย คือ กลุ่มของประชาชนทั่วไป และพระภิกษุสามเณร และกลุ่มที่ประพันธ์วรรณกรรมคำล้านนาตามฉันทลักษณ์ไม่ได้ แต่ชอบอ่าน ชอบฟัง ซึ่งมีทั้งที่เป็นประชาชนทั่วไปและพระภิกษุสามเณรเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม การประพันธ์วรรณกรรมคำล้านนาต้องอาศัยใจรัก ชอบ และเอาใจใส่อย่างจริงจังจึงจะทำให้ประพันธ์ได้ และต้องฝึกฝนการประพันธ์บ่อย ๆ เริ่มด้วยการประพันธ์คำก้อม (คำสั้น) แต่หากไม่มีใจรัก ใจชอบ และมันฝึกฝนแล้วก็ยากที่จะประพันธ์ได้

4.4 องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ทำให้ทีมงานได้องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย ได้แก่ แนวคิดสร้างความเป็นล้านนาภายใต้อุดมการณ์ล้านนานิยมโดยใช้วัฒนธรรม วรรณกรรมคำล้านนาเป็นเครื่องมือในการสร้างความเป็นล้านนา โดยนำภาษาถิ่น วรรณกรรม ขนบธรรมเนียม อาหาร เครื่องแต่งกาย ที่อยู่อาศัย การขับขาน และทัศนศิลป์ มาประพันธ์นำเสนอต่อสาธารณชนและเผยแพร่ในโลกโซเชียลออนไลน์อย่างกว้างขวาง ทั้งนักกวีวรรณกรรมคำล้านนาร่วมสมัย และเครือข่ายกวีวรรณกรรมคำล้านนาทุกกลุ่ม

1. นักกวีวรรณกรรมคำล้านนาร่วมสมัย มีการใช้สำนวนการประพันธ์เป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะแรกใช้ภาษาถิ่นล้านนาล้วน ๆ ไม่มีสำเนียงของภาษาไทยกลาง หรือปวิวรรตใด ๆ เลย ลักษณะที่สอง การประพันธ์โดยใช้กระบวนการปวิวรรตภาษาถิ่นล้านนาเทียบกับภาษาไทยกลาง และลักษณะที่สาม คือ การประพันธ์แบบผสมผสานกันทั้งสองลักษณะข้างต้น เพื่อให้การประพันธ์สามารถใช้สัมผัสตามฉันทลักษณ์วรรณกรรมคำล้านนาได้อย่างไพเราะ ซึ่งนักกวีวรรณกรรมทั้งสามกลุ่ม

ดังกล่าวนี้จะประพันธ์ตามความถนัดแบบฉบับของตนเอง แต่ไม่พ้นการนำคุณธรรมศีลธรรม และ
 ธรรมชาติมาประพันธ์เป็นคติธรรม คำสอนแก่ผู้ที่ฟัง ที่อ่าน ให้ได้อรรถรสในการอ่าน การฟัง
 ตัวอย่างเช่น ผลงานละมัยภรณ์ เกิดแก้ว คนอำเภอแม่สรวย

ฝนตกจากฟ้า	ผักหญ้าสดใส	ผ่อไปตางใด	ก็ใส่เป้งแจ้ง
เสียงฟ้าฮ้องดัง	เหมือนว่าจะแก้ง	ใกล้ยามแลง	บายคล้อย
เก็บคว้างของ	หื้อมันเรียบร้อย	จะได้ปิ๊กบ้าน	เฮือนจอง
ออกบ้านมาเจ้า	ปิ๊กข้าวและของ	ฮิวาเงินทอง	มันอดเสียงถ้าน
เหน้อยยากหลวงหลาย	คิงกายสำส้าน	อดได้เป็องงาน	เฮานัน
ความตึกยากจั้น	แม่จะบีบกั้น	จำต้องทนได้	เป็องงาน
หาเงินไว้ซื้อ	ข้าวปล่าอาหาร	บ่หื้อกันดาร	อดอยากปากแห้ง
อันไหนบ่มี	หามาเต๋มแก้ง	ยามเมื่อมีแสง	ล่าบิ๊ก
ยามเต๋มาชรา	แสงเฮาบ่ตึก	มานีกยะได้	บ่ตัน
อดเอาบ่บ่้อง	เฮาต้องแข็งขัน	สบายพ่องเจ้า..	มีกินตอนเต๋มา.

ภาพที่ 4.21

ภาพประกอบคำของละมัยภรณ์ เกิดแก้ว อ.แม่สรวย

ภาพ : ละมัยภรณ์ เกิดแก้ว

จากตัวอย่างจะพบว่า จะใช้สำเนียงคำภาษาล้านนา ล้าน โดยนำภาพธรรมชาติในชนบทมา
 ประกอบในการประพันธ์ผลงาน

นอกจากภาษาแล้วยังนำเอาขนบธรรมเนียม อาหาร เครื่องแต่งกาย ที่อยู่อาศัย การขับ
 ขาน และทัศนศิลป์มาประกอบเพื่อให้เห็นความเป็นล้านนาเช่นตัวอย่างวรรณกรรมคำวล้านนาต่อไปนี้

กำกิ้นล้านนา	ถ้าจะมาแนะ	หรือมาเขียนแปะ	ติดไว้ข้างฝา
นับตั้งแต่จิ้น	จับสิ้นถึงปล่า	มีหลายแต่นา	เกินจำบอกอู้
คนเมืองล้านนา	ปากันกอบอู้	กำกิ้นหื้อดู	ผ่อเตอะ

ผักไม้ใส่เครือ	ตึงเหลือปะเลอะ	จ้างเจาะเมื่อได้	มีงาน
กะทิปะป้าว	ของควาของหวาน	คนเหนือชำนาญ	เยเยกั้นกินเล่น
แกงแคจิ้นปล่า	หยังมาตื้นเต้น	แกงแคจิ้นเอ็น	เรียบร้อย
น้ำพริกตำแดง	น้ำลายป่อย้อย	ลาบดิบปล่าสร้อย	ไก่เมียง
ยามมีงานนั้น	ได้ยินเสียงเขียง	เขามาหนังเรียง	ลาบจิ้นแบ่งหลู้
พริกหนุ่มเอาตำ	ของลำตึงสู้	ยำฮก ยำงู	แกงโเฮ๊ะ
แคบหมูของลำ	ตำน้ำพริกโง๊ะ	เอาโหมะใส่ข้าว	ยามแลง
ปล่าแอ็บ พริกฮ้ำ	และส้าปะแต่ง	ปะฟัก ปะแพง	เอาแกงผัดต้ม
พริกอ่องของดี	มีปะเชื้อส้ม	เห็ดมัน เห็ดลม	แช่น้ำ
เอาใส่ไข่แกง	แปงมาล่ำล้า	คั่วผัดตามด้วย	ยำเตา
ปะเชื้อหำม้า	ยังเอามาเผา	สุกแล้วก็เอา	ตำกั๊บไข่ต้ม
ปล่าชีวตกจ้ำ	ดองหื้อมันหล้ม	ปล่าจ่อมนิยม	ว่าม๊ก
ปู่อ่องของดี	และซี้ปล่าฟัก	คั่วใส่ไข่หั้น	ตึงล้า
ปล่าแห้งตากไว้	แล้วเอาไปตำ	และจิ้นไก่ยำ	ของลำเนอเจ้า
น้ำเมียง แกงบอน	กำกิ้นคนเฒ่า	เขาตึงชอบเอา	บ่เกี้ยว
จิ้นควายหน้อยหนึ่ง	ตึงจิ้นส้มเจี้ยว	ผักส้อม ผักเสี้ยว	เอาดอง
แกงตุนใส่ฮ้ำ	แกงปล่าผักหนอง	คั่วปะฟักทอง	หนังปอง จิ้นส้อม
ผักกาดจอบแหม	ชะแนมว่าต้ม	คนมักซิ่นชม	ใส่จิ้น
ของต้มของยำ	มันล้าตีลั้น	ตำราพลิกปั้น	เอาเอง
กำกิ้นเมืองนี้	ล้าดีและเจ๋ง	ม๊กใดก็เล็ง	เลือกเองเตอะเจ้า
มันเป็นอาหาร	รับทานกับข้าว	ตำฮีตฮอยเฮา	แบบนี้
ยังขาดไปหลาย	บ่ได้บอกจี้	ขอบอกเต้าอ้อ	นอนาย
คำวบรรยาย	อาหารขอจบเต้าอ้อ	เต้านี้สู้กันฟัง	เหล่านายเฮย

ภาพที่ 4.22

ภาพประกอบการแต่งคำของพระครูสถาพรธรรมประโชติ เรื่องกำกิ้นล้านนา

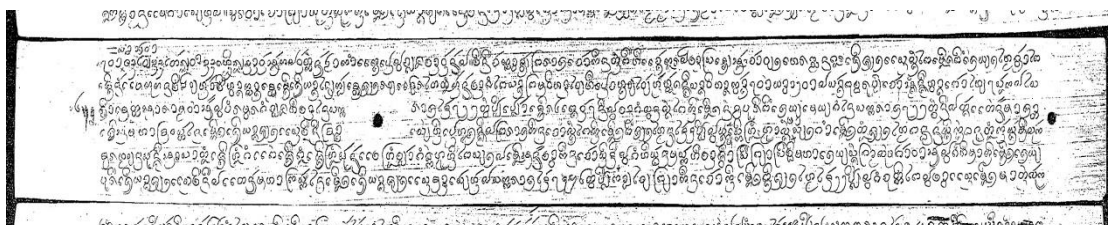
ภาพ : พระครูสถาพรธรรมประโชติ

บทประพันธ์นี้ก็เป็นอย่างหนึ่งที่น่าเอาวัฒนธรรมด้านอาหารมาประพันธ์ให้เห็นแนวคิด สร้างความเป็นล้านนาภายใต้อุดมการณ์ล้านนานิยมโดยใช้วัฒนธรรมด้านอาหารมาเป็นเครื่องมือในการปลูกคนล้านนาให้ลุกขึ้นมาอนุรักษ์ สืบสาน และฟื้นฟูความเป็นล้านนา อย่าได้หลงไหลไปกับวัฒนธรรมของภาคอื่น ๆ นั่นคือ นำเอาอาหารมาเป็นสิ่งที่ใช้สร้างบรรยากาศความเป็นล้านนา การกล่าวถึงอาหารภาคเหนือในตัวบท ส่งผลสองประการ คือ การประชาสัมพันธ์อาหารล้านนาให้คนภาคอื่นรู้จัก และผลิตข้อความทรงจำ ทางสังคมเพื่อสร้างความเป็นกลุ่มก้อนของคนที่ร่วมวัฒนธรรมเดียวกันโดยใช้อาหารเป็นเครื่องสื่อ

2. เครือข่ายกวีวรรณกรรมคำวล้านนาเชียงราย ก็มีลักษณะการประพันธ์เช่นเดียวกับกลุ่มนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนาร่วมสมัยเช่นกัน กล่าวคือ สร้างความเป็นล้านนาภายในอุดมการณ์ล้านนานิยมโดยใช้วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ที่อยู่อาศัย ธรรมชาติ มาประกอบในการประพันธ์วรรณกรรมคำวล้านนา เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจของวัฒนธรรม วรรณกรรมล้านนา ไม่ว่าจะป็นวรรณกรรมคำวล้านนาก้อม (คำวล้าน) หรือ วรรณกรรมคำวล้านยาว ก็มักจะใช้วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และมมมองต่าง ๆ เข้ามาเป็นแนวทางในการประพันธ์ เช่นตัวอย่างต่อไปนี้

วันที่สามสิบ	พฤษภาคมนี้	หกศุูนย์บั้งชี	เป็นวันสมาน
ที่กลุ่มคณะ	พระสงฆ์ถิ่นฐาน	เวียงเหนือขึ้นบาน	ร่วมกันกั๊ดสร้าง
กับเทศบาล	เวียงเหนือเอกอ้าง	จัดเสวนา	ร่วมฮัก
อารยธรรม	โบราณแต่ตึก	ลุ่มน้ำลาวหั้น	เป็นแดน
และลุ่มน้ำกก	ทางเดินเชียงแสน	ของกษัตริย์แดน	เชียงใหม่แก้วกว้าง
วส.เชียงราย	ออกแนวคิดสร้าง	เพื่อเป็นแนวทาง	ร่วมกั๊ด
หื้อเป็นสถาน	ท่องเที่ยวที่ตึก	ในภายภาคหน้า	เนอนาย
ข้าม่อนน้อย	ได้ตั้งเป้าหมาย	เพื่อทำวิจัย	สกว.ว่าอัน
เจ็ดมิถุนา	เดือนหน้าที่หั้น	จักสำรวจแนว	ฮ่อมยะ
อาจารย์ วช.	ศิลาชัย นะ	จักร่วมลงด้วย	เข้ามา
หากบุญช่วยก้า	มีวาสนา	คงจะได้มา	สักสองแสนห้า
เพื่อพัฒนา	สร้างสาท้วหน้า	ในถิ่นดินแดน	แห่งนี้
วันนี้ขอขอบคุณ	ที่ได้บั้งจี	ประวัติเขตบ้าน	แดนเมือง
จากแนวประวัติ	พ่อแทนคำเหลือ	เวียงเหนือริมเมือง	คงเป็นยุคต้น
ของราชวงศ์	มังรายโตนโหลัน	สมัยแสนฟู	แต่ตึก
เพราะพ่อพระญา	ราวีเก่งนัก	ภูก้ามยาวหั้น	นั้นนา
แล้วเอาชะปะ	กลับเชียงแสนหนา	ยกพระเจ้ามา	และช่างแถมด้วย
ภูก้ามยาว	พ่อใบหน้าส้วย	เป็นแดนหินทราย	แกะพระ
ส่วนเชียงราย	หินทรายนั่นนะ	มีที่แม่ฮ้อ	เมืองพาน
แต่มีบั้ง	ช่างชำนาญการ	ก็ยังบ่ปาน	พะยาวเมืองใต้
ถ้าพ่อหื้อดี	รูปทรงที่ไหว	ของพระโบราณ	เหล่านั้น
เช่น สันสลิด	องค์พระเจ็องจั้น	พัคตร์พระที่หั้น	งดงาม
ถ้าหากสืบเสาะ	เจาะลึกตวยถาม	กลุ่มนักโบราณ	คดีท้วหล้า

ก็จะได้เห็น	ประวัติเอกอ้า	ของเวียงเหนือเนอ	พี่น้อง
เวียงเชียงราย	ในปี (พ) เตีสตอง	โบลานเก่าเกื้อ	ที่มี
บอกว่าเมืองนั้น	เขตชั้นดีหลี	แบ่งเขตข้ามตี	สามสิบสองเมืองกว้าง
แต่ยังบ่มี	ปรากฏว่าสร้าง	อยู่พันทนาไค	บ่ฮู้
ซึ่งต้องติดตาม	หานามกลืนกู่	หื้อปรากฏได้	เนอเฮา
ส่วนด้านองค์พระ	กื่อนาเลิศเหล่า	ประวัติบอกเอา	กื่อนาพ่อสร้าง
เพื่อไว้จำหน่าย	เขตแดนเมืองกว้าง	เชียงแสน เชียงราย	แบ่งตัด
ชื่อเดิมนั้นกา	เขตตำรามซัด	กื่อนาพ่อเจ้า	ตั้งตี
ตามประวัติ	ได้บอกใสศรี	ว่าบ่ได้มี	สร้างเมืองที่เห็น
เป็นเพียงหื้อเห็น	เขตแดนเต้าอัน	เป็นถิ่นพักคราว	ยังพัก
หากจะให้เป็น	ท่องเที่ยวมากนัก	ต้องช่วยกันเห็น	กู่คน
ทุกกลุ่มคณะ	อย่าได้สับสน	ต่างถิ่นจักวาน	มาแอ่นเยี่ยมเล่น
ก็ต้องอาศัย	คนในตามเส้น	ลุ่มน้ำกก-ลาว	ร่วมซ้อน
วันนี้ได้การ	ไต้งานไถ่ก้อน	ตามที่ตั้งเป้า	แล้วนา
ขอบคุณพี่น้อง	กลุ่มนักศึกษา	สว.ที่มา	ร่วมฟังกับข้า
ขอบคุณพระสงฆ์	เทศบาลเอกอ้า	ที่ร่วมสมมนา	ครั้งนี้
ขอบคุณพระครู	สุธีฯ ช่วยจี	หื้อเห็นเป้งแจ้ง	หลักธรรม
ขอบคุณพ่อไ้	ชรินทร์คมขำ	ขอบคุณลุงคำ	ไชยวงศ์ เนอเจ้า
ขอบคุณพระครู	พิธานฯ แบบบ้ำ	ที่หื้อหมู่เฮา	ใช้วัด
ตั้งนายกาฯ สันตี	ขอบคุณซัดซัด	ที่อุดหนุนหื้อ	เนอนาย
ตั้งอภิชาติ	นักปราชญ์สมัย	ที่มาบรรยาย	อ้างอิงบอกหื้อ
ขอบคุณอาจารย์	อานุรักษ์บ่ตื้อ	หื้อความร่วมมือ	เนอครับ
ท่านฤทธิชัย	ชื่อเจ๊กันบ	จารย์ค์แถมเห็น	ขอบคุณ
พระเนรเนรน้อย	ที่ช่วยอุดหนุน	ขอหื้อหน้าบุญ	ก้าจูท้าวหน้า
หากผิดพลาดหยั่ง	อากัยหื้อข้า	อย่าได้โกธธา	ม้ามัก
ขอจบกลอนสาร	วิชาการล็ก	ตอนที่หนึ่งหนึ่	ก่อนนา
เอาไว้ค่อยมา	ตอนสองว่าอี้	เท่านั้นวาดวางลง	ก่อนແหล່นายเหย.

ภาพที่ 4.23

ต้นฉบับหลักฐานบันทึกการสร้างพระพุทธรูปกือนา
 ตำนานเมืองเงินยางเชียงแสน ผูก 1 ฉบับวัดศรีโคมคำ อ.เมือง จ.พะเยา
 ภาพ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

... ที่นี้จักกล่าวด้วยพระราชเจ้ากัณนาคนที่ที่แข็งแกร่ง ท่านสรเด็จ
 ออกจากเมืองเหรียญนครเงินยางชงแสน ลงไฟ เมืองพิง
 เขยชงใหม่ คันไฟถึงน้ำแม่กุกนาที่ฝ่ายหน้า ที่หว่างกลาง
 เขตเมืองเงินยางเขตใน กับเขตชงรายแคว้นได้ต่อกันนั้น
 ท่านก็ไคยสั่งพรมหาวีหารไว้ยี่ ที่เป็นจำหมายไว้ยี่หันหลังนี้
 สั่งวิหารกว้าง ๗ วา ยาว ๑๒ วา แลสั่งพุทธรูปองค์หนึ่ง
 หว่างเพลาใหญ่ ๘ สอก ไล่ชื่อว่า เขตอารามม ว่าอัน แล
 บอรรวมวร ถึงลองให้ทานในสกราชได้ย ๑๒๕ ตัว ปตีเปล้า
 เดือน ๖ เพงวัน ๗ นี้เล่า ท่านก็ลวดลงไฟกินเมืองนพบุรี
 พิงเขย เมยย์ คีในสกราชได้ย ๑๒๕ ตัวนี้แล...

ภาพที่ 4.24

ภาพปริวรรตอักษรล้านนาเรื่องประวัติการสร้างพระพุทธรูปกือนา

ภาพ : ชรินทร์ แจ่มจิตต์ ปริวรรตจากอักษรล้านนาตำนานเมืองเงินยางเชียงแสน

จากตัวอย่างบทประพันธ์ข้างต้นนี้ เป็นผลงานการประพันธ์ของผู้วิจัยเอง ซึ่งได้จัดเสวนา
 ศึกษา ร่องรอยแหล่งอารยธรรมโบราณลุ่มแม่น้ำกก-แม่น้ำลาวในพื้นที่จังหวัดเชียงรายที่อยู่ระหว่าง
 อำเภอเมืองเชียงรายกับอำเภอเวียงชัยติดต่อกันเพื่อจัดทำเป็นประวัติศาสตร์ของชุมชนตำบล
 เวียงเหนือ โดยใช้ประวัติศาสตร์ของเชียงราย เชียงแสนมาเป็นตัวตั้งในการบรรยาย ด้วยหวังจักให้คน
 ในท้องถิ่นเกิดความสำนึกในความเป็นคนล้านนาในอดีต

จึงกล่าวได้ว่า กวีวรรณกรรมคำล้านนาได้นิยามความเป็นล้านนาผ่านภาษา วรรณกรรม
 ขนบธรรมเนียม อาหาร ธรรมชาติ และทัศนศิลป์ ที่พยายาม สะท้อนให้เห็นว่าวัฒนธรรมล้านนานั้นมี
 คุณค่าทัดเทียมกับวัฒนธรรมของภาคอื่นๆ การเสนอภาพของล้านนาว่าเป็นดินแดนแห่งภูมิปัญญา
 แขนงต่าง ๆ นอกจากจะสร้างบรรยากาศความเป็นล้านนาผ่านตัวบทประพันธ์วรรณกรรมคำล้านนา
 แล้ว อีกด้านหนึ่งเป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมล้านนาแก่ผู้อ่าน เป้าหมายที่สำคัญ คือ ให้
 ผู้อ่านตระหนักถึงความเป็นอารยะทางวัฒนธรรมของล้านนา ภายใต้อุดมการณ์ล้านนานิยมนั่นเอง

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารวบรวมผลงานวรรณกรรมของนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนาร่วมสมัยของจังหวัดเชียงราย สร้างเครือข่ายชมรมนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนาจังหวัดเชียงราย และสร้างนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนารุ่นใหม่ อันจะนำไปสู่การฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบสานให้เป็นมรดกวรรณกรรมที่ยั่งยืน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม และแบบบันทึกการประชุมกลุ่มย่อย ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ผลการศึกษาวิจัยมีดังนี้

5.1 สรุปผลการศึกษาวิจัย

จากผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ในภาพรวม พบว่า ผลงานวรรณกรรมของนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนาร่วมสมัยของจังหวัดเชียงราย มีทุกอำเภอ และส่วนใหญ่มีผลงานวรรณกรรมคำวล้านนาใน 2 ลักษณะ ได้แก่ ผลงานประพันธ์ของตนเอง และเก็บรวบรวมผลงานของบุคคลอื่นไว้เป็นหมวดหมู่ สำหรับการสร้างเครือข่ายชมรมนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนาจังหวัดเชียงรายได้ 3 เครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายสมาพันธ์กวีวรรณกรรมคำวล้านนา ภาคเหนือ เครือข่ายโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย และเครือข่ายชมรมวรรณกรรมคำวล้านนาเจียงฮาย และการสร้างนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนารุ่นใหม่ อันจะนำไปสู่การฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบสานให้เป็นมรดกวรรณกรรมที่ยั่งยืน ได้นักกวีวรรณกรรมที่มีความสามารถประพันธ์วรรณกรรมคำวล้านนาตามฉันทลักษณ์ได้กลุ่มหนึ่ง และอีกกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มที่ไม่สามารถจะประพันธ์วรรณกรรมคำวล้านนาได้แต่มีใจรัก ชอบ ในวรรณกรรมคำวล้านนา ทั้งสองกลุ่มมีทั้งที่เป็นประชาชนทั่วไป และพระภิกษุสามเณร เมื่อแยกเป็นรายวัตถุประสงค์ของการวิจัย สรุปได้ดังนี้

5.1.1 สรุปผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อรวบรวมผลงานวรรณกรรมของนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนาร่วมสมัยของจังหวัดเชียงราย

จากผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สรุปได้ว่า ในภาพรวม นักกวีวรรณกรรมคำวล้านนาในจังหวัดเชียงรายมีครบทุกอำเภอ และแบ่งเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่ กลุ่มแรก เป็นนักประพันธ์ที่สามารถเขียน/แต่งวรรณกรรมคำวล้านนาได้ถูกต้องตามฉันทลักษณ์ โดยประพันธ์เป็นคำยาวได้ กลุ่มที่สอง เป็นกลุ่มที่ประพันธ์วรรณกรรมคำวล้านนาได้บ้างเล็กน้อย แต่ชอบอ่านและฟัง และกลุ่มที่สาม เป็นกลุ่มนักอ่าน กลุ่มนักประพันธ์ที่สามารถเขียน หรือกลุ่มที่แต่งคำวล้านนาได้จะมีอำเภอละไม่กี่คน บางอำเภอก็ไม่มี และที่เขียนหรือแต่งวรรณกรรมคำวล้านนาได้จะเป็นผู้สูงอายุ ส่วนกลุ่มนักอ่านจะมีตั้งแต่เยาวชนไปจนถึงผู้สูงอายุ จังหวัดเชียงรายมีทั้งหมด 18 อำเภอ เมื่อลงไปในพื้นที่โดยใช้กระบวนการเชิงปฏิบัติการตามอำเภอต่างๆ ทำให้ได้พบกับนักกวีวรรณกรรมแต่ละอำเภอมี 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่

แต่งหรือเขียนคำวถูกต้องตามฉันทลักษณ์ของคำว และกลุ่มนักอ่าน นักฟัง แต่แต่งหรือเขียนตามฉันทลักษณ์ไม่ได้

จากผลการศึกษารวบรวมผลงานของนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนาดังกล่าวข้างต้น มีจำนวน 173 ผลงาน (รวมทั้งผลงานคำวก้อม (คำวสั้น) คือ ที่ไม่ถึง 5 บท) ส่วนผลงานคำวที่ได้จากการศึกษาวิจัย จักได้นำเสนอไว้ท้ายรายงานการวิจัยนี้ในภาคผนวก สำหรับกลุ่มที่นิยมอ่านและฟังวรรณกรรมคำวล้านนานั้นมีมาก ส่วนใหญ่จะซื้อหนังสือประเภทคำวมาไว้อ่าน หรือ อ่าน/โหลดจากเว็บไซต์ต่าง ๆ เช่น คำวอำเภอกำแพงแสน ชมรมกวีคำวล้านนา คำวอำเภอกำแพงแสน คำวอำเภอกำแพงแสน คำวอำเภอกำแพงแสน ฯลฯ ในขณะที่เดียวกันกลุ่มที่มีความรักความชอบในด้านกวีคำว ชอบอ่าน ชอบฟัง แต่แต่งคำวไม่เป็น ได้แต่รวบรวมผลงานของคนอื่นมาไว้เป็นหมวดหมู่ รวบรวมพิมพ์เผยแพร่บ้าง เอาไปอ่านในกิจกรรมงานต่าง ๆ บ้าง เช่น งานทานก๋วยเตี๋ยว งานปอยหลวง งานบวชภาคฤดูร้อนบ้าง ฯลฯ ตามแต่โอกาสอำนวย

จึงกล่าวได้ว่า นักกวีวรรณกรรมคำวนั้นมี 3 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มที่สามารถแต่งวรรณกรรมคำวล้านนาได้ถูกตามฉันทลักษณ์ กลุ่มที่แต่งได้เล็กน้อย และกลุ่มที่แต่งไม่เป็นแต่ชอบอ่าน ชอบฟัง และนำไปเผยแพร่ในลักษณะต่าง ๆ ตามที่มีโอกาส

5.1.2 สรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อสร้างเครือข่ายชมรมนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนาจังหวัดเชียงราย

จากการลงภาคสนามเชิงปฏิบัติการตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ในภาพรวม พบว่า ผลการดำเนินการได้สร้างเครือข่ายกวีวรรณกรรมคำวล้านนาได้ 4 เครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายสมาพันธ์กวีวรรณกรรมคำวล้านนา ภาคเหนือ เครือข่ายโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย เครือข่ายชมรมวรรณกรรมคำวล้านนาเชียงราย และเครือข่ายออนไลน์อินเทอร์เน็ต เมื่อแยกเป็นเครือข่ายๆ สรุปได้ดังนี้

1. เครือข่ายสมาพันธ์กวีวรรณกรรมคำวล้านนา ภาคเหนือ เป็นเครือข่ายที่จัดตั้งขึ้นโดยนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนา 7 จังหวัดภาคเหนือตอนบน ได้แก่ เชียงราย พะเยา น่าน แพร่ ลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน ได้ร่วมตัวกันผ่านระบบออนไลน์ที่สามารถติดต่อกันได้ในปัจจุบัน โดยมีนางจารุวรรณ เหมืองจา ในนามปากกาด้านกวีว่า “นางฟ้า ซาลี” เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลสวางค์บุรี จังหวัดเชียงใหม่ กับ มานพ ปิยะวงศ์ ในนามปากกาด้านกวีว่า “มเหศักดิ์ สิงขร” นักปราชญ์คำวล้านนาเชียงใหม่ เป็นผู้เริ่มต้น มีพระครูสุภาภรณ์ธรรมโชติ เจ้าอาวาสวัดดอนชัยท่าแร่ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นที่ปรึกษา ได้รวบรวมนักกวีคนรักคำวของคำวล้านนาโดยรับสมัครสมาชิกผ่านสื่อโซเชียลออนไลน์ ได้แก่ เฟซบุ๊กนางฟ้า ซาลี เฟซบุ๊กกวีศรีล้านนา เฟซบุ๊กฮิตฮอยป่าเก่าเฮาคนเมือง เฟซบุ๊กสี่ประสานตำนานคำวขอ เฟซบุ๊กคำวอำเภอล้านนา ฯลฯ มีนักกวีใน 7 จังหวัดดังกล่าวข้างต้นได้สมัครเป็นสมาชิกมีทั้งพระภิกษุสามเณร ญาติโยมคนรักคำวทั้งชายและหญิง จำนวน 74 รูป/คน โดยเฉลี่ยจังหวัดละ 10 รูป/คน เมื่อมีสมาชิกก็ได้จัดประชุมสมาชิกทั้งหมดเพื่อปรึกษาหารือในการร่วมกลุ่มคนรักคำว หรือคนชอบคำว เครือข่ายสมาพันธ์กวีวรรณกรรมคำวล้านนา ภาคเหนือ มีจารุวรรณ เหมืองจา (นางฟ้าซาลี) เป็นประธานเครือข่ายฯ และคัดเลือกตัวแทนแต่ละจังหวัดเข้าร่วมเป็นกรรมการบริหารเครือข่าย

2. เครือข่ายโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย เป็นเครือข่ายที่เชื่อมสัมพันธ์ด้วยดีกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

เมื่อมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มีกิจกรรมที่ส่งบุคลากรเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพบุคลากรร่วมกัน ซึ่งมีพระครูพิธานพิพัฒนคุณ เป็นผู้ประสานงานเครือข่ายโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย ได้รวบรวมครูสอนภาษาล้านนาของกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย มาเป็นเครือข่ายของนักกีฬาวรรณกรรมคำล้านนา เพื่อร่วมกันอนุรักษ์ สืบสาน และฟื้นฟู วรรณกรรมคำล้านนาให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของล้านนาต่อไป โดยจะได้นำไปฝึกสอนนักเรียนในกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงรายต่อไป เครือข่ายโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ ได้ทำข้อตกลงความร่วมมือทางวิชาการร่วมกันกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเหนือตอนบน ประกอบด้วย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย วิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ วิทยาเขตพะเยา และมีมหาวิทยาลัยอีก 2 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เขตพื้นที่เชียงราย เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2556 เรียกว่า ข้อตกลงความร่วมมือทางวิชาการ ดังนั้น กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย จึงเป็นเครือข่ายอีกเครือข่ายหนึ่งที่พร้อมจะร่วมอนุรักษ์ สืบสาน และฟื้นฟูมรดกวัฒนธรรมคำล้านนา

3. เครือข่ายชมรมผญาวรรณกรรมล้านนาเจียงฮาย เป็นเครือข่ายเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนการฟื้นฟูอนุรักษ์มรดกล้านนา วรรณกรรมคำล้านนาเชียงรายอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน “ชมรมผญาวรรณกรรมล้านนาเจียงฮาย” และสรรหาคณะกรรมการบริหารชมรมฯ ขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อให้เกิดการดำเนินการที่เป็นรูปธรรมชัดเจน และขับเคลื่อนไปอย่างมีประสิทธิภาพ

4. เครือข่ายออนไลน์อินเทอร์เน็ต ทีมงานวิจัยได้ดำเนินการรวบรวมเครือข่ายกีฬาวรรณกรรมคำล้านนาที่ออนไลน์ในอินเทอร์เน็ต โดยเป็นสมาชิกชมรมเครือข่ายเหล่านั้น และนำผลงานของนักวิจัยขึ้นไปออนไลน์ในกลุ่มเครือข่ายออนไลน์ในอินเทอร์เน็ตด้วย ได้แก่ เครือข่ายที่ออนไลน์ผ่านเฟซบุ๊กต่าง เช่น คำว่าอำก่าบะเก่า ชมรมคำอำก่าเครือ ชมรมคนฮักภาษาก่าเมือง ห้องคำกวี่ศรีล้านนา กวีวรรณศิลป์ถิ่นล้านนา สมาพันธ์กวีวรรณกรรมล้านนา ชมรมคนฮักคำ เป็นต้น

ในกลุ่มเครือข่ายออนไลน์ในอินเทอร์เน็ต เป็นกลุ่มเครือข่ายที่รวมคนชอบ คนรักในการแต่งหรือประพันธ์นิทานลักษณะวรรณกรรมคำ (คร่าว) ล้านนา (คำหรือคร่าวคือคำเดียวกัน กล่าวคือ ภาษาล้านนาจะเขียนเป็น “” เมื่อมาเทียบปริวรรตกับอักษรไทยกลางจะเป็น “คร่าว” ดังนั้น คำประพันธ์บางเรื่องอาจจะเป็นคำ บางเรื่องอาจจะเป็นคร่าว ตามที่ผู้ประพันธ์ได้เขียนขึ้นมา) แต่บางคนก็แต่งไม่เป็นแต่ชอบในการที่จะอนุรักษ์ส่งเสริม จึงมักจะไปคัดลอกเอาของคนอื่นมาลงออนไลน์ในเฟซบุ๊กออนไลน์ด้วย บางทีก็ไปคัดลอกเอาของปราชญ์ท้องถิ่นที่เขาได้เผยแพร่ในเอกสารต่างๆ มาเผยแพร่ซ้ำอีกด้วย ทั้งนี้เป็นสมาชิกเครือข่ายของนักกีฬาวรรณกรรมคำล้านนาเช่นกัน ซึ่งเครือข่ายออนไลน์ในอินเทอร์เน็ตดังกล่าว

5.1.3 สรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อสร้างนักกีฬาวรรณกรรมคำล้านนารุ่นใหม่ อันจะนำไปสู่การฟื้นฟูอนุรักษ์ และสืบสานให้เป็นมรดกวรรณกรรมที่ยั่งยืน

จากการดำเนินการในเชิงปฏิบัติการ โดยทีมงานผู้วิจัยได้ประสานกับเครือข่ายชมรมวรรณกรรมคำล้านนาจัดกิจกรรมในการสร้างนักกีฬาวรรณกรรมคำล้านนารุ่นใหม่ 3 กิจกรรม ประกอบด้วย การอบรมฝึกทักษะการแต่งวรรณกรรมคำล้านนา การประกวดแข่งขันการแต่ง

วรรณกรรมคำล้านนา และกิจกรรมแข่งขันการเล่าคำว (อ่านคำวใส่ทำนอง) ล้านนาขึ้น พอสรุปได้ดังนี้

1. การอบรมทักษะการแต่งวรรณกรรมคำล้านนา ทีมงานวิจัยจัดทำคู่มือการแต่งวรรณกรรมคำล้านนาขึ้น 1 ชุดเพื่อใช้เป็นเอกสารประกอบการอบรมเชิงปฏิบัติการการแต่งวรรณกรรมคำล้านนา โดยจัดอบรมเชิงปฏิบัติการที่โรงเรียนเวียงชัยพิทยา ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย จำนวน 1 ครั้ง คือ เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2561 มีผู้เข้ารับการอบรม 25 รูป/คน จากสมาชิกเครือข่ายชมรมผญาวรรณกรรมคำล้านนา สมาชิกเครือข่ายโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย และบุคคลทั่วไป ผลการอบรมพัฒนาฝึกทักษะการเขียนหรือประพันธ์วรรณกรรมคำล้านนา มีผู้เข้าร่วมจำนวน 40 คน ประกอบด้วย ครูสอนภาษาล้านนา โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย จำนวน 15 รูป/คน และนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ จำนวน 15 รูป ผู้สนใจทั่วไป 10 รูป/คน รวมผู้รับการอบรมทั้งสิ้น 40 รูป/คน ผู้อบรมทั้งหมดมีความรู้ ความเข้าใจในหลักการประพันธ์ฉันทลักษณ์วรรณกรรมคำวอยู่แล้วบ้าง จึงเป็นการพัฒนาทักษะการประพันธ์คำวใน 2 ประเภท คือ ประเภทคำวก้อม (คำวสั้น) ตั้งแต่ 1 บท ถึง 4 บท และประเภทคำวยาว มีความยาวตั้งแต่ 5 บทขึ้นไป

ผลการอบรมพัฒนาฝึกทักษะการเขียนคำวหรือประพันธ์วรรณกรรมคำล้านนาในครั้งนี้พบว่า มีการประพันธ์คำวยาวได้ เป็นส่วนน้อย เนื่องจากยังมีความรู้ในเรื่องต่างๆ ยังลึกซึ้งพอจึงนำมาเขียนเป็นเรื่องราวยาว ๆ ไม่ได้ แต่ส่วนใหญ่แต่งคำวประเภทคำวก้อม (คำวสั้น) ได้ โดยจะเป็นลักษณะของการนำภาพถายมาบรรยายเป็นเรื่อง ๆ หรือ รายการ ๆ ไป ตามความถนัด

จึงสรุปได้ว่า การอบรมฝึกทักษะการประพันธ์วรรณกรรมคำล้านนาตามกิจกรรมนั้น ทำให้ได้สร้างนักกวีรุ่นใหม่ร่วมสมัยอันเป็นการร่วมอนุรักษ์ ส่งเสริมมรดกวรรณกรรมล้านนาได้ทุกอำเภอ ตามเป้าหมายการวิจัยที่กำหนดไว้

2. การประกวดแข่งขันการแต่งวรรณกรรมคำล้านนา ทีมงานวิจัยใช้กระบวนการเชิงรุกเข้าไปปฏิบัติการให้ต่อเนื่องจากการกิจกรรมการอบรมฝึกทักษะการแต่งหรือประพันธ์วรรณกรรมคำล้านนา โดยประสานกับเครือข่ายโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย เพื่อจัดการแข่งขันทักษะวิชาการส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาล้านนา ปีการศึกษา 2561 ของกลุ่มโรงเรียนฯ ซึ่งทีมงานวิจัยสนับสนุนงบประมาณและวิชาการ เน้นการอนุรักษ์สืบทอดและส่งเสริมมรดกล้านนาทั้งที่เป็นอักษรล้านนา วรรณกรรมคำล้านนา จึงได้จัดกิจกรรมที่ 2 และกิจกรรมที่ 3 ไปพร้อมกัน กล่าวคือ กิจกรรมการประกวดแข่งขันการแต่งวรรณกรรมคำล้านนา และกิจกรรมการแข่งขันการเล่าคำว (อ่านคำวใส่ทำนอง) ขึ้นในวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2562 ณ โรงเรียนเวียงชัยพิทยา อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย มีนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ โดยแบ่งเป็น 2 ระดับ ได้แก่ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

การดำเนินการประกวดแข่งขันแต่งวรรณกรรมคำล้านนา มีคนเข้าร่วมทั้งสิ้น 12 รูป แยกเป็นระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เข้าร่วมกิจกรรมประกวดการแต่งคำว 4 รูป เรื่องที่กำหนดให้แต่งคือ เรื่องของศีล ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เข้าร่วมกิจกรรมประกวดการแต่งคำว 8 รูป เรื่องที่กำหนดให้แต่งคือ เรื่องเชียงรายเมืองแห่งศิลปะ ได้นักกวีวรรณกรรมคำล้านนารุ่นใหม่จากการจัด

ประกวดจำนวน 12 รูป (ไม่รวมนักกีฬาวรรณกรรมคำล้านนาที่เป็นสมาชิกของชมรมเครือข่ายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ)

3. กิจกรรมแข่งขันการเล่าคำว (อ่านคำวใส่ทำนอง) ล้านนา ผลการดำเนินการในเชิงปฏิบัติการโดยจัดร่วมกับกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงรายในวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2562 พร้อม ๆ กับการจัดประกวดแข่งขันการแต่งคำวสด และการอ่าน เขียนภาษาล้านนา เป็นกิจกรรมที่จัดให้นักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงรายมาร่วมกิจกรรม จากกิจกรรมดังกล่าวมีนักเรียนเข้าร่วมแข่งขันการเล่าคำว หรือ อ่านคำวใส่ทำนองจำนวน 15 รูป เป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 7 รูป นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย 8 รูป และจัดแข่งขันเป็น 2 ระดับ ทำให้ได้นักกีฬาวรรณกรรมประเภทอ่านหรือเล่าคำวล้านนา รวมสมัยอีก 15 รูป (ไม่รวมนักกีฬาวรรณกรรมคำล้านนาที่เป็นสมาชิกของชมรมเครือข่ายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ)

5.1.4 สรุปองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

สรุปองค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการวิจัย คือ แนวคิดสร้างความเป็นล้านนาภายใต้อุดมการณ์ล้านนานิยมโดยใช้วัฒนธรรม วรรณกรรมคำล้านนาเป็นเครื่องมือในการสร้างความเป็นล้านนา โดยนำภาษาถิ่น วรรณกรรม ขนบธรรมเนียม อาหาร เครื่องแต่งกาย ที่อยู่อาศัย การขับขาน และทัศนศิลป์ มาประพันธ์นำเสนอต่อสาธารณชนและเผยแพร่ในโลกโซเชียล ออนไลน์อย่างกว้างขวาง ทั้งนักกีฬาวรรณกรรมคำล้านนาพร้อมสมัย และเครือข่ายกีฬาวรรณกรรมคำล้านนาทุกกลุ่ม จึงกล่าวได้ว่า กีฬาวรรณกรรมคำล้านนาได้นิยามความเป็นล้านนาผ่านภาษา วรรณกรรม ขนบธรรมเนียม อาหาร ธรรมชาติ และทัศนศิลป์ ที่พยายาม สะท้อนให้เห็นว่าวัฒนธรรมล้านนานั้นมีคุณค่าทัดเทียมกับวัฒนธรรมของภาคอื่นๆ การเสนอภาพของล้านนาว่าเป็นดินแดนแห่งภูมิปัญญาแขนงต่าง ๆ นอกจากจะสร้างบรรยากาศความเป็นล้านนาผ่านตัวบทประพันธ์วรรณกรรมคำล้านนาแล้ว อีกด้านหนึ่งเป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมล้านนาแก่ผู้อ่าน เป้าหมายที่สำคัญ คือ ให้ผู้อ่านตระหนักถึงความเป็นอารยะทางวัฒนธรรมของล้านนา ภายใต้อุดมการณ์ล้านนานิยมนั่นเอง

5.2 อภิปรายผล

ในการศึกษาวิจัยเรื่องการฟื้นฟูอนุรักษ์มรดกล้านนา : วรรณกรรมคำล้านนา ทำให้ทีมงานผู้วิจัยได้มีข้อสังเกตอยู่ 2 ประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายผล ได้แก่ ประเด็นการใช้อักษรปริวรรตภาษา และการแนวคิดในการประพันธ์ผลงานวรรณกรรมคำว ของแต่ละบุคคล

ประเด็นแรก การใช้ถ้อยคำปริวรรตภาษา ประเด็นนี้สามารถแยกได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มอนุรักษ์นิยมภาษาล้านนา และกลุ่มปริวรรตภาษาล้านนากับภาษาไทยกลาง ซึ่งพออภิปรายผลได้ดังนี้

1. กลุ่มอนุรักษ์ภาษาดั้งเดิมของล้านนา กล่าวคือ ประพันธ์ตามสำเนียงเสียงของภาษาล้านนา ไม่ปริวรรตอักษรตามอักษรไทยกลาง ล้านนาออกเสียงอย่างไรก็เขียนตามเสียงนั้น เช่น ไปโต้งนา ปีบป่าไหญ่น้อย ที่ฮ่องน้ำหน้อย ที่ฮิมไฮ่หลวง...” หมายถึง ไปทุ่งนา พบฝูงปลาใหญ่น้อยลอยอยู่ในร่องน้ำลำเหมืองที่ติดกับนาผืนใหญ่ กลุ่มนี้ส่วนมากจะเป็นนักกีฬาวรรณกรรมคำวรุ่นเก่า ๆ หรือกลุ่มที่อ่านเขียนอักษรล้านนา หรือตัวเมืองได้ โดยกลุ่มนี้ทุกคนให้ความเห็นว่า เป็นการอนุรักษ์ภาษาคำเมือง

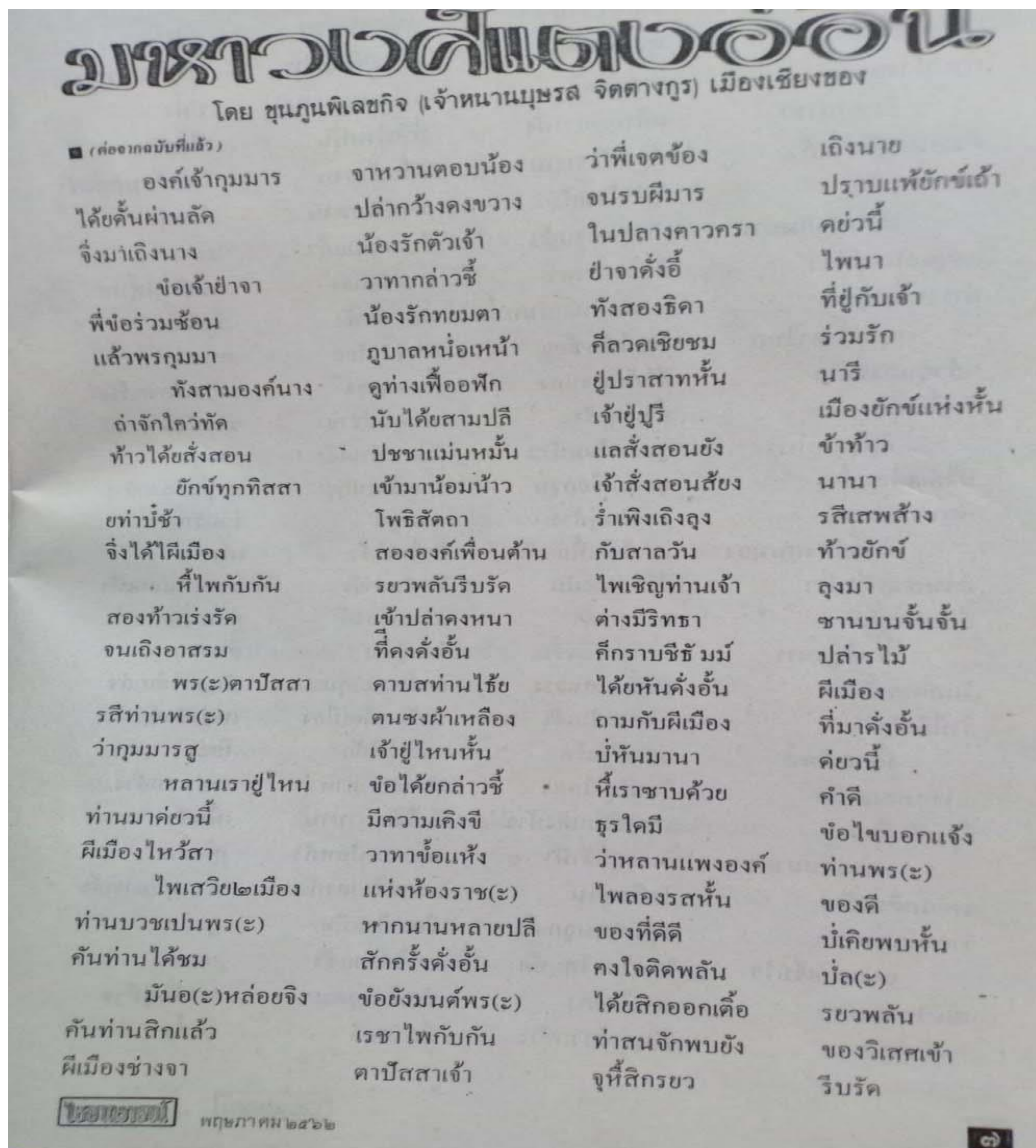
ล้านนาไปด้วย ถ้าหากเอาไปเขียนแบบปริวรรตกับอักษรไทยกลาง ความหมายบางตัวจะเปลี่ยนไป เช่น **ໄກ່ດູ່ຊີ່ຊື່ ຊື່ດູ່ເຊົາໜູ່ ດູ່ບຸ່ງຂັບ ດູ່ຈຸ່ຈຸ່ຈຸ່ຈຸ່** สำเนียงภาษาล้านนา จะอ่านว่า “ไปโปงโต้งน้อย ผ่องออยเข้าหนอ กัวบั้งขบคอ งวงเข้าต่ายจ้อย” แต่ถ้าเขียนเทียบปริวรรตภาษาไทยกลาง จะได้ดังนี้ “ไปพงโห่งน้อย ผ่องออยเข้าหนอ กัวบั้งขบคอ งวงเข้าต่ายจ้อย” จะเห็นได้ว่า อ่านแล้วไม่ได้ใจความสมบูรณ์ คำแรกของประโยค คือ **ໄກ່** สำเนียงล้านนาอ่านว่า “ไป” เมื่อเทียบกับอักษรไทยภาคกลางจะได้ “ไพ” ความหมายก็จะเปลี่ยนไป หรือ คำที่สอง **ດູ່** ภาษาล้านนาอ่านว่า “ปง” หมายถึง สถานที่ที่มีน้ำแช่อยู่ตลอดปี แต่ถ้าเทียบปริวรรตกับอักษรไทยกลาง อ่านว่า “พง” หมายถึง ป่า ความหมายต่างกันอย่างมาก ดังนั้น กลุ่มนี้จะประพันธ์ผลงานออกมาโดยใช้เสียงของภาษาล้านนาเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับ พระครูสถาพรธรรมประโชติ (สัมภาษณ์, 2562) ประธานที่ปรึกษาชมรมผู้ว่าวรรณกรรมล้านนาเจียงฮาย ซึ่งได้กล่าวว่า ต้องอนุรักษ์นิยมในภาษาล้านนา เวลาเขียนต้องเขียนตามสำเนียงล้านนาจะทำให้เกิดการอนุรักษ์ที่ชัดเจน เช่น คำว่า “เห็น” หมายถึงการมอง เราต้องเขียนว่า “หั้น” คำว่าหั้น มีไช่หั้นหลังกลับ หั้นหน้ากลับ “หั้น” ในความหมายของล้านนาคือ การมองเห็น เช่น ผลงานวรรณกรรมคำวของพระครูสถาพรธรรมประโชติเรื่อง โห่งดลาบ ดังนี้

กินลาบต้องฮู้	มีครูบอกสอน	คาบงายคาบตอน	แน่นอนเนอเจ้า
หั้นลาบแดงแดง	หื้อแต่งกำเข้า	บิบบันจันเอา	เหม็บเม้
แล้วเอาลาบควาย	ใส่ลงมาแพ้	เขาหันหน้าแบ้	ก๊ึคน
โหม่งเข้าแปงไว้	บ่ต้องไปสน	แล้วก่เวียนวน	เปลี่ยนแบบกำเข้า
เข้าหั้นน้อยเดียว	มันเสียวเนอเจ้า	บ่ใจว่าเมา	แล้วยะ
เรียกรถต่างเฟื่อง	จำหื้อดินะ	มันจะกินได้	ล่ำล่ำ
สองตำรานี้	หื้อได้จดจำ	ฮ้าวมอกสามกำ	ลาบย่ำหมดถั่ว
อั้งหลังควายนอน	เป็นสอนไว้ด้วย	กินลาบต้องววย	แบบนี้
แต่ต้องหระวัง	เขาจ้างลูกจี้	ว่าต้องเอาหั้น	ลูกกุก
หั้นดาวเต็มฟ้า	เป็นว่าเฮาหุย	ตีบเจอมุย	หึงบหะปี้บ้าน

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นว่าพระครูสถาพรธรรมประโชติจะเขียนเป็นภาษาล้านนาล้วนๆ เช่น คำว่า “รู้” ก็เขียนว่า “ฮู้” อาหารเช้า อาหารกลางวัน ก็จะเขียนว่า “คาบงายคาบตอน” จากเรื่องนี้ เป็นการกล่าวถึงการรับประทานอาหารกับลาบควาย ใช้ข้าวเหนียวหนึ่งจิมสองครั้งหมดถั่วเลย การจิมครั้งแรกจิมจนเต็มคำข้าว อาหารหมดไปครึ่งถ้วย เรียกรถจิมแบบนี้ “รถต่างเฟื่อง” (รถบรรทุกพวงจนเต็มลารถ) ส่วนการจิมครั้งสอง เป็นการทำคำข้าวให้เป็นหลุมตรงกลางคำข้าวแล้วตัวที่เดียวลาบหมดถั่วเลย เรียกรถจิมแบบนี้ว่า “อั้งหลังควายนอน” ลักษณะการกระทำสองชนิดนี้ภาคเหนือเรียกว่า “โห่งดลาบ”

2. กลุ่มปริวรรตภาษาล้านนาเทียบภาษาไทยกลาง กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีความคิดเห็นว่า คนปัจจุบันใช้อักษรไทยภาคกลางเป็นภาษากลางที่ใช้กันทั่วไป ดังนั้น ต้องให้คนปัจจุบันนำไปเทียบกับภาษาไทยกลางได้ และเมื่อนำไปเขียนเป็นอักษรล้านนาจะได้พยัญชนะเดิม จึงนิยมเขียนวรรณกรรมด้วยการปริวรรตอักษร ซึ่งสอดคล้องกับชรินทร์ แจ่มจิตต์ (สัมภาษณ์, 2562) กล่าวว่า ต้องให้คนที่

สนใจในเรื่องอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาล้านนากลับไปเขียนเป็นภาษาล้านนาได้โดยมีความหมายไม่เปลี่ยนแปลง แต่ต้องให้วิธีการอ่านที่ถูกต้องแก่เขาก่อน ได้แก่ ถ้าเป็นอักษร พ ให้อ่านออกเสียง ป เช่น เพื่อนพ้อง ต้องอ่านว่า เปื่อนป่อง ฯลฯ ถ้าเป็นอักษร ป ต้องอ่านออกเสียงเป็น ป เช่น เป็นเพื่อน อ่านว่า เป็นเป็น ฯลฯ ถ้าเป็น ท ต้องออกเสียงเป็น ต เช่น ทุกข์ยากแท้ ต้องอ่านว่า ตู้กข์ยากแต่ ฯลฯ นั่นคือต้องรู้จักการออกเสียงของภาษาล้านนาให้เข้าใจแล้วก็จะอ่านสำเนียงภาษาล้านนาได้ ดังหนังสือไชยনারายณ์ ที่ท่านเป็นเจ้าของและบรรณาธิการ และได้ปริวรรตภาษาล้านนาเป็นไทยกลางท่านจะใช้การเขียนแบบปริวรรต เช่น การปริวรรตคำเรื่อง “มหาวงศ์แดงอ่อน” ในเล่มดังภาพที่ 5.1

ภาพที่ 5.1

ภาษาล้านนาปริวรรตเป็นภาษาไทยกลาง โดย ชรินทร์ แจ่มจิตต์ ปริวรรต,
หนังสือพิมพ์ไชยনারายณ์ ฉบับเดือนพฤษภาคม 2562

2. ประเด็นที่สอง แนวคิดในการประพันธ์ผลงานวรรณกรรมคำว เป็นที่สังเกตว่า นักกวีวรรณกรรมคำวร่วมสมัยจะใช้เหตุการณ์ปัจจุบันมาประพันธ์ผลงานเป็นส่วนใหญ่ และจะใช้ภาพ หรือเหตุการณ์ที่ประสบมาประกอบการบรรยายเพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจน มีส่วนน้อยที่นำด้านศิลปะวัฒนธรรมล้านนามาประพันธ์ ประเด็นนี้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า อาจจะเป็นเพราะมีความรู้ความเข้าใจด้านศิลปะและวัฒนธรรมล้านนาดั้งเดิมน้อยก็เป็นได้ เช่น บทประพันธ์ของจันทนา ซาโตะ ประพันธ์วรรณกรรมคำวอาจารย์คุณวิไล เพื่อนักกวีวรรณกรรมคำวที่ต้องเสียชีวิตไปมาบรรยายความรู้สึกตนเองต่อการจากไปของคุณวิไล ดังนี้

อาลัยยั้งนัก	จักหาตีไหน	ปี่สาววิไล	คนเดิมของหล้า
มาละกันไป	สู่โลกพายหน้า	บ่คืนปีกมา	หาน้อง
เกยถ้องค่าวกัน	ม่วนจันกันซ้อง	เดียดเดอะในห้อง	ฮืดฮอย
บ่มีเหยแล้ว	กำนี้ตักฮอย	เหลือไว้กำฮอย	ปางหลังเต้าอัน
น้ำย่อยออกตา	เกินจะแก้กัน	บ่ลืมนวัน	ก่อนนี้
จักอยู่ในใจ	ฮับฮับอกจี้	กู้คนว่าฮี้	ห้องเฮา
หากได้ล่วงล้ำ	ยกโต้ต๋นองเขา	ขอส่งปี่เฮา	สู่สุดใจเจ้า
ปะกันใหม่เจ้า	ขอหื้อดวงวิญญาณปี่วิไล	ไปสู่สวรรค์จันฟ้าเนื้อเจ้า	

ซึ่งแตกต่างจากนักกวีวรรณกรรมคำวรุ่นเก่า นักกวีวรรณกรรมคำวรุ่นเก๋านิยมประพันธ์ในลักษณะการนำศิลปะและวัฒนธรรมมาประพันธ์เปรียบเทียบ เน้นการอนุรักษ์นิยมทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน เช่น ผลงานของช่างหล้า เพลินใจ ดังนี้

สระระ สระรง สงฆ์น้ำพุทะ	ฮืดเก่าบ่ละ	นำมาสืบสาน
แต่งแต่้มนาน้อม พร้อมนำลูกหลาน	สืบบุญกินตาน	ดำหัวคนเฒ่า
ปีใหม่สงกรานต์ บุญตานหน่อเหน้า	พร้อมลูกหลานเฮา	หน่อเนื้อ
ขอจุ่มเจยบาน หุ่มกันเอื้อเพื่อ	จุ่มเนื้อใจเจ้า	จู้คน
หื้อมีเงินนัก ไหลดั่งท่าฝน	หื้อมีความทน	ดั่งอาทิตย์กล้า
หื้อมีกายา สดสีเป้งจำ	ดั่งผาทะนา	พีน้อง
กำปอนไต่ดี หื้อมีสอดก้อง	คว่หย่องห่มได้	กายา
เคราะห์ปีลวงปิ่น เคราะห์เดือนนั้นหนา	เคราะห์วันแหมภา	อย่ามาเข้าใกล้
หื้ออยู่สุขซี ดีมาใจใจ	ผลบุญปาไป	ส่งย็น
เคราะห์ตีนเคราะห์มือ หื้อไกลหนีปิ่น	เกทภัยขอปิ่น	เนอนาย
สะเนียดจันไร ห่างหายไป	มือนี้ยามนี้	ແหล່ນາຍເສຍ

ภาพที่ 5.2

ภาพประกอบการแต่งค่าวของช่างหล้า เพลินใจ

ภาพ : ช่างหล้า เพลินใจ

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มุ่งอนุรักษ์ ฟื้นฟู และส่งเสริมมรดกวัฒนธรรมล้านนาด้านวรรณกรรมคาวให้เป็นเอกลักษณ์ของภาคเหนือล้านนา ดังนั้น ในเชิงนโยบายควรจะนำผลการวิจัยนี้ไปเป็นนโยบายในการส่งเสริมสนับสนุนส่งเสริมมรดกวัฒนธรรมของแต่ละภาคให้เป็นเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของทุกภาคในประเทศ ให้มีวัฒนธรรมที่หลากหลาย เป็นแหล่งท่องเที่ยวซึ่งเป็นรายได้ของประเทศโดยรวม

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1) ควรนำผลการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ไปให้สถานศึกษาต่าง ๆ ในภาคเหนือล้านนาไปฝึกฝนนักเรียนให้รู้จักอนุรักษ์นิมล้านนา

2) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ควรใช้ผลการวิจัยนี้ไปบูรณาการการสอนเรียนการสอนสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม

5.4.3 ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาเรื่อง “มุมมองและแนวคิดขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์ฟื้นฟู และสืบสานวรรณกรรมคาวในยุคปัจจุบัน”

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

1.1 หนังสือ

- ณัฐพงษ์ ปัญจบุรี. การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมคำวอเรื่องเศรษฐีหัวเวียง. 2557.
- ถาวร อะทะวงษา. นำคำคำวอสาคร พรหมไชยา. พิมพ์ครั้งที่ 4. เชียงราย :สถานีวิทย์ อ.ส.ม.ท. เชียงราย. 2547.
- ไ้ทะ ชุมมมงคล และอ้วน ชันทวงศ์. **คร่าวหงส์หิน**. โรงเรียนพญาลอวิทยาคม อำเภอจุน จังหวัดพะเยา. ม.ป.ป.
- ประคอง นิมมานเหมินท์ และทรงศักดิ์ ปรารงค์วัฒนากุล. **ลานนาไทยคดี**. เชียงใหม่: ศูนย์หนังสือเชียงใหม่. 2521.
- พระโพธิ์รังษี. **จามเทวีวงศ์**. เชียงใหม่. ม.ป.ป. 2554.
- ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร. **กวีเอกล้านนา : พระยาพรหมโวหาร**. เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ม.ป.ป..
- มณี พยอมยงค์. **ประวัติและวรรณคดีลานนาไทย**. กรุงเทพฯ: อังการการค้าคุรุสภา. 2525.
- เรื่องเล่าล้านนา**. กรุงเทพฯ: บ้านหนังสือ 19.2548.
- วันชนะ จิตอารีย์. **การวิเคราะห์เพลงขอพินบ้านภาคเหนือ**. 2554.
- สีหมื่น เมืองยอง.**ประวัติพระยาพรหมโวหาร**. หอศิลป์มรดกกวีล้านนาข้างวัดพวกเปี้ย ถนนทิพย์เนตร ต.หายยา อ.เมือง จ.เชียงใหม่. ม.ป.ป..
- สันติสุข กฤดากร. การศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน อำเภอหลังสวน **จังหวัดชุมพร**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2541. หน้า 14.
- อุดม รุ่งเรืองศรี.**คร่าวสี่บทฉบับนำสอบทาน และคำจ่มพระยาพรหมโวหาร สอบทาน ปรีวรรต และจัดทำคำแปล :อุดม รุ่งเรืองศรี**. เชียงใหม่:สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ม.ป.ป.
- _____.**โวหารล้านนา**. เชียงใหม่: โรงพิมพ์มิ่งเมือง. 2549.
- _____.**วรรณกรรมล้านนา**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2546.
- _____.**วรรณกรรมล้านนา**. โครงการตำรามหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2528.
- #### 1.2 รายงานการวิจัย
- พระครูวิมลศิลปกิจ (เรื่องฤทธิ์ แก้วเปียง). **วิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรม ล้านนาคำวอสี่บทของพระยาพรหมโวหาร**. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2558.

ตุลาภรณ์ แสนปรน. รายงานการวิจัยการปริวรรตเอกสารโบราณล้านนาเพื่อการศึกษาเรียนรู้.

รายวิชาการวรรณกรรมไทยท้องถิ่น. รายงานการวิจัย. คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์, เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2553.

ศิวาพร วัฒนรัตน์. วรรณกรรมนิทานคำโคลงของล้านนา : ลักษณะเด่น ภูมิปัญญาและคุณค่า,
รายงานวิจัยโครงการวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). 2553.

1.3 รายงานการประชุมทางวิชาการ

สิงหะวรรณสัย. ปริทัศน์วรรณคดีล้านนาไทย. เชียงใหม่ : โครงการตำราคณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2523.

1.4 สัมภาษณ์

ชรินทร์ แจ่มจิตต์. สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2562.

พระครูสถาพรธรรมประโชติ. สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2562.

1.7 สื่ออิเล็กทรอนิกส์

<https://www.facebook.com/groups/1836884153189655/>

https://www.facebook.com/profile.php?id=100001057602985&fref=search&__tn__=%2Cd%2CP-R&eid=ARBPMgrBddT7TosLo4rlw01e4Qg4UAM8rKRr96rh9tJBmw7cMLOlPLlpn5gzJN3tHjcVf1KMjCKFL9KP

<https://www.facebook.com/groups/147895165850311/>

<https://www.facebook.com/groups/2256235321368025/>

<https://www.facebook.com/lannacontent/>

<https://www.facebook.com/BaWnxyhumKhaw/>

ภาคผนวก ก

บทความวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การฟื้นฟูอนุรักษ์มรดกล้านนา : วรรณกรรมค่าวล้านนา”
สนับสนุนโครงการวิจัย โดย แผนงานเสริมสร้างศักยภาพและพัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่
ตามทิศทางการยุทธศาสตร์การวิจัยและนวัตกรรม: ประเภทนักวิจัยรุ่นใหม่ (แม่ไก่-ลูกไก่)
ประจำปี 2562

บทความวิจัย

เรื่อง การฟื้นฟูอนุรักษ์มรดกล้านนา : วรรณกรรมคำวล้านนา

พระครูวิมลศิลปกิจ,ผศ.ดร.*

กำพล สุกันโท*

ดร.ฤทธิชัย แกมนาค**

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารวบรวมผลงานวรรณกรรมของนักวีรกรรมคำวล้านนาร่วมสมัยของจังหวัดเชียงราย สร้างเครือข่ายชมรมนักวีรกรรมคำวล้านนาจังหวัดเชียงราย และสร้างนักวีรกรรมคำวล้านนารุ่นใหม่ อันจะนำไปสู่การฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบสานให้เป็นมรดกวรรณกรรมที่ยั่งยืน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม และแบบบันทึกการประชุมกลุ่มย่อย ผลการศึกษาวิจัยพบว่า

ผลงานวรรณกรรมของนักวีรกรรมคำวล้านนาร่วมสมัยของจังหวัดเชียงราย ในภาพรวม นักวีรกรรมคำวล้านนาในจังหวัดเชียงรายมีครบทุกอำเภอ ซึ่งแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มที่ประพันธ์ได้ถูกต้องตามฉันทลักษณ์และเขียนเป็นคำยาวได้ (2) กลุ่มที่แต่งตามฉันทลักษณ์ได้ในประเภทคำสั้น และนิยมการอ่านคำ (3) กลุ่มที่ไม่สามารถแต่งคำได้ แต่นิยมชมชอบการอ่านการฟังคำวล้านนา พร้อมกันนั้นส่วนใหญ่มีผลงานวรรณกรรมคำวล้านนาที่เก็บไว้มี 2 ลักษณะ คือ ผลงานประพันธ์ของตนเอง และเก็บรวบรวมผลงานของบุคคลอื่นไว้เป็นหมวดหมู่ ได้สร้างเครือข่ายชมรมนักวีรกรรมคำวล้านนาจังหวัดเชียงราย 3 เครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายสมาพันธ์วีรกรรมล้านนา ภาคเหนือ เครือข่ายโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย และเครือข่ายชมรมวรรณกรรมล้านนาเจียงฮาย ส่วนการสร้างนักวีรกรรมคำวล้านนารุ่นใหม่ อันจะนำไปสู่การฟื้นฟูอนุรักษ์ และสืบสานให้เป็นมรดกวรรณกรรมที่ยั่งยืน ในภาพรวม เป็นนักวีรกรรมที่มีทั้งพระภิกษุสามเณร และประชาชน .

คำสำคัญ : การฟื้นฟู, การอนุรักษ์, วรรณกรรมคำ, คำวล้านนา, มรดกวรรณกรรมล้านนา,

ABSTRACT

The research is object to study together result of temporary literature of Lanna Kow poet of Chiang Rai province to build network Kow Lanna Poet and creat the new generation of Kow Lanna leading to recovery to be sustainable literature heritage, research tools are in-depth interview, participant observation and sub-group record, result of study fine that

In all images, the literature work of Chiang Rai peots have in all districts which divide to 3 group ;

1. groups that create correctly and witten in a long Kow
2. groups written in correct Kow and like to read Kow
3. groups are unable to write but like to read and listen.

Most of the work of Lanna Kow to be kept in 2 charaters which are on own charater and built 3 networks of Lanna Kow Peots; Northern Peot Association, Phrapariyat Dham network, Chiang Rai comman Education and Chiang Hai Literature Club. For creating new generation Poet leading to recovery conservatory and to inherit to be sustainable heritage all images are the poet who are monk, novices and people.

Keyword: Restoration, conservation, literature, lanna values, Lanna literary heritage,

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

งานเขียนประเภทต่าง ๆ อาทิ นิยาย นิยายอิงประวัติศาสตร์ นวนิยาย งานประพันธ์ นิทาน บทประพันธ์ นิยายปรัมปรา ตำนาน เรื่องเล่า พงศาวดาร เทพนิยาย เรื่องราวมหากาพย์ เทพปกรณัม ชาดก เรื่องแต่ง หนังสือ งานเขียน งานนิพนธ์ ซึ่งงานเขียนเหล่านี้ เรียกว่า “วรรณกรรม” วรรณกรรมเป็นคำรวมของงานเขียนประเภทต่างๆ นั้นเอง นอกจากนี้ยังมีรายละเอียดปลีกย่อยออกไปอีกนับไม่ถ้วน แต่ละชาติแต่ละภาษาจะมีลักษณะของวรรณกรรมที่แตกต่างกัน สิ่งเหล่านี้ได้ผ่านการเรียนรู้ของทุกคนมาแล้ว ไม่ว่าจะป็นรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง แต่ผลงานเขียนมีสาระและให้คุณค่าที่ไม่เหมือนกัน ความชอบในเนื้อหาของแต่ละลักษณะ เป็นดังรสชาติของอาหารที่แต่ละคนชอบรับประทาน งานวรรณกรรมจึงขึ้นอยู่กับความต้องการของแต่ละคนที่จะเลือกสรร⁵⁵

วรรณกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในประเทศไทย จะเป็นการเริ่มจากท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่นก่อน เช่น ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แล้วรวมกันเป็นวรรณกรรมระดับชาติ จึงกล่าวได้ว่า วรรณกรรมท้องถิ่นคือที่มาของวรรณกรรมระดับชาติ วรรณกรรมท้องถิ่น จึงหมายถึงผลผลิตทางภูมิปัญญาของผู้รู้พื้นบ้าน นักปราชญ์สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมในด้านบันเทิง สาระความรู้ คติสอนใจ มีทั้งวรรณกรรมมุขปาฐะ เช่น นิทานพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน ปริศนาคำทาย ถ่ายทอดผ่านรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง เมื่อมีการจดบันทึก จึงกลายเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์อักษร คือการนำมุขปาฐะมาจดบันทึก เช่น ตำนาน นิทาน คำสอนต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นบทในการ ขับอ่าน แสดง แพร่กระจายไปเรื่อย ๆ เรื่องก็ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม ภูมิศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีของแต่ละภูมิภาค จนเป็นมรดกทางวัฒนธรรม วรรณกรรมท้องถิ่นย่อมสัมพันธ์กับฉันทลักษณ์และชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมของท้องถิ่นนั้น ๆ และส่งอิทธิพลให้กับสังคมต่อไป

⁵⁵ พระครูวิมลศิลปกิจ, วิเคราะห์เนื้อหาและหลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมล้านนาคว่าวสี่บทของพระยาพรหมโวหาร, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา 2558), หน้า 1.

จึงกล่าวได้ว่าวรรณกรรมท้องถิ่นถือกำเนิดขึ้นมาเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของสังคม นั้น ๆ สร้างความรู้ ความเข้าใจต่อวิถีชีวิตของสังคมในแต่ละท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

วรรณกรรมคำว หรือเขียนภาษาล้านนาว่า “ໄວ້” (เทียบปริวรรตกับภาษาไทยกลางจะได้ “คร่าว”) นั้น เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นล้านนา ซึ่งล้านนามีความเจริญรุ่งเรืองในด้านวัฒนธรรมมาแต่โบราณ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทางด้านภาษาและวรรณกรรม ในด้านภาษานั้น ล้านนามีภาษาเขียนโดยใช้อักษรที่เรียกว่าตัวเมือง อักษรธรรมหรืออักษรไทยยวน ซึ่งล้านนาใช้ตัวอักษรนี้จารึกคัมภีร์ต่างๆ ทางพุทธศาสนาในใบลาน และได้แพร่หลายไปสู่เชียงใหม่ เชียงรุ่ง ยูนนานและล้านช้าง นอกจากนี้ยังมีอักษรฝักขาม ซึ่งพัฒนามาจากอักษรสุโขทัย และมีอักษรขอมเมืองหรืออักษรไทยนิเทศอีกด้วย อย่างไรก็ตาม ตัวอักษรที่นิยมใช้จารึกในวรรณกรรมมากที่สุดก็คือ “ตัวเมือง” หรือ “อักษรธรรม” หรือ “อักษรไทยยวน” นั่นเอง⁵⁶ เพราะให้ความบันเทิง กล่าวคือ การละเล่น การแสดงพื้นบ้านต่าง ๆ ย่อมสัมพันธ์กับวรรณกรรมท้องถิ่น โดยมุ่งให้ความบันเทิงใจ ศิลปิน พ่อเพลง แม่เพลง นักขับลำนำแม่จะต้นกลอนสดได้เองแต่ก็ต้องนำบางส่วนของวรรณกรรมท้องถิ่นมาใช้สอดแทรกในการแสดง เช่นการแสดงขอ เล่าคำว (คร่าว) เรื่องหงส์หิน น้อยใจยา มหาวงศ์แดงอ่อน เป็นต้น อธิบายความเป็นมาของชุมชนและเผ่าพันธุ์ กล่าวคือ อธิบายความเป็นมาของกลุ่มชน ความเป็นพวกเดียวกัน มีบรรพบุรุษร่วมกัน มีสัญลักษณ์ร่วมกัน เป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เช่น เรื่องความเป็นมาของลัวะจังกกราช สิงหนวัติ เรื่องตำนานจามเทวีวงศ์ อธิบายความเป็นมาของภาคเหนือ เป็นต้น พร้อมทั้งเป็นสื่อกลางระหว่างบ้านกับวัด วัดเป็นแหล่งความรู้และเป็นศูนย์กลางของชุมชนมาโบราณ ชาวไทยนิยมไปวัดเพื่อการเรียนรู้วรรณกรรมท้องถิ่น โดยการอ่าน ฟัง ชาวบ้านเชื่อว่าการได้ฟังธรรมนิยาย นิทานคติธรรม จะได้รับอานิสงส์สูง ดังเช่น นิทานเรื่องเต้าน้อยยองคำ จำปาสี่ต้น พระเจ้าสิบชาติ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตชาวบ้าน วรรณกรรมท้องถิ่นจะสอดแทรกบทบัญญัติสังคม หลักธรรม จริยธรรมจึงมีอิทธิพลต่อชีวิต เช่น ให้การศึกษา พระทำหน้าที่สอนหนังสือ ใช้วรรณกรรมท้องถิ่นเป็นแบบเรียน รักษาพฤติกรรมของหมู่คณะให้เป็นไปตามแบบแผนที่ได้ปฏิบัติมา สร้างความสามัคคีในชุมชนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ให้สำนึกผิดชอบชั่วดี เกรงกลัวต่อบาป ปลูกฝังจริยธรรม สะท้อนค่านิยมของสังคมในช่วงเวลานั้น ๆ ที่ร่วมสมัยกับการแต่งนิทาน ให้คุณค่าทางอารมณ์ สุข ทุกข์ เศร้า แก่ชาวบ้าน สร้างเอกลักษณ์ร่วมกันในสังคม มีอิทธิพลต่อศิลปกรรม วรรณกรรมท้องถิ่นมีอิทธิพลต่อศิลปกรรมและหัตถกรรมพื้นบ้าน โดยเฉพาะเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา จึงออกมาในรูปแบบของจิตรกรรมตามอุโบสถ วิหาร ซึ่งนิยมเขียนเรื่องชาดก วรรณกรรมพื้นบ้านที่นิยมทำให้เป็นชาดก พุทธประวัติ เช่น เรื่องหอยสังข์ (สังข์ทอง) จิตรกรรมฝาผนังที่วิหารลายคำ วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

ในอดีต ฉันทลักษณ์ประเภทคำวถูกนำมาใช้ในชีวิตประจำวันในรูปแบบมุขปาฐะ ได้แก่ “คำวก้อม” และ “คำคำวคำเครือ” ส่วน “คำวใช้ คำวรำ คำวธัมม์” มักปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร

⁵⁶ ศิวาพร วัฒนรัตน์, วรรณกรรมนิทานคำโคลงของล้านนา ลักษณะเด่น ภูมิปัญญาและคุณค่า, (เชียงใหม่ : ธนุขพรินต์, 2554) หน้า 1

ทั้งนี้เพราะผู้ที่แต่งคำเหล่านี้ได้ต้องเป็นผู้ที่อ่านออกเขียนได้ นอกเหนือจากความสามารถด้านโวหาร กวี อันเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้ขึ้นชอบการแต่งคำ

คำที่เป็นมุขปาฐะมาก่อนได้แก่ คำว้าก้อม คำคำว้าคำหรือคำอู้บ่าวอู้สาว คำว้าทั้งสอง ประเภทนี้ไม่ทราบต้นตอที่มาแน่ชัด ทราบแต่ว่าเป็นคำโบราณที่คนรุ่นเก่าๆ หรือผู้เฒ่าผู้แก่ว่าไว้ โดยเฉพาะ คำว้าก้อม มักกล่าวไว้เป็นทำนองภาษิตหรือสุภาษิต มุ่งให้ข้อคิดเตือนใจ เช่น

...วันเกิดหากอู้ (รู้) แน่แจ้งดีหลี วันตายบ่มีใผจักอู้ได้ ...

...จ้าวควายข้างม้า ตายแล้วเหลือหนัง ดูกเขายัง เอาใช้กำรได้

จ้าวลงสุดหม่มปุม (ตบไต) และไส้ ก็ยังกินล่า อิ่มท้อง...

นอกจากนี้ชาวล้านนาายังนำ “คำว้าก้อม” ที่มีเนื้อหาสั้นมาใส่ท่วงทำนองร้องซ้ำบัพไปมา ก็เรียกว่า “คำว้าว้อ” หากขับขานทำนองคร่ำครวญแสดงความรักของชายหนุ่มที่มีต่อหญิงสาว ก็จะมีเรียกว่า “จ้อย” จะเห็นได้ว่า “คำว้าก้อม” ของชาวล้านนาสามารถปรับเปลี่ยนบทบาทได้หลายลักษณะ อาจใช้เป็นภาษิตคำสอนก็ได้ ใช้ขับขานเป็นท่วงทำนองเพื่อความสนุกสนานก็ได้เช่นกัน “คำว้าก้อม” เหล่านี้ใช้การจดจำสืบทอดกันรุ่นต่อรุ่น ผนวกกับวัฒนธรรมการอู้บ่าวอู้สาวของชาวล้านนาในอดีต จึงทำให้ “คำว้าก้อม” ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาวล้านนาคาดารงอยู่ในอดีตกาล

ต่อมาเมื่อมีผู้เขียนอักษรได้ ก็ได้มีการบันทึกลงไว้ในบานบ้าง สมุดข่อยบ้าง หรือวัสดุอื่นๆ บ้าง จึงทำให้วรรณกรรมคำว้าลายลักษณะเป็นข้อมูลสำคัญทางประวัติศาสตร์ จากการสำรวจพบว่า วรรณกรรมคำว้าลายลักษณะที่เก่าสุดที่มีต้นฉบับเหลือถึงทุกวันนี้ คือ พม่ารบไทย แต่งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2322 ถัดมาเป็น คราวเชียงแสนแตก ไม่ปรากฏปีที่แต่ง แต่น่าจะหลังจากปี พ.ศ. 2346 ไม่นาน โดยพิจารณาจากเนื้อหาที่กล่าวถึงสงครามระหว่างไทยกับพม่า ซึ่งในครั้งนั้นทัพไทยกับล้านนาสามารถขับไล่พม่าออกไปจากภาคเหนือได้เป็นผลสำเร็จ ส่วนพลเมืองเชียงแสนก็ถูกกวาดต้อนไปอยู่ตามที่ต่างๆ

หลักฐานเกี่ยวกับคำว้าปรากฏชัดเจนอีกครั้งเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2370-2380 พระยาพรหมโวหารได้แต่งคำเล่าความรู้สึกลงถึงภรรยา ด้วยความไพเราะของบท ทำให้มีการคัดลอก และท่องจำกันมาจนกลายเป็นวรรณกรรมที่แพร่หลาย ปัจจุบันเรียกวรรณกรรมเรื่องนี้ว่า คำว้าสืบท หรือ คำว้านางชม หรือ คำว้านางศรีชม วรรณกรรมคำว้าลายลักษณะเรื่อง คำว้าขอหงส์ผาคำ เป็นเรื่องสำคัญที่เป็นจุดเปลี่ยนในวงวรรณกรรมล้านนา กล่าวคือ พระยาโลมาวิสัย แต่งโคลงเรื่องหงส์ผาคำราว พ.ศ. 2396 จากนั้นจึงแต่งคำว้าเรื่องหงส์ผาคำจบเมื่อปีพ.ศ. 2400

เนื่องจากฉันทลักษณ์ประเภทคำว้ามีลักษณะใกล้เคียงกับกลอนของภาคกลาง และไม่ซับซ้อนเหมือนโคลง จึงทำให้ชาวบ้านนิยมแต่งกันมากขึ้น ต่อมาเมื่อเทคโนโลยีการพิมพ์เข้ามา มีบทบาทมากขึ้น ความนิยมในการเล่าคำว้าก็แปรเปลี่ยนมาเป็นการอ่านคำว้าซึ่งพิมพ์เผยแพร่เป็นหนังสือ คำว้าขอเรื่องธรรม (คำว้าที่นำเนื้อหามาจากชาดก) พบคำว้าขอเรื่องต่างๆ ที่นำมาพิมพ์ประมาณ พ.ศ. 2474 อาทิ เรื่อง นกกระจาบสุวรรณเมษะ, อุทธลา, จำปาสี่ต้น, บัวระวงศ์หงส์อำมาตย์, วรรณพราหมณ์, วงศ์สุวรรณค์, สุทนต์, จันตะคา เป็นต้น

จากนโยบายผนวกล้านนาเป็นหนึ่งในสยามประเทศ ผ่านการเรียนภาษาไทยกลาง ส่งผลให้ชาวล้านนาเริ่มหันมาอ่านอักษรไทยกลางมากขึ้น ส่งผลให้โรงพิมพ์ของ นายเมืองใจ ชัยนิลพันธุ์เริ่มพิมพ์คำว้าขอด้วยอักษรไทยกลาง ตั้งแต่พ.ศ. 2495 เป็นต้นมาจนกระทั่งปีพ.ศ. 2510 ร้านประเทืองวิทยาได้ซื้อกิจการโรงพิมพ์และพิมพ์คำว้าขอจำหน่ายในเวลาต่อมา

วรรณกรรมคำขอเมื่อได้รับความนิยมสูงสุดในสมัยที่กิจการพิมพ์เฟื่องฟู จากที่พิมพ์เป็นรูปเล่ม ได้พัฒนาผ่านสื่ออื่นๆ อาทิ หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น และสื่อวิทยุกระจายเสียงด้านหนังสือพิมพ์ “หนังสือพิมพ์คนเมือง” ได้เปิดคอลัมน์เฉพาะของคำขอขึ้น เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2501 โดยเปิดโอกาสให้กวีสมัครเล่น ส่งผลงานมาตีพิมพ์ ไม่จำกัดหัวข้อ ขอให้มีความยาวไม่เกินหนึ่งหน้ากระดาษ เพื่อสะดวกในการลงพิมพ์ คำขอที่ได้นำลงพิมพ์แล้วจะนำไปอ่านออกอากาศทางวิทยุ โดยมีผู้ควบคุมรายการคือ เลิศ ลานนาไทย หรือ นายบุญเลิศ พิงพราวลี

ส่วนสื่อวิทยุกระจายเสียงในยุคนั้น พบว่า มีผู้จัดรายการนำคำซึ่งผู้ฟังทางบ้านเขียนส่งมาให้อ่านออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียง เช่น นายอำนาจ กะลำพัต เป็นนักจัดรายการวิทยุผู้หนึ่งที่น่าความอ่านออกอากาศทางสถานีวิทยุพิงคนคร (รู้จักกันทั่วไปว่า คำฮ่ำ) และได้รับความนิยมมากในช่วงปี พ.ศ. 2507 เนื้อหาที่นำมาออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงนั้นจัดเป็นประเภทต่างๆ ได้แก่ ด้านศิลปวัฒนธรรม การเมือง ความรักและอารมณ์ต่างๆ ตำนาน นิทาน คติคำสอน วิถีชีวิตและสภาพแวดล้อม และธรรมะ ปรัชญา ต่อมาเมื่อประชาชนลดความสนใจ การพิมพ์วรรณกรรมคำขอ จึงชะลอและยุติการพิมพ์ในที่สุด

พลวัตของคำยังคงดำเนินมาอย่างต่อเนื่องจนถึงช่วง พ.ศ. 2500 เป็นช่วงแห่งความเปลี่ยนแปลงด้านสังคม การเมือง การศึกษา และเทคโนโลยีการสื่อสารอันเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อวรรณกรรมล้านนาในยุคนั้น วรรณกรรมล้านนาประเภทคำขอและคำฮ่ำที่เคยรุ่งเรืองถึงขีดสุดเริ่มลดความนิยมลงไปเมื่อมีสื่อวิทยุโทรทัศน์เข้ามามีบทบาทมากขึ้น กระแสความนิยมคำฮ่ำค่อยๆ แผ่วเบาลงไป

สภาพการณ์เช่นนี้คงอยู่เพียงช่วงสั้นๆเท่านั้น ภายหลังได้มีกวีล้านนาบางกลุ่มที่พยายามสืบทอดภูมิปัญญาด้านการแต่งคำซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของล้านนาโดยได้หันมารวมกลุ่มกันเพื่อจัดตั้งชมรมสืบสานกวีล้านนา ในช่วงหลังพ.ศ. 2520 เป็นต้นมา เช่น ชมรมพื้นฟูกวีล้านนาไทย ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2527 ชมรมอนุรักษ์ภาษาวัฒนธรรมล้านนา ก่อตั้งประมาณพ.ศ. 2540 ชมรมนักกลอนเชียงใหม่-ลำพูน เป็นต้น บรรดากวีล้านนาที่ร่วมกันก่อตั้งเป็นชมรมต่างๆ ล้วนมีจุดประสงค์คล้ายๆ กันคือ เพื่ออนุรักษ์ และสืบทอดการแต่งคำประพันธ์ประเภทคำขอของล้านนา โดยการจัดประกวดกันในชมรมบ้าง ส่งเสริมให้สมาชิกส่งผลงานเพื่อนำมารวมเล่มเป็นวารสารของชมรมบ้าง ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อเป็นการเผยแพร่ผลงานของสมาชิกในชมรมไปพร้อมกัน

ผลจากการดำเนินงานต่างๆ ของชมรมฯ เป็นที่มาของการจัดทำหลักสูตรอย่างเป็นทางการเป็นระบบ ดังเช่น ชมรมพื้นฟูกวีล้านนาได้จัดทำหลักสูตรร่วมกับกระทรวงวัฒนธรรม และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ในปีการศึกษา 2548 บทบาทของสมาชิกในชมรมดังกล่าว นำไปสู่การเผยแพร่และสร้างสรรค์ผลงานกวีนิพนธ์ของชาวล้านนารุ่นใหม่ ดังเช่นผลงานของอโศก ศรีสุวรรณ และสาคร พรหมไชยา เป็นต้น

ในระยะกว่าสองทศวรรษ ที่หน่วยงานและสถาบันการศึกษาต่างๆ ดำริให้มีการประกวดคำฮ่ำ อาทิ คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ส่งเสริมการประกวดแต่งคำฮ่ำ เนื่องในวันมหิดล เริ่มจัดการประกวดครั้งแรกประมาณปีพ.ศ. 2530 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ต่อมาใน

ปี พ.ศ. 2534 สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้จัดประกวดคำขอขึ้นเพื่อกระตุ้นให้กวีพื้นบ้าน และประชาชนในภาคเหนือได้เล็งเห็นถึงปัญหาที่กำลังเกิดขึ้น และช่วยกันสร้าง

สำนึกในการอนุรักษ์ป่าไม้ ตลอดถึงสภาพธรรมชาติมิให้หมดไปพร้อมกันนี้ก็ทรงรังเกียจให้เกิดการปลูกป่ากันมากยิ่งขึ้น

ส่วนสถานศึกษาอื่นที่จัดการประกวดแต่งคำว้า อาทิ โรงเรียนขุนตาลวิทยาคม โดยกลุ่มสาระภาษาไทย ที่จัดรายการประกวดคำว้าทางสถานีวิทยุชุมชน เม็งกาโต เรดิโอ คลื่นความถี่ เอฟเอ็ม 91.75 เม็กกะเฮิร์ตซ์ โดยออกอากาศทุกๆ สัปดาห์ สัปดาห์ละ 3 ชั่วโมง ผลปรากฏว่ามีผู้สนใจส่งคำว้าเข้าประกวดจำนวนมากถึง 93 จำนวน จาก 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอพญาเม็งราย อำเภอขุนตาล และอำเภอเชียงของ จากความสนใจของคนหนุ่มสาวและชาวบ้านที่ส่งคำว้าเข้าประกวดดังกล่าว ทำให้กลุ่มสาระภาษาไทยนำผลงานที่ได้รับรางวัลบรรจุเข้าเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรวิชาภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น เพื่อให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าต่อไป

จะเห็นได้ว่า พลวัตของคำว้ามีการเปลี่ยนแปลงมาอย่างต่อเนื่อง แม้ปัจจุบันในศตวรรษที่ 21 คำว้ามีบทบาททางสื่ออินเทอร์เน็ต อาทิ กวีแต่งคำว้าทางเฟสบุ๊ก มีชมรมคนรักคำว้า ฯลฯ เหล่านี้จึงเป็นสิ่งแสดงให้เห็นว่า ฉันทลักษณ์ประเภทคำว้ามีลักษณะร่วมสมัยและมีพลวัตต่อเนื่องไปไม่สิ้นสุด ตราบที่ยังมีคนรักคำว้า แต่งคำว้า ผู้เขียนเชื่อแน่ว่า เยาวชนล้านนาที่สนใจและรักการแต่งคำว้ายังมีอีกมาก และพร้อมจะถ่ายทอดภูมิปัญญาอันเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่นมิให้สูญหายไปอย่างแน่นอน

แต่ปัจจุบันการอ่านคำว้า การแต่งคำว้า และการนำคำว้ามาใช้ในกิจกรรมชุมชนต่างๆ ได้หายไปหลังจากที่รัฐบาลสยามเข้ามารวมล้านนาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสยาม ห้ามมิให้คนท้องถิ่นเรียนภาษาถิ่น บังคับให้คนท้องถิ่นศึกษาเล่าเรียนภาษาไทยกลาง ทำให้ภาษาล้านนาหายไป และวรรณกรรมกรอ่านคำว้า แต่งคำว้า และการนำคำว้ามาใช้ในกิจกรรมชุมชนก็หายไปพร้อมๆ กัน ทำให้อาณาจักรล้านนา คือ เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา สูญสิ้นการสืบทอดมรดกวรรณกรรมคำว้ามาจนปัจจุบัน

จากความเป็นมาของปัญหาและความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยและทีมงานจึงเห็นว่ามีควมจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องร่วมกันฟื้นฟูสืบสานและอนุรักษ์วรรณกรรมคำว้าอันเป็นมรดกของล้านนาให้กลับมาเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นเช่นล้านนาในอดีต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารวบรวมผลงานวรรณกรรมของนักกวีวรรณกรรมคำว้าล้านนาร่วมสมัยของจังหวัดเชียงราย
2. เพื่อสร้างเครือข่ายชมรมนักกวีวรรณกรรมคำว้าล้านนาจังหวัดเชียงราย
3. เพื่อสร้างนักกวีวรรณกรรมคำว้าล้านนารุ่นใหม่ อันจะนำไปสู่การฟื้นฟูอนุรักษ์ และสืบสานให้เป็นมรดกวรรณกรรมที่ยั่งยืน

ปัญหาการวิจัย

วรรณกรรมล้านนาประเภทคำว้า หรือคร่าว ซึ่งเป็นมรดกวรรณกรรมล้านนานั้นวันจะสูญหายไป และคงจะหายไปอย่างถาวรถ้าไม่มีการอนุรักษ์ สืบสาน และฟื้นฟูให้มีอยู่ต่อไป

เครื่องมือและวิธีดำเนินการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

1) ศึกษารวบรวมผลงานวรรณกรรมของนักกีวีวรรณกรรมคำวล้านนาร่วมสมัยของจังหวัด เชียงรายที่ปรากฏอยู่ โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ 1.1) กลุ่มนักกีวีวรรณกรรมคำวล้านนา และ 1.2) กลุ่ม นักเรียน/เยาวชน

2) รวบรวมนักกีวีวรรณกรรมคำวล้านนาในอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดเชียงราย เพื่อสร้าง เป็นเครือข่ายชมรมกีวีวรรณกรรมคำวล้านนาเชียงราย

3) แผนภูมิ แผนผังการแต่งคำ บทกีวีวรรณกรรมคำวล้านนา เพื่อให้ผู้สนใจทั่วไปที่ประสงค์จะ อบรมฝึกหัดการแต่งคำ (นักกีวีหน้าใหม่) ฝึกฝนให้เป็นนักกีวีวรรณกรรมคำวล้านนาหน้าใหม่ ให้เป็น ผู้ร่วมฟื้นฟู อนุรักษ์ และสืบสานวรรณกรรมคำวล้านนาให้ยั่งยืนต่อไป

2. พื้นที่ศึกษา และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research) จึงกำหนดให้นักวิจัย ร่วมกับส่วนงานต่างๆ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย เป็นองค์กรร่วมในการศึกษาวิจัย โดยศึกษาในพื้นที่จังหวัดเชียงราย และจังหวัดภาคเหนือตอนบน สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การวิจัยในเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ได้กำหนดกลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยดำเนินการร่วมกับส่วนงาน สถาบันการศึกษา องค์กร และชุมชนที่สนใจ โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างสรรค์ผลงานวิจัยและองค์ความ เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม

ดังนั้น จึงกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-Informant) ที่มีผลงานวรรณกรรมคำวล้านนา ร่วมสมัย จำนวน 10 รูป/คน สามเณรนักเรียนผู้ศึกษาเรียนรู้การแต่งคำ การอ่านคำ 20 รูป รวม กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งสิ้น 30 รูป/คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นเชิงปฏิบัติการ ดังนั้นจึงใช้เครื่องมือวิจัย 3 ฉบับ ประกอบด้วย แบบ สัมภาษณ์ แบบการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) และแบบชุดปฏิบัติการ การ เขียน/แต่งวรรณกรรมคำวล้านนา เก็บรวบรวมผลงานของบุคคลอื่นไว้เป็นหมวดหมู่

4. วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการการวิจัย

การเก็บข้อมูลงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยและทีมงานจะลงเก็บข้อมูลด้วยตนเอง ในภาคสนามใน พื้นที่ทุกอำเภอ โดยใช้เครื่องมือที่สร้างขึ้นทั้ง 3 ชุด

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากเครื่องมือทั้ง 3 ประเภทแล้ว ผู้วิจัยจึงได้นำผลข้อมูลที่ได้มา ทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนที่กำหนดไว้

6. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพดำเนินการวิเคราะห์โดยอาศัยเกณฑ์วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ คือ การวิเคราะห์องค์ความรู้ ผลงานวรรณกรรมของนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนาร่วมสมัยของจังหวัด เชียงราย สร้างเครือข่ายชมรมนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนาจังหวัดเชียงราย และสร้างนักกวี วรรณกรรมคำวล้านนารุ่นใหม่ อันจะนำไปสู่การฟื้นฟูอนุรักษ์ และสืบสานให้เป็นมรดกวรรณกรรมที่ ยั่งยืน จึงไม่ได้สถิติทางคณิตศาสตร์วิเคราะห์ข้อมูล

ผลการศึกษาวิจัย

1. การรวบรวมผลงานวรรณกรรมของนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนาร่วมสมัยของจังหวัดเชียงราย

จากผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ในภาพรวม นักกวีวรรณกรรมคำวล้านนา ในจังหวัดเชียงรายมีครบทุกอำเภอ และแบ่งเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่ กลุ่มแรก เป็นนักประพันธ์ที่สามารถเขียน/แต่งวรรณกรรมคำวล้านนาได้ถูกต้องตามฉันทลักษณ์ โดยประพันธ์เป็นคำยาวได้ กลุ่มที่สอง เป็นกลุ่มที่ประพันธ์วรรณกรรมคำวล้านนาได้บ้างเล็กน้อย แต่ชอบอ่านและฟัง และกลุ่มที่สาม เป็นกลุ่มนักอ่าน กลุ่มนักประพันธ์ที่สามารถเขียน หรือกลุ่มที่แต่งคำวล้านนาได้จะมีอำเภอละไม่กี่คน บางอำเภอ ก็ไม่มี และที่เขียนหรือแต่งวรรณกรรมคำวล้านนาได้จะเป็นผู้สูงอายุ ส่วนกลุ่มนักอ่านจะมีตั้งแต่เยาวชนไป จนถึงผู้สูงอายุ จังหวัดเชียงรายมีทั้งหมด 18 อำเภอ เมื่อลงไปในพื้นที่โดยใช้กระบวนการเชิง ปฏิบัติการตามอำเภอต่างๆ ทำให้ได้พบกับนักกวีวรรณกรรมแต่ละอำเภอมี 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่แต่ง หรือเขียนคำวล้านนาได้ถูกต้องตามฉันทลักษณ์ของคำวล้านนา และกลุ่มนักอ่าน นักฟัง แต่แต่งหรือเขียนตามฉันทลักษณ์ ไม่ได้

จากผลการศึกษารวบรวมผลงานของนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนาดังกล่าวข้างต้น มี จำนวน 173 ผลงาน (รวมทั้งผลงานคำวล้านนา (คำวล้าน) คือ ที่ไม่ถึง 5 บท) ส่วนผลงานคำวล้านนาที่ได้จากการ ศึกษาวิจัย จักได้นำเสนอไว้ท้ายรายงานการวิจัยนี้ในภาคผนวก สำหรับกลุ่มที่นิยมอ่านและฟัง วรรณกรรมคำวล้านนานั้นมีมาก ส่วนใหญ่จะซื้อหนังสือประเภทคำวล้านนาไปอ่าน หรือ อ่าน/โหลดจาก เว็บไซต์ต่าง ๆ เช่น คำวล้านนาคำเมือง ชมรมกวีคำวล้านนา คำวล้านนาคำเมือง คำวล้านนาคำเมือง คำวล้านนาเพื่อ ดี เจ ฯลฯ ในขณะที่เดียวกันกลุ่มที่มีความรักความชอบในด้านกวีคำวล้านนา ชอบอ่าน ชอบฟัง แต่แต่งคำวล้านนา ไม่ได้แต่รวบรวมผลงานของคนอื่นมาไว้เป็นหมวดหมู่ รวบรวมพิมพ์เผยแพร่บ้าง เอาไปอ่านใน กิจกรรมงานต่าง ๆ บ้าง เช่น งานทานก๋วยเตี๋ยว งานปอยหลวง งานบวชภาคฤดูร้อนบ้าง ฯลฯ ตามแต่โอกาสอำนวย

จึงกล่าวได้ว่า นักกวีวรรณกรรมคำวล้านนานั้นมี 3 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มที่สามารถแต่งวรรณกรรม คำวล้านนาได้ถูกต้องตามฉันทลักษณ์ กลุ่มที่แต่งได้เล็กน้อย และกลุ่มที่แต่งไม่เป็นแต่ชอบอ่าน ชอบฟัง และนำไปเผยแพร่ในลักษณะต่าง ๆ ตามที่มีโอกาส

2. สรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อสร้างเครือข่ายชมรมนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนาจังหวัดเชียงราย

จากการลงภาคสนามเชิงปฏิบัติการตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ในภาพรวม พบว่า ผลการ ดำเนินการได้สร้างเครือข่ายกวีวรรณกรรมคำวล้านนาได้ 4 เครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายสมาพันธ์กวี

วรรณกรรมล้านนา ภาคเหนือ เครือข่ายโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย เครือข่ายชมรมวรรณกรรมล้านนาเจียงฮาย และเครือข่ายออนไลน์อินเทอร์เน็ต เมื่อแยกเป็น เครือข่ายๆ สรุปได้ดังนี้

1. เครือข่ายสมาพันธ์กวีวรรณกรรมล้านนา ภาคเหนือ เป็นเครือข่ายที่จัดตั้งขึ้นโดย นักกวีวรรณกรรมล้านนา 7 จังหวัดภาคเหนือตอนบน ได้แก่ เชียงราย พะเยา น่าน แพร่ ลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน ได้ร่วมตัวกันผ่านระบบออนไลน์ที่สามารถติดต่อกันได้ในปัจจุบัน โดยมีนาง จารุวรรณ เหมืองจา ในนามปากกาด้านกวีว่า “นางฟ้า ซาลี” เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลสงปรุง จังหวัด เชียงใหม่ กับ มานพ ปิยะวงศ์ ในนามปากกาด้านกวีว่า “มเหศักดิ์ สิงขร” นักปราชญ์ล้านนาเชียงใหม่ เป็นผู้เริ่มต้น มีพระครูสถาพรธรรมโชติ เจ้าอาวาสวัดดอนชัยท่าแร่ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นที่ปรึกษา ได้รวบรวมนักกวีคนรักคำของล้านนาโดยรับสมัครสมาชิกผ่านสื่อโซเชียลออนไลน์ ได้แก่ เฟซบุ๊กนางฟ้า ซาลี เฟซบุ๊กกวีศรีล้านนา เฟซบุ๊กฮีตฮอยป่าเก่าเฮาคณเมือง เฟซบุ๊กสืบสาน ตำนานคำขอ เฟซบุ๊กคำฮ้อล้านนา ฯลฯ มีนักกวีใน 7 จังหวัดดังกล่าวข้างต้นได้สมัครเป็นสมาชิกมี ทั้งพระภิกษุสามเณร ญาติโยมคนรักคำทั้งชายและหญิง จำนวน 74 รูป/คน โดยเฉลี่ยจังหวัดละ 10 รูป/คน เมื่อมีสมาชิกก็ได้จัดประชุมสมาชิกทั้งหมดเพื่อปรึกษาหารือในการร่วมกลุ่มคนรักคำ หรือคน ชอบคำ เครือข่ายสมาพันธ์กวีวรรณกรรมล้านนา ภาคเหนือ มีจารุวรรณ เหมืองจา (นางฟ้าซาลี) เป็น ประธานเครือข่ายฯ และคัดเลือกตัวแทนแต่ละจังหวัดเข้าร่วมเป็นกรรมการบริหารเครือข่าย

2. เครือข่ายโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย เป็น เครือข่ายที่เชื่อมสัมพันธ์ด้วยดีกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย เมื่อมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มีกิจกรรมก็ส่งบุคลากรเข้าร่วม กิจกรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพบุคลากรร่วมกัน ซึ่งมีพระครูพิธานพิพัฒนคุณ เป็นผู้ประสานงาน เครือข่ายโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย ได้รวบรวมครูสอนภาษาล้านนา ของกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย มาเป็นเครือข่ายของนักกวี วรรณกรรมคำล้านนา เพื่อร่วมกันอนุรักษ์ สืบสาน และฟื้นฟู วรรณกรรมคำล้านนาให้เป็นมรดก ทางวัฒนธรรมของล้านนาต่อไป โดยจะได้นำไปฝึกสอนนักเรียนกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงรายต่อไป เครือข่ายโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ ได้ทำข้อตกลงความ ร่วมมือทางวิชาการร่วมกันกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเหนือตอนบน ประกอบด้วย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย วิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ วิทยาเขตพะเยา และมีมหาวิทยาลัยอีก 2 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เขตพื้นที่ เชียงราย เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2556 เรียกว่า ข้อตกลงความร่วมมือทางวิชาการ ดังนั้น กลุ่ม โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย จึงเป็นเครือข่ายอีกเครือข่ายหนึ่งที่พร้อม จะร่วมอนุรักษ์ สืบสาน และฟื้นฟูมรดกวัฒนธรรมวรรณกรรมคำล้านนา

3. เครือข่ายชมรมผญาวรรณกรรมล้านนาเจียงฮาย เป็นเครือข่ายเพื่อให้เกิดการ ขับเคลื่อนการฟื้นฟูอนุรักษ์มรดกล้านนา วรรณกรรมคำล้านนาเชียงรายอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน “ชมรมผญาวรรณกรรมล้านนาเจียงฮาย” และสรรหาคณะกรรมการบริหารชมรมฯ ขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อให้เกิดการดำเนินการที่เป็นรูปธรรมชัดเจน และขับเคลื่อนไปอย่างมีประสิทธิภาพ

4. เครือข่ายออนไลน์อินเทอร์เน็ต ทีมงานวิจัยได้ดำเนินการรวบรวมเครือข่ายกวีวรรณกรรมคำวล้านนาที่ออนไลน์ในอินเทอร์เน็ต โดยเป็นสมาชิกชมรมเครือข่ายเหล่านั้น และนำผลงานของนักวิจัยขึ้นไปออนไลน์ในกลุ่มเครือข่ายออนไลน์ในอินเทอร์เน็ตด้วย ได้แก่ เครือข่ายที่ออนไลน์ผ่านเฟซบุ๊กต่าง เช่น คำว่าอำเภอบะเกอ ชมรมคำอำเภอกะเรื่อ ชมรมคนฮักภาษากำเมือง ห้องคำวักวีศรีล้านนา กวีวรรณศิลป์ถิ่นล้านนา สมาพันธ์กวีวรรณกรรมล้านนา ชมรมคนฮักคำ เป็นต้น

ในกลุ่มเครือข่ายออนไลน์ในอินเทอร์เน็ต เป็นกลุ่มเครือข่ายที่รวมคนชอบ คนรักในการแต่งหรือประพันธ์ฉันทลักษณ์วรรณกรรมคำว (คร่าว) ล้านนา (คำวหรือคร่าวคือคำเดียวกัน กล่าวคือ ภาษาล้านนาจะเขียนเป็น “ ໂວງ ” เมื่อมาเทียบปริวรรตกับอักษรไทยกลางจะเป็น “คร่าว” ดังนั้น คำประพันธ์บางเรื่องอาจจะเป็นคำว บางเรื่องอาจจะเป็นคร่าว ตามที่ผู้ประพันธ์ได้เขียนขึ้นมา) แต่บางคนก็แต่งไม่เป็นแต่ชอบในการที่จะอนุรักษ์ส่งเสริม จึงมักจะไปคัดลอกเอาของคนอื่นมาลงออนไลน์ในเฟซกลุ่มออนไลน์ด้วย บางทีก็ไปคัดลอกเอาของปราชญ์ท้องถิ่นที่เขาได้เผยแพร่ในเอกสารต่างๆ มาเผยแพร่ซ้ำอีกด้วย ก็นับว่าเป็นสมาชิกเครือข่ายของนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนาเช่นกัน ซึ่งเครือข่ายออนไลน์ในอินเทอร์เน็ตดังกล่าว

3. การสร้างนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนารุ่นใหม่ อันจะนำไปสู่การฟื้นฟูอนุรักษ์ และสืบสานให้เป็นมรดกวรรณกรรมที่ยั่งยืน

จากการดำเนินการในเชิงปฏิบัติการ โดยทีมงานผู้วิจัยได้ประสานกับเครือข่ายชมรมวรรณกรรมคำวล้านนาจัดกิจกรรมในการสร้างนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนารุ่นใหม่ 3 กิจกรรม ประกอบด้วย การอบรมฝึกทักษะการแต่งวรรณกรรมคำวล้านนา การประกวดแข่งขันการแต่งวรรณกรรมคำวล้านนา และกิจกรรมแข่งขันการเล่าคำว (อ่านคำวใส่ทำนอง) ล้านนาขึ้น พอสรุปได้ดังนี้

1. การอบรมทักษะการแต่งวรรณกรรมคำวล้านนา ทีมงานวิจัยจัดทำคู่มือการแต่งวรรณกรรมคำวล้านนาขึ้น 1 ชุดเพื่อใช้เป็นเอกสารประกอบการอบรมเชิงปฏิบัติการการแต่งวรรณกรรมคำวล้านนา โดยจัดอบรมเชิงปฏิบัติการที่โรงเรียนเวียงชัยพิทยา ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย จำนวน 1 ครั้ง คือ เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2561 มีผู้เข้ารับการอบรม 25 รูป/คน จากสมาชิกเครือข่ายชมรมผญาวรรณกรรมคำวล้านนา สมาชิกเครือข่ายโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย และบุคคลทั่วไป ผลการอบรมพัฒนาฝึกทักษะการเขียนหรือประพันธ์วรรณกรรมคำวล้านนา มีผู้เข้าร่วมจำนวน 40 คน ประกอบด้วย ครูสอนภาษาล้านนา โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย จำนวน 15 รูป/คน และนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ จำนวน 15 รูป ผู้สนใจทั่วไป 10 รูป/คน รวมผู้รับการอบรมทั้งสิ้น 40 รูป/คน ผู้อบรมทั้งหมดมีความรู้ ความเข้าใจในหลักการประพันธ์ฉันทลักษณ์วรรณกรรมคำวอยู่แล้วบ้าง จึงเป็นการพัฒนาทักษะการประพันธ์คำวใน 2 ประเภท คือ ประเภทคำวก้อม (คำวสั้น) ตั้งแต่ 1 บท ถึง 4 บท และประเภทคำวยาว มีความยาวตั้งแต่ 5 บทขึ้นไป

ผลการอบรมพัฒนาฝึกทักษะการเขียนคำวหรือประพันธ์วรรณกรรมคำวล้านนาในครั้งนี้ พบว่า มีการประพันธ์คำวยาวได้ เป็นส่วนน้อย เนื่องจากยังมีความรู้ในเรื่องต่างๆ ยังลึกซึ้งพอจึงนำมา

เขียนเป็นเรื่องราวยาว ๆ ไม่ได้ แต่ส่วนใหญ่แต่งคำวประเภทคำวก้อม (คำวสั้น) ได้ โดยจะเป็นลักษณะของการนำภาพถ่ายมาบรรยายเป็นเรื่อง ๆ หรือ รายการ ๆ ไป ตามความถนัด

จึงสรุปได้ว่า การอบรมฝึกทักษะการประพันธ์วรรณกรรมคำวล้านนาตามกิจกรรมนั้น ทำให้ได้สร้างนักกวีรุ่นใหม่ร่วมสมัยอันเป็นการร่วมอนุรักษ์ ส่งเสริมมรดกวรรณกรรมล้านนาได้ทุกอำเภอตามเป้าหมายการวิจัยที่กำหนดไว้

2. การประกวดแข่งขันการแต่งวรรณกรรมคำวล้านนา ทีมงานวิจัยใช้กระบวนการเชิงรุกเข้าไปปฏิบัติการให้ต่อเนื่องจากการกิจกรรมการอบรมฝึกทักษะการแต่งหรือประพันธ์วรรณกรรมคำวล้านนา โดยประสานกับเครือข่ายโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย เพื่อจัดการแข่งขันทักษะวิชาการส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาล้านนา ปีการศึกษา 2561 ของกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ ซึ่งทีมงานวิจัยสนับสนุนงบประมาณและวิชาการ เน้นการอนุรักษ์สืบทอดและส่งเสริมมรดกล้านนาทั้งที่เป็นอักษรล้านนา วรรณกรรมคำวล้านนา จึงได้จัดกิจกรรมที่ 2 และกิจกรรมที่ 3 ไปพร้อมกัน กล่าวคือ กิจกรรมการประกวดแข่งขันการแต่งวรรณกรรมคำวล้านนา และกิจกรรมการแข่งขันการเล่าคำว (อ่านคำวใส่ทำนอง) ขึ้นในวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2562 ณ โรงเรียนเวียงชัยพิทยภา อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย มีนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ โดยแบ่งเป็น 2 ระดับ ได้แก่ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

การดำเนินการประกวดแข่งขันแต่งวรรณกรรมคำวล้านนา มีคนเข้าร่วมทั้งสิ้น 12 รูป แยกเป็นระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เข้าร่วมกิจกรรมประกวดการแต่งคำว 4 รูป เรื่องที่กำหนดให้แต่งคือ เรื่องของศีล ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เข้าร่วมกิจกรรมประกวดการแต่งคำว 8 รูป เรื่องที่กำหนดให้แต่งคือ เรื่องเชียงรายเมืองแห่งศิลปะ ได้นักกวีวรรณกรรมคำวล้านนารุ่นใหม่จากการจัดประกวดจำนวน 12 รูป (ไม่รวมนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนาที่เป็นสมาชิกของชมรมเครือข่ายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ)

3. กิจกรรมแข่งขันการเล่าคำว (อ่านคำวใส่ทำนอง) ล้านนา ผลการดำเนินการในเชิงปฏิบัติการโดยจัดร่วมกับกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงรายในวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2562 พร้อม ๆ กับการจัดประกวดแข่งขันการแต่งคำวสด และการอ่าน เขียนภาษาล้านนา เป็นกิจกรรมที่จัดให้นักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงรายมาร่วมกิจกรรม จากกิจกรรมดังกล่าวมีนักเรียนเข้าร่วมแข่งขันการเล่าคำว หรือ อ่านคำวใส่ทำนองจำนวน 15 รูป เป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 7 รูป นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย 8 รูป และจัดแข่งขันเป็น 2 ระดับ ทำให้ได้นักกวีวรรณกรรมประเภทอ่านหรือเล่าคำวล้านนาพร้อมสมัยอีก 15 รูป (ไม่รวมนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนาที่เป็นสมาชิกของชมรมเครือข่ายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ)

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

สรุปองค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการวิจัย คือ แนวคิดสร้างความเป็นล้านนาภายใต้อุดมการณ์ล้านนานิยมโดยใช้วัฒนธรรม วรรณกรรมคำวล้านนาเป็นเครื่องมือในการสร้างความเป็นล้านนา โดยนำภาษาถิ่น วรรณกรรม ขนบธรรมเนียม อาหาร เครื่องแต่งกาย ที่อยู่อาศัย การขับขาน และหัตถศิลป์ มาประพันธ์นำเสนอต่อสาธารณชนและเผยแพร่ในโลกโซเชียล ออนไลน์อย่างกว้างขวาง ทั้งนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนาพร้อมสมัย และเครือข่ายกวีวรรณกรรมคำวล้านนาทุกกลุ่ม

จึงกล่าวได้ว่า กวีวรรณกรรมคำวล้านนาได้นิยามความเป็นล้านนาผ่านภาษา วรรณกรรม ขนบธรรมเนียม อาหาร ธรรมชาติ และทัศนศิลป์ ที่พยายาม สะท้อนให้เห็นว่าวัฒนธรรมล้านนานั้นมีคุณค่าทัดเทียมกับวัฒนธรรมของภาคอื่นๆ การเสนอภาพของล้านนาว่าเป็นดินแดนแห่งภูมิปัญญา แขนงต่าง ๆ นอกจากจะสร้างบรรยากาศความเป็นล้านนาผ่านตัวบทประพันธ์วรรณกรรมคำวล้านนาแล้ว อีกด้านหนึ่งเป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมล้านนาแก่ผู้อ่าน เป้าหมายที่สำคัญ คือ ให้ผู้อ่านตระหนักถึงความเป็นอารยะทางวัฒนธรรมของล้านนา ภายใต้อุดมการณ์ล้านนานิยมนั่นเอง

อภิปรายผล

ในการศึกษาวิจัยเรื่องการฟื้นฟูอนุรักษ์มรดกล้านนา : วรรณกรรมคำวล้านนา ทำให้ทีมงานผู้วิจัยได้มีข้อสังเกตอยู่ 2 ประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายผล ได้แก่ ประเด็นการใช้อักษรปริวรรตภาษา และการแนวคิดในการประพันธ์ผลงานวรรณกรรมคำวล้านนา ของแต่ละบุคคล

ประเด็นแรก การใช้ถ้อยคำปริวรรตภาษา ประเด็นนี้สามารถแยกได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มอนุรักษ์นิยมภาษาล้านนา และกลุ่มปริวรรตภาษาล้านนากับภาษาไทยกลาง ซึ่งพออภิปรายผลได้ดังนี้

1. กลุ่มอนุรักษ์ภาษาคำเดิมของล้านนา กล่าวคือ ประพันธ์ตามสำเนียงเสียงของภาษาล้านนา ไม่ปริวรรตอักษรตามอักษรไทยกลาง ล้านนาออกเสียงอย่างไรก็เขียนตามเสียงนั้น เช่น ไปโป้งนา ปิบป่าไหย่น้อย ที่ส่องน้ำหน้อย ที่ฮิมไส่หลวง...” หมายถึง ไปทุ่งนา พบฝูงปลาใหญ่น้อยลอยอยู่ในร่องน้ำลำเหมืองที่ติดกับนาผืนใหญ่ กลุ่มนี้ส่วนมากจะเป็นนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนา รุ่นเก่า ๆ หรือกลุ่มที่อ่านเขียนอักษรล้านนา หรือตัวเมืองได้ โดยกลุ่มนี้ทุกคนให้ความเห็นว่า เป็นการอนุรักษ์ภาษาคำเมืองล้านนาไปด้วย ถ้าหากเอาไปเขียนแบบปริวรรตกับอักษรไทยกลาง ความหมายบางตัวจะเปลี่ยนไป เช่น **ໄປໂປ້ງໄທ້ງນ້ອຍ ພ່ອກອຍເຂົ້າໜອ ກ້ວບັງໝບຄອ ງວງເຂົ້າຕາຍຈ້ອຍ** สำเนียงภาษาล้านนา จะอ่านว่า “ไปโป้งไต้งน้อย ผ่อคอยเข้าหนอ กั๊วบังขบคอ งวงเข้าตายจ้อย” แต่ถ้าเขียนเทียบปริวรรตภาษาไทยกลาง จะได้ดังนี้ “ไปพงโห่งน้อย ผ่อคอยเข้าหนอ กั๊วบังขบคอ งวงเข้าตายจ้อย” จะเห็นได้ว่า อ่านแล้วไม่ได้ใจความสมบูรณ์ คำแรกของประโยค คือ **ໄປ** เสียงล้านนาอ่านว่า “ไป” เมื่อเทียบกับอักษรไทยภาคกลางจะได้ “ไป” ความหมายก็จะเปลี่ยนไป หรือ คำที่สอง **ປັບ** ภาษาล้านนาอ่านว่า “ปง” หมายถึง สถานที่ที่มีน้ำแช่อยู่ตลอดปี แต่ถ้าเทียบปริวรรตกับอักษรไทยกลาง อ่านว่า “พง” หมายถึง ป่า ความหมายต่างกันอย่างมาก ดังนั้น กลุ่มนี้จะประพันธ์ผลงานออกมาโดยใช้เสียงของภาษาล้านนาเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับ พระครูสถาพรธรรมประโชติ (สัมภาษณ์, 2562) ประธานที่ปรึกษาชมรมผู้ว่าวรรณกรรมล้านนาเจียงฮาย ซึ่งได้กล่าวว่า ต้องอนุรักษ์นิยมในภาษาล้านนา เวลาเขียนต้องเขียนตามสำเนียงล้านนาจะทำให้เกิดการอนุรักษ์ที่ชัดเจน เช่น คำว่า “เห็น” หมายถึงการมอง เราต้องเขียนว่า “หั้น” คำว่าหั้น มีไช่หั้นหลังกลับ หั้นหน้ากลับ “หั้น” ในความหมายของล้านนา คือ การมองเห็น เช่น ผลงานวรรณกรรมคำวล้านนาของพระครูสถาพรธรรมประโชติเรื่อง โหงดลาบ ดังนี้

กินลาบต้องฮู้	มีครูบอกสอน	คาบงายคาบตอน	แน่นอนเนอเจ้า
หั้นลาบแดงแดง	หื้อแต่งกำเข้า	บิ๊มันจันเอา	เหม็บเม้
แล้วเอาลาบควาย	ใส่ลงมาเพ้	เขาหั้นหน้าเบ้	ก๊คน

โหม่งเข้าแปงไว้	บ่ต้องไปสน	แล้วก่เวียนนวน	เปลี่ยนแบบกำเข้า
เข้าหนึ่งหน้อยเดียว	มันเสียวเนื้อเจ้า	บ่ใจว่าเมา	แล้วยะ
เรียกรถต่างเฟื่อง	จำหื้อตั้นะ	มันจะกินได้	ลำลำ
สองตำรานี้	หื้อได้จดจำ	ฮ้าวมอกสามกำ	ลาบยำหมดถ้วย
อ้งหลังควายนอน	เป็นสอนไว้ด้วย	กินลาบต้องววย	แบบนี้
แต่ต้องหระวัง	เขาจ้างลูกจี้	ว่าต้องเอาหนี	ลูกกุย
หันดาวเต็มฟ้า	เป็นว่าเฮาหุย	ตีบ่เจอมุย	หีบหะปึกบ้าน

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นว่าพระครูสถาพรธรรมประโชติจะเขียนเป็นภาษาล้านนาล้วนๆ เช่น คำว่า “รู้” ก็เขียนว่า “ฮู้” อาหารเช้า อาหารกลางวัน ก็เขียนว่า “คาบงายคาบตอน” จากเรื่องนี้ เป็นการกล่าวถึงการรับประทานอาหารกับลาบควาย ใช้ข้าวเหนียวหนึ่งจิมสองครั้งหมดถ้วยเลย การจิมครั้งแรกจิมจนเต็มคำข้าว อาหารหมดไปครึ่งถ้วย เรียกรถต่างเฟื่อง (รถบรรทุกฟางจนเต็มลารถ) ส่วนการจิมครั้งสอง เป็นการทำคำข้าวให้เป็นหลุมตรงกลางคำข้าวแล้ว ตวัดทีเดียวลาบหมดถ้วยเลย เรียกรถต่างแบบนี้ว่า “อ้งหลังควายนอน” ลักษณะการกระทำสองชนิดนี้ภาคเหนือเรียกว่า “โหงดลาบ”

2. กลุ่มปริวรรตภาษาล้านนาเทียบภาษาไทยกลาง กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีความคิดเห็นว่า คนปัจจุบันใช้อักษรไทยภาคกลางเป็นภาษากลางที่ใช้กันทั่วไป ดังนั้น ต้องให้คนปัจจุบันนำไปเทียบกับภาษาไทยกลางได้ และเมื่อนำไปเขียนเป็นอักษรล้านนาก็จะได้พยัญชนะเดิม จึงนิยมเขียนวรรณกรรมด้วยการปริวรรตอักษร ซึ่งสอดคล้องกับชินทร์ แจ่มจิตต์ (สัมภาษณ์, 2562) กล่าวว่า ต้องให้คนที่สนใจในเรื่องอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาล้านนากลับไปเขียนเป็นภาษาล้านนาได้โดยมีความหมายไม่เปลี่ยนแปลง แต่ต้องให้วิธีการอ่านที่ถูกต้องแก่เขาก่อน ได้แก่ ถ้าเป็นอักษร พ ให้อ่านออกเสียง ป เช่น เพื่อนพ้อง ต้องอ่านว่า เปื้อนป่อง ฯลฯ ถ้าเป็นอักษร ป ต้องอ่านออกเสียงเป็น ป เช่น เป็นเพิ่น อ่านว่า เป็นเปิ่น ฯลฯ ถ้าเป็น ท ต้องออกเสียงเป็น ต เช่น ทุกข์ยากแท้ ต้องอ่านว่า ตุกข์ยากแท้ ฯลฯ นั่นคือต้องรู้จักการออกเสียงของภาษาล้านนาให้เข้าใจแล้วก็จะอ่านสำเนียงภาษาล้านนาได้ ดังหนังสือชายนารายณ์ ที่ท่านเป็นเจ้าของและบรรณาธิการ และได้ปริวรรตภาษาล้านนาเป็นไทยกลางท่านจะใช้การเขียนแบบปริวรรต เช่น การปริวรรตคำเรื่อง “มหาวงศ์แดงอ่อน”

2. ประเด็นที่สอง แนวคิดในการประพันธ์ผลงานวรรณกรรมคำว เป็นที่สังเกตว่า นักกวีวรรณกรรมคำวร่วมสมัยจะใช้เหตุการณ์ปัจจุบันมาประพันธ์ผลงานเป็นส่วนใหญ่ และจะใช้ภาพ หรือเหตุการณ์ที่ประสบมาประกอบการบรรยายเพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจน มีส่วนน้อยที่นำด้านศิลปะวัฒนธรรมล้านนามาประพันธ์ ประเด็นนี้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า อาจจะเป็นเพราะมีความรู้ความเข้าใจด้านศิลปะและวัฒนธรรมล้านนาดั้งเดิมน้อยก็เป็นได้ เช่น บทประพันธ์ของจันทนา ซาโตะ ประพันธ์วรรณกรรมคำวอาจารย์คุณวิไล เพื่อนักกวีวรรณกรรมคำวที่ต้องเสียชีวิตไปมาบรรยายความรู้สึกตนเองต่อการจากไปของคุณวิไล ดังนี้

อาลัยยั้งนัก	จักหาตีเหน	บ่สาววิไล	คนเดิมของหล้า
มาละกันไป	สู่โลกปายหน้า	บ่คืนปึกมา	หาน้อง

เกยถ้องค้ำกั้น	ม่วนจันกันซ้อง	เตือดเตอะในห่อง	ฮี้ตฮอย
บ่มีเหยยแล้ว	กำนี่ตักฮอย	เหลือไว้กำฮอย	บ่างหลังเต้าอัน
น้ำย้อยออกตำ	เกินจะเก็ดกัน	บ่ลิมคืนวัน	ก่อนนี้
จักอยู่ในใจ	ฮับฮู้บอกจี้	กู้คนว่าฮี้	ห่องเฮา
หากได้สว่างล้ำ	ยกโตัดน้องเขา	ขอส่งบ่เฮา	สู่สุดติเจ้า
ปะกันใหม่เจ้า	ขอหื้อดวงวิญญาณบ่ปีไลไปสู่สวรรค์จันฟ้าเนื้อเจ้า		

ซึ่งแตกต่างจากนักกวีวรรณกรรมคำรุ่นเก่า นักกวีวรรณกรรมคำรุ่นเก๋านิยมประพันธ์ในลักษณะการนำศิลปะและวัฒนธรรมมาประพันธ์เปรียบเทียบ เน้นการอนุรักษ์นิยมทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน เช่น ผลงานของช่างหล้า เพลินใจ ดังนี้

สระระ สระรง สงฆ์น้ำพุทะ	ฮี้ตเก่าบ่ละ	นำมาสืบสาน
แต่่งแต่่มदान้อม พร้อมนำลูกหลาน	สืบบุญกินตาน	ดำหัวคนเฒ่า
บ่ใหม่สงกรานต์ บุกุตานหน่อเหน้า	พร้อมลูกหลานเฮา	หน่อเนื้อ
ขอจุ่มเจยบาน หุ่มกันเอื้อเฟื้อ	จุ่มเนื้อใจเจ้า	จู้คน
หื้อมีเงินนิก ไหลดั่งท่าฝน	หื้อมีความทน	ตั้งอาทิตย์กล้า
หื้อมีกายา สดสีเป่งจ้า	ตั้งผาทะนา	พีน้อง
กำปอนไต่ดี หื้อมีสอดก้อง	คว่หย่องห่มได้	กายา
เคราะห์บ่ปลั่งปิ่น เคราะห์เดือนนั้นหนา	เคราะห์วันแหมก่า	อย่ามาเข้าใกล้
หื้ออยู่สุขซี ดีมาใจใจ	ผลบุญปาไป	ส่งยั้น
เคราะห์ดินเคราะห์มือ หื้อไกลหนีปิ่น	เกทภัยขอปิ่น	เนอนาย
สะเนียดจันไร ท่างหายไป	มือนี้ยามนี้	เหล่านายเฮย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มุ่งอนุรักษ์ ฟื้นฟู และส่งเสริมมรดกวัฒนธรรมล้านนาด้านวรรณกรรมคำให้เป็นเอกลักษณ์ของภาคเหนือล้านนา ดังนั้น ในเชิงนโยบายควรจะนำผลการวิจัยนี้ไปเป็นนโยบายในการส่งเสริมสนับสนุนส่งเสริมมรดกวัฒนธรรมของแต่ละภาคให้เป็นเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของทุกภาคในประเทศ ให้มีวัฒนธรรมที่หลากหลาย เป็นแหล่งท่องเที่ยวซึ่งเป็นรายได้ของประเทศโดยรวม

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1) ควรนำผลการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ไปให้สถานศึกษาต่าง ๆ ในภาคเหนือล้านนาไปฝึกฝนนักเรียนให้รู้จักอนุรักษ์นิมล้านนา

2) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ควรใช้ผลการวิจัยนี้ไปบูรณาการการสอนเรียนการสอนสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม

3. ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาเรื่อง “มุมมองและแนวคิดขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์พื้นที่ฟู และสืบสานวรรณกรรมค่าวในยุคปัจจุบัน”

บรรณานุกรม

พระครูวิมลศิลป์กิจ (เรื่องฤทธิ์ แก้วเปียง). วิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรม

ล้านนาค่าวสี่บทของพระยาพรหมโวหาร. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2558.

ศิวาพร วัฒนรัตน์. วรรณกรรมนิทานคำโคลงของล้านนา : ลักษณะเด่น ภูมิปัญญาและคุณค่า, รายงานวิจัยโครงการวิจัย.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). 2553.

ภาคผนวก ข

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

งานวิจัยเรื่อง “การฟื้นฟูอนุรักษ์มรดกล้านนา : วรรณกรรมค่าวล้านนา”
สนับสนุนโครงการวิจัย โดย แผนงานเสริมสร้างศักยภาพและพัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่
ตามทิศทางการยุทธศาสตร์การวิจัยและนวัตกรรม: ประเภทนักวิจัยรุ่นใหม่ (แม่ไก่-ลูกไก่)
ประจำปี 2562

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชาต่าง ๆ เช่น รายวิชาวัฒนธรรมไทย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- สามารถนำผลการศึกษาไปสะท้อนข้อมูลให้กับหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม เช่น วัฒนธรรมจังหวัด พุทธสมาคม เป็นต้น เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแนวทางการส่งเสริมผลงานศิลปะช่างสิบหมู่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศิลปะที่ยั่งยืน

๒. กิจกรรมด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรม

- จัดทำเอกสาร แผ่นพับ สื่อประชาสัมพันธ์ให้หน่วยงาน องค์กร สถานศึกษา นำไปใช้เป็นข้อมูลด้านการร่วมกันอนุรักษ์ ฟื้นฟู อนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมค่าล้ำนานต่อสาธารณชน ประชาชนและเยาวชน
- จัดนิทรรศการผลงานช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ ในโรงเรียน และจัดนิทรรศการในโอกาสต่าง ๆ เช่น การประชุมคณะสงฆ์จังหวัด เป็นต้น

๓. กิจกรรมด้านวิชาการ

- มีการพัฒนาชุดความรู้การประพันธ์วรรณกรรมค่าล้ำนานา เผยแพร่ในสื่ออินเทอร์เน็ต และสื่อต่าง ๆ ส่งเสริมเครือข่ายความร่วมมือการเผยแพร่ต่อสาธารณชน

ภาคผนวก ค

Gantt chart

เปรียบเทียบวัตถุประสงค์/กิจกรรมที่เสนอในข้อเสนอโครงการและกิจกรรมที่ทำจริง

งานวิจัยเรื่อง “การฟื้นฟูอนุรักษ์มรดกล้านนา : วรรณกรรมคำวล้านนา”
สนับสนุนโครงการวิจัย โดย แผนงานเสริมสร้างศักยภาพและพัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่
ตามทิศทางการยุทธศาสตร์การวิจัยและนวัตกรรม: ประเภทนักวิจัยรุ่นใหม่ (แม่ไก่-ลูกไก่)
ประจำปี 2562

1. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดเชียงราย
2. เพื่อหาแนวทางพัฒนากระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย
3. เพื่อจะส่งเสริมให้แต่ละอำเภอเป็นแหล่งศึกษาเผยแพร่ศิลปะท้องถิ่นจากองค์ความรู้ช่างสิบหมู่

สรุปผลการดำเนินการตามแผนงาน/กิจกรรมตาม Proposal ในรอบ 12 เดือน

ตามแผนงาน		ปฏิบัติจริง	สนับสนุนวัตถุประสงค์	ร้อยละความพึงพอใจต่อผลสำเร็จ
กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลที่ได้จริง		
1. ศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่มาของวรรณกรรมค่าวล้านนา	1. ได้ทราบแนวคิดทฤษฎีของวรรณกรรมค่าวล้านนา	1. ได้ประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมค่าวล้านนา	ข้อที่ 1	100 %
2. ลงพื้นที่ภาคสนามศึกษารวบรวมผลงานนักกวีวรรณกรรมค่าวล้านนาแต่ละอำเภอ	2. ได้ผลงานวรรณกรรมของนักกวีวรรณกรรมค่าวล้านนาทุกอำเภอในจังหวัดเชียงราย	2. ได้ผลงานวรรณกรรมของนักกวีวรรณกรรมค่าวล้านนาทุกอำเภอในจังหวัดเชียงราย	ข้อที่ 1	100 %
3. วิเคราะห์ สังเคราะห์แนวทางการพัฒนากระบวนการประพันธ์วรรณกรรมค่าวล้านนาของกวีฯ จังหวัดเชียงราย	3. ได้แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์มรดกวรรณกรรมค่าวล้านนาในจังหวัดเชียงรายและจังหวัดใกล้เคียง	3. ได้แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์มรดกวรรณกรรมค่าวล้านนาในจังหวัดเชียงรายและจังหวัดใกล้เคียง	ข้อที่ 2,3	100 %
4. สร้างเครือข่ายนักกวีวรรณกรรมค่าวล้านนาเพื่ออนุรักษ์สืบสานและฟื้นฟู	4. ได้เครือข่ายส่งเสริมเครือข่ายวรรณกรรมค่าวล้านนา เพื่ออนุรักษ์ สืบสานและฟื้นฟู	4. ได้เครือข่ายส่งเสริมเครือข่ายวรรณกรรมค่าวล้านนา เพื่ออนุรักษ์ สืบสานและฟื้นฟู	ข้อที่ 2,3	100 %
5. กิจกรรมอื่นและการรายงานความก้าวหน้า	5. ได้ข้อมูลที่จำเป็นต่อการวิจัย	ได้ข้อมูลที่จำเป็นในการวิจัยและองค์ความรู้ใหม่	ข้อที่ 1,2,3	100 %

ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ ต่อ มจร.

- มจร. ควรจะคัดเลือกบุคคลที่ทำงานด้านวิจัยให้มากขึ้น เพื่อป้องกันการส่งงานไม่

ตรงเวลา

ลงนาม.....

(พระครูวิมลศิลป์กิจ, ผศ.ดร.)

หัวหน้าโครงการวิจัยผู้รับทุน

วันที่ 22 เดือน มิถุนายน พ.ศ. 2562

ตาราง Output

เรื่อง งานวิจัยเรื่อง “การฟื้นฟูอนุรักษ์มรดกล้านนา : วรรณกรรมคำล้านนา”
สนับสนุนโครงการวิจัย โดย แผนงานเสริมสร้างศักยภาพและพัฒนาักวิจัยรุ่นใหม่
ตามทิศทางการยุทธศาสตร์การวิจัยและนวัตกรรม: ประเภทนักวิจัยรุ่นใหม่ (แม่ไก่-ลูกไก่)
ประจำปี 2562

Output		ในกรณีล่าช้า (ผลสำเร็จไม่ถึง ๑๐๐%) ให้ระบุสาเหตุและการแก้ไข
วัตถุประสงค์/กิจกรรมในข้อเสนอโครงการวิจัย	ผลสำเร็จ%	
วัตถุประสงค์การวิจัย		
1. เพื่อศึกษารวบรวมผลงานวรรณกรรมของนักกวีวรรณกรรมคำล้านนาร่วมสมัยของจังหวัดเชียงราย	100 %	
2. เพื่อสร้างเครือข่ายชมรมนักกวีวรรณกรรมคำล้านนาจังหวัดเชียงราย และ	100 %	
3. เพื่อสร้างนักกวีวรรณกรรมคำล้านนารุ่นใหม่ อันจะนำไปสู่การฟื้นฟูอนุรักษ์ และสืบสานให้เป็นมรดกวรรณกรรมที่ยั่งยืน	100 %	
1. ศึกษาแนวคิดทฤษฎี ที่มาของวรรณกรรมคำล้านนา	100 %	
2. ลงพื้นที่ภาคสนามศึกษาผลงานของนักกวีวรรณกรรมคำล้านนาในเชียงราย และจังหวัดใกล้เคียง	100 %	
3. วิเคราะห์ สังเคราะห์ แนวทางการพัฒนากระบวนการประพันธ์วรรณกรรมคำล้านนา	100 %	
4. สร้างเครือข่ายส่งเสริมชมรมนักกวีวรรณกรรมคำล้านนา	100 %	
5. กิจกรรมอื่นและการรายงานความก้าวหน้า		
6. รายงานฉบับสมบูรณ์	100 %	
7. บทความการวิจัย	100 %	

ลงนาม.....หัวหน้าโครงการวิจัยผู้รับทุน

(พระครูวิมลศิลป์กิจ, ผศ.ดร.)

วันที่ 22 เดือน มิถุนายน พ.ศ. 2562

ภาคผนวก ง

แบบสัมภาษณ์

งานวิจัยเรื่อง “การฟื้นฟูอนุรักษ์มรดกล้านนา : วรรณกรรมคำวล้านนา”
สนับสนุนโครงการวิจัย โดย แผนงานเสริมสร้างศักยภาพและพัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่
ตามทิศทางการยุทธศาสตร์การวิจัยและนวัตกรรม: ประเภทนักวิจัยรุ่นใหม่ (แม่ไก่-ลูกไก่)
ประจำปี 2562

ชื่อผู้วิจัย: พระครูวิมลศิลป์กิจ, ผศ.ดร. และนายกำพล สุกันโท
สังกัด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย
ที่ปรึกษาโครงการวิจัย: ผศ.ดร.ฤทธิชัย แกมนาค

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์
ที่อยู่/ที่ทำงาน
.....
วันเดือนปีที่สัมภาษณ์
เริ่มสัมภาษณ์เวลาน. ถึงเวลา น.

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

กรุณาเล่าประวัติโดยย่อเกี่ยวกับสถานภาพส่วนตัวในด้านต่อไปนี้

ประวัติการศึกษา

ประสบการณ์ในการเขียนวรรณกรรมคำวล้านนาปี

ประสบการณ์ในการเผยแพร่วรรณกรรมคำวล้านนาสู่สาธารณชน

ประสบการณ์อื่น ๆ

.....
.....
.....

ตอนที่ 2 กิจกรรมที่เกี่ยวกับผลงานวรรณกรรมคำกล่าวนา
--

ประเด็นคำถาม

1. ผลงานวรรณกรรมคำกล่าวนาที่ท่านเขียนหรือแต่งขึ้นเกี่ยวข้องกับเรื่องใด

- () ด้านสังคมวิถีชีวิต จำนวน.....เรื่อง
 เป็นประเภทคำ () คำก้อม (ไม่เกิน 5 บท)
 () คำวกลาง (ตั้งแต่ 5 -10 บท)
 () คำว ยาว (ตั้งแต่ 10 บทขึ้นไป)
- () ด้านวัฒนธรรมประเพณี จำนวน.....เรื่อง
 เป็นประเภทคำ () คำก้อม (ไม่เกิน 5 บท)
 () คำวกลาง (ตั้งแต่ 5 -10 บท)
 () คำว ยาว (ตั้งแต่ 10 บทขึ้นไป)
- () ด้านการเมืองการปกครอง จำนวน.....เรื่อง
 เป็นประเภทคำ () คำก้อม (ไม่เกิน 5 บท)
 () คำวกลาง (ตั้งแต่ 5 -10 บท)
 () คำว ยาว (ตั้งแต่ 10 บทขึ้นไป)
- () ด้านการศึกษา จำนวน.....เรื่อง
 เป็นประเภทคำ () คำก้อม (ไม่เกิน 5 บท)
 () คำวกลาง (ตั้งแต่ 5 -10 บท)
 () คำว ยาว (ตั้งแต่ 10 บทขึ้นไป)
- () ด้านหลักธรรมคำสอน จำนวน.....เรื่อง
 เป็นประเภทคำ () คำก้อม (ไม่เกิน 5 บท)
 () คำวกลาง (ตั้งแต่ 5 -10 บท)
 () คำว ยาว (ตั้งแต่ 10 บทขึ้นไป)
- () ด้านอื่น ๆ
 เป็นประเภทคำ () คำก้อม (ไม่เกิน 5 บท)
 () คำวกลาง (ตั้งแต่ 5 -10 บท)
 () คำว ยาว (ตั้งแต่ 10 บทขึ้นไป)

2. ท่านได้ศึกษากระบวนการเขียนคำมาจากที่ใด

.....

.....

.....

3. มีแรงจูงใจใดที่ทำให้ท่านมีความสนใจในการเขียนคำ/แต่งคำ

.....

.....

.....

4. ท่านได้เป็นสมาชิกของชมรม/กลุ่ม/องค์กร ที่เกี่ยวกับวรรณกรรมคำล้านนาบ้างไหม

() ไม่มี

() มี คือ

.....

5. ท่านได้รับการแนะนำการเขียนคำจากชมรม/กลุ่ม/องค์กรฯ ด้านใดบ้าง

() ไม่มี

() มี คือ

.....

6. ท่านเคยได้รับการประชุม/สัมมนา/อบรมเกี่ยวกับการเขียนคำ/แต่งคำบ้างไหม

() ไม่มี

() มี จำนวนครั้ง

1) จัดโดย

2) จัดโดย

3) จัดโดย

7. ปัจจุบันท่านมีการเผยแพร่ผลงานวรรณกรรมคำล้านนาในลักษณะอย่างไร

() ไม่มี

() มี จำนวนลักษณะได้แก่

1) ไลน์

2) เฟซบุ๊ก

3) เว็บไซต์

4) อื่น ๆ (ระบุ)

8. วิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่กิจกรรมที่จะจัดอบรมฝึกทักษะการแต่งวรรณกรรมคำล้านนาท่านมีความต้องการที่จะเข้ารับการอบรมหรือไม่

() ไม่ต้องการ

() ต้องการ

() ยังไม่แน่ใจ

9. ท่านคิดว่า ควรจะสร้างนักกวีวรรณกรรมล้านนารุ่นใหม่ ๆ ในลักษณะอย่างไร

.....

10. ท่านคิดว่า การฟื้นฟูอนุรักษ์ และสืบสานให้เป็นค่าวล้านนาเป็นมรดกวรรณกรรมที่ยั่งยืน ควรทำอย่างไร

() ไม่ควรทำ เพราะ

() ควรทำ เพราะ

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณอนุโมทนาในการอนุเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้ ไว้ ณ โอกาสนี้เป็นอย่างยิ่ง
พระครูวิมลศิลป์กิจ, ผศ.ดร. และทีมงานวิจัย

ภาคผนวก ข

แบบสังเกตการณ์มีส่วนร่วมกิจกรรมการสร้างนักกวีวรรณกรรมคำวล้านนาพร้อมสมัย

งานวิจัยเรื่อง “การฟื้นฟูอนุรักษ์มรดกล้านนา : วรรณกรรมคำวล้านนา”
สนับสนุนโครงการวิจัย โดย แผนงานเสริมสร้างศักยภาพและพัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่
ตามทิศทางการยุทธศาสตร์การวิจัยและนวัตกรรม: ประเภทนักวิจัยรุ่นใหม่ (แม่ไก่-ลูกไก่)
ประจำปี 2562

คำชี้แจง: ให้นักเรียนทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ตรงกับความเป็นจริง

พฤติกรรมที่สังเกต	คะแนน		
1. มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น			
2. มีความกระตือรือร้นในการทำงาน			
3. รับผิดชอบในงานที่ได้รับมอบหมาย			
4. มีขั้นตอนในการทำงานอย่างเป็นระบบ			
5. ใช้เวลาในการทำงานอย่างเหมาะสม			
รวม			

เกณฑ์การให้คะแนน

พฤติกรรมที่ทำเป็นประจำ	ให้ 3	คะแนน
พฤติกรรมที่ทำเป็นบางครั้ง	ให้ 2	คะแนน
พฤติกรรมที่ทำน้อยครั้ง	ให้ 1	คะแนน

เกณฑ์การให้คะแนน

ช่วงคะแนน	ระดับคุณภาพ
13-15	ดี
8-12	ปานกลาง
5-7	ปรับปรุง

ภาคผนวก ซ

ภาพถ่ายกิจกรรมการประชุมจัดตั้งชมรมพระภิกษุชาววรรณกรรมล้านนาเจียงฮาย

ภาพถ่ายกิจกรรมการประกวดการแต่งคำและอ่าน/เล่าคำ

ภาคผนวก ฅ

ประวัติผู้วิจัย

1. ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

1.1 ชื่อ-สกุล พระครูวิมลศิลปกิจ (เรืองฤทธิ์ แก้วเปียง), ผศ.ดร.

Phrakhruwimonsinlapakit (Ruangrith Kaewpiang), Asst. Dr.

1.2 เลขบัตรประจำตัวประชาชน 3-5702-00654-74-8

1.3 ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อาจารย์ประจำ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

1.4 หน่วยงานและสถานที่อยู่ที่ติดต่อได้สะดวก

วัดพนาลัยเกษม เลขที่ 128 หมู่ที่ 11 ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเวียงชัย จังหวัด
เชียงราย รหัสไปรษณีย์ 57210 โทรศัพท์ 053-662651

โทรศัพท์เคลื่อนที่ 081-9613345 โทรสาร 053-662651

E-mail : wcp2558@gmail.com

1.5 ประวัติการศึกษา

2545 พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.=สังคมศึกษา)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

2548 ครุศาสตรมหาบัณฑิต (ค.ม.=การบริหารการศึกษา)

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

2560 ปรัชญาดุสิตบัณฑิต (ภูมิปัญญาท้องถิ่น)

มหาวิทยาลัยโพธิศาสตร์ พลordia สหรัฐฯ

1.6 สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา)

- ชำนาญการด้านการอ่าน เขียนภาษาล้านนาได้เป็นอย่างดี

- การใช้คอมพิวเตอร์ Microsoft Word Exel Powerpoint

1.7 ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย :

1) เรื่อง การศึกษารูปแบบและสภาพแหล่งเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวใน
จังหวัดเชียงราย (พ.ศ. 2555)

2) เรื่อง การศึกษาบริบทและสภาพการเปลี่ยนแปลงของภาษาล้านนาในกลุ่ม 5
เชียง (พ.ศ. 2557)

3) เรื่อง การวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมล้านนาคราวสี่บทของพระยา
พรหมโวหาร (พ.ศ. 2558)

4) เรื่อง แนวทางการบริหารจัดการในการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาแก่เด็ก
และเยาวชน และคุณภาพชีวิตตามกรอบ กพด. (พ.ศ. 2559)

5) เรื่อง วิเคราะห์ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในจังหวัดเชียงราย : การวิเคราะห์จากเอกสารและหลักฐานทางโบราณคดี (พ.ศ. 2559)

6) เรื่อง นครแห่งศิลปะ : การส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย (พ.ศ. 2560)

7) เรื่อง The city of Art: ช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดเชียงราย (พ.ศ. 2561)

เป็นผู้ร่วมโครงการวิจัย :

1) ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง การเสริมสร้างพลังชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในภารกิจการพัฒนาเทศบาลตำบลเวียงเหนือ อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย (พ.ศ. 2557) เผยแพร่ผลงานวิจัยในงานประชุมวิชาการวิชาชีพชาโลก ปี 2555 เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2558 ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) อำเภอวังน้อย พระนครศรีอยุธยา (แหล่งทุน:วช.)

2) ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง “ศึกษาสภาพปัญหาในการทำวัตร-สวดมนต์ของชุมชนวัดพระแก้ว อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย” เสนอ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2553

3) ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง “พฤติกรรมเชิงจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาของสามเณรชาวไทยภูเขาศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดเชียงราย” เสนอ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2555)

2. ประวัติผู้ร่วมวิจัย

1.1 ชื่อ - สกุล นายกำพล สุกันโท

Mr. Gumpone Sugunto

1.2 เลขบัตรประจำตัวประชาชน 3 5701 01522 509

1.3 ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาภาษาอังกฤษ

วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

1.4 หน่วยงานและที่อยู่ติดต่อได้สะดวก

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

ศาลากลางหลังเก่า ถ.กฤษประศาสน์ ต.เวียง อ.เมืองเชียงราย จ.เชียงราย

รหัสไปรษณีย์ 57000

1.5 ประวัติการทำงาน

2549 พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาอังกฤษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

2552 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาอังกฤษ

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย พ.ศ.2552

1.6 สาขาวิชาที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา)

1.7 ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยระบุสถานภาพในการทำวิจัยว่าเป็นผู้อำนวยการแผนงานวิจัย หัวหน้าโครงการวิจัยหรือผู้ร่วมวิจัยในแต่ละข้อเสนอการวิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย

การพัฒนาชุดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อสื่อสารในการท่องเที่ยวแก่ความช้ำเด็กและเยาวชน ตำบลแม่ยาว อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

3. ประวัติที่ปรึกษา

1. ชื่อ - นามสกุล ผศ.ดร. ฤทธิชัย แกมนาค

Asst. Dr. Rittichai Kamnak

2. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน 3770300530950

3. ตำแหน่งปัจจุบัน : ผู้ช่วยศาสตราจารย์

อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

4. หน่วยงานและสถานที่อยู่ที่ติดต่อได้สะดวก

วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศาลากลางจังหวัดเชียงราย (หลังเดิม) ดอยจำปี ถนนฤทธิประศาสน์
ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย 57000
โทรศัพท์เคลื่อนที่ 083-5737683 โทรสาร 053-715876
E-mail. Kamnak2507@gmail.com

5. ประวัติการศึกษา

2536 เปรียญธรรม 3 ประโยค

2530 ศิลปศาสตรบัณฑิต(รัฐศาสตร์)มหาวิทยาลัยรามคำแหง

2544 MA (Pol. Sc.) Banaras Hindu University

2550 Ph.D. (Soc.Sc.) Magadh University

6. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชา

-

7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

7.1 ผู้อำนวยการแผนงานวิจัย : (ไม่มี)

7.2 ผลงานวิจัยที่ทำสำเร็จแล้ว : ชื่อเรื่องปีที่พิมพ์และสถานภาพในการทำวิจัย

1) เรื่อง “ศึกษาสภาพปัญหาในการทำวัตร-สวดมนต์ของชุมชน วัดพระแก้ว อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย” ปี พ.ศ. 2553 สถานภาพในการทำวิจัย : หัวหน้าโครงการ

2) เรื่อง “พฤติกรรมเชิงจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาของสามเณรชาวไทยภูเขาศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดเชียงราย” ปี พ.ศ. 2555 สถานภาพในการทำวิจัย : หัวหน้าโครงการ

3) เรื่อง “การศึกษารูปแบบและสภาพแหล่งเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย” ปี พ.ศ. 2555 สถานภาพในการทำวิจัย : ผู้วิจัยร่วม

4) เรื่อง “การวิเคราะห์เนื้อหา สถานที่ทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏใน ซินกาลมาลีปกรณ์” ปี พ.ศ. 2556 สถานภาพในการทำวิจัย : ผู้วิจัยร่วม

5) เรื่อง “การวิเคราะห์ระบบอุปถัมภ์ของพระสงฆ์กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น” ปี พ.ศ. 2557 สถานภาพในการทำวิจัย : หัวหน้าโครงการ

6) เรื่อง “บูรณาการหลักพุทธศาสนาในการสร้างเขาวังปัญญาของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดเชียงราย” ปี พ.ศ. 2558 สถานภาพในการทำวิจัย : หัวหน้าโครงการ